

**T.C.
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI**

MECLİS TUTANAKLARI ÜZERİNDEN DEMOKRAT PARTİ ÇÖZÜMLEMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Cihad Oğuzhan UNCU

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Ayfer DAĞDELEN

Hatay-2022

**T.C.
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI**

MECLİS TUTANAKLARI ÜZERİNDEN DEMOKRAT PARTİ ÇÖZÜMLEMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Cihad Oğuzhan UNCU

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Ayfer DAĞDELEN

Hatay-2022

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Bu belge ile “Meclis Tutanakları Üzerinden Demokrat Parti Çözümlemesi” konulu tez çalışmamda yer alan bilgilerin tamamının akademik kurallara ve etik ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Söz konusu kural ve ilkelerin gereği olarak tezde yararlandığım eserlerin tamamına uygun bir şekilde atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. 14/07/2022

Cihad Oğuzhan UNCU

ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR

Bu tez çalışmasında Türk siyasal yaşamında çok partili döneme geçişin simgesi olan ve on yıllık iktidarı boyunca her seçimden zaferle çıkan Demokrat Parti döneminde çıkarılan bazı kanunlara ilişkin Türkiye Büyük Millet Meclisi genel kurul tutanakları incelenmiştir. Bu kanunlar kapsamında yapılan toplantılarda iktidar ve muhalefet partilerinin milletvekillerinin görüşlerine yer verilerek Demokrat Parti çözümlemesi yapılmıştır.

Ders döneminden çalışmamın geldiği bu aşamaya kadar bu yolculuğun her anında yardımlarını esirgemeyen danışmanım ve saygıdeğer hocam Dr. Öğretim Üyesi Ayfer DAĞDELEN'e en içten teşekkürlerimi sunarım. Eğitim hayatım boyunca maddi ve manevi her konuda yanımda olan ve her zaman daha iyisini başarabilmem için ayrı ayrı çaba sarf eden annem Özgül UNCU ve babam Battal UNCU'ya minnettarım.

Cihad Oğuzhan UNCU

Hatay-2022

MECLİS TUTANAKLARI ÜZERİNDEN DEMOKRAT PARTİ ÇÖZÜMLEMESİ

Cihad Oğuzhan UNCU

**Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve
Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2022**

Danışman: Dr. Öğretim Üyesi Ayfer DAĞDELEN

ÖZET

Demokrat Parti, Türk siyasal yaşamında öncesi ve sonrası olarak değerlendirilebilecek bir dönemi başlatmıştır. Bu anlamda günümüz siyasetine de olan etkileri bakımından ele alınması önem arz etmektedir. Ancak unutulmamalıdır ki yetmiş yıl önce iktidar olan bir siyasi partinin attığı adımlar ve uyguladığı politikaların dönemin şartları da göz önünde bulundurularak değerlendirilmesi gerekmektedir. İşte bu noktada tarafsız bir araştırma ve değerlendirme yapılması zorunlu hale gelmektedir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi genel kurul tutanaklarının incelendiği çalışmada Türkiye'nin iç ve dış meselelerine ilişkin yapılan bazı olağanüstü toplantı ve çıkarılan kanun görüşmelerine yer verilmiştir. İlgili kanunlardan hareketle iktidar ve muhalefet milletvekillerinin genel kurulda yaptıkları konuşmalar üzerinden bir Demokrat Parti incelemesi yapılmıştır. Yine demokrasi ve popülizm kavramlarının ne olduğu ifade edilmiş ve Demokrat Parti'nin bu iki kavramı nasıl kullandığı yapılan toplantı ve çıkarılan kanunlar üzerinden değerlendirme bölümünde ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Demokrasi, Popülizm, Demokrat Parti, Tutanaklar.

**ANALYSIS OF THE DEMOCRAT PARTY THROUGH ASSEMBLY
MINUTES**

Master's Thesis, Cihad Oğuzhan UNCU

Department of Political Science and Public Administration, 2022

Supervisor: Dr. Ayfer DAĞDELEN

ABSTRACT

The Democrat Party started a period in Turkish political life that could be evaluated as before as after. In this sense, it is important to consider it in terms of its effects on today's politics. However, it should not be forgotten that the steps taken and policies implemented by a political party that was in power seventy years ago should be evaluated by considering the conditions of the period. At this point, it becomes necessary to conduct an impartial research and evaluation.

In the study in which the minutes of the general assembly of the Grand National Assembly of Turkey were examined some extraordinary meetings regarding Turkey's internal and external issues and law negotiations from interest were included. Based on the relevant laws, a Democrat Party analysis was made based on the speeches of the ruling and opposition deputies in the general assembly. Again, the concepts of Democracy and populism were expressed and how the democrat party used these two concepts was discussed in the evaluation section through the meetings and laws enacted.

Key Words: Democracy, Populism, Democrat Party, Assembly Minutes.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT	II
İÇİNDEKİLER	III
KISALTMALAR	IV
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE TÜRKİYE

1.1. Demokrasi ve Siyasal Parti Kavramları	4
1.1.1. Demokrasi Kavramı.....	4
1.1.2. Siyasal Parti Kavramı.....	7
1.2. Türkiye’de Siyasal Parti Kavramının Tarihçesi ve Anayasal Çerçeve.....	10
1.2.1. Türkiye’nin İlk Siyasal Partisi Olarak Cumhuriyet Halk Partisi’nin Ortaya Çıkışı.....	10
1.2.2. Anayasa’da Siyasal Partilerin Yeri	12

İKİNCİ BÖLÜM

ÇOK PARTİLİ SİYASAL YAŞAMA GEÇİŞ DENEMELERİ VE DEMOKRAT PARTİ’NİN DOĞUŞ NEDENLERİ

2.1. Çok Partili Siyasal Yaşama Geçiş Denemeleri	15
2.2. Demokrat Parti’nin Doğuş Nedenleri	19
2.2.1. Demokrat Parti’nin Doğuşuna Neden Olan Dış Faktörler	22
2.2.2. Demokrat Parti’nin Doğuşuna Neden Olan İç Faktörler	24
2.3. Popülizm Kavramı ve Popülizm Kavramı Bağlamında Demokrat Parti	26
2.3.1. Popülizm Kavramı	27
2.3.2. Popülizm Kavramı Bağlamında Demokrat Parti	28

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MECLİS TUTANAKLARI ÜZERİNDEN DEMOKRAT PARTİ ÇÖZÜMLEMESİ

3.1. Dokuzuncu Dönem TBMM Genel Kurul Tutanakları

(22 Mayıs 1950-12 Mart 1954)

3.1.1. İÇ SİYASETE DAİR ATILAN ADIMLAR	31
3.1.1.1. Arapça Ezan Yasağı'nın Kaldırılması	31
3.1.1.2. CHP'nin Haksız İktisaplarının Hazineye Devri Hakkında Kanun	34
3.1.2. DIŞ POLİTİKANIN YÖNÜ	39
3.1.2.1. Kore'ye Asker Gönderilmesi.....	40
3.1.2.2. Türkiye'nin NATO'ya Girişi	46
3.1.3. EKONOMİYE DAİR ATILAN ADIMLAR	49
3.1.3.1. Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu	58
3.1.3.2. Petrol Kanunu	66

3.2. Onuncu Dönem TBMM Genel Kurul Tutanakları

(14 Mayıs 1954-11 Eylül 1957)

3.2.1. Balkan Paktı	79
3.2.2. Bağdat Paktı	82

3.3. On Birinci Dönem TBMM Genel Kurul Tutanakları

(1 Kasım 1957-25 Mayıs 1960)

3.3.1. Kıbrıs Sorunu ve 6-7 Eylül Olayları	90
3.3.2. Tahkikat Komisyonu'nun Kurulması	112

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ 120

KAYNAKÇA 129

KISALTMALAR

ABD, Amerika Birleşik Devletleri
ARMHC, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti
CHF, Cumhuriyet Halk Fırkası
CHP, Cumhuriyet Halk Partisi
CMP, Cumhuriyetçi Millet Partisi
DP, Demokrat Parti
İTC/P, İttihat ve Terakki Cemiyeti/Partisi
MP, Millet Partisi
NATO, North Atlantic Treaty Organization
RG, Resmi Gazete
SCF, Serbest Cumhuriyet Fırkası
SSCB, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM, Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCF, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası
T.C., Türkiye Cumhuriyeti
TDK, Türk Dil Kurumu
TSK, Türk Silahlı Kuvvetleri
vb., ve benzeri
VC, Vatan Cephesi
yy, yüzyıl

GİRİŞ

Tarih boyunca toplumların ve devletlerin kaderini etkileyen önemli siyasal, toplumsal ve ekonomik olaylar meydana gelmiştir. İşte bu olaylar kimi zaman sadece o devlet ya da toplumu etkilerken kimi zaman ise tüm dünya siyasetine etki ederek tarihin akışını değiştirdiği için dönüm noktaları olmuştur.

İmparatorluktan cumhuriyete geçen ülkemizin de yakın siyasal tarihini etkileyen iç ve dış gelişmeler meydana gelmiştir. Hiç şüphesiz bu gelişmelerden birisi de 7 Ocak 1946'da Demokrat Parti(DP)'nin kuruluşu olmuştur. DP'nin kuruluşu, ülkemizde tek partili siyasal yaşamdan çok partili siyasal yaşama geçişi sağlaması bakımından önem arz etmek ile birlikte DP dönemi, öncesi ve sonrası olarak değerlendirilmesi gereken bir dönemdir. DP'nin kuruluşunun ve DP döneminin neden bir dönüm noktası olduğuna değinmeden önce DP dönemine gelinen sürecin tarihsel arka planı hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır. İlk olarak yakın siyasal tarihimize etki eden önemli dönüm noktalarından biri, Fransız İhtilali ile başlayan milliyetçilik akımının Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki olumsuz ama tabii sonucu olmuştur. Sanayi Devrimi ile ortaya çıkan sermaye birikimi sonucu gelişen kapitalist ekonomik sistem ve teknolojinin hızla gelişimi bu değişimlere zamanında ve etkili adapte olamayan çok uluslu Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıflamasına ve Batı Dünyası'nın hızla artan sömürgecilik yarışı sonrası patlak veren Birinci Dünya Savaşı sonrasında yıkılmasına neden olmuştur.

İşte bu dönüm noktası sonucunda kurulan Türkiye Cumhuriyeti, yönetim biçimi olarak halk egemenliğine dayalı demokratik bir siyasal sistemi kabul etmiştir. Ülkemizde halkın bütününün eşit bir şekilde oy verme hakkına sahip olup, belirli aralıklarla yapılan çok partili ve adil seçimler yoluyla siyasal katılımının sağlandığı ve bu sayede kendi kaderini tayin ettiği demokrasi olgusunun yerleşebilmesi zaman almıştır. Ancak bugün halkımızın demokrasiyi güçlü bir şekilde benimsediği ve sahip çıktığı söylenebilir. Zira Cumhuriyetin ilk yıllarından bugüne yaşadığımız siyasal, toplumsal ve ekonomik sorun ya da gelişmelerin hepsinde gerek yöneticiler gerekse de halk tarafından demokrasiye atıf yapıldığı görülmektedir. Adil ve belirli aralıklarla yapılan seçimler ile hükümetlerin değiştirilmesinin sağlanması bakımından yerleşmiş bir olgu olarak içselleştiği görülmektedir.

Diğer taraftan ülkemizde meydana gelen siyasal ve toplumsal olayların sonucunda siyasiler ve yöneticiler tarafından yapılan açıklamalar ve atılan adımların demokrasi kavramına atıf yapılarak meşrulaştırılmaya çalışılması demokrasi kavramının araçsallaştığını da göstermektedir. Bu açıdan 12 Eylül Askeri Darbesi'ni gerçekleştirenlerin darbeyi yapma gerekçeleri olarak "kendi kendini kontrol edemeyen demokrasiyi sağlam temeller üzerine oturtmak" ifadeleri örnek olarak verilebilir. Demokrasi kavramının bu şekilde içselleştiği, araçsallaştığı yada siyasal, toplumsal ve ekonomik bunalımlardan sonra mevcut yönetimi değiştirerek yeni bir sayfa açma yolu ile işlerliğinin devam ettiğini söylemek de yerinde olacaktır.

Yukarıda da ifade edildiği üzere 7 Ocak 1946'da DP'nin kuruluşu, Türkiye'nin bugün hala devam eden birçok ideolojik ve toplumsal çatışma konularının kaynağı olması bakımından önemli bir dönüm noktasıdır. Öncelikle, DP'nin kuruluşu, Türk siyasal yaşamında tek partili dönemi sona erdirmiş ve çok partili bir siyasal yaşamın başlangıcı olmuştur. Bu noktada, 1923 yılından 1946 yılına kadar neden çok partili bir siyasal yaşama geçilemediği ve neden 1946 yılında geçildiği ele alınmış ve bunun iç ve dış nedenlerine yer verilmiştir.

Ardından ikinci aşama olan 14 Mayıs 1950 genel seçimleri ile DP'nin on yıl sürecek olan iktidarı boyunca Türkiye'nin siyasi ve ekonomik açıdan o yıllarını etkileyen bazı önemli siyasi kararlarına yer verilmiştir. Bu kararlar doğrultusunda günümüz siyaset ve bilim insanlarının DP'ye atıfla izledikleri politikalar ve konuları ele alışları üzerinden var olan DP algısı sorgulanmıştır. Son olarak, üçüncü aşama ise 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi ile DP iktidarının son bulması ve 17 Eylül 1961 tarihinde Başbakan Adnan Menderes'in idamı olmuştur. Bu aşama, Türkiye'de bugün alıştığımız şekilde çok partili bir siyasal yaşam olsa da siyasal ve toplumsal olarak iki kutuplu ideolojik bir yapıyı ortaya çıkarması bakımından önemlidir. İşte bu iki kutuplu ideolojik ortamdan hareketle günümüzde siyaset kurumunun politikalarını neden geçmişe dönük atıflarla uyguladığı konusu ilk sorunsal olmuştur. Çünkü 21.yy'da teknolojik ve bilimsel ilerlemelerin had safhaya ulaştığı bir ortamda iktidar ve muhalefet ilişkilerinin halen 1950'li yıllardaki Cumhuriyet Halk Partisi(CHP) ve DP üzerinden ele alındığı göze çarpmaktadır.

Buradan hareketle çalışmada DP döneminde çıkarılan bazı kanunlara yer verilmiştir. Bu kanunların TBMM genel kurulundaki görüşmeleri sırasında iktidar ve muhalefet milletvekillerinin yaptığı konuşmalar aktarılarak bir DP değerlendirmesi yapılmıştır.

Son olarak çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, demokrasi ve siyasi parti kavramlarının tanımlamaları yapılmış ve demokrasinin önemli unsurlarından biri olan siyasi partilerin tarihsel süreç içerisinde nasıl geliştiğine değinilmiştir. Bu bölümde ayrıca Türkiye’de siyasal partilerin ortaya çıkışı ve Anayasamızdaki yeri belirtilmiştir. İkinci bölümde ise CHP ve Türkiye’de çok partili siyasal yaşama geçiş anlatılmıştır. Yine bu bölümde değerlendirme kısmına yardımcı olması açısından popülizm kavramı anlatılmış olup DP, popülizm üzerinden ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise DP döneminde çıkarılan bazı kanunlara yer verilmiş olup TBMM genel kurul görüşmeleri sırasında iktidar ve muhalefet milletvekillerinin bu kanunlara ilişkin yaptıkları konuşmalar aktarılarak değerlendirme kısmında bu bölümden hareketle çözümleme yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE TÜRKİYE

1.1. DEMOKRASİ VE SİYASAL PARTİ KAVRAMLARI

1.1.1. Demokrasi Kavramı

Kısaca “halk egemenliği” olarak tanımlanabilen demokrasi kavramının kökeni Antik Yunan dilinde “demokratia” sözcüğünden gelmektedir. “Halk” anlamına gelen “demos” ve “krat” kökünden türeyen “güç, yönetim ve hükümdarlık” gibi anlamlar taşıyan sözcüklerin birleşiminden oluşan demokrasi kavramının bugünkü demokrasi kavramından farklılaştığı söylenebilir. Öncelikle Antik Yunan’da “demos” yani “halk” ilk zamanlarda coğrafi bir anlam ifade etmekte ve bir insan topluluğunun yaşadığı toprak parçası anlamına gelmektedir. Diğer yandan “polis” adı verilen örgütlü kent devletlerinden oluşan Yunan Yarımadası, demokrasinin beşiği olarak görülse de tüm yurttaşların yönetime eşit bir şekilde katılımı sağlanamadığı için bugünkü demokrasi kavramından uzaklaşmaktadır. Çünkü kadınlar, köleler ve yabancıların siyasi katılım hakkı bulunmamaktadır (Uslu, 2013: 137-140).

Bu dönemde Atina gibi bazı polislerde o polis ile ilgili önemli konuların bir mecliste o meclise katılabilecek kriterlere sahip olanlarca* doğrudan konuşularak karara bağlanması demokrasinin bazı özelliklerini yansıtıyor gibi görünse de bugün kimi siyaset bilimciler Antik Yunan demokrasisinin modern demokrasilere temel teşkil edemeyeceğini söylemektedirler.

Örneğin Sartori*, demokrasi sözcüğünün her koşulda “halk egemenliği” anlamına gelmeyeceğini ve Yunan kent devletlerindeki özgürlük anlayışının bugünkü modern demokrasilerde olduğu gibi siyasi, hukuksal ve bireysel anlamda değil de topluluğun özgürlüğü anlamında olduğunu vurgulamaktadır (Bilge, 2011: 51-52).

Demokrasi kavramının günümüzde ifade ettiği anlam burjuvazinin gelişimi ile alakalıdır. Yurttaşlar ve siyasi yapı arasındaki ilişkileri kapitalizm koşullarında düzenleyen bir sistem (Uslu, 2013: 141) olan demokrasinin bugünkü modern

* Özgür, erkek ve Atinalı yurttaş olanlar (Uslu, 2013: 139).

*Giovanni Sartori(1924-2017), İtalyan siyaset bilimcidir.

anlamına nasıl kavuştuğunu anlayabilmek için Avrupa’da toplumsal yapının değişimini yani burjuvazinin gelişim sürecini açıklamak faydalı olacaktır. Batı Avrupa, Orta Çağ’da feodalite denilen tarıma dayalı toplum yapısından oluşmaktadır. Bu yapı “senyör” ya da “lord” denilen büyük toprak sahipleri, “vassal” olarak anılan küçük toprak sahipleri ve “serf” yani toprağa bağlı köylülerden meydana gelmektedir. Dolayısıyla bölünmüş güçlerden oluşan bu yapı devletin gücünü azaltmakta; böylece bir güvenlik sorunu ortaya çıkmaktadır. Ancak 10.yüzyılda kralların güçlenmeye başlaması ile birlikte yerel anlamda güvenlik sağlanmış ve böylece ticaret gelişmeye başlamıştır. Ticaretin gelişmesi ile ortaya çıkan tüccar sınıfı ya da burjuvazi kilise ve ayrıcalıklı sınıflara(aristokrasi) karşı savaşılarak yeni bir toplumsal sınıf haline gelmiştir. Bir yandan mutlak monarşilerin yani güçlü krallıkların ortaya çıkışı diğer yandan da ticaretin gelişmesi Avrupa’daki ekonomik dengeleri değiştirerek feodal toplum yapısının çözülmesine neden olmuştur. Feodalitenin çöküşü ile güçlenen büyük sermaye sahibi burjuva sınıfı güçlü krallıklar ile de mücadele* içerisine girmiştir (Bilge, 2011: 49-50). Bu mücadele sonucunda elde ettiği tüm kazanımları sözleşme/senet veya anayasa denilen belgeler ile kabul ettirmiştir. Hem burjuvazi hem de 19.yüzyılda milliyetçiliğin de etkisiyle kurulmaya başlanan ulus-devletler anayasal-parlamentar yönetimlere geçilmesinde etkili olmuştur (Sevinç, 2013: 220).

Bu noktada, demokrasinin ya da demokratik devletin tarihsel olarak hangi olayların sonucunda ortaya çıktığına değinmeden önce demokrasinin neden önemli bir kavram olduğunu belirtmek gerekmektedir. Bir siyasi sistem olarak demokrasinin en önemli özelliği bireysel hak ve özgürlükleri teminat altına almasıdır. Eğer bir toplumda birey hakkını korkusuzca arayabiliyor ve elde edebiliyorsa, o toplumda demokrasiden söz edilebilir. Ayrıca demokrasi sadece bireysel hak ve özgürlükler üzerinden bireyin birey ile olan ilişkisini değil aynı zamanda bireyin toplum ve devlet ile olan ilişkisini de düzenlemektedir (Ural, 1999: 451-455). Çünkü İngiliz siyaset felsefecisi Thomas Hobbes’a göre devlet bir toplumsal sözleşme ya da uzlaşının sonucu ortaya çıkmıştır. Çünkü doğa durumunda sınırsız özgürlüğe sahip olan her birey bir takım özgürlüklerini devlet olarak adlandırılan bir üst yapıya devrederek kendilerini diğer bireylere karşı koruma altına almak ister. İşte bu anlamda birey,

*Aslında bu mücadelenin kökeni İngiltere’de daha eskidir. 1215 yılında kral ile soylular arasında imzalanan Magna Carta Antlaşması ile kral mutlak yetkilerinden vazgeçmiş ve parlamenter sisteme geçilmiştir.

toplum ve devlet demokrasinin üç önemli sacayağıdır. Bir yandan devlet bireysel hak ve özgürlükleri güvence altına alırken diğer yandan toplumsal değerler çerçevesinde bu hak ve özgürlükleri, birey-toplum ilişkisi içerisinde şekillendirmektedir.

Antik Yunan’da demokrasinin işlevinin ne olduğuna ve Sartori için demokrasi tanımının neyi anlattığına kısaca değinmiş olunmasının yanı sıra bugüne kadar demokrasi kavramının ne olduğu ve ne ifade ettiği hakkında çeşitli tanımlamalar yapılmış ve yine demokrasi farklı türleriyle açıklanmıştır. Ancak bu tanımlamalar içerisinde en genel kabul göreni ABD eski başkanı Abraham Lincoln’e aittir. Ona göre demokrasi; halkın halk tarafından halk için ve halk adına yönetimidir (Çeçen, 1984: 68-69). Günümüz modern demokrasilerinin temelini oluşturan “halk egemenliği” fikrinin günümüzde ifade ettiği anlamda(temsili hükümet/demokrasi)* bir demokrasi anlayışının oluşması aslında Aydınlanma düşüncesi, Fransız Devrimi ve Amerikan Bağımsızlık Savaşı gibi bazı olayların sonucudur (Uslu, 2013: 144). Rönesans ile birlikte 17. ve 18.yüzyıllar boyunca Batı’nın düşünce dünyasında önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Din merkezli düşüncenin yerini rasyonalizm almış, Batı fikişel ve felsefi açıdan değişim yaşamıştır.

Diğer yandan Kuzey Amerika’daki kolonilerin İngilizlere karşı yaptığı Amerikan Bağımsızlık Savaşı(1775-1783)’nın ardından ortaya çıkan Amerika Birleşik Devletleri(ABD) Anayasası’nda herkesin yönetime katılma hakkı olduğu ve bu katılımın şartının her yurttaşın diğer yurttaşların haklarına saygı duyması olduğunun belirtilmesi demokrasi anlayışının varlığını göstermektedir. Böylece ABD Anayasası’nda yukarıda da belirttiğimiz birey, toplum ve devlet üçlünün birbirine saygı göstermesi ile demokrasinin uygulanabilir olduğu vurgulanmıştır (Uslu, 2013: 143-144).

Bireysel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınması ve halkın egemenliğinin sağlanması gibi bir temele oturan demokrasi fikri Fransız Devrimi ile önemli bir gelişim göstermiştir. Fransız Devrimi, düşünsel ve ekonomik olarak iki farklı nedenin toplumsal boyutuyla incelenebilir. Öncelikle keskin bir ayrım ve hiyerarşik bir toplumsal sınıf yapısının olduğu Fransa’da devrim, aslında burjuvazinin diğer toplumsal sınıfların(kilise ve aristokrasi) toplumsal-ekonomik ayrıcalıklarını ortadan kaldırmak istemesiyle gerçekleşmiştir (Uslu, 2013: 144-145).

*Düzenli aralıklarla yapılan, genel ve eşit oy vermeye dayalı serbest ve adil seçimler ve bu seçimler sonucunda temsile dayalı oluşan bir parlamento ile halk egemenliğinin sağlanmasını ifade etmektedir (Ural, 1999: 451).

Ekonomik ve modern anlamda giderek gelişen burjuvazi zaten devrim öncesi ekonomik sorunların arttığı bir dönemde halkın da desteği ile devrime öncülük etmiştir. Devrimin arkasındaki toplumsal sınıf bağlamında bu şekilde değerlendirilen Fransız Devrimi daha çok bireyciliğin bir zaferi olarak kabul edilmektedir. 17. ve 18.yüzyıllar boyunca gelişim gösteren aydınlanma düşüncesinin temelinde daha önce de belirttiğimiz insan aklının evrensel doğa kanunlarını kavrayabilme becerisine olan güven, yani akılcılık bulunmaktadır. Yine aydınlanma düşüncesi insanların eşit ve özgür olduğuna vurgu yaparak liberalizmin temellerini atmıştır. Liberal düşüncenin ortaya çıktığı dönemde Avrupa’da her ne kadar feodalizm çökmüş olsa da şiddet ve sömürünün yeni kaynağı iktisadi, askeri ve hukuki tek güç kaynağı olan merkeziyetçi mutlak monarşiler olmuştur. İşte bu mutlak iktidara karşı bireyi temel alan liberalizm düşünsel anlamda yaşam güvencesi, özgürlük ve özel mülkiyet gibi sloganlarla Fransız Devrimi’nin lokomotifi olmuştur. Devrimin ardından 26 Ağustos 1789’da Kurucu Ulusal Meclis, liberal yaklaşımları içeren İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi’ni kabul etmiştir. Bireyi, bireyin özgürlük ve mutluluğunu esas alan bildiri, ayrıcalık ve eşitsizlikleri ortadan kaldırarak bireye kamusal alandan özerk bir özel alan tanımıştır. Yine Ulusal Meclis, kralın mutlak gücünü azaltarak ülkenin parlamenter bir monarşi haline gelmesini sağlamıştır (Ağaoğulları, 1989: 195-198).

Kısacası Antik Yunan’da kent devletlerini ilgilendiren önemli kararların alınması şeklinde ortaya çıkan demokrasi, Avrupa’nın yaşamış olduğu düşünsel ve ekonomik değişimlerin sonucunda bugünkü modern anlamını kazanmıştır. Rasyonel bireyin temel alındığı, özgür ve eşit yurttaşlık anlayışına dayanan liberal görüş Avrupa’da tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişte temel olan burjuva sınıfının başlattığı toplumsal hareketin ideali haline gelmiştir. Böylece önce feodalizmin yerini mutlak krallıklara ardından da mutlak krallıkların yerini parlamenter demokratik yönetimlere bıraktığı bir sistem değişimi yaşanmıştır.

1.1.2. Siyasal Parti Kavramı

Buraya kadar genel olarak ne olduğunu ve modern zamandaki anlamını nasıl kazandığı ifade edilen demokrasinin, bir siyasal sistemde nasıl işlerlik kazandığının açıklanması da çalışmanın ana fikri için önemlidir. Zira Aydınlanma düşüncesi ve Fransız Devrimi’nin ortaya çıkardığı yeni değerler Birinci Dünya Savaşı sonrasında imparatorlukların yıkılışının ardından yeni ulus-devletlerin kuruluşunda temel ilkeler

haline gelmiştir. Halkın, halk için halk tarafından yönetimini ifade eden demokratik bir yönetim ise ancak anayasa, parlamento ve siyasi parti gibi üç temel unsurun varlığında mümkündür. Öncelikle bireylerin bağımsız iradeleri ile kendi özgürlüklerinin bir kısmından vazgeçerek oluşturdukları ve yine diğer bireylere karşı kendi hak ve özgürlüklerini güvence altına alacak olan devletler, bu hak ve özgürlükleri devletin kuruluşunu içeren metinler olan anayasalarda güvence altına almaktadır. Bu anlamda yurttaş-yurttaş ve yurttaş-devlet arasındaki ilişkileri düzenlemesi anlamında anayasalar devletin siyasal düzeni için önemli bir yere sahiptir (Sevinç, 2013: 215-216). Demokratik bir yönetimin ikinci unsuru olarak halkın halk adına karar alabilecek temsilcilerinin bulunduğu bir toplantı merkezi, yani parlamento gerekmektedir. Ancak toplumda kabul edilen ortak bir görüş bulunmadığından farklı kesimlerin görüşleri parlamentolara siyasi partiler aracılığıyla yansıtılmaktadır.

Siyasal partiler, anayasaların bir sözleşme ya da senet olarak ortaya çıkması gibi yine kapitalizmin gelişmesinin veya burjuva sınıfının mücadelesinin bir sonucudur. Çünkü modern kapitalist dönem öncesi feodal dönemde askeri, iktisadi ve siyasi güçler hep bir elde toplanmış durumdadır. Ayrı bir alan mevcut olmadığından rekabet esasına dayalı siyasal güç veya partilerde doğal olarak mevcut değildir. Dolayısıyla siyasal partiler iktisadi, askeri ve siyasi alanlar birbirinden ayrıldığı için kapitalizmin bir ürünüdür (Atılğan ve Özdemir, 2013: 240-241). Demokratik bir siyasal sistemin üç temel unsurundan birisi olan ve temsil ettikleri ideolojilerin ülke yönetimini şekillendirmesi bakımından önemli olan siyasi partilerin Türkiye Cumhuriyeti(T.C.)’nde ortaya çıkış ve gelişim süreçlerine ve bunların altında yatan sosyo-ekonomik nedenlere değinmeden önce, siyasal parti kavramının ne olduğunu biraz daha açmak daha sonraki bölümleri anlamak için faydalı olacaktır.

Türk Dil Kurumu sözlüğünde (Türk Dil Kurumu, [TDK], 2020) “*Ortak düşünce ve görüşteki kişilerin oluşturdukları siyasal topluluk, fırka*” ve “*İnsan topluluğu*” olarak tanımlanan parti sözcüğü, Fransızca kökenli olup “parça, grup ve taraf” gibi anlamlara gelmektedir. Parti kavramının siyasal bir içerik kazanarak modern anlamda siyasal partilere dönüşmesi ise yine İngiltere kaynaklıdır. İngiltere’de sahip olduğu ekonomik, sosyal ve dinsel gücünü muhafaza etmeye çalışan mutlak kral ve buna karşı çıkan burjuvazinin mücadelesi Tory’ler (İngiliz Muhafazakar Partisi) ve Whig’ler (Liberal Parti) olarak iki ayrı grubu ortaya

çıkarmıştır. Buna daha sonra burjuvaziye karşı verdiği mücadele sonucu kurulan İşçi Parti'si de katılmıştır. ABD'de ise, anayasa yapım sürecinde federalist ve anti-federalist bölünmesi bugünkü siyasi partilerin temelini oluşturmuştur. Modern anlamdaki siyasi partilerin bu şekilde gelişimi temsili hükümetlerin ve genel oy hakkının genişlemesi ile alakalıdır. Ayrıca siyasi partilerin liberal-demokratik bir görünüm kazanması da kolay olmamıştır. Çünkü yirminci yüzyıla gelinceye kadar oy hakkı erkek, zengin ve eğitilmiş bir azınlığa ait bir hak iken daha sonra verilen mücadelelerin sonucunda yaygınlaşmıştır. Dahası oy hakkının kadınlara ve bazı Avrupa ülkelerinde Afrika kökenli(beyaz olmayan) insanlara verilmesi ise 20.yüzyılın ortalarını bulmuştur (Atılgan ve Özdemir, 2013: 242-243).

Diğer yandan partiler toplumsal bir sınıf ya da grubun çıkarını savunmanın yanı sıra toplumun genelini temsil ettiklerini de iddia ederler. Ancak genel olarak siyasi partilerin hedefi, siyasi sistemin adı ne olursa olsun siyasi ve toplumsal ideolojilerini hayata geçirebilmek için iktidar olmaktır. Bu açıdan toplumsal temsil işlevi gören partiler zaman zaman diğer partiler ile bir anlaşma zemini oluşturarak farklı toplumsal çıkarların birleştirilmesini sağlarlar. Son olarak, partiler yasama ve yürütme organlarında kendi söylem ve politikalarını hayata geçirerek hükümet etme işlevini de yerine getirirler. Burada önemli olan nokta partilerin yurttaşları siyasi süreçlere katılmayı teşvik ederek siyasi sistemin devamlılığında kendilerinin çıkarları olduğu fikrini yurttaşlara hissettirmesidir (Atılgan ve Özdemir, 2013: 240-245).

1.2. TÜRKİYE’DE SİYASAL PARTİ KAVRAMININ TARİHÇESİ VE ANAYASAL ÇERÇEVE

1.2.1. Türkiye’nin İlk Siyasal Partisi Olarak Cumhuriyet Halk Partisi’nin Ortaya Çıkışı

Modern demokrasilerde siyasete katılabilmenin aracı olan siyasal partiler esas itibari ile Fransız Devrimi’nden sonra yaygınlaşmıştır. Devrim sonrası oluşan yeni siyasal sistem ve toplumsal yapının örgütleri olan siyasal partilerin Türkiye’de ilk oluşumları, Osmanlı Devleti’nde iki büyük devrimin etkisi ile başlayan yenileşme ve reform dönemine dolayısıyla imparatorluğun son dönemlerine rastlamaktadır. Tanzimat dönemi ile birlikte başlayan ilk muhalif hareket devrimin liberal fikirlerinden(hürriyet ve parlamento) etkilenen ve devletin içine düştüğü durumdan nasıl kurtarılabilceği sorularına cevap arayan Şinasi, Ziya Paşa, Namık Kemal ve Ali Suavi gibi aydınların 1865 yılında Sultan Abdülaziz’e karşı kurdukları “Genç Osmanlılar Cemiyeti” olmuştur. Genç Osmanlılar Cemiyeti, ilk siyasi zaferini 1876 yılında Sultan Abdülaziz’i tahttan indirip Sultan II. Abdülhamit’i geçirerek kazanmıştır. Ardından meşrutiyet ilan edilmiş ve bir anayasa(Kanun-u Esasi) hazırlanarak parlamento açılmıştır. Ancak Genç Osmanlılar Cemiyeti, hem kendi içlerinde fikir ayrılıkları hem de kısa bir süre sonra başlayan Osmanlı-Rus Savaşı(1877-1878)sonucunda sultanın parlamentoyu tatile göndermesi sonucunda dağılmıştır (Örs, 2013: 682-685).

19.yüzyılın sonlarına doğru Osmanlı Devleti’nde farklı siyasal ve toplumsal örgütlenmeler olmakla birlikte bunların içerisinde en önemlisi hem imparatorluğun son dönemlerine hem de kurulacak yeni devletin ilk dönemlerine damgasını vuran İttihat ve Terakki Cemiyeti/Partisi(İTC/P) olmuştur. 1889 yılında askeri tıbbiye öğrencileri arasında kurulan ve daha sonra adını İttihat ve Terakki Cemiyeti/Partisi olarak değiştirecek olan “İttihad-ı Osmani Cemiyeti” Sultan II. Abdülhamit’e karşı muhalefet eden çeşitli gruplardan* oluşan ve meşrutiyetin yeniden ilan edilmesini isteyen yurtiçi ve yurtdışında faaliyet gösteren gizli bir örgüttür (Örs, 2013: 689-690). Fransız Devrimi’nin etkisiyle yayılan milliyetçilik fikriyle imparatorluğun parçalanmasının önüne geçmek isteyen cemiyet, 1907 yılında Selanik’te içlerinde

*O dönem ortak özellikleri Sultan II. Abdülhamit’e muhalefet olan ve genel olarak “Jön Türkler” olarak adlandırılan Avrupa -ki özellikle Paris- ve Osmanlı’da var olan gruplardır.

Enver Paşa'nın da bulunduğu Üçüncü Ordu subayları arasında kurulan “Osmanlı Hürriyet Cemiyeti” ile birleşerek “Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti” haline gelmiştir (Gökbayır, 2012: 71). Bu noktada İttihatçılar için en önemli dönüm noktası 1908 yılının Haziran ayında İngiltere Kralı ile Rus Çarı'nın Osmanlı topraklarının paylaşılması için Reval'de* görüşüklerini öğrenmeleri olmuştur. Bu görüşme sonrasında İttihatçılar cemiyetin varlığını açıklamış (Örs, 2013: 697) ve sonuç olarak Makedonya'da bazı İttihatçı subaylar hürriyet ilan edince Sultan Abdülhamit Kanunu Esasi'yi yeniden yürürlüğe koyarak II. Meşrutiyet(23 Temmuz 1908)'i ilan etmiştir (Gökbayır, 2012: 71-73). Meşrutiyet'in ilanı İttihatçıların bir zaferi ya da kimilerine göre “1908 Devrimi” olmakla birlikte yönetimin resmen olmasa da kendilerine geçtiğinin bir göstergesidir. Devrimin ardından toplanan İttihatçılar örgütün adını “İttihat ve Terakki Partisi” olarak değiştirmiştir (Çiçek, Koçar ve Tan, 2016: 352).

Devrimin ardından Birinci Dünya Savaşı'na giden süreçte yaşanan ilk gelişme tarihe “31 Mart Olayları” olarak da geçen İTC/P karşıtı gösteriler olmuştur. Giderek büyüyen gösterilere Selanik'te Mahmut Şevket Paşa komutasında bulunan “Hareket Ordusu” müdahale etmiş; olayların bastırılmasının ardından Sultan II. Abdülhamit tahttan indirilerek yerine V.Mehmet Reşat getirilmiştir. 31 Mart Olayları'ndan sonra İstanbul'da Mart 1911'e kadar süren sıkıyönetim ilan edilmiş ve bu dönemde İttihatçılar çeşitli şekillerde baskıyı artırarak yönetimde tek erk haline gelmeye başlamıştır (Örs, 2013: 701-708).

Ancak devleti Birinci Dünya Savaşı'na taşıyan bu yıllarda siyasi çekişmeler ile İTC/P'nin içinde ve dışında muhalif sesler yükselmiştir. İTC/P içinde ve dışındaki bu muhalefet farklı siyasal partilerin* ortaya çıkışına neden olmuştur (Örs, 2013: 701-708). Bu dönemde, denetleme iktidarını sürdüren İttihatçılar için 29 Eylül 1911'de İtalyanlar'ın Trablusgarb'ı işgali, Ekim 1912'de başlayıp Temmuz 1913'te biten iki Balkan Savaşı ve Mahmut Şevket Paşa'nın 11 Haziran 1913'te öldürülmesi gibi olaylar bahane olmuştur. Sonuç olarak Ocak 1913'te İTC/P “Bab-ı Ali Baskını” ile denetleme iktidarına son vererek iktidarı tam anlamıyla ele almıştır (Yıldırım, 2001: 324). Avrupalı devletlerin siyasi, askeri ve ekonomik açıdan girmiş olduğu rekabet 20.yüzyılın başında iki farklı bloğu ortaya çıkarmıştır. İngiltere, Fransa ve

*Estonya'nın bugünkü başkentidir.

*Kurulan bu siyasi partilerden en önemlileri Prens Sabahattin'in telkinleriyle kurulmuş olan Ahrar Fırkası ve muhalefette yer alan farklı grupların 1911'de bir araya gelerek İsmail Hakkı Paşa, Damat Ferit Paşa ve Rıza Nur'un öncülük ettiği Hürriyet ve İtilaf Fırkası'dır (Örs, 2013: 706).

Rusya'dan meydana gelen İtilaf Devletleri ile Almanya'nın başını çektiği Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve İtalya'dan oluşan İttifak Devletleri arasındaki gerilim Avusturya-Macaristan veliahdı Arşidük Ferdinand'ın 28 Haziran 1914 tarihinde Saraybosna'da bir Sırp milliyetçisi tarafından öldürülmesi sonucunda yüzyılın ilk büyük savaşına neden olmuştur. Bu ortamda Osmanlı Devleti Almanlara ait iki denizaltıyı Karadeniz'e çıkartmış bu denizaltıların Rus limanlarını bombalaması sonucunda 29 Ekim 1914 tarihinde Osmanlı Devleti de Almanların yanında Birinci Dünya Savaşı'na girmiştir (Çınar, 2014: 39-56). Osmanlı Devleti'nin savaş sonunda Almanya ile birlikte yenik düşmesi ve ardından gelen ağır ateşkes koşulları Anadolu topraklarında milli bir mücadele hareketini başlatmıştır.

19 Mayıs 1919'da Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkışı ile başlayan süreç 29 Ekim 1923'te yeni Türk Devleti'nin ilanı ile sonuçlanmıştır. Kurulan yeni devletin siyasi yaşamını şekillendiren ve devletin temel ideolojik altyapısını oluşturan CHP, aslında "Milli Mücadele" döneminde işgallere karşı Anadolu ve Rumeli'de kurulan çeşitli direniş örgütlerinin Sivas Kongresi'nde(4 Eylül 1919) tek çatı altına toplanmasıyla oluşan "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin(ARMHC)" 6 Aralık 1922'de "Halk Fırkası" adını almasıyla meydana gelmiştir (Cumhuriyet Halk Partisi[CHP], 2015). Yeni Türk devletinin gelişiminde önemli bir yere sahip devlet partisi konumundaki CHP ve Türkiye'de ilk muhalefet partilerinin ortaya çıkışına değinmeden önce anayasanın siyasal partileri nasıl değerlendirdiğine bakmak yerinde olacaktır.

1.2.2. Anayasa'da Siyasal Partilerin Yeri

Bu kapsamda T.C. Anayasası'nda siyasal partiler ile ilgili yasal düzenleme 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'nin ardından 22 Nisan 1983 tarihinde kabul edilen 2820 sayılı "Siyasi Partiler Kanunu'dur. Siyasi Partiler Kanunu'nun üçüncü maddesine göre siyasal partilerin tanımı;

"Siyasî partiler, Anayasa ve kanunlara uygun olarak; milletvekili ve mahalli idareler seçimleri yoluyla, tüzük ve programlarında belirlenen görüşleri doğrultusunda çalışmaları ve açık propagandaları ile milli iradenin oluşmasını sağlayarak demokratik bir Devlet ve toplum düzeni içinde ülkenin çağdaş medeniyet seviyesine ulaşması amacını güden ve ülke çapında faaliyet göstermek üzere teşkilatlanan tüzelkişiliğe sahip kuruluşlardır."(<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2820.pdf>.Erişim Tarihi:15.10.2020).

şeklinde yapılmıştır. Yine aynı kanunun dördüncü maddesinde siyasi partilerin vazgeçilmezliği ve niteliği; *“Siyasî partiler, demokratik siyasî hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır. Atatürk ilke ve inkılâplarına bağlı olarak çalışırlar. Siyasî partilerin kuruluşu, organlarının seçimi, işleyişi, faaliyetleri ve kararları Anayasada nitelikleri belirtilen demokrasi esaslarına aykırı olamaz.”* şeklinde vurgulanmıştır.

Aslında Türkiye’de 1876 Kanun-u Esasi ile görülmeye başlanan siyasal partiler, ilk kez 1961 Anayasası ile kurumsal güvenceye kavuşturulmuştur. Çünkü 1876 Anayasası, hem derneklerin hem de siyasal partilerin kurulmasına izin vermiyordu. Bu konuda 1908 Devrimi’nin ardından 1909 yılında Kanun-u Esasi’de yapılan değişiklik ile 310 sayılı “Cemiyetler Kanunu” yürürlüğe girmiştir. Ancak bu kanun dernek kurma konusunda izin alma şartı öngörmemiş olmasına rağmen bazı yasakları da içinde barındırmıştır. 310 sayılı kanun izin alma şartının olup olmaması konusunda zaman zaman değişikliklere uğramakla birlikte anayasal bir güvence olarak devam etmiştir. Yine 1924 Anayasası’nda dernek kurma anayasal bir hak olarak kabul edilmiş olmakla birlikte siyasi partiler ile ilgili bir yasal düzenleme bulunmamaktadır. Demokrasinin vazgeçilmez bir unsuru olarak görülen siyasal partiler, ilk kez 1961 Anayasası ile anayasal bir statüye kavuşmuştur. 1965 yılında ise 648 sayılı ilk “Siyasi Partiler Kanunu” çıkarılmış ve bu kanunla siyasal partiler derneklerden ayrı bir hukuki statüye alınmıştır. Daha sonra yukarıda da belirttiğimiz üzere 648 sayılı bu kanun yerine 1982 Anayasası’nda 2820 sayılı “Siyasi Partiler Kanunu” çıkarılmıştır (Çalışkan ve Kahraman, 2007: 123).

Türkiye’de çok partili siyasal yaşamı anlatmaya geçmeden önce siyasi partilerin bizim siyasal yaşamımızda iki noktada önemli olduğunu vurgulamak gerekmektedir. Öncelikle, 1961 Anayasası’nın 56.maddesinde; *“Vatandaşlar, siyasî parti kurma ve usulüne göre partilere girme ve çıkma hakkına sahiptir.Siyasî partiler, önceden izin almadan kurulur ve serbestçe faaliyette bulunurlar.Siyasî partiler, ister iktidarda ister muhalefette olsunlar, demokratik siyasî hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır.(...).”*denilerek siyasi partilerin izin almadan kurulabilecekleri belirtilmiş; 57.madde de ise;

“Siyasî partilerin tüzükleri, programları ve faaliyetleri, insan hak ve hürriyetlerine dayanan demokratik ve lâik Cumhuriyet ilkelerine ve Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmezliği temel hükmüne uygun olmak zorundadır. Bunlara uymayan partiler temelli kapatılır.(...) Siyasî partilerin kapatılması hakkındaki davalara Anayasa Mahkemesinde bakılır ve kapatma kararı ancak bu Mahkemece verilir.”

ifadeleriyle de siyasi partilerin ancak Anayasa Mahkemesi tarafından belirli şartlar altında kapatılabileceği özellikle vurgulanmıştır (1961 Anayasası, <https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa61.htm>). Bu maddelerin içeriği bakımından siyasal partiler 1982 Anayasası’nda da anayasal güvenceye alınmıştır. Öte yandan bu güvenceye rağmen siyasi partilerin kapatılmaları konusunda 1982 Anayasası birçok kısıtlamalar içermektedir (Çalışkan ve Kahraman, 2007: 124).

İKİNCİ BÖLÜM

ÇOK PARTİLİ SİYASAL YAŞAMA GEÇİŞ DENEMELERİ VE DEMOKRAT PARTİ'NİN DOĞUŞ NEDENLERİ

2.1. ÇOK PARTİLİ SİYASAL YAŞAMA GEÇİŞ DENEMELERİ

Daha önce de belirtildiği üzere, Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkması ve Anadolu'nun işgal edilmesi ile ortaya çıkan yerel ve bölgesel direniş örgütleri Sivas Kongresi'nde ARMHC çatısı altında toplanarak milli mücadeleyi sürdürmeye devam etmiştir. Temel amacı ülkenin bağımsızlığının sağlanması olan ARMHC, ilke olarak herhangi bir sınıf ya da görüşü temsil etmemiştir. İlk kuruluşunda siyasi anlamda böyle bir bütünlük bulunan TBMM'de zamanla görüş ayrılıkları ortaya çıkmıştır.

1921 yılında kabul edilen “Teşkilat-ı Esasiye Kanunu(1921 Anayasası)” egemenliğin millete ait olduğu vurgusunu yapmış ve milli mücadele sonrasında meydana gelecek yeni siyasi düzenin temelini atmıştır. Ancak önceleri farklı meslek ve görüşlerden oluşsa da bütünlük resmeden TBMM'de hem anayasanın millete olan vurgusu hem de farklı nedenlerden dolayı görüş ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Bu görüş ayrılıkları mecliste iki farklı grubun oluşmasına neden olmuştur. Mustafa Kemal taraftarları ve karşıtları olarak ifade edebileceğimiz bu gruplar Mustafa Kemal'in öncülüğündeki Birinci Grup(Müdafaa-i Hukuk) ve muhalifi İkinci Grup'tur (Koçak, 2005: 20-22). Mustafa Kemal'in laik ve devrimci fikirleri ile savaş döneminde yasama ve yürütme yetkilerini elinde toplamasına muhalefet eden İkinci Grup, halifelik ve saltanatın korunmasının, dolayısıyla Kurtuluş Savaşı sonrasında TBMM'nin kendisini dağıtarak Osmanlı Devleti'nin varlığının devam etmesini savunmuştur. Devam eden bu görüş ayrılıklarının meydana getirdiği gerilim yeni bir seçim ile aşılmaya çalışılmış ve Lozan Barış Antlaşması(23 Temmuz 1923)'ndan çok kısa bir süre önce 28 Haziran 1923'te yapılan seçimlerde TBMM'deki çoğunluğu Mustafa Kemal liderliğindeki Müdafaa-i Hukuk grubu kazanmıştır. Lozan Barış Antlaşması ile birlikte ülkenin bağımsızlığı uluslararası alanda kabul edildiğinden ARMHC'nin fonksiyonu sona ermiştir. Bu anlamda 9 Eylül 1923 yılında “Halk Fırkası(Halk Partisi)” adı altında yeni Türk Devleti'nin ilk siyasi partisi kurulmuştur (Koçak, 2005: 22-27).

Kuruluşu genel hatları ile bu şekilde gerçekleşen ve Cumhuriyet rejimine dayalı yeni Türk Devleti'nin ilk siyasal partisi olması bakımından önem arz eden CHP'nin bir diğer önemi yaptığı devrimler ve 1946 yılına kadar devam eden siyasal yaşamdaki "Tek Parti" olmasıdır. Lozan Barış Antlaşması'nın ardından bağımsızlığını ilan eden yeni devlet 29 Ekim 1923'te de yeni yönetim biçimini ilan etmiştir. Daha önce demokrasi kavramını açıklarken vurgulanan "halkın halk için halk tarafından yönetimi" ilkesine dayanan cumhuriyet rejiminin kurulması ve yerleşmesi zaman almıştır. Çünkü yeni rejim ile birlikte ülkede asırlardır var olan yönetim sisteminin değişmesi söz konusudur. Yönetimin değişmesinin yanı sıra modern bir devlet kurma çabaları hızlı değişimleri de beraberinde getirmiş ve böylece bu değişimler "devrim" niteliği kazanmıştır.

Söz konusu değişimlerin hızlı olması, uzun ve yorucu bir savaştan henüz çıkan daha çok geleneksel-muhafazakar bakış açısına sahip halk tarafından tepki ile karşılanmıştır. Ancak dönemin savaş sonrası koşulları ve dünya siyasetindeki dengelerin karmaşıklığı ülke siyasetini çoğulcu bir anlayıştan ziyade daha merkezi bir yapıya büründürmüştür. Bu anlamda,, Türkiye'de iktidar ve muhalefet partilerinin mevcut olduğu ve güçlü bir denetim mekanizmasının sağlandığı çok partili demokratik bir siyasal yaşamın oluşması ve olgunluğa erişmesi uzun zaman almıştır. Bu noktada çalışmanın konusunu oluşturan DP'nin doğuşuna kadar geçen süredeki iç siyasal gelişmeleri incelemek gerekmektedir.

Cumhuriyetin ilanının ardından başlayan yeni bir ulus-devlet inşası aslında imparatorluk dönemine ait olan kurum ve yapıların ilgası ile başlamıştır. Çünkü daha önce Tanzimat Dönemi (1839-1876)'nde geleneksel-modern ikiliğinin ortaya çıktığı görülmüştür. Bu anlamda, ülkede siyasi, sosyal ve ekonomik alanlarda yapılan değişim ve dönüşümlerin halk tarafından benimsenmesi kolay olmamıştır. Gündelik yaşamı etkileyen değişimlerin yanı sıra saltanat ve hilafetin kaldırılması ile laikliğin yeni devletin temel ilkesi haline gelmesi imparatorluk ile düşünsel bağlarını devam ettiren devlet adamları tarafından tepki ile karşılanmıştır. Bu açıdan daha cumhuriyetin kuruluşunun birinci yılında ilk muhalefet partisi kurulmuştur. 17 Kasım 1924'te Kazım Karabekir, Ali Fuat Cebesoy, Refet Bey, Rauf Orbay ve Adnan Adıvar gibi Kurtuluş Savaşı'nın önemli isimlerinin de içinde yer aldığı 32 milletvekili Halk Partisi'nden istifa ederek Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nı(TCF) kurmuştur. Bu isimler Milli Mücadelede Mustafa Kemal'in yakın arkadaşları ve mektepli subaylardan olmalarına rağmen muhalefet etmelerinin

öncelikli nedeni yapılan devrimlerdir. Gerçi bu isimler değişiklik yapılmasını gerekli görmekteydiler; ancak Mustafa Kemal'in düşündüğü gibi çabuk ve devrimci bir çizgide değil de aşamalı ve evrimci bir çizgide olmasını istemişlerdir. Bir diğer neden ise, dönemin şartlarında Mustafa Kemal'in otoritesinin kestirilememesi olmuştur. Son olarak partiyi kuran isimler toplumsal anlamda muhafazakar bir düşünceye sahip olmakla birlikte ekonomik anlamda liberal politikaları benimsemiş; siyasi anlamda ise, adem-i merkeziyetçiliği ve güçler ayrılığı ilkesini savunmuştur (Akıncı ve Usta, 2015: 44-45).

İktidar ve muhalefet partileri bakımından CHP ve TCF arasındaki ilişki TCF'nin kuruluşundan kapatılmasına kadar geçen sürede genellikle gergin olmuştur. Siyasi açıdan girdiği ara seçimlerin hiçbirinde başarılı olamayan TCF'nin CHP'ye karşı tek galibiyeti başbakanlığa İsmet Paşa yerine 20 Kasım 1924'te daha ılımlı olarak bilinen Fethi Bey'in getirilmesi olmuştur. Ancak iktidar ve muhalefet arasındaki siyasi gerilim 13 Ocak 1925'te 1925 yılı bütçe görüşmeleri sırasında TCF'li Halit Bey'in mecliste silahla vurulması sonucunda daha da artmıştır (Koçak, 2005: 34-38). Diğer yandan hem kısa zamanda TCF'nin geniş toplumsal destek kazanması hem de 11 Şubat 1925 tarihinde Bingöl'de Şeyh Sait isyanı çıkması aslında TCF'nin sonunu da hazırlayan bir neden olmuştur. Bu isyanın ardından 26 Şubat 1925'te 556 sayılı "*Hıyanet-i Vataniye Kanunu'na*" vatana ihanet sayılan haller arasına dini duyguların siyasi amaçlarla kullanılması da eklenmiştir. Hızla yayılan ve bastırılmayan isyan karşısında, doğu ve güneydoğu illerinin çoğunda sıkıyönetim ilan edilmiş ve isyan karşısında yetersiz kaldığı gerekçesiyle Fethi Bey başbakanlıktan alınarak 2 Mart 1925'te İsmet Paşa getirilmiştir. Yine aynı tarihlerde "*Takrirî Sükûn Kanunu*" çıkarılarak İstiklal Mahkemeleri kurulmuştur (Akıncı ve Usta, 2015: 45). Bu kanunun önemi, sıkıyönetim mahkemelerinde verilen idam cezalarının, ilgili bölgelerdeki ordu kumandanlıkları tarafından Ankara'ya bildirilmeksizin ve temyiz yolu da kapalı olarak derhal infazını mümkün kılması olmuştur (Koçak, 2005: 41).

Bu kanun neticesinde İstiklal Mahkemeleri, hem hükümete muhalif yayın organlarını hem de TCF'ye yakın olarak bilinen Tevhid-i Efkar, Son Telgraf ve İstiklal gazeteleri kapatılmıştır. Dahası İslamcı kimliği ile tanınan Sebilürreşad ile komünistlerin yayın organları olan Aydınlık ve Orak-Çekiç gibi yayınlar da kaldırılmıştır. Son olarak önce merkez ve taşra teşkilatları kapatılan TCF'nin siyasi

yaşamı da sona ermiş ve fırka 5 Haziran 1925'te tamamen kapatılmıştır. 1926'da ise, İzmir'de Mustafa Kemal'e karşı bir suikast girişiminde bulundukları iddiasıyla TCF'nin önde gelen 27 üyesi tutuklanmış, 6 üyesi de idam edilmiştir (Akıncı ve Usta, 2015: 45). Genç cumhuriyetin ilk çok partili deneyimi olan TCF, kimi siyasi görüşlere göre hükümetin ülkenin modernleşmesi için gerekli reformların yapılması adına uygun görmediği her türlü muhalefete karşı çıkması ve halkın henüz demokratik olgunluğa erişemediği düşünüldüğünden kapatılmıştır. (Koçak, 2005: 42).

İlk çok partili deneyimin ardından beş yıl geçtikten sonra kurulan demokrasimizin ikinci muhalif partisi olan Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF), güdümlü bir siyasi parti olmak ya da bir muvazaa* partisi olması dolayısıyla eleştirilmiştir. 1925 yılında TCF'nin kapatılmasının ardından muhalefet partisinin bulunmadığı mecliste alınan kararlar ve hükümetin yaptığı reformlar bir denetim mekanizmasına tabi olmadan işleme konulmuştur. Zaten yeni kurulan devletin hızla çözmesi gereken sorunlarına 1929 yılında dünyanın yaşadığı ekonomik kriz de eklenince siyasal ve toplumsal alanda hızlı bir değişim yaşayan ülkede ekonomik sıkıntılar huzursuzluğu artırmıştır. Ekonomik kriz beraberinde devletçi iktisadi politikaları da getirdiği için muhalefet denetiminin sağlanamadığı hükümet daha da otoriterleşmiştir (Timur, 2003: 11-12).

Böyle bir ortamda Mustafa Kemal, hem uluslararası alanda devletin otoriter-diktatör bir izlenim yaratmaması hem de tek parti iktidarının denetimsizliğinin ortadan kaldırılması için 1929 Ekonomik Krizi'nin de etkisiyle arkadaşı Fethi Bey'den yeni bir muhalefet partisi kurmasını istemiştir. Bu kapsamda SCF, 12 Ağustos 1930'da Mustafa Kemal'in kurucu ve üyelerini bizzat seçmesiyle kurulmuştur. Ekonomik anlamda liberal politikaları benimseyen SCF'nin parti programında kişisel hak ve özgürlükler, fikir özgürlüğü, idarenin denetimi ve tek dereceli seçimler gibi konular da yer almaktadır. Diğer yandan, programda ticaret burjuvazisi ve büyük toprak sahiplerinden işçi ve köylülere kadar her kesime seslenilmesi de eleştirilmiştir (Koçak, 2005: 44-47). Akıncı ve Usta (2015: 46) aslında SCF'nin kurulmasının Mustafa Kemal'in CHP ile birlikte mecliste herhangi

*Hukuki bir kavram olan muvazaa, tarafların üçüncü şahısları aldatmak amacıyla kendi gerçek iradelerine uymayan ve aralarında hüküm ve sonuç meydana getirmeyen bir görünüş yaratmak hususunda anlaşmalarıdır (Sarıgöllü, 1989: 665). Bu anlamda muvazaa bizim siyaset yaşamımıza SCF'nin kuruluşunun bir danışıklı dövüş olarak nitelendirilmesi ile girmiştir.

bir çıkar grubunu temsil etmeksizin bir tartışma ortamı içerisinde ulusal çıkarların gerçekleştirilebilmesinin sağlanması isteği olduğunu söylemiştir. Bu açıdan iki parti ülke meselelerini tartışacak çözüm için ise, tarafsız bir noktada bulunan Mustafa Kemal'e bir hakem olarak başvuracaklardı.

Ancak parti, Ege, Karadeniz ve Doğu Anadolu bölgelerinde büyük ilgi görmüş 1930 yılının Ekim ayında yapılan yerel seçimlerde ise 502 belediyenin 22'sini alabilmiştir. Ayrıca Fethi Bey'in bir İzmir gezisi sırasında halk tarafından büyük ilgi görmesi ve aynı gezide CHF il binasının taşlanması, dahası SCF tabanında bazı kesimlerin irticai söylemleri CHF tarafından kuşkuyla karşılanmıştır. Böyle bir durumda partinin rejimi tehdit ettiği ve parti tabanında gericilerin hâkim olmaya başladığı gerekçesiyle parti bizzat Mustafa Kemal'in isteği üzerine 16 Kasım 1930'da kendisini feshetmiştir (Koçak, 2005: 49-50).

2.2. DEMOKRAT PARTİ'NİN DOĞUŞ NEDENLERİ

7 Ocak 1946'da DP'nin kuruluşu Türk demokrasi tarihinin en önemli dönüm noktalarından birisi olmuştur. 29 Ekim 1923'te Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanı ile birlikte ülkede anayasal-parlamentar bir sistem kurulmuştur. Ancak, bu sistemin temelinde var olan serbest, adil ve düzenli aralıklarla yapılan seçimlerde rekabet eden çok partili bir demokratik düzen DP'nin kuruluşuna kadar gerçekleşmemiştir. Bu anlamda ülke 1946 yılına kadar 23 yıl "Tek Parti" tarafından idare edilmiş ve bu dönemde CHF(CHP)* baskıcı-otoriter eğilimler gösterdiği gerekçesiyle eleştirilmiştir. Aslında bu 23 yıllık dönemde öncelikle yeni bir siyasal ve sosyal sistemi yerleştirme çabaları ardından meydana gelen 1929 Ekonomik Krizi ve 1930'ların sonunda patlak veren İkinci Dünya Savaşı gibi iç ve dış nedenler Türkiye'de çok partili bir siyasal düzene geçilmesini geciktirmiştir. Çünkü Cumhuriyetin ilk yıllarında CHP ve Mustafa Kemal, iktidar-muhalefet ilişkisi içerisinde çok partili bir siyasal sistem öngörmüştür. Ancak, modernleşme yolunda yapılan devrimlere karşı muhalefet iktidarda toplumun henüz demokratik olgunluğa erişmemiş olduğu yargısını uyandırmıştır.

Ayrıca bu dönemin uygulamaları baskıcı olduğu gerekçesiyle eleştirilmekle beraber çoğu siyaset bilimciye göre yeni sistemin yerleşebilmesi için ilk dönemlerde

*CHF'nin 1935 Kurultayı, Atatürk dönemindeki son kurultay olmakla birlikte isminden de anlaşılacağı üzere, Parti teşkilatının toplantılarına "kongre" yerine "kurultay" denmeye başlanmıştır. Ayrıca Fırka adını "Cumhuriyet Halk Partisi" (CHP) olarak değiştirmiştir (Koçak, 2005: 62).

hafif otoriter eğilimlerin görülmesi normal karşılanmaktadır. Ancak, yine siyaset bilimciler Avrupa’da totaliter eğilimlerin yükselmesine rağmen Türkiye’nin hiçbir zaman bu eğilimi tercih etmediğini vurgulamaktadır (Albayrak, 2004: 5-8). Öte yandan 1930’lu yıllarda 1929 Ekonomik Krizi’nin etkileri ve Avrupa’da totaliter rejimlerin yükselişi CHP’nin hem daha sert devletçi iktisat politikalarını uygulamasını gerekli kılmış hem de yapılan devrimlerin yerleşebilmesi için otoriter eğilimler göstermesine neden olmuştur. 1930’lu yıllarda kurulacak yeni bir partinin rejimi tehlikeye düşüreceği inancı yerleşmiş dahası CHP’nin 1935 yılındaki kongresiyle beraber “parti-devlet bütünleşmesi” ya da “devlet partisi” kavramı gelişmiştir (Koçak, 2005: 56-64). Son olarak 1939’da başlayan İkinci Dünya Savaşı’nın etkisiyle otoriter eğilimler görülse de mecliste bir muhalefet partisine ihtiyaç olduğu belirtilmiş ve bu kapsamda 1939 yılında bağımsız milletvekillerinden oluşan bir “Müstakil Grup” kurulmuştur. Görevi Tek Parti iktidarını denetleme ve eleştiri olan Müstakil Grup, yapay ve güdümlü bir izlenim yarattığı için ciddi bir muhalefet partisi şeklini alamamıştır (Albayrak, 2004: 18-20). Bu siyasi seyir ile beraber 10 Kasım 1938’de Mustafa Kemal Atatürk hayatını kaybetmiş ve 11 Kasım’da İsmet İnönü TBMM’de yeni Cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. 26 Aralık’ta toplanan CHP’nin olağanüstü kurultayında İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar “Milli Şef” olarak kalacak İnönü, partinin “Değişmez Genel Başkanı” olarak ilan edilmiştir.

Cumhuriyetin ilanı ile başlayarak “Tek Parti- CHP” yönetimi baskıcı yönleri ya da demokratik siyasal sisteme uymaması açısından eleştirilebilir. Ancak hem bu eleştirilebilir yönetim sistemi hem de DP’nin doğuş nedenleri incelenirken bize faydalı olacak olan konu CHP’nin arkasındaki sınıfsal yapı ve CHP’nin neden halkçı bir parti iken halktan uzaklaştığıdır. Bu açıdan özellikle CHP’nin sınıfsal temeli devrimci seçkinler, asker ve sivil bürokratlar ile halk ve eşraftan oluşmaktadır (Timur, 2003: 23). Dahası CHP tüm toplum kesimlerini temsil ettiğini iddia etse de halktan ziyade seçkinlerin eğilimlerine göre yapılan devrimler ve CHP’nin dar bürokratik bir sınıf ve yıllardır halkı sömüren taşradaki zengin toprak ağalarının partisi haline gelmesi halkın CHP’den kopmasına neden olmuştur (Koçak, 2005: 52).

Burada bahsedilen toplumsal sınıfların CHP’den ayrılma nedenleri yine bu toplumsal sınıfların DP’nin kuruluşunda yer almaları açısından önemli bir konudur. Öte yandan her yönetici kadro gibi CHP’nin kurucu kadroları da uzun vadeli bir

harekette tutunabilmek için ya sömürücü sınıflarla ya da halk ile işbirliği yapmak zorundaydı. Bu ortamda, cumhuriyetçi kadro tercihini dışa bağımlı sömürücü burjuva sınıfından yana kullanamayacağı için halka yönelmiştir. Ancak halktan böyle bir işbirliği talebi gelmediğinden devrimci kadro için tek seçenek milli bir kapitalist sınıf yaratmak olmuştur. Devrimci kadroların milli bir kapitalist sınıf yaratmak için uyguladığı devletçi politikalar halkın bürokrasiye nefret duymasına dolayısıyla halkın CHP'den uzaklaşmasına neden olmuştur. Bu açıdan halkçılığı temel ilkesi haline getiren CHP, gerçek anlamda halkçı olamamış ve tek parti yönetimi boyunca bir kadro partisi ya da elit bir örgüt halini almıştır (Eroğul, 2013: 258-260).

Buraya kadar genel olarak CHP'nin 23 yıllık tek parti iktidarında neden bir muhalefet partisinin ortaya çıkamamış olduğunu ve böylece neden çok partili bir siyasal yaşama geçilemediğinin açıklandığı kısımdan sonra DP'nin doğmasına zemin hazırlayan nedenlere değinilecektir. Ancak burada şu nokta unutulmamalıdır ki modern Türkiye'de demokratikleşme 19.yüzyılın başından bu yana süregelen Batı yönlü siyasetin etkisi ve halkın aşağıdan yukarıya bir zorlaması ile değil de yöneticilerin kendi istekleri ile yukarıdan aşağıya bir şekilde gerçekleşmiştir. Bu yukarıdan aşağıya gerçekleşen demokratikleşme ise sistemin temel değerlerine karşı çıkılmaması ve devletin kuruluş dinamiklerine tam bağımlı olması kaydıyla başlatılmıştır. Diğer yandan, cumhuriyetin ilk yıllarında halkın siyasete katılma isteği çok gelişmediğinden muhalif partilere izin verilmemesi ya da gelişen olaylar karşısında kapatılmalarına karşı halkta tepki ortaya çıkmamıştır. Aslında hem halkın siyasete olan ilgisizliği hem de 1930'lu yıllarda Avrupa'da hızla yükselen otoriter ve totaliter rejimlerin etkisi ile 1945 yılında İkinci Dünya Savaşı'nın bitimine kadar yeni birçok partili yaşama geçiş denemesi olmamıştır. Ancak savaşın sona ermesi çok partili demokratik bir yaşamı zorunlu hale getirmiştir (Çufalı, 2004: 5-13). Bu anlamda, Türkiye'nin çok partili demokratik bir siyasal yaşama geçişi genel olarak iç ve dış nedenler çerçevesinde ele alınmıştır.

2.2.1. Demokrat Parti'nin Doğuşuna Neden Olan Dış Faktörler

Öncelikle Türkiye, İkinci Dünya Savaşı boyunca bir denge politikası izlemiştir. Çünkü Türkiye hem savaşın ekonomik ve askeri şartlarını kaldırabilecek güçte değildir, hem de savaşan tarafların piyonu ya da avı olmayı istememiştir. Öte yandan Türkiye'nin bu denge politikasının yanı sıra savaşan taraflar da Türkiye'nin karşılıklı iki blok arasından kendi taraflarına katılmasını sağlamaya çalışmıştır. Bu açıdan, Almanlar savaş süresince bir yandan savaş sanayisinde kullanılacak krom hammaddesini Türkiye'den satın alırken diğer yandan da Türkiye'nin boğazlar ve Balkanlar'daki özel durumunu göz ardı etmemiştir. Yine Amerika Birleşik Devletleri(ABD)'nin başını çektiği müttefikler de Balkanlar'daki Alman tehdidine karşı Türkiye'yi yanlarına çekmek istemiştir. Ancak, Türkiye'nin savaş boyunca Almanlara krom satışına devam etmesi müttefikleri kızdırmış özellikle İngiltere* savaş sonrasında bunu unutmamıştır. İşte, ilişkilerin hassas olduğu bu dönemde ABD Büyükelçisi İnönü'ye, birisi Roosevelt diğeri Churchill'den olmak üzere iki mektup getirmiştir. Bu mektup sonrasında Türkiye, Nisan 1944'te Almanlara krom satışını durdurmuştur (Albayrak, 2004: 35-36). Eylül 1944'te Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği(SSCB)'nin Balkanlar'da üstünlüğü ele geçirmesi ve savaşın müttefikler lehine sonuçlanacağını, dolayısıyla savaş sonrası dünya siyasetini demokratik, liberal ve özgürlükçü devletlerin belirleyeceğinin (Çufalı, 2004: 14) anlaşılmasına başlanması üzerine İnönü'nün önünde emperyalist güçlere yanaşmak ve ülke içinde biçimsel bir demokrasi kurmak seçeneği kalmıştır (Eroğul, 2013: 3).

İkinci Dünya Savaşı'ndan demokratik Batı bloğu ve SSCB'nin galip çıkacağını kesinleştirdiği 1945 yılının başında müttefikler hem savaş sonrasında kurulacak yeni düzenin konuşulması hem de ganimet paylaşımı için Şubat 1945'te Yalta'da bir konferans düzenlemiştir. Bu konferansta şubat ayının sonuna kadar Almanya ve Japonya'ya savaş ilan eden devletlerin nisan ayındaki San Francisco

*İngiltere Başbakanı M. Attlee'nin 1945 yılındaki "*Avrupa'da birçok hükümetler vardır ki halk seçimlerinden vücut bulmuş sağlam esaslara dayanmıyorlar. Her tarafta milletlerin arzusunun muzafer olmasına yardım etmek niyetindeyiz. Serbest seçimlere dayanan ve harap olan Avrupa kıtasının imarına iştirak edecek demokrat hükümetlerin kurulmasını temenni ediyoruz.*" ifadesi (Çufalı, 2004: 18), CHP İktidarı'nın Batı bloğuna dahil olmanın kaçınılmaz olduğunu görmesi ve savaş sırasında yaşanan soğukluk nedeniyle savaş sonrası Batı bloğunun temsilcisi İngiltere ile ilişkilerin geliştirilebilmesi adına devamlı demokratiklikten söz etmelerine dahası liberal adımlar atmasına neden olmuştur.

Konferansı'na davet edilecekleri açıklanmıştır. Bunun üzerine Türkiye, 1 Ocak 1942 tarihinde Birleşmiş Milletler(BM) Beyannamesi'ni imzalamış ve 23 Şubat 1945'te Almanya ve Japonya'ya resmen savaş ilan etmiştir. 25 Nisan 1945'te toplanan Konferans sırasında Türk yetkililer, “anayasamızın demokratikliğinden ve savaş sonrasında her demokratik tezahürün Türkiye’de gelişeceğinden” bahsetmiş ve 26 Nisan 1945'te de BM Antlaşması'nı imzalamıştır (Çufalı, 2004: 17).

Bu gelişmelerin yanı sıra, Türkiye'nin demokratik Batı bloğuna yakınlaşması dolayısıyla çok partili bir demokratik yaşama geçişine neden olan bir diğer olay ise savaş sonrasında müttefikler içerisinde de kendini gösteren SSCB tehdididir. Öncelikle müttefikler arasındaki çıkar çatışması ve ganimet paylaşımı daha Mayıs ayında kendisini göstermiş ve Churchill SSCB için “Demirperde” ifadesini kullanmıştır. Öte yandan SSCB, Mart 1945 yılında Türkiye'ye verdiği notada 17 Aralık 1925'te imzalanan Türk-Sovyet Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması'nı uzatmayacağını bildirmiş dahası boğazlar konusunu yeniden gündeme getirerek Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nin gözden geçirilmesini istemiştir. Aslında Türkiye ile SSCB ilişkilerinin bozulacağının ilk işareti 18 Haziran 1941'de imzalanan Türk-Alman Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması olmuştur. Çünkü bu antlaşma ile Almanlar güney cephesini sağlama almış ve antlaşmadan dört gün sonra da SSCB'ye saldırmıştır (Timur, 2003: 54-63). Müttefiklerin savaştan galip çıkması ve SSCB'nin hızla güçlenerek bir tehdit halini alması Türkiye'nin Batı bloğuna daha hızlı yaklaşmasına neden olmuştur. Bu konuda ülkedeki egemen sınıflar da sol SSCB tehdidine karşı emperyalist-kapitalist Batı ile birleşmeyi kendi çıkarları adına zorunlu olarak görmüştür. Bu açıdan ülkemizdeki çok partili yaşama geçiş ya da demokrasinin gelişmesi ülkedeki sol görüşlerin ezilmesi ile paralellik gösterir (Eroğul, 2013: 5-6).Görüldüğü üzere Türkiye'nin çok partili siyasal yaşama geçişine neden olan dışsal etkenleri Batı bloğunda yer almanın zorunluluk haline gelmesi ve SSCB tehdidi olmak üzere iki başlık olarak ifade edebiliriz.

2.2.2. Demokrat Parti'nin Doğuşuna Neden Olan İç Faktörler

DP'nin doğuşuna neden olan iç faktörler açıklanırken ilk ele alınan konu halktaki yaygın bıkkınlıktır. Çünkü Birinci Dünya Savaşı'ndan yenilgi ile ayrılan ve hemen ardından başlatılan Kurtuluş Savaşı'nda tüm varlığı ile mücadele eden genç cumhuriyet daha kurulu bir kaç yıl olmuş iken tüm dünyayı etkisi altına alan 1929 Ekonomik Buhranı ile karşılaşmıştır. Bu buhranın yaraları sarılamadan patlak veren İkinci Dünya Savaşı ise halkın çoğunu sefaletle sürüklemiştir. Çünkü Türkiye İkinci Dünya Savaşı'na girmemekle birlikte savaşın yarattığı karmaşadan etkilenmiştir. Bir yandan her an savaşa girilebilir düşüncesi ile büyük bir ordu beslemiş diğer yandan da ülke içinde sıkı bir polis rejimi kurmuştur. Sıkıyönetim idaresi ile köylerde artan jandarması ve her geçen gün artan vergiler, halkı iktidara düşman haline getirmiştir. Savaş dolayısıyla tarımda üretimin düşmesi ve ithalatın azalması karaborsaya neden olmuştur. Bunun neticesinde de “yeni bir türedi zenginler sınıfı” ortaya çıkmıştır (Eroğul, 2013: 4-72). Bu savaş zenginleri aslında savaş boyunca artan enflasyon ve karaborsaya çözüm olarak hükümetin 1940 yılında Milli Korunma Kanunu'nu çıkarmasıyla ortaya çıkmıştır. Ancak devletin ekonomiye müdahalesini öngören kanun uygulamadaki yolsuzluklar nedeniyle başarılı olamamıştır. Dahası bu kanunun uygulayıcısı olan bürokratların da hem kendileri hem de büyük toprak sahibi ağalar ve ticaret burjuvazisi lehine yaptıkları usulsüzlükler halkı CHP'den uzaklaştırıp yine CHP'nin bürokratik bir kuruluş haline gelmesine neden olmuştur (Albayrak, 2004: 28-30). Yine savaşın enflasyonist ortamı içerisinde sabit bir gelire sahip olan memurlara çeşitli yardımlar yapılmış olsa da alım gücü sürekli düşen memurlarda da iktidara karşı huzursuzluk artmıştır (Timur, 2003: 26).

Köylü ve çiftçinin CHP'ye karşı huzursuzluğunun artmasının bir başka nedeni de Nisan 1942'de çıkarılan Toprak Mahsulleri Vergisi olmuştur. CHP'nin “Halkçılık” düşüncesine ters düştüğü vurgulanan bu vergi ile zaten savaş koşullarında boğulan halkın ürettiği ürünün %10'u kadarı vergiye tabi tutulmuş dahası verginin belirlenmesi ve tahsilinde yaşanan yolsuzluklar CHP'ye karşı tepkiye neden olmuştur (Albayrak, 2004: 28). Bu verginin yanı sıra bir ülkedeki siyasal iktidarın değişiminde önemli bir role sahip olan tüccar ve sanayicileri kapsayan burjuvaziye yönelik Kasım 1942'de Varlık Vergisi uygulanmaya başlanmıştır. Esas itibari ile savaş döneminde aşırı zenginleşen sınıflar ve gayr-i Müslimlerden alınması planlanan vergi egemen sınıf haline gelen bu sınıfların devletin ekonomiye

kendilerinin aleyhine müdahalesinden rahatsızlık duymasına neden olmuş dahası bu sınıfların iktidar olma arzusunu artırmıştır. Yine İkinci Dünya Savaşı sonuna gelindiğinde sayıları üç yüz bini geçen ve halk tarafından devletin elinde bir baskı aracı olarak görülen memur-bürokrat sınıfı hem maaşlarının azalması hem de halktan yabancılaşmanın verdiği sıkıntı ile CHP'ye karşı hoşnutsuzluk içindedir. Ayrıca Tek Parti iktidarının en önemli desteği durumunda olan Türk Silahlı Kuvvetleri(TSK)'nde de yılların yıprattığı tek parti yönetimine karşı sesler yükselmiştir (Çufalı, 2004: 27).

CHP'ye karşı hoşnutsuzluğun giderek arttığı bu ortamda 1945 yılına gelindiğinde hala Cumhuriyet Türkiye'sinin hedeflediği çağdaş yaşam ve anlayış seviyesine ulaşamamıştır. Okuma-yazma seviyesi hala düşük ve modern yaşamın simgesi olan su ve elektrik ise hemen hemen ülkede yok durumdadır. İki büyük savaşın ve uluslararası dengelerin ekonomiye ağır etkisi halkı geçim sıkıntısına düşürmüş yine ülkedeki sıkıyönetim, köylerde ağa ve jandarma baskısı halkta büyük bir bunalım yaratmıştır. Dahası CHP artık, Müslümanlar için Allahsız bir parti, gayri Müslimler için ise Varlık Vergisi'nin getirdiği büyük bir şok olmuştur (Çufalı, 2004: 24-25; Albayrak, 2004: 25; Eroğul, 2013: 73). Böyle bir ortamda CHP'ye karşı gelişen son muhalefet ve DP'nin temelini atan ilk gelişme Mayıs 1945'te çıkarılan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu olmuştur. Toprağı olmayan ya da yetersiz olan köylülere toprak dağıtımını öngören kanuna yine CHP'nin temelinde yer alan büyük toprak sahiplerinden yoğun tepki gelmiştir.

Görüldüğü üzere CHP'nin neredeyse ülkedeki bütün toplumsal sınıflarla arası açılmış ve bu toplumsal sınıflar DP'nin kuruluşunda bir koalisyon oluşturarak DP'yi bir milli birlik partisi haline getirmiştir (Timur, 2003: 37-38). Toprak reformu ile gün ışığına çıkan muhalefet Mayıs 1945'te bütçe görüşmeleri sırasında beş ret oyu olarak kendini göstermiştir. Yine Mayıs 1945'te İzmir milletvekili Celal Bayar, Aydın milletvekili Adnan Menderes, İçel milletvekili Refik Koraltan ve Kars milletvekili Fuat Köprülü'nün imzaları ile TBMM'ye verilen ve Türkiye'de çok partili demokratik siyasal yaşamın önemli bir adımını oluşturan "Dörtlü Takrir", artık Türkiye'nin tek parti yönetimi ile devam edemeyeceğinin en açık göstergesidir (Eroğul, 2013: 13-14). Aslında İnönü, 1945 yılının 19 Mayıs kutlamalarında savaş sonrasında Türkiye'de demokratik adımların atılacağını dile getirmiştir. Yine San Francisco Konferansı'nda bulunan Hasan Saka da savaş sonrası Türkiye'de

demokratik gelişmelerin yaşanacağını açıklamıştır. Ülkedeki huzursuzluk ve parti içinde artan muhalefet karşısında İnönü, 1 Kasım'da meclis açılışında *“Bizim tek eksikimiz, hükümet partisi karşısında bir partinin bulunmamasıdır”* demiştir. Bu açıklamalarla çok partili siyasal yaşama geçiş ve liberal anlamda adımların atılacağı hem savaşın galibi Batı bloğuna hem de mecliste parti içinde yükselen muhalefete duyurulmuştur (Çufalı, 2004: 42-60).

Kanunlardaki ve parti tüzüğündeki antidemokratik hükümlerin tasfiyesi, meclisin hükümeti gerçekten denetlemesine olanak verilmesi ve seçimlerin serbestçe yapılması olarak üç noktada toplanan Dörtlülük Takrir'deki isteklerin CHP parti grubunca reddedilmesi (Eroğul, 2013: 14) üzerine Türkiye'de tek partili siyasal düzen 7 Ocak 1946'da Demokrat Parti'nin kuruluşu ile tamamen sona ermiştir. CHP'nin, Nisan 1946 yılında değişmez genel başkanlığı seçime tabi başkanlık olarak değiştirmesi ile başlayan üniversitelerden basına kadar her alanda verilen özgürlükler ve tek dereceli seçim sisteminin kabul edilmesi gibi liberal anlamda attığı adımlar parti programında hürriyetler ve iktisadi açıdan liberalizm ile partinin kuruluş amacı olarak belirtilen demokrasi ilkelerini benimseyen DP'nin hem ülkedeki egemen sınıfların hem de kapitalist dünyanın desteğini almasını engelleyememiş ve 1950 seçimleri ile Türkiye'de demokratik reformlar ilk defa halk tarafından aşağıdan yukarıya olarak gerçekleşmiştir (Eroğul, 2013: 17-18, 267).

2.3. POPÜLİZM KAVRAMI VE POPÜLİZM KAVRAMI BAĞLAMINDA DEMOKRAT PARTİ

Egemen sınıflardan yoksul halka, bürokratlardan liberal aydınlara toplumdaki CHP'den hoşnutsuz tüm kesimlerin desteğini alarak 14 Mayıs 1950 seçimlerinde iktidara gelen DP, kimine göre “kansız veya beyaz bir ihtilal” kimine göre ise bir “oy devrimi” yapmıştır (İnan, 2014: 117). Yoksul halk kitlelerini peşinden sürükleyen egemen sınıfların partisi konumundaki DP, hem parti programı ve dünya görüşü açısından kapitalist ülkelerce benimsenmiş hem de ülke içerisinde cumhuriyetin temel değerlerine olan bağlılığından dolayı CHP'nin engellemesiyle karşılaşmamıştır. Halk açısından SCF'de olduğu gibi güdümlü bir muhalefet partisi izlenimi yaratmamış; CHP açısından da laiklik ve antikomünizme karşı aynı bakış açısına sahip olmaları DP'nin başarılı olmasını sağlamıştır (Eroğul, 2013: 74).

2.3.1. Popülizm Kavramı

Doğuşuna neden olan iç ve dış etkenleri sıralayarak çeşitli yönleri ile ele alınan DP'nin daha iyi anlaşılabilmesi için popülizm kavramının ne olduğunun açıklanması ve DP'nin bu kavram ile olan bağlantısının ifade edilmesi gerekmektedir. Popülizmin tek bir grup ya da sınıfın ideolojisi olmaktan ziyade farklı gruplarca desteklenen bir akım olduğu söylenebilir. Bu açıdan bürokrasiden askere, işçilerden köylülere birçok sınıfa ya da bunların birlikte oluşturduğu gruba dayanabildiği gibi farklı ideolojiler tarafından da benimsenmektedir. İşte DP'nin farklı toplumsal kesimlerin birlikteliği olarak popülist bir parti olduğu söylenebilir. Dolayısıyla popülizm, iktidarı elinde bulunduran bu birlikteliğe karşı iktidar dışı kalmış kitlelerin harekete geçtiği ideolojiler olarak açıklanabilir. Farklı grupları içerisinde barındıran popülist partiler ittifak dışında ortaya çıkabildiği gibi DP örneğinde de gördüğümüz üzere iktidar bloğu içindeki çatışma ile de ortaya çıkabilmektedir. Diğer yandan popülist akımlar halk içindeki yaygın bir ögeyi farklı ideolojiler ile birleştirerek iktidara karşı kullanmaktadır. Bu açıdan DP, özellikle muhalefet yıllarında yoksul halk ve köylünün sorunlarının ısrarla üzerine durmuş ve demokratik özgürlüklere vurgu yapmıştır (Sunar, 1985: 2076).

Nitekim DP, her ne kadar farklı gruplardan oluşsa da, ortak özellikleri, sıkıntıları, özlemleri, beklentileri olan bir toplumu popüler bir ittifak içinde bir araya getirip “siyasal elitlere” karşı, daha doğrusu bürokratik merkeze karşı seferber edebilmiştir. Bu açıdan dönemin şartları itibarıyla DP'nin tercih edilebilecek bir alternatif olarak farklı talepleri kendisinde eklemleyerek popülist bir harekete yol açtığını söylemek yerinde olacaktır. Kuşkusuz ki DP'nin bu başarısında tek parti döneminin toplumsal istekleri, özlemleri yerine getiren olmaktan ziyade toplumsal gerçekleri yerinden etmeyi hedefleyen elitist karakterli halkçılık anlayışını popülist biçimde yeniden yorumlamasının önemli rolü olmuştur (Odabaşı, 2021).

Bir başka açıdan popülist akımlar genelde siyasal, sosyal ve ekonomik örgütlenmenin düşük olduğu az gelişmiş ülkelerde yani sivil toplum kurumlarının ve plüralist(çoğulcu) örgütlenmelerin güçsüz olduğu ya da olmadığı ülkelerde yaygın olarak görülmektedir. Yine bu ülkelerde kamusal kaynaklarla yakınlara çıkar sağlamak olarak ifade edebileceğimiz patronaj ilişkileri geniş yer tutmaktadır. Ancak özellikle ekonomik kriz dönemlerinde patronaj kaynakları azalınca popülist partiler halkı siyasal seferberliğe yöneltmektedir. Öte yandan azgelişmiş toplumlarda siyasal

katılma merkezîyetçi bir yapıya sahip olan ve başlarında karizmatik liderlerin bulunduğu popülist partiler ile sağlanmaktadır (Sunar, 1985: 2077).

DP'yi popülist bir parti olarak ilan etmeden önce kavrama ilişkin şu bilgileri de vermek yerinde olacaktır. Peter Wiles'ın (Odabaşı, 2021) ifadesiyle popülizm, kendilerini iktidar merkezinin dışında kalmış hisseden insanlar arasında ortaya çıkmaktadır. Bu insanların ortak özelliği ise elit karşıtlığı, aydınlara olan düşmanlık, yerleşik kurumlara muhalefet, geçmişteki “güzel” günlere duyulan özlem ve dinselliğin ön plana çıkışıdır. Edward Shils (Odabaşı, 2021) ise, popülizmin sıkı sıkıya sarıldığı temel iki ilkeye vurgu yapar. Bunlardan ilki halk iradesinin tüm kurumlardan ve diğer iradelerden üstün oluşudur. Burada halkın iradesi adalet ve ahlâka denk düşmektedir. İkincisi ise, halk ile lider arasındaki tüm ara mekanizmaların ortadan kalkması ve ikisi arasında doğrudan ilişkinin sağlanmasıdır. Buraya kadar anlatılanlardan çıkacak sonuç, popülizmin özü itibarıyla müesses nizama karşı olduğu, halk ile elitler arasında bir sınır çizdiği, geçmişe duyulan özlemle dolu olduğu ve “halk” olarak işaret ettiğinin iradesinin tüm iradelerin üstünde gördüğüdür.

2.3.2. Popülizm Kavramı Bağlamında Demokrat Parti

Popülizm kavramına ve DP'nin neden bir popülist parti olduğu konusuna değindikten sonra halkçılığın ya da halkı harekete geçiren popülist söylemin ne zaman ve nasıl iktidara geldiğine değinmek faydalı olacaktır. Öncelikle 14 Mayıs 1950 seçimlerinde DP'yi iktidara getiren en büyük neden halkın Tek Parti İktidarı-CHP'ye duyduğu tepkidir. Aslında demokratik değerlerin kabul edilmesi ile amaçlanan halkta bir siyasal bilinç oluşturmaktır. Önceleri yeni sisteme muhalefetin gelişebileceği düşüncesiyle ötelenen ve zamanla halkta oluşan bu siyasal bilinç artık CHP'nin eski tarzını devam ettiremeyeceğinin bir göstergesidir. Bu anlamda CHP'nin önünde halkta biriken tepkiyi reformist adımlar ile kendisine desteğe çevirmek, baskıyı artırmak ya da çok partili bir siyasal düzene geçmek olarak üç seçenek kalmıştır. İşte CHP İktidarı da önce çok partili siyasal düzenin önünü açmış sonra ise 1950 seçimlerine kadar halk desteğini kazanmak adına reformlara girişmiştir. Ancak kitle desteğini kaybeden bürokratik seçkin ve aydınların partisi haline dönüşen CHP için halkçılık yapılan inkılaplar yoluyla geleneksel bir yapıya sahip halkın dönüştürülmesinden öteye gidememiştir. Buna karşın halkçılığı halkın

güncel sorunlarına göre yorumlayan DP, geniş kitle desteğini almayı başarmıştır. Ancak geniş kitle desteğini cumhuriyet değerlerinden taviz vermeden sağlamanın yanı sıra bürokratik elitlerden gelebilecek muhalefete karşı da bir denge kurulması DP'nin yaşadığı bir zorluktur (Sunar, 1985: 2080-2081).

DP'nin, popülist bir yaklaşım ile kitleleri harekete geçirirken nasıl bir söylem kullandığı da önemlidir. Öncelikle Türk siyasal yaşamına “Milli İrade” kavramını kazandıran ve bunu sürekli söylem ve uygulamalarında kullanan DP, kendisini milli iradenin yegane temsilcisi olarak görmüştür (İnan, 2014: 118). Diğer yandan o güne kadar gelen siyasal mücadele usullerini değiştiren DP, halkla ilişkilere ve toplum psikolojisine büyük önem vermiştir. Eskiden uzaktan saygıyla bakılan milletvekilleri artık halkın ayağına gelmeye başlamış ve oy toplayabilmek için çamurlu köy yollarını aşındırmıştır. Çünkü tek dereceli seçim sisteminin kabulü ile siyasal iktidarın halkla olan ilişkisi zorunlu bir hale gelmiştir. Bu açıdan halka, “Senin oyun önemlidir. Senin oyun ile demokrasiyi güçlendireceğiz” mesajı verilmiş, dolayısıyla halkın siyasal katılımı ile geniş kitle desteği sağlanmıştır. İdeolojik anlamda CHP'den çok farklılaşmayan DP, halkı siyasal bir iletişim aracı olarak görmekte ve CHP'den özgürlüklere yaptığı vurgu ile ayrılmaktadır. Dahası DP, içinde bulunduğu maddi sıkıntıları halktan “fon toplama” yolu ile sağlayarak yine halkı harekete geçirmiştir (Ertürk ve Gülsünler, 2012: 90-96). İşte DP, demokrasiden ekonomiye her alanda dile getirdiği düşüncelerini mitingler aracılığı ile halka duyurmuş ve halk desteğini kazanmaya çalışmıştır. Önceden el ilanları ve yerel gazetelerde mitinglerin yeri ve zamanı belirtiliyor; mitingler ise halka siz değerlisiniz mesajı verirken bir yandan da iktidarı eleştirmek için de bir araç haline gelmiştir. Mitinglerin yanı sıra DP'liler, seçmenin ayağına giderek yüz yüze görüşmeler gerçekleştirmiştir. Yine DP, lider imajına dikkat etmiş ve seçmenin tutum ve davranışlarına göre politikacılar belirlemeye çalışmıştır. Ayrıca DP, muhalefette iken ve ilk döneminde basının da desteğini almayı başarmıştır (Keloğlu, 2007: 115-118).

DP'li liderler mitingler, seçim gezileri ve halkla doğrudan iletişim kurarak sadece belli bir kesimin partisi değil, kitlelerin partisi olabilmek ve daha geniş bir seçmen kitlesine ulaşabilmek için de milletvekili adaylarını hemen hemen her kesimden seçmeye çalışmıştır. DP'nin siyasal başarılarından birisi de bugüne kadar yüzlercesinin bir daha hiç o denli güçlü olamadığı seçim sloganıdır. “Yeter! Söz Milletindir!” ifadesi ile siyasal ve toplumsal yaşamımıza damgasını vuran slogan

aslında halkın yıllardır özlem duyduğu bir soluk gibi değerlendirilmiştir. Yine halkın DP'yi ne kadar benimsediğini gösteren hatta bugüne kadar söylene gelen “Demirkırat” sözcüğü ve 17 Şubat 1959'da Londra'ya giderken düşen uçaktan Adnan Menderes'in sağ olarak kurtulması halkta DP'ye karşı olan ilginin farklı bir boyuta taşınmasına neden olmuştur (Eroğul, 2013: 217-218; Ertürk ve Gülsünler, 2012: 97).

Son olarak DP, toplum ile devlet arasındaki bağlantıyı düzenleyen ilişkileri bürokrasinin tekelinden çıkararak parti patronajına doğru kaydırmıştır. Bunun bir sonucu olarak vatandaşlar bürokrasi yerine parti yetkilileriyle işlerini görmeyi adet haline getirmişlerdir. Ancak 1957 yılına gelindiğinde patronaj kaynaklarının daralması ve ekonominin her geçen gün kötüleşmesine bağlı olarak kitlesel desteğin azalması dolayısıyla otoriter popülist bir dönüşüm için başlangıç noktası olacak ve DP'nin otoriterleşmesi darbeye giden süreçte hız kazanacaktır. Artık dönem, ideolojinin ön plana çıktığı ve kitlesel mobilizasyon için “milli irade” kavramının sıklıkla kullanılmaya başlandığı dönemdir. Bu süre zarfında DP, merkezîyetçi eğilimi güçlendirecek ve zaten çoğulcu olmayan bir siyasal sistemde gücünü hiçbir odakla paylaşmayacaktır. Bu dönemde gerek din gerekse de milliyetçilik DP'nin millî iradenin temsilciliğini iyiden iyiye üstlendiği bir momentte temel başvuru kaynakları olacaktır. Hızla yükselen muhalefet DP'yi köşeye sıkıştırmaya çalışırken partinin cevabı muhalefete, basın ve üniversitelere giderek daha fazla baskı şeklinde gelişecektir. DP'nin başlattığı Vatan Cephesi (VC) hareketi bunun en iyi örnekleri arasında yer alır. İktidarın toplumu düşmanlaştırmasının bir yöntemi olarak VC'nin kuruluşu, Başbakan Adnan Menderes tarafından şu sözlerle ilan edilecektir: “Politika ve ihtirastan uzak vatandaşların karşımızda kurulmuş olan kin ve husumet cephesine karşı vatanperverane gayretlerini birleştirip eserlerinin müdafaasına azmetmiş bir VC'nin kurulması zarureti kendisini göstermiştir”(Odabaşı, 2021). Kuşkusuz VC, DP'nin güçlü görünme ve halkın gerçek temsilcisi olduğu yönündeki iddiasını temellendirmek noktasında sıkı sıkıya sarıldığı bir araç olma özelliği taşımıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MECLİS TUTANAKLARI ÜZERİNDEN DEMOKRAT PARTİ ÇÖZÜMLEMESİ

Neden meclis tutanakları üzerinden bir DP çözümlemesi yapıldığı noktasında öncelikle belirtilmesi gereken toplum olarak yakın tarihimizden miras kalan ve bugün hala tartışılmalı bir çok siyasi, sosyal ve ekonomik konunun günümüz iç siyasetinin tarafları arasında Tek Parti Dönemi-CHP ve DP'ye atıf yapılarak ele alınması dahası bugün bile siyasal ve toplumsal düşünce tarzı ya da oluşumların o günlerin etkileri ile şekilleniyor olmasıdır. Elbette devletlerin ve toplumların bugününü geçmişlerinden bağımsız olarak ele almak mümkün değildir. Ancak gerek teknolojinin hızı gerekse de gelişen ve değişen siyasi ve ekonomik şartlar ile farklı bir yere evrilen dünya içerisinde kısır bir çekişme halini alan ve bir arada yaşama mecburiyeti bulunan toplumu birleştirmekten ziyade iki kutuplu bir ortama hapseden bu durumun çözümlemesi önem arz etmektedir. Buradan hareketle bugünü etkileyen ancak geçmişte yaşanan siyasal ve ekonomik olayların toplumumuz tarafından nasıl bilindiği de dikkat edilmesi gereken başka bir husustur.

3.1. DOKUZUNCU DÖNEM TBMM GENEL KURUL TUTANAKLARI (22 Mayıs 1950-12 Mart 1954)

3.1.1. İÇ SİYASETE DAİR ATILAN ADIMLAR

3.1.1.1. Arapça Ezan Yasağı'nın Kaldırılması

Başlarken kuşkusuz belirtilmesi gereken konu, DP'nin kurulurken yeni rejimin temelinde yer alan bazı devrim ve yeniliklere karşı olmadığıdır. Bu sayede askerden aydınlara, üniversitelerden basına birçok kesimin desteğini alabilmiştir. Devlet içerisindeki bu bazı hassas noktalardan biri de laiklik olmuştur. Laiklik konusunda DP'nin tavır ve tutumlarının, bir yandan irticaya kesinlikle göz yumulmayacağına gösterilmesi diğer yandan da toplumun muhafazakar kesimlerinin CHP'ye yönelik tepkilerini her an canlı tutabilmek gibi ince bir denge üzerine kurulduğu görülmektedir. Yani DP, bir yandan CHP gibi laik bir parti iken diğer yandan da toplumun dinsel taleplerine duyarlı bir parti olduğu imajını vermiştir. Dolayısıyla DP'nin, 1950'de kendisini dinsel saiklerle iktidara taşıyan kesimleri tatmin etmesi

gerekmektedir. Bu açıdan Menderes'in ilk hükümet programında "Millete mal olmuş devrimler" ve Millete mal olmamış devrimler" ayrımı yapması da 1923 sonrası yapılan bazı devrimlerde değişiklik yapılacağı sinyali vermiştir. Nitekim bu konuda atılan ilk adım da 16 Haziran 1950'de Atatürk döneminde başlatılan Türkçe Ezan uygulamasına son verilmesi olmuştur. İşte bu noktada CHP'nin de bu uygulamaya son verilmesi konusunda destek verdiğini ayrıca DP'nin yine ince bir siyaset yürüterek Türkçe Ezan okunmasını yasaklamadığını Türk Ceza Kanunu'nun Ezan'ın Arapça okunmasını yasaklayan 526.maddesini değiştirerek Türkçe Ezan okuma zorunluluğunu ortadan kaldırdığını belirtmek gerekmektedir (Kaynar, 2015: 220-221).

16 Haziran 1950'de toplanan Meclisin Dokuzuncu Dönem Dokuzuncu Birleşimi Birinci Oturumu Türk Ceza Kanunu'nun 4055 sayılı kanunla değiştirilmiş olan 526. maddesinin değiştirilmesi hakkında kanun tasarısı ile Kayseri Milletvekili İsmail Berkok ve 13 arkadaşı ile Tokat Milletvekili Ahmet Gürkan'ın Türk Ceza Kanunu'nun 526. maddesinin ikinci fıkrasının değiştirilmesine dair kanun teklifleri ve Adalet Komisyonu raporu görüşülmek üzere toplanmıştır. Bu konuda söz isteyen Başbakan Adnan Menderes, Arapça ezan hakkında DP Meclis Grubunda verilen kararın gazeteler ve radyo ile yayınlanması neticesinde halk tarafından kanuni maninin kaldırılmış olduğu kanaatine varıldığı bu açıdan bugünkü gündeme alınması gerektiğini belirtmiştir. Ancak oturumu yöneten Meclis Başkanvekili Fuad Hulusi Demirelli ise Adalet Komisyonunca yazılmış olan raporun üzerinden henüz 48 saat geçmediği için gündeme alınamadığını Adalet Komisyonu mazbatasında da tasarının hemen gündeme alınması, ivedilik ve öncelikle görüşülmesi teklifini oylamaya sunmuş ve teklif, hemen gündeme alınarak öncelikle ve ivedilikle görüşülmüştür.

Bu konuda CHP adına konuşan Trabzon Milletvekili Cemal Reşit Eyüpoğlu,

"Bu memlekette Milli Devlet ve Milli Şuur politikası, Cumhuriyetle kurulmuş ve CHP, bu politikayı takip etmiştir. Bu politika icabı olarak ezan meselesi de bir dil meselesi ve Milli şuur meselesi telâkki edilmiştir. Millî Devlet politikası, mümkün olan her yerde Türkçenin kullanılmasını emreder. Türk vatanında ibadete çağırmanın da öz dilimizle olmasını bu bakımdan daima tercih ettik. Türkçe ezan, Arapça ezan mevzuu üzerinde bir politika münakaşası açmaya taraftar değiliz. Milli şuurun bu konuyu, kendiliğinden halledeceğine güvenerek Arapça ezan meselesinin ceza konusu olmaktan çıkarılmasına aleyhtar olmayacağız" (TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:1, Toplantı: Olağanüstü, Birleşim:9, Sayfa:182).

diyerek CHP grubunun görüşünü dile getirmiştir. Ardından söz alan DP Seyhan Milletvekili Sinan Tekelioğlu ise;

“Atatürk her şeyi Türkçeleştirmek kaidelerini ortaya attığı zaman acaba İslam dinine ait olan kitapların Türkçeye tercümesi mümkün müdür diye bir tecrübeye başvurulmuştu. Atatürk bu meyanda ilk defa ezanın Türkçe okunmasına karar verdi. Bilahere Arapça ezan okuyanları tecziye etmek üzere de bir ceza müeyyidesi olarak, Ceza Kanununa bir hüküm kondu. Arkadaşlar; şayet Atatürk sağ olsaydı hiç şüphe yok ki o da bu büyük Meclisin düşündüğü gibi düşünecek o da elimizdeki Allah Kanununun Türkçe ile tercümesine imkan olmadığını, din ulemalarının vermiş olduğu karara göre anlayacak ve ezanı din diliyle okutacaktı. Arkadaşlar; Atatürk inkılâbı; gazetelerin yazdığı gibi umdesi değil, Atatürk memlekette yapmış olduğu inkılâpların millet tarafından hazmedilmesini esas olarak kabul etmişti. Bu bir dil meselesi değil; Allahu ekber ile Tanrı Uludur kelimeleri ikisi bir manaya gelmez. Biz eski zamanlara ait kitapları okursak birçok tanrılar olduğunu görürüz, yağmur tanrısı, yer tanrısı, ve saire. (...) Dışarıdan Türk dili ile ezan okunurken, içerde yine din dili ile Kuran okumaya müsaade ediliyordu. Binaenaleyh arada birbirine uymayan, zıt esaslar vardı.(...) Türk Milleti'nin büyük umdesi olan dine sarılmak esası komünizme vâki olan kaleyi Adnan Menderes tamamiyle ve mutlak olarak kurmuştur. Kendilerini tebrik ederim.(...) O zaman arz ettiğim gibi şu söylemiş olduğum sözleri arkadaşlar hatırlarlar ve yahut o zamanki tutanakları alıp okuyacak olurlarsa görürler ki, o zaman şöyle demiştim: “Bu kanun kıpkırmızı komünist kokar”. Bu kanunun lütfen kaldırılmasını rica ederim.”(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:1, Toplantı: Olağanüstü, Birleşim:9, Sayfa:182-183)

sözleri ile ele aldığı konuyu komünizme getirmiştir. DP'nin daha sonraki yıllarda da artarak devam edecek olan popülist söylemleri bu örnekte olduğu gibi göze çarpmaktadır. Zira Tekelioğlu, “Allahuekber” ve “Tanrı Ulu'dur” kelimeleri arasındaki farkı mantıklı bir çerçevede dile getirirken dahası dışarıdan Türk dili ile ezan okunurken, içerde yine din dili ile Kuran okumaya müsaade edilmesinin zıtlıklar meydana getirdiğini belirterek önemli bazı noktalara değinmiş olmasına rağmen konuyu esas çizgisinin dışına çıkarmıştır.

Yine DP Ankara Milletvekili Talat Vasfi Öz ise, konuyla ilgili düşüncelerini şöyle ifade etmiştir;

(...)Bir memlekette Peygamberin emrettiği şekilde ezan okunmazsa namazın sahih olmadığını söyleyen müçtehitler olduğunu bilhassa huzurunuzda zikretmek isterim. Fakat arkadaşlar, bu asil milletin asıl duyduğu kendi kendine vâki olan yetkisiz tecavüz, ve kanunsuz hareket karşısında yıllarca susmuştur. 18 milyonun % 98'ini teşkil eden Müslüman çocukları ıstıraplarını sessiz sessiz taşımışlardır.(...) 14 Mayıs'a bilhassa işaret etmek isterim ki mübarek bir güne tesadüf etti ve mübarek günün arifesinde Türk Milleti, dünyayı imrendiren eşsiz bir siyasi zafere ulaştı. Bu bir iradei ilahiye idi.(...) Ezana taallük eden müdahalenin kaldırılması hâdisesi de Ramazanımızın arifesi olan mübarek bir cuma gününe tesadüf ediyor. Buna da bilhassa işaret etmek isterim.(...)” (TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:1, Toplantı: Olağanüstü, Birleşim:9, Sayfa:184).

Ancak hemen belirtmek gerekir ki 1923 sonrası yapılan yenilik ve devrimlerin sosyal ve dini hayata ilişkin amacı da tam olarak yukarıdaki ifadeler ile

örtüşmektedir. Çünkü Öz, ifadelerinde 14 Mayıs 1950 seçimlerinin ilahi bir karar olduğunu söylemek ile kalmamış dahası Arapça ezan yasağının kaldırılmasının görüşüldüğü günün Cuma ve ayrıca Ramazan ayı arifesine denk gelmesinin de ilahi bir mesaj taşıdığı sonucuna varmıştır.

Lehte ve aleyhte yapılan konuşmaların ardından daha önce 02.06.1941 tarih ve 4055 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun Bazı Maddelerini Değiştiren Kanun'da *"Salahiyetli makamlar tarafından adli muameleler dolayısıyla yahut amme emniyeti veya amme intizamı veya umumî hıfzıssıhha mülahazasıyla kanun ve nizamlara aykırı olmayarak verilen bir emre itaat etmeyen veya bu yolda alınmış bir tedbire riayet eylemeyen kimse, fiil ayrı bir suç teşkil etmediği takdirde, bir aya kadar hafif hapis veya elli liraya kadar hafif para cezasıyla cezalandırılır. Şapka iktisası hakkında 671 sayılı kanunla Türk harflerinin kabul ve tatbikine dair 1353 sayılı kanunun koyduğu memnuiyet veya mecburiyetlere muhalif hareket edenler veya Arapça ezan ve kamet okuyanlar üç aya kadar hafif hapis veya on liradan iki yüz liraya kadar hafif para cezası ile cezalandırılırlar."*ifadesi;(...) bir aya kadar hafif hapis veya 150 liraya kadar hafif para cezası ile cezalandırılır. Şapka iktisası hakkında 671 sayılı Kanunla Türk harflerinin kabul ve tatbikine dair 1353 sayılı Kanunun koyduğu memnuiyet veya mecburiyetlere muhalif hareket edenler 3 aya kadar hafif hapis veya 30 liradan 600 liraya kadar hafif para cezasıyla cezalandırılır." şeklinde değiştirilmiştir.

3.1.1.2.CHP'nin Haksız İktisaplarının Hazineye Devri Hakkında Kanun

Bir siyasi parti analizi yaparken elbette karşılaştırma yapmak yerinde olacaktır. Bu bağlamda muhalefette iken DP'nin iktidar partisi olarak CHP'ye yönelik tutum ve davranışları ile savunduğu tezler ve tepki gösterdiği politikalar üzerinden DP iktidarı boyunca DP'nin nasıl bir profil çizdiğine bakmak uygun olacaktır. Başlığın bu bölümünde on yıllık DP iktidarının muhalefete diğer bir deyişle uzun yıllar tek parti olarak kalan CHP'ye yönelik sert politikaları incelenecektir. Öncelikle uzun yıllar süregelen tek partili siyasi düzenin doğal bir sonucu olarak yılgınlık ve değişen şartlara göre toplumu ilgilendiren konularda uygulanan siyasi politikalar bir karşıtlık dahası sert bir muhalefet doğurmuştur. Bu anlamda DP yönetiminin gerek tabandan gelen baskılar doğrultusunda gerekse de üst kadrolarca literatürde devr-i sabık olarak geçen geçmişle hesaplaşma içerisine girdiğini vurgulamak yanlış olmayacaktır.

14 Aralık 1953 Pazartesi günü TBMM'nin Dokuzuncu Dönem Beşinci Yasama Yılı On Yedinci Birleşiminde Antalya Milletvekili Akif Sarıoğlu ve 91 arkadaşı

tarafından Cumhuriyet Halk Partisinin Haksız İktisaplarının İadesi Hakkında Kanun teklifi verilmiştir. Kanun teklifinin gerekçesi şu şekildedir;

“Memleketimizde demokrasi rejiminin her çeşit maddi ve mânevi pürüzden azade olarak işleyebilmesinin esaslı şartlarından birisi tek parti devrinin umumi vicdanı rencide etmiş ve vatandaşların kalp ve dimağlarında Devlet ve Hükümet mefhumlarına karşı itimatsızlık his ve kanaati yaratmış bulunan, aynı zamanda Anayasa ve kanunların maksatlarına muhalif hareket etmek suretiyle hâkim parti lehine menfaatler temin eden tasarruflarının neticelerini tamamen tasfiye etmek, bir diğeri de rejimin istikbalini bu çeşit hareket ve tasarruflara yol açacak her türlü temayülleri önleyebilecek tedbirleri almıştır. Bunlar yapılmadıkça vatandaşla Devlet arasında bulunması zaruri olan karşılıklı itimat ve tesanüdün teessüsüne imkân yoktur. Zira Devletin en büyük vazifesi hakkı müdafaa, haksızlığı izaledir. Devlet meşruiyetini bu vazifenin ifasında gösterdiği kudret ve ehliyet ve vatandaşın vicdanında onun insan haysiyet ve hüviyetinin tabii bir tecellisi şeklinde yazılı olan hak kaidelerine riayet nispetinde iktisap eder. Hareket ve tasarrufları bu hak kaidelerine uymadığı takdirde Devlet vatandaşlar topluluğunun manevi şahsiyetini temsil etmek hak ve salâhiyetini kaybeder. Eski iktidarın faaliyetlerini kısaca arz ettiğimiz bu esasların ışıği altında, her türlü hissî mülâhazalardan uzak, objektif bir tetkike tâbi tuttuğumuz zaman gördüğümüz manzara şudur:

(...)

Mazide başka partilerin kurulması yollarını fiilen kapamış, memleket kaderine kayıtsız, şartsız, murakabesiz hâkim olmuş, şeklen muhafaza ettiği Büyük Millet Meclisini yalnız kendi mensuplarından ibaret bir heyet haline getirmiş, kendisini, içişleri Vekillerini, Parti Umumi Kâtibi ve valileri parti il idare kurulları reisleri haline getirmek suretiyle Devletle karıştırmış ve hatta bizzat Devlet yerine geçmiş bir partinin bütün bu yollarla kendi lehine temin ettiği menfaatlerin tamamen istirdadı elbette icap ederdi.(...)

O halde milletin hür reyi ile amme işlerinin sevk ve idaresi mesuliyetini kabul etmiş bulunan yeni iktidarın, içtimai nizamı sarsmış bulunan bu kabil eski tasarruflarının neticelerini bir an evvel ve daha fazla gecikmeden tasfiye etmesi zarureti vardır.

Herhangi siyasi bir teşekkül; iktidarda bulunmanın sağladığı nüfuz ve otoriteyi suistimal suretiyle haksız iktisap ve menfaatler elde etmiş olması karşısında bu iktisapları hakiki sahibi millete iadeye mer'i mevzuatın imkân verip vermediği meselesi üzerinde durmak istiyoruz.(...)

5830 sayılı Kanunla yukardan beri izahına çalıştığımız hak ve adalet prensipleri ilk tatbik sahasını buldular. Bu kanun, resmî daire ve müesseselerin siyasi partilere bedelsiz mal devredememelerini demokratik rejimin bir ahlâk ve nizam prensibi olarak ilân etti. Ve bir taraftan demokrasimizin gelecekte karşılaşabileceği bir tehlikeyi bertaraf ettiği gibi diğer taraftan da halkevleri ve odalarının millete iadesi ve başkalarından çeşitli yollarla devir ve ferağı yaptırılan gayrimenkullerin sahiplerine verilmesi hususlarını temin ederek mazinin bu mahiyette gayrimeşru tasarruflarından bir kısmının neticelerini tasfiye etti.

İktidarda bulunmanın verdiği otoriteden istifade etmek suretiyle CHP'nin kendi lehine temin ettiği menfaatler 5830 sayılı Kanunla millete ve hak sahiplerine iade edilenlerden ibaret değildir. Yaptırılan tetkikattan anlaşılmıştır ki, bu partinin tüzüğünde yazılı malî membalardan kurulduğu günden beri temin ettiği para yekûnu partinin birkaç aylık masraflarına bile yaklaşmamaktadır. Bunun en bariz delili, halkevleri ve odaları ile muhtelif amme teşekküllerinden bedelsiz olarak parti lehine ferağları yaptırılmış gayrimenkuller sahiplerine iade edildikten sonra dahi partinin elinde değeri çok yüksek rakamlara varan üç yüze yakın gayrimenkulün mevcudiyetidir.

(...)Partinin halen elinde bulunan gayrimenkullerin çok büyük bir kısmı doğrudan doğruya âmm müesseselerinden ferağ edildiği sabit olmaktadır.(...)”(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:26, Toplantı:6, Birleşim:17, Sayfa: 160-166)

Kanun teklifi okunduktan sonra CHP Meclis Grubu adına söz alan Malatya Milletvekili İsmet İnönü’nün;

“Pek sayın arkadaşlar, önümüzdeki kanun tasarısı, CHP adındaki meşru siyasi teşekkülü itham ediyor, ceza kesiyor ve tatbik ediyor. Karşısında bulunduğumuz hâdise, Büyük Millet Meclisinde adalet mercii vazifesini gördürmektir. Öyle bir adalet mercii ki, muhakeme ettiğini dinlemiyor. Kendi yargı azasının, yani Büyük Millet Meclisi üyelerinin hür vicdanları daha önce Grup kararlarıyla tasmin edilen bir hükme bağlanıyor. Bu kanun tasarısı; ruhiyle metniyle, her türlü usulü ile Anayasaya aykırıdır. Bu tasarı hukuk prensiplerine, insan haklarına, Cumhuriyetin itibarına kast etmek hareketidir. Bu kanun tasarısı, iktidar başında bulunanların Büyük Millet Meclisine karşı bir zorlama teşebbüsüdür.

(...)

CHP maddî varlığının müsadere edilmesi fiili, bizim için, tasarının hiç ehemmiyeti olmayan tarafıdır. Biz, hukuk dışı bir rejimin kurulmakta olmasıyla karşı karşıyayız. Açıktan tatbik başlanılan yeni rejimle vatandaş sorgusuz, müdafaasız mahkûm edilmektedir. Tarih kürsüsünden halinizi seyrederim. Suçluların telâşı içindedir. Türk adetine göre hareket edelim. Türk âdetinde hükme mâruz bir kişi 400 kişiye karşı fikrini söyler; Türk âdetinde dört yüz babayiğit bir kişiye hücum etmez!

Vasiyet ve tesis hakları ve tasarrufları ilga olunmaktadır. Tamamıyla Hukuk dışına çıkmak yolunda olan bir iktidara karşı son sığınma yeri olan Büyük Millet Meclisi, Adaletsizliğin vasıtası haline getirilmek isteniyor.

Teşebbüs, vatandaş hakkına ve muhalefete karşı pervasız zulüm yoludur. Hareketlerinizin vasıflarını teşhirden niye korkuyorsunuz? Zulüm yolunun zararları ve tehlikeleri üzerinde kâfi derecede sözler söylenmiştir. Muhterem arkadaşlar; Sizi, Grup kararınızla bağlı olarak adalet hükmü vermeye mecbur olmaktan dolayı ıstırap içinde inleyen vicdanınızla yalnız bırakacağız. Siz, Türk Milleti’nin yolunda hizmetlerimize devam edeceğiz. İktidarın açmak kararında olduğu adaletsiz yoldan, zulüm yolundan büyük milletimizin az zararla kurtulması için bütün kabiliyetimizle ve tam vatanseverlikle çalışacağız. Hususiyle dünyanın büyük emniyetsizlik içinde ve Türk vatanının ağır tehlike karşısında bulunduğu bir zamanda... Vatan tehlikesinden bahis olunurken insan merak eder, sözün sonunu dinler. İktidarın mesuliyet duygusundan bu derece mahrum olarak vatandaş hukuk dışı bir devre açması, ayrıca eseflere lâyıktır. Bütün tesellimiz, milletimizin yüksek vatanseverlik hissiyle bu yeni rejimden büyük seçimlerle kurtulmaya muvaffak olmasıdır.(...)”(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:26, Toplantı:6, Birleşim:17, Sayfa: 169).

sözlerinin ardından Ankara Milletvekili Abdullah Gedikoğlu: “Sahtekâr, sahtekâr! 1946’yı unuttun mu?” diye bağırır ve bunun üzerine İnönü: “Işıktan korkuyorsunuz!” diyerek karşılık vermiştir. Ardından CHP Grubu salonu terk etmiş ve sözü Başbakan Adnan Menderes almıştır;

“(…)Demin buraya bu kürsüye yaşlı zat çıktı, saçları ak pak. Bütün manzarası ile şayanı hürmet. Fakat bütün evzai ile kelimeyi söyleyemeyeceğim neye şayan olduğunu siz takdir edersiniz.

Muhterem arkadaşlarım, kararını vermiş, sıkılmayacağım, diyor. Bütün tarihi hakikatların tam tersini söyleyeceğim, diyor. Bütün yaptıklarını teker, teker ve tafsilen karşıdakilerine atfii isnat edeceğim, diyor. Ve karşıdakilerden, TBMM'nin kahır ekseriyetinden haklı olarak kopacak isyan sayhalarına karşı neler, ne cevap vereceğini daha önceden kararlaştırmış, sizin karşınıza çıkıyor, o evvelce kararlaştırmış olduğu sözleri, bir tiyatro sahnesinde aktörlük yapan bir aktör gibi, kendi hüviyetinin dışına çıkararak, büsbütün başka bir insanmış gibi, pervasızca sizin karşınızda söylüyor. Ondan sonra, bunların hepsini söyledikten sonra kürsüden inerken yine evvelce provası, mizansenini yapılmış olduğu şekilde hepsi ayağa kalkıyorlar, buradan bir resmigeçit halinde, TBMM'yi sözde, terk ederek gidiyorlar.

(…)Kürsüden indim, zamanın Başvekili kürsüye geldi. O hiç kimseyi dinlemez, hiçbir kimseyi konuşurmaz, eda ve itiyatlarıyla DP'ye sövdü. DP buna tahammül edemedi, evvelce kararlaştırılmış tiyatro sahnesinde vaz'ı sahne edilir gibi değil, fakat içinden kopan samimiyetin hamlesiyle TBMM'yi terk etti, gitti. Ondan sonra bu zevat bizi tekrar Meclise getirmek için uğraştılar, bizzat Reisicumhur o zaman sahte olarak maalesef şu karşınızda konuşan adam şu karşınızda daha evvel konuşan adam, kendisinin Reisicumhur olmadığını bilerek dört sene Reisicumhurluk yapmış olan ve haksız olarak sekiz yüz bin lira aylık almış olan adamdır.(…)

DP Meclis Grubunun o zaman dâhil bulunmadığı bir TBMM, sadece eşkiya ve siyasi haydutların doldurduğu bir çatı altından başka bir manası yoktu.(…)

Muhterem arkadaşlar, 1946 seçimleri nasıl cereyan etti. Kendisi emri verdi. Hiçbir mahkemeye müracaat imkânı yoktu. O emirle astığı astık, kestiği kestikti.(…)

Şimdi bu zat kalkmış diyor ki bizim mallarımızı alacaksınız. Büyük Millet Meclisini heyeti hâkime haline getirdiniz, muhakemeyi görüyorsunuz, mücazâtı veriyorsunuz, ondan sonra tatbikatını da siz yapıyorsunuz.(…) Ve Halk Partisi ve onun başında bulunan zat, bu memlekette vatandaşların hürriyet ve haklarının düşmanı ve büyük tehlikesi olmakta devam etmektedir.(…)

Türk Milletinin bilmesi lâzım gelen, böyle bir karar karşısında öğrenmesi lâzım gelen bir husus vardı, o da, kendi sahip oldukları ve sahip olduklarını iddia ettikleri ve Demokrat Partinin müsadere yoluna gittiğini iddia ettikleri malların kendi malları olduğuna. Türk Milletine karşı söylemeli idiler, bunu münakaşa etmeliydik. Görüyorsunuz ki, bu mallar bizim mensuplarımızın, azamızın ve hepimizin verdikleri aidatla, yaptıkları teberrularla tahassul etmiştir bu çoktur, niye alıyorsunuz, bizim elimizden almanızın sebebi nedir? Diye kendilerini müdafaa etselerdi konuşulabilirdi, arkadaşlar. Bu malların kendi malları olmadıklarını iddia edemediklerine göre, bu malların % 94 küsürünün kendi kaynaklarından değil gayrimeşru ve gayri nizami kaynaklardan elde edilmiş olduğunu üç sene evvel maliye müfettişleri raporlarla da teyit edilmiş olmasına rağmen bütün milletin bu vakıayı yüzde yüz bir kanaat ile bilmekte olmasına rağmen sadece şeklin siperi arkasına sığınarak hukuk devleti, adalet dışı, yeni nizam diye memleketi kötülemeye gitmesi memleketin milletlerarası itibarına taarruz etmesi, Devlet menfaatlerini savunma vazifesiyle rubu asır ömrünü geçirmiş olan bir insanın nasıl irtikâp edebileceği bir hakikattir? Bunun karşısında vicdanlar donmaktadır arkadaşlar.(…)Biz Halk Partisinin mallarını almıyoruz. Halk Partisinin mallarının bir parası dâhi mevzu bahis değildir. Halk Partisinin bütün malları kendisinin olsun ve fakat CHP'nin malı olanlar kendisinin olsun. % 96'sı gaspa dayanıyor.

(…)3,5 sene muhalefetin en şirretine göğüs gerdik. Üç ayımız kaldı ve bu 3,5 sene zarfında tarihinde görmediği hizmetleri bu vatana eda etmekle öğünerek Türk milletinin

huzuruna ve reyine gitmek hakkını kazanmış bulunuyoruz. 3,5 sene bütün engelleme, bütün baltalamaları karşısında gözümüzü kırpmadan vazifemize devam ettik de, şurada geride kalan üç buçuk ay için acaba burada olmazlarsa daha rahat mı ederiz gibi bir hissin altında konuşmadığımızı sizler ve Büyük Türk Milleti elbette takdir eder.(...)”(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:26, Toplantı:6, Birleşim:17, Sayfa: 170-173).

Başbakanın ardından Köylü Partisi Grubu adına söz alan Seyhan Milletvekili Cezmi Türk;

(...)Bir cümle ile: Bu teklifi kanuni nabamevsimdir...

“Bu kanun teklifinin milletçe beklenen vakti merhunu 22 Mayıs sabahından başlamakta idi. Fakat Sayın Menderes 22 Mayıs sabahı şafağında buradan çıkarken Yüksek Heyetinize bir devri sabık yaratmayacağız teminatını verdi, takabbül edildi, karara bağlandı. Fakat yıllar, yıllar geçti devri sabık yaratmayalım derken siz de bilfiil devri sabık oldunuz.

22 Mayıs sonrasında bu hesapları ele alsaydınız, yani şu demokratlar ilk iktidarda iken defteri amalinize yazılmadan bu kanunu ele alsaydınız milletçe beklenen ve tasvip edilecek bir kanun olurdu. Milletçe beklenen, hattâ bundan daha am ve şâmil olması lâzım gelen bir kanundu. Fakat üç buçuk sene iktidarda kaldıktan sonra(...)ve hele demokrat iktidar olarak sizin de defteri amalinize birçok şeyler kaydedildikten sonra bu kanunu getirmeniz mevsimsizdir.

Biz küçük bir grup olarak, bu mühim kanun, evvela millet ve memleket menfaatine uygun mudur, zamanı mıdır, yeri midir? diye düşündük. Sonra, bir parti meselesi midir? diye düşündük. Şuna karar verdik ki; bu kanun, bugün için, milletimizin ve memleketimizin menfaatine uygun değildir. Bugün tedvin edeceğiniz bu kanunla, senelerden beri huzur ve sükûn isteyen, siyasi partiler arasında karşılıklı sevgi ve saygının tahakkukunun hakikat haline geldiğini görmek isteyen bir millete karşı, yeniden siyasi dövüşler, vuruşmalar, mücadeleler, huzursuzluklar getiriyorsunuz arkadaşlar. Onun için millet ve memleket menfaatlerine uygun görmediğimiz bu kanunun şimdi tedvini lüzumsuz, zamansız ve yersizdir, diyoruz.

Bu kanun, maalesef, partiniz için de menfaatli olmayacaktır. Siz bu kanunu çıkardıktan sonra, her partide mevcut olan ve sizlerde de bulunan partizanlarınızı tatmin etmiş olacaksınız. Bu kanun, belki gelecek seçimlerde yapılacak aday yoklamalarını kazanmanıza yardım edecektir. Fakat bu memleketi demokrasi rejimini getirmiş olan bir partinin namzetleri olarak millet huzuruna çıktığınız zaman aynı kuvveti, aynı neticeleri elde edeceğinizi maalesef tahmin etmiyorum arkadaşlar. Onun için Grubunuzun ve partinizin menfaatine yaramayacağı aşikâr olan, memleketin beklediği huzur ve sükûna ise bugün için yeni bir şey getirmeyecek ve bilâkis huzursuzluk getirecek olan bu kanunu, bu zaman içinde niçin alelacele getirdiniz ve niçin kabul edeceksiniz?

Açık ve samimî söyleyelim ki, bu kanunu teklif eden 91 arkadaş, artık Sayın Menderes'in iktidarından gına getirdiler ve partinizin bu kuvvetli ekseriyetini de iktidardan ekarte etmek için başka çare bulamadılar da yeni bir yolla Halk Partisini takviye edelim ve şirret diye tavsif ettiğiniz CHP mebuslarından buraya yüz tane daha mebus getirtelim de Adnan Menderes'le başa çıksın diye bu kanunu yaptılarsa yerinde ve doğrudur.

Sonra böyle kanunları tıpkı eskilerin getirişine uyarak bir gurup kararı halinde bir gecede buraya getirmektesiniz. Geçende Samsun'da Sayın Menderes “İcap ederse bu gibi kararları 3 gün içinde getiririz.” buyurmuşlardı. Gerçi gurup kararından sonra Cuma, Cumartesi, Pazar, Pazartesi 4 gün oldu diyordum, demin bir arkadaşım Pazar tatil günüdür sayılmaz dedi. Demek ki, kanunu mevut müddet içinde getirdiniz, üç gün içinde de çıkaracaksınız Ondan sonra da burayı terk edenlerin usullerine uyarak bunu icra

edeceksiniz. Halbuki sizin, bütün bunları tenkit eden ve iktidara gelen insanlar olarak daha muvazeneli, daha mantıki, daha az hissî olarak hareket etmeniz gerekirdi.” (TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:26, Toplantı:6, Birleşim:17, Sayfa: 176-177).

ifadeleriyle sözlerine devam eden Cezmi Türk, usul, şekil ve içerik bakımından kanunun eksiklik ve yanlışlıklarını vurgulamıştır. Hatta bir cümlede “hukuk sistemi ile çaresine bakılamaz.” yazmasının siyasi bir durum içerdiğini dahası mevcut ve gelecekteki partilere dair herhangi bir şey söylemediğini belirtmiştir(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:26, Toplantı:6, Birleşim:17, Sayfa: 178).

Ayrıca şu eleştiriyi de yapmıştır:

“Hakiki şahısları bir tarafa bırakarak, yalnız hükmi bir şahsı hedef tutmuş, kabul ediniz. Bir anonim şirket, icrai faaliyet ediyor ve ortakları gayrikanuni işler yapmış haksız iktisaplar yapmışlar, şunu etmişler, bunu etmişler, ama hakiki şahıslar aranmıyor. Yalnız şirket var diyorsunuz. Şimdi siz, şirketin binasını, masasını, portföyünü, kasasını, haczetmekle hesabı gördüğünüz kanaatine varıyorsunuz.”(...)

“Doğrusu hayret ediyorum, burada Merhum Atatürk'e ait kanun mevzuubahis edilirken birçok hukukçuların dilleri, burada ve komisyonlarda harekete gelmişti, “tek şahıs için kanun çıkarılamaz” diyorlardı. Hukuki şahısla hükmi şahıslar arasında hukuk nosyonu bakımından ne fark vardır? Atatürk için şahsi kanun çıkarmayalım diyen bir meclis bir tek şahsiyeti hükmiye hakkında nasıl kanun çıkartıyor ve bunu izah edemiyor.”(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:26, Toplantı:6, Birleşim:17, Sayfa: 178).

ifadelerinden sonra birinci oturum sonuna kadar konuşmalar Cezmi Türk ve Adnan Menderes arasında devam etmiştir. İkinci oturumda farklı milletvekilleri söz almış ve konu ile alakalı mevzular konuşulmuş olup üçüncü oturumda kanun maddelerinin okunup oylamasına geçilmiştir. Sonuç olarak, CHP’nin haksız iktisaplarının iadesi hakkındaki kanun tasarısına 346 oy verilmiş 341 kabul, 5 ret oyu çıkmıştır.

3.1.2. DIŞ POLİTİKANIN YÖNÜ

DP iktidarı, 1950’li yıllar boyunca gerek siyasi konumunu koruyabilmek gerekse de ekonomik alanda başlatılan yatırımları sürdürebilmek için ABD ile yakın ilişkiler kurmaya çalışmıştır. İktidarının ilk yıllarında konumunu korumaya çalışan DP, yükselen küresel güç ABD ile birlikte hareket ederek dünya siyasetinde yer edinmeye çalışmış; dahası DP’li yöneticiler yayınladıkları propaganda kitaplarında “Müttefiklerimiz altını kürekle karıştırıyorlar, inatları darbı mesel hükmündedir. Dünya siyasetinin dörtte üçünü ellerinde bulunduruyorlar.” gibi ifadelerle yer vermişlerdir (Kaynar, 2016: 97). Bu anlamda DP’nin Batı, özellikle de ABD merkezli dış siyaset izlediğini söylemek yanlış olmayacaktır. Ayrıca yapılan DP

dönemi incelemelerine getirilen eleştirilerin başında da dış politikada tercih edilen bu siyaset gelmektedir. Bu kapsamda DP, Batı uyduculuğu ve ABD emperyalizmine teslim olma ile suçlanmıştır. Yine on yıllık iktidarı boyunca gerek Başbakan Adnan Menderes'in gerek DP'li yöneticilerin gerekse de TBMM grubunun birçok meselede antikomünist söylemler kullandıklarını ve yaşanan olumsuz hadiselerin üzerine kızıl komünistleri suçladıklarını ve bu suçlamaların TBMM tutanaklarına da yansıdığını söylemek mümkündür.

Türkiye'nin Kore'ye asker göndermesi ve NATO'ya giriş süreci İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan siyasi konjonktürün bir sonucu olarak şekillenmiştir. Zira savaş sonrası galip müttefiklerden SSCB, hızla güçlenerek Türkiye için bir tehdit halini almıştır. Dahası SSCB, Mart 1945'te Türkiye'ye verdiği notada 17 Aralık 1925'te imzalanan Türk-Sovyet Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması'nı uzatmayacağını bildirmiştir. Ayrıca boğazlar konusunu yeniden gündeme getirerek Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nin gözden geçirilmesini istemiştir (Timur, 2003: 54-63). Dolayısıyla müttefiklerin savaştan galip çıkması ve SSCB'nin giderek tehdit halini alması durumu Türkiye'nin Batı bloğuna hızlı yaklaşmasına neden olmuştur. İşte bu siyasi yelpaze tercihi DP iktidarı döneminde kendisini ABD merkezli bir siyasi eğilim olarak göstermiştir.

Aslında Türkiye, 1 Ocak 1942'de BM Beyannamesi'ni 26 Nisan 1945'te de BM Antlaşması'nı imzalayarak dünya devletleri arasında yerini almıştır. Ancak doğudaki SSCB tehdidi, Türkiye'yi askeri anlamda da kendisini güvende hissedeceği NATO'ya yönlendirmiştir.

3.1.2.1. Kore'ye Asker Gönderilmesi

25 Haziran 1950'de Kuzey Kore'nin Güney Kore topraklarına saldırması sonucu başlayan Kore Savaşı, İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşan Soğuk Savaş döneminin farklı kutuplarını karşı karşıya getiren ilk sıcak temas olmuştur. Diğer yandan DP hükümeti de BM Güvenlik Konseyi'nin Kore'ye askeri müdahale kararını destekleyerek komünizm tehdidine karşı aktif destek vereceğini, Kore'ye asker göndereceğini bildirmiştir. Ancak DP'nin Kore'ye asker gönderme kararı TBMM'de çıkarılan bir yasa ya da Resmi Gazete'de yayınlanan bir Bakanlar Kurulu kararına dayanmamaktadır. Çünkü Kore'ye asker gönderilmesi kararı DP tarafından Türkiye'nin NATO'ya kabulünü sağlayacak bir fırsat olarak görülmüştür.

Başbakanın açıklamaları dışında herhangi bir yasal dayanağı olmayan bu karara CHP ve muhalefet, çeşitli gerekçelerle karşı çıkmıştır. Hatta MP milletvekili Osman Bölükbaşı ve Mardin bağımsız milletvekili Kemal Türkoğlu Menderes'in Kore'ye asker gönderme kararına karşı bir gensoru vermişler ancak bu gensoru reddedilmiştir (Kaynar, 2015: 22-25).

Kore'ye asker gönderilmesine dair TBMM tutanaklarına yansıyan ilk görüşme 30 Haziran 1950 tarihli meclisin Dokuzuncu Dönem Birinci Yasama yılı On beşinci Birleşiminde yer almaktadır. Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü'nün konuya ilişkin vereceği demeç öncesi CHP İzmir milletvekili Cihad Baban, söz alıp;

“Muhterem arkadaşlar; çok önemli bir dış mesele üzerinde durmak istiyorum. Biliyorsunuz ki, dünya sulhunu tehdit etmek alâmetlerini gösteren bir tecavüz hâdisesi Kore Yarım Adasında birkaç günden beri devam etmektedir. Bu hareket dünya efkârı umumîyesini ciddî surette işgal etmektedir; Birleşmiş Milletler camiasının bir üyesi olan Türkiye Cumhuriyeti'nin, bu silâhlı ihtilâf muvacehesindeki tutumu ve takip etmekte olduğu hareket hattının neden ibaret olduğunu açıklaması için, Sayın Dışişleri Bakanından rica etmek üzere kürsüye gelmiş bulunuyorum. Bu husustaki tasvibinizi istirham ediyorum.”(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:1, Toplantı: Olağanüstü, Birleşim:15, Sayfa: 310).

diyerek konuya ilişkin sorusunu sormuş. Baban'dan sonra söz alan Köprülü ise;

“(...)Bu tecavüz üzerine Birleşmiş Milletler güvenlik konseyi bir taraftan Cenubi - Kore Hükümetinin de talebi üzerine, diğer taraftan Dünya sulhunun muhafazasıyla alakadar devletlerin talepleri üzerine toplandı. Hariciye Vekâletiniz Birleşmiş Milletler Umumi Kâtibi Trygve Lie'den bütün Birleşmiş Milletler Teşkilâtına dâhil devletlere gönderilen şu iki telgraftı aldı. Birincisi 27 tarihi ile Lake Success'den çekilen telgraftır. Bunu aynen okuyorum. (...)” (TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:1, Toplantı: Olağanüstü, Birleşim:15, Sayfa: 311).

dediği ilgili telgrafta BM'nin resmi olarak serbest ve meşru seçimlere dayanılarak kurulan Güney Kore Devleti'nin tanındığını ve BM'nin muhtelif zamanlarda alınan kararları gereği Güney Kore'deki bu askeri hareketin derhal durdurulması için çeşitli kararlar alındığı ve üye devletlerden bu kararın tatbiki için yardım talep edildiği bildirilmiştir. Bu telgraf üzerine sözüne devam eden Köprülü;

“Arkadaşlar; malûmunuzdur ki, dış siyasette BM şartına bütün kuvvet ve samimiyetiyle iştirak bizim için sarsılmaz bir esas teşkil eder. Bu şartın men'i ve ruhu dâhilinde, yani yeryüzünde sulhu ve emniyeti müdafaa, taarruza karşı mukavemet ve bütün milletlerin istiklallerine, toprak bütünlüklerine riayet, bütün insanlığın saadeti, refahını temin, takip ede geldiğimiz haricî siyasetin esasıdır. Birleşik Amerika ile çok sıkı ve samimî iş birliğimiz, İngiltere ve Fransa ile mevcut ittifakımız, bu esaslar dairesinde yeryüzünde sulhun istikrarına hizmet eden bu açık, sarîh, dürüst siyasetimizin icabıdır. Bu son vaziyet karşısında, yani tecavüz karşısında eğer BM derhal fiili bir harekete geçmiş olmasaydı ve eğer emrivakii kabul etmek vaziyetinde kalsaydı, bu, yalnız bu bölge için değil dünyanın

bütün bölgeleri için de yeni şuriş ve emniyetsizlik membaı olacak ve dünya sulhu temelinden sarsılacaktı. Bundan dolayı, BM'nin bu kararını tatbik hususunda bütün kuvvetlerini derhal harekete geçiren ve dünya sulhunu muhafaza hususunda derhal fiili harekete geçen Birleşik Amerika Hükümetinin hareketini büyük bir memnuniyetle karşılamak, sulhsever bütün milletlerin vazifesidir; tecavüzün tamamen hukuk dışı olduğuna inanan bütün Demokrat milletlerin vazifesidir. İşte bendeniz, bütün memleket, bütün millet iradesinin âdeti müşterek bir ifadesi olan bu esaslara uygun olarak muhsematin başladığı günden itibaren, muhtelif Amerikan ajanslarına yaptığım beyanlarla bu nokta-i nazarımızı esasen belirtmiş bulunuyordum.(...)”(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:1, Toplantı: Olağanüstü, Birleşim:15, Sayfa: 312).

demiş ve hükümet adına Trygve Lie'ye gönderilen cevabı okumuştur.

“(...) Hükümetim adına ve 28 Haziran 1950 tarihli 8755 sayılı telgrafınızın ihtiva ettiği tavsiyeye cevap olarak zatı devletlerine Türkiye Cumhuriyeti'nin BM Kurulunda bir üye olmak sıfatıyla deruhte eylemiş bulunduğu taahhütleri şart hükümleri dahilinde ve azami samimiyetle yerine getirmeye amade olduğunu bildirmeye müsaarat eder. (...)”(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:1, Toplantı: Olağanüstü, Birleşim:15, Sayfa: 312).

Diğer yandan 11 Aralık 1950 tarihli TBMM'nin Dokuzuncu Dönem İkinci Yasama Yılı On Yedinci Birleşiminde Kırşehir Milletvekili Osman Bölükbaşı ve Mardin Milletvekili Kemal Türkoğlu, Kore'ye gönderilen Savaş Birliği hakkında Başbakan'dan gensoru açılmasına dair önerge vermiş ve ilgili gensoruda;

“(...)Hükümet kararının meşru olmadığı hakkındaki kanaat bugüne kadar kuvvetinden bir şey kaybetmemiştir. Böyle hayati bir mevzuda umumi efkârın aydınlatılmaması, halkın devamlı olarak itimadına dayanması gereken Hükümeti zaafa düşürmekte ve bir hukuk Devleti kurulduğu yolundaki iddiayı mesnetsiz bırakmaktadır. (...)Hükümet kararının yarattığı endişelerin, Millî hâkimiyetin tecelligâhı olan Büyük Millet Meclisinde' yapılacak müzakerelerle ortadan kaldırılmasını zaruri bulmaktayız. Meclis açıldığı günden beri Hükümetin Mecliste bu konu üzerinde her hangi bir açıklamada bulunmaması.(...)BM Antlaşması'nın 43'üncü maddesinin; Milletlerarası barış ve güvenliğin korunması için Güvenlik Meclisi ile Devletlerarasında mahsus antlaşmaların yapılmasını, verilecek yardım kuvvetlerinin miktar ve mahiyetinin bu anlaşmalarda tasrih edilmesini ve nihayet yapılan anlaşmaların her devletin kendi Anayasasına göre tatbik (olunmasını) âmir bulunan hükümleri muktezalarından hiçbirisi yerine getirilmemiş olduğundan Hükümetimizin kararı Anayasamıza ve Hükümetçe, bahsettiği taahhütlere mesnet olarak gösterilen BM Antlaşması'na muhalif bulunduğu gibi kendi emniyetimiz sağlanmadan verilmiştir. Şurasını açıkça ifade edelim ki, bir emrivaki ile tatbik halinde bulunan kararın geri alınmasını asla düşünmüyoruz. Ancak Anayasaya aykırı bir kararla icraya girişmiş olan bugünkü Hükümetin iş başında kalamayacağı da tabiidir.(...)”(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:3, Toplantı:1, Birleşim:17, Sayfa: 137).

ifadeleri yer almıştır. Gensorunun genel kurulda okunmasının ardından söz alan Başbakan Adnan Menderes BM'nin uluslararası sulhun sağlanması açısından önemine, yine uluslararası barış ve emniyeti temin için 41.ve 42.maddeler gereği nasıl önlemler alınacağına ayrıca 43.madde gereği üye devletlerin asker göndermelerine ilişkin bilgileri verdikten sonra Genel Sekreterlik makamından Kore'ye asker gönderilmesine dair davet gelmesi halinde Türkiye'nin bir an bile

tereddüt eylemediğini dile getirmiştir. Hatta ülkemiz bu kararı alırken başta ABD ve diğer üye ülkelerin çoktan fiili harekate başladığını Devletimizin de her devrin farık vasfını teşkil eden ahde sadakat vasfını bir kere daha belirtmekten başka bir şey yapmadığını belirtmiştir. Ardından Kore'ye asker gönderme kararının anayasamızın ilgili 26'ncı maddesine aykırılık içerip içermediğine dair konuya değinen Menderes,

“(...)Bizzat Amerika'da Cumhurbaşkanı, kongrenin izni olmaksızın harp açmaya mezun bulunmadığı keyfiyeti cümlemizin malûmu olmakla beraber meselede Amerikan kuvvetlerinin harekât sahasına gönderilmelerine bu hüküm bir mâni teşkil etmemiştir. Bunun sebebi şudur: Birleşmiş Milletler teşkilâtına girmek suretiyle milletler kendi hükümlerlik haklarında esaslı takyitler kabul etmiş ve kendi millî iradeleri haricinde bir makamın lüzum göstereceği faaliyetlere girişilmesine, prensip itibarıyla, peşinen muvafakat etmiş bulunmaktadırlar. Kaldı ki, arkadaşlarımın, Kore meselesinde bir harp hali değil, bir tedip ve tecziye durumu vardır. Harbin mevcudiyeti hukuken tanınmış müstakil bir varlığın mevcudiyetini istilzam eder. Kore'deki durum ise bundan külliyen farklıdır. (...)Cenubi Kore'de, milletin reyine başvurularak, intihap yaptırılmış, hatta Şimali Kore hesabına Millî Meclise iltihak edecek âza miktarı da mahfuz bırakılmış idi. Vaziyet bu halde iken yabancı tahriklere kapılan bir camia, Kore Devletine karşı tecavüze girişir. İşte milletlerarası asayişihlâl eden hukuk harici bu mutaarrız kuvvete karşı Birleşmiş Milletlere mensup kuvvetlerle tedip harekâtına girişilmiş bulunuyor. Buna hukuki anlamda harp demek asla doğru olamaz.(...)” (TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:3, Toplantı:1, Birleşim:17, Sayfa: 138-139).

Başbakanın bu ifadeleri üzerine söz alan Osman Bölükbaşı ise DP'lilerin; Dünyanın fevkalâde günler yaşadığı bu zamanda meseleyi Meclis kürsüsüne getirmenin memlekete faydadan çok zarar getireceğini ifade ettiklerini ve bunların gazete sütunlarında yazıldığını iddia etmiştir. Dahası Türk Devleti'nin Kore'ye asker göndermek gibi bir mükellefiyetinin olmadığını ayrıca Anayasamızın 26'ncı maddesinde ehemmiyetleri bakımından zikredilen konular olduğu ve bu konuların aynı maddede “bu gibi” ifadesi ile geçip ancak Meclis tarafından yapılacağını vurgulamıştır. Yine, Anayasamızın, teşriî salâhiyet ve icrai salâhiyet yetkisini Büyük Millet Meclisi'ne verdiğini Hükümetin ancak ona vekâleten bu salâhiyetleri kullanabileceğini belirtiyor. Son olarak ise, Anayasamızın ruhuna göre memleket çocukları fiilen çarpışmaya gönderilirken bu Meclisten karar almak lâzım geldiğini özellikle vurgulamıştır. Ancak Bölükbaşı'nın burada verdiği bir örnek ise önem arz etmektedir. Zira anayasanın 26'ncı maddesinde mahkeme tarafından verilen ölüm cezasının infazının dahi TBMM kararına bağlandığını dahası anayasada buna rağmen adli teminat güvencesi olduğunu belirtmiştir(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:3, Toplantı:1, Birleşim:17, Sayfa: 139-144).

Ardından ise;

“Bir vatandaşın hayatı üzerinde bu kadar hassas duran bir Anayasa mevcutken, bu beş bin, on bin, hatta yüz bin kişi de olabilir, rakamın kıymeti yok, Hükümet kendisine bu salâhiyeti mevcut telâkki ettiğine göre kendi takdirine göre dört yüz elli bin kişi de gönderebilirdi. Bir tek vatandaşın hayatı üzerinde bu kadar hassas duran bir Anayasa nasıl olur da 42’nci maddeye istinat etmeyen 44’üncü maddeye istinaden Hükümete harice asker gönderme yetkisini verir?”(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:3, Toplantı:1, Birleşim:17, Sayfa: 143).

ifadelerini kullanır. Tekrar söz aldığı anda ise; *“Arkadaşlar, vergi tarhını kim yapar? Meclis yapar, Meclis kanun çıkarır. Üç, beş kuruş için kanun çıkarılması şartını kabul edenler bu hareketin de bir kan vergisi vermek demek olduğunu niçin takdir etmiyorlar?”*demiştir(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:3, Toplantı:1, Birleşim:17, Sayfa: 144).

Bölükbaşı’nın ardından söz alan Adnan Menderes ise konuyu BMGK’nin BM Antlaşmasının 43’üncü maddesine dayanarak böyle bir asker gönderme salâhiyeti olup olmadığı yönündeki uluslararası tartışmaları anlatarak devam ettirmiştir. Tutanaklarda yer aldığı üzere Bölükbaşı da BM’nin böyle bir asker gönderme yetkisinin olmadığını dahası Hükümetin de BM’nin bu kararına anayasanın ilgili maddesi uyarınca karar verip asker göndermesinin doğru olmadığını hem anayasanın 26’ncı maddesinin hükümete asker gönderme yetkisini tanımadığını hem de 42’nci, 43’üncü ve 44’üncü maddelerin Türkiye’yi asker gönderme mükellefiyeti içine sokmadığını belirtmiştir(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:3, Toplantı:1, Birleşim:17, Sayfa: 143-146).

Daha sonra Menderes ise cevaben;

*“Konsey karar verdim diyor. Ve bu kararı üye devletlere tebliğ ediyorum diyor. Biz bunu aldıktan sonra evvelâ hatırıma gelen konseyin böyle bir karar almaya hak ve salâhiyeti var mıdır, yok mudur meselesini tezekkür etmek oldu. Konseyin böyle bir karar almak hak ve salâhiyetinde olduğunu Birleşmiş Milletler Anayasasının 7’nci bölümünün 39’ncü maddesinde bulduk. Birleşmiş Milletler Anayasasının 7’nci bölümünün 39’ncü maddesini Sayın Osman Bölükbaşı arkadaşım burada izah ederken tavsiyelerde bulunur dedi, geçti. Halbuki yalnız ondan ibaret değildir, tavsiyelerden sonra gelen hükümler de mevcuttur.”*ifadelerini kullandıktan sonra Türkiye’nin ahdine vefalı bir ülke olduğunu bu münasebetle bu ahdini de yerine getireceğini söylemiştir. Ardından aşağıda Menderes’in yer verilen konuşmasında, her ne kadar DP hükümetinin asker gönderme kararını keyfi aldığı noktasında eleştiriler olsa da iyi bir savunma yaptığı

görülmektedir(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:3, Toplantı:1, Birleşim:17, Sayfa: 139-145).

“Bizi Anayasamızı ihlâl ederek bir kuvvet gönderdik diyerek buraya getirmek ve Anayasamızı ihlâl etmiş bir Hükümet haline düşürmek istiyorlar. Arkadaşlarım, Anayasanın 26’ncı maddesi sarihtir. “Harb ilânı” diyor. Onun yanında “Harbe götüren her hangi bir hâdise ve muhasama açmak” tabiri koyabilirdi. Bu maddenin tatbiki veya ademi tatbiki bir Hükümetin mesuliyetini, Divanî Âliye gitmesini, hatta idama gitmesini mucip neticeler doğurabileceği için burada kıyas tarikiyle birtakım istidlallerle metni zorlayarak hükümler çıkarmak değil, metnin sarahatiyle amel etmek zarureti katiyesi vardır arkadaşlar. Ve bizi sadece ve sadece, ilânı harp takyit eder. Çünkü 26’ncı maddede “Harb ilânı Meclise aittir.” denmiştir, gibi’lerden, şunlardan bunlardan mana çıkararak, bu da buraya dâhildir demek tamamen demagojik ve metafizik bir iddiaya sapmak demektir. Şimdi arkadaşlar, söylüyorlar, diyorlar ki, bu kubbenin altında hiçbir şey konuşulmadan olmaz. Sakarya’da şu oldu, şurada şu olduyu bir tarafa bırakalım; diyorlar ki, kanunların emrettiği meseleleri Mecliste konuşalım. Buna karşı bir harekette ve iddiada bulunan var mıdır ki, böyle bir cevapla karşımıza çıkıyorlar? Biz kanunun Mecliste müzakeresini emretmediği mevzuların bu kürsiye getirilmesini, kanunun emrettiği mevzuların getirilmemesi kadar kanunsuz addederiz. Kayzer’in hakkı Kayzer’e, Allah’ın hakkı Allaha. Kanunlar hangi meselelerin Meclis kürsüsüne getirileceğini ve hangi meselelerin Hükümetin icra sahası dâhilinde bulunduğunu tayin ve tespit etmiş bulunuyor. Buraya Meclise Hükümetin icra sahasına dâhil olan meseleleri getirmek ve Meclis kararına bağlamaya çalışmak mesuliyetten kaçmak demektir. Meclis kanun yapar, yaptığı kanunları icra için, icra heyetine tevdi eder. İcra heyetinin sureti hareketini de murakabe eder. Meclisin, parlâmentoların temeli, bu saillik ve mesullük esası üzerine istinat eder. Şayet bütün kararlara, bütün icra hareketlerine Meclisi iştirak ettirmek gibi bir vaziyet ihdas edecek olursak, mesuliyeti, icranın üzerinden tamamen Yüksek Heyetinize devretmiş ve sail ile mesulün ortadan kalkması gibi bir vaziyet ihdas etmiş oluruz. Bu, parlamentarizm, parlâmentoların temel kaidelerine tamamen muhaliftir.”(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:3, Toplantı:1, Birleşim:17, Sayfa: 146-147).

Devam eden konuşmalar sonrası söz alan Mardin Milletvekili Kemal Türkoğlu, Başbakan Adnan Menderes’e Bakanlar Kurulunca bir asker gönderme kararı olup olmadığını var ise neden RG’de neşredilmediği dahası bu kararın ittifakla alınıp alınmadığı diğer yandan birliğin standart birlik olup olmadığı yönündeki sorusu üzerine söz alan Menderes ise, Türkoğlu’nun bu sorusunu garipsediğini ve kararın ittifak ile alındığını söylemiştir. Ardından yine Türkoğlu’nun RG’de neden

yayınlanmadığı sorusuna ise karar alındıktan sonra RG’de yayınlanıp yayınlanmadığını takip etmenin Başbakanın işi olmadığını bunu büroların takip etmesi gerektiğini ayrıca bu durumu sorup tekrar izah edeceğini bildirmiştir. Standart birlik olup olmadığı konusunda ise standart birlik olduğunu ifade ettikten sonra;

“Ben şimdi bunun ne olduğunu izah edeyim: Standart birlik midir, değil midir? Bunu belki bilmezsiniz, bazılarınız bilmez. Bunu bu işlerle çok yakından meşgul olanlar bilir. Standart birlik mi istiyorlar. Yani zayıf olduğu takdirde yerine takviyeler gönderilecek midir, gönderilmeyecek midir Eğer anlıyorsam sorunun manasını böyle anlamak icab eder. Şimdi arkadaşlar dikkat etmenizi rica ediyorum: Takviye gönderecek mi, göndermeyecek misinizi iki ihtimalde de Hükümetin zor bir durum karşısında bırakılmak istenmekte olduğuna dikkatinizi çekerim. Yani oraya takviye gönderilecek, diyecek olursam millete dönüp diyeceklerdir ki Kore’yi Yemen haline getirdiler. Göndermeyeceğiz diyecek olursam bu sefer beraber hareket ettiğimiz milletlere dönüp diyecekler ki işte bunların ahde vefası bundan ibarettir. Arkadaşlar; memleket menfaatlerinin şu anda bu suale cevap vermemekte olduğunu arz ederim.”

cevabını vermiştir(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:3, Toplantı:1, Birleşim:17, Sayfa: 151-152).

TBMM’de Türk askerinin Kore’ye gönderilmesi konusundaki tartışmalar yukarı da belirtildiği üzere aslında bir noktada sınırlı kalmıştır denilebilir. Zira ana muhalefet partisi olan CHP dahi aslında asker gönderme kararına değil, kararın alınış şekline karşı çıkmıştır. Görüldüğü üzere bu konuda TBMM çatısı altında karara karşı çıkanlar MP Milletvekili Osman Bölükbaşı ve Mardin Bağımsız Milletvekili Kemal Türkoğlu olmuştur. Füsun Türkmen’in ifadesiyle İsmet İnönü kararın nedeni ile değil nasılı ile ilgilenmiştir. Muhalefet de karara katılmak, katkıda bulunmak, kararın paydaşı olmak isterken DP kararı sahiplenmiştir. Menderes, konuyu milli bir mesele olarak görürken; CHP, “Bize de bilgi verseniz” ya da “Meseleyi Meclis’e getirseniz” biçiminde eleştirilerde bulunmuş ancak askerlerin Kore’ye intikali sonrası bu eleştirilerine son vermiştir (Kaynar, 2015: 106).

Türkiye, Kore’ye asker gönderilmesi konusunda BM Genel Sekreterinden gelen daveti çok hızlı bir şekilde kabul etmiştir. Şüphesiz ki alınacak bu kararın Türkiye’nin NATO’ya kabulünü kolaylaştıracağı beklentisi bulunmaktadır. Aslında Türkiye’nin NATO’ya giriş serüveni İkinci Dünya Savaşı sonrasında savaştan galip bir güç olarak çıkan ve hızla bölgesel bir tehdit haline gelen SSCB olmuştur. Diğer taraftan savaşa girmemekle birlikte savaşın yarattığı sorunları da derinden hisseden Türkiye, siyasal ve ekonomik olarak Batı ile ilişkilerini artırmak çabası içerisine girmiştir. Bu çabanın siyasi sonucu BM’ye üye olmak iken askeri sonucu ise savaş

sonrası dönemde Sovyetlerin artarak devam eden tehdidine karşı ittifak arayışı olarak NATO'ya üye olma olmuştur.

3.1.2.2. Türkiye'nin NATO'ya Girişi

1947'de Truman Doktrini'nin ilanı ile Türkiye ve ABD arasındaki askeri ve ekonomik ilişkiler hızla gelişmeye başlamış ve 12 Temmuz 1947'de askeri işbirliği antlaşması imzalanmıştır. 4 Nisan 1949'da NATO Antlaşması ilan edildikten sonra ise Türkiye, ABD ile arasındaki işbirliğinin Türkiye'nin NATO'ya alınmasını sağlayacağını düşünmüş olmasa da bu düşünce sonuçsuz kalmıştır. Kaynar'a (Kaynar, 2015:108-112) göre elbette bir SSCB tehdidi vardı. Ancak hem 1947 Truman Doktrini hem ABD ile askeri ve ekonomik antlaşmalar bu tehdidi azaltmış hem de SSCB, bu tehdit politikasının işe yaramadığını gördüğü için politikalarını değiştirmiştir. Ancak 1950'de hala Avrupa devletlerinin Osmanlı İmparatorluğu'nu paylaşmak için nasıl birbirlerine düştüğüne tanıklık eden bir nesil tarafından yönetiliyordu. İşte bu nesil için NATO'ya alındığı takdirde Türkiye artık açmaza düşmek istemediği seçimleri yapmak zorunda kalmayacaktı. NATO'yu bir askeri savunma örgütü olmaktan çok yeni küresel ekonomik düzenin kurumlarından birisi olarak gören DP'li yöneticiler için NATO'ya üyelik ABD tarafından yönlendirileceği anlaşılan küresel ekonomiye eklenmek anlamına gelmektedir. Ayrıca NATO, askeri anlamda da TSK'nin yeniden yapılanması anlamına geliyordu. Böylece TSK, Amerikan modeline geçmiş, kullanılan silah ve eğitim biçimleri değişmiştir. Yine bu durum TSK'nin silah ve mühimmatlarının modernizasyonu ve standardizasyonu anlamına da geliyordu.

Türkiye ve Yunanistan'ın 1950'deki başvurusunu reddeden NATO üyeleri 15 Eylül 1951'de Ottawa toplantısında oybirliği ile bu iki ülkeyi davet etmeye karar verdiler. Bunun üzerine resmi davet Türkiye'ye 19 Eylül 1951'de yapıldı. Elbette bu davetin yapılmasında ABD'nin kendi çıkarları gereği 23 Mayıs 1951'de Ulusal Güvenlik Konseyi toplantısında aldığı kararın etkisinin de olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Amerikan Büyükelçisi, NATO üyesi 12 devlet adına hazırlanan davetiyeyi Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü'ye vererek Türk Hükümetini Lizbon'da toplanan pakt konferansına çağırdı. Davetten iki gün sonra toplanan TBMM ise oybirliği ile ülkemizin Atlantik Paktı'na katılmasını kabul etti.

Türkiye'nin NATO'ya üyeliğinin oy birliği ile kabul edildiği 18 Şubat 1952 tarihli TBMM'nin Dokuzuncu Dönem Üçüncü Yasama Yılı Kırk birinci Birleşiminde Kuzey Atlantik Antlaşmasına Türkiye Cumhuriyeti'nin katılmasına dair Kanun tasarısı görüşmesinde öncelikle Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü söz almış ve Başkanlığa verdiği takrirden çarşamba günü Atlantik Konseyi Lizbon'da toplanacaktır. Bu itibarla, işin müstaceliyetine binaen bu komisyon raporunun ve kanun tasarısının ruznameye alınmasını ve diğer maddelere tercihan müstaceliyetle müzakeresini" talep etmiştir. Oylama sonrası sözlerine devam eden Köprülü;

"(...)Amerika Hükümeti, Atlantik Antlaşması üyesi bulunan bütün devletler namına Türkiye'yi Atlantik Antlaşmasına katılmaya resmen davet etmiş bulunmaktadır. (...) Yüksek Meclisce de tasvip edildiği takdirde, usulü mucibince Birleşik Amerika Hükümetine, Antlaşmaya ihtihakımızı bildiren vesika derhal tevdi olunacak ve bu suretle Türkiye, tam ve eşit haklarla Atlantik Antlaşmasının üyesi olacaktır.(...)" (TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:18, Toplantı:2, Birleşim:41, Sayfa:313).

ifadelerini kullanarak antlaşmanın önemi ve her alanda Türkiye'ye sağlayacağı katkılara değinmiştir. Ardından Dışişleri Komisyonu Başkanı ve Samsun Milletvekili Firuz Kesim;

"(...)Bu neticeyi almak, kolay olmadı. DP iktidarı ele almadan Emniyet Konseyine girmek teşebbüsümüzün neticeleri hatırlardadır. Birleşmiş Milletlerin Umumi Heyetinde beş defa reye arz edildik ve beş defa reddedildik. Atlantik Paktına girmemiz hakkında yapılmış teşebbüslerin neticesini de biliyorsunuz. İktidarı ele alan DP Hükümetinin kısa bir müddetteki faaliyeti zamanında Emniyet Konseyinde yer aldık. İktidara geldiği günden beri takip ettiği haricî siyaset hakkında Hükümetimizin dahilde maruz kaldığı haksız tariz ve telmihler umumi efkârımızda aleyhte yaratılmak istenilen cereyanlar ve şüpheler bütün memleketin malûmudur. Fakat bu Hükümet şuurlu ve sebatlı çalışmaları ile ve yerinde aldığı kararlarla, milletlerarası siyasetinde ve müşterek emniyet sahasında rolümüzün ne kadar ehemmiyetli olabileceği hakkında muhataplarımızda müspet bir kanaat husulünü sağlamış ve bugünkü neticeyi istihsale muvaffak olmuştur. (...)" (TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:18, Toplantı:2, Birleşim:41, Sayfa:315-316).

sözleri ile bu antlaşmanın DP sayesinde sağlandığını vurgulamıştır. Kesim'den sonra CHP Grubu adına Trabzon Milletvekili Faik Ahmet Barutçu meclise hitap etmiştir. Konuşmasında;

"Kuzey Atlantik Paktına Türkiye'nin iltihakını tespit eden vesikayı memnuniyetle karşılıyoruz.(...) İdealimize uygun olan bu neticeyi CHP memleketin siyasi emniyetini müşterek ahde bağlayan bir vesika olarak kıymetli saymaktadır. (...)Ve Hükümeti de bu yoldaki gayretlerinden ve millî bir politikanın vasıl olduğu bir merhale olarak tehlikelere karşı siyasi yeni bir teminatın mukavelesini hazırlamaya muvaffak olduklarından dolayı tebrik ederiz.(...)"(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:18, Toplantı:2, Birleşim:41, Sayfa:318-319).

ifadelerini kullanmıştır. Ardından Millet Partisi adına söz alan Zonguldak Milletvekili Abdurrahman Boyacıgiller;

“(...)Millet ve memleket menfaatlerine aykırı olmayan bu kabil dış politika konularında Millet Partisi her zaman iş başında bulunan Türk hükümetlerine müzahirdir. Zira dış politikada particilik yapmak, memleket ve millet menfaatlerine zarar verir; millî menfaatlerimize nakısa verir, Türk varlığını zedeler. Bu bakımdan, her zaman açıkça ifade etmekten zevk duyarız ki, Millet Partisi memleket ve milletin hayrına olan fiil ve hareketler muvacehesinde iş başındaki hükümetlerle aynı görüşte olacaktır. Zira dış politika konuları partilerin değil; millet ve memleketin menfaatlerine taallük eden mevzulardır. Biz, Kuzey Atlantik Antlaşmasına Türkiye ye Yunanistan'ın iştirak etmesini memnuniyetle karşılamış bulunuyoruz. Ancak şunu da arz etmek isteriz ki, bizi endişeye sevk eden bir husus vardır.(...) Filhakika 1949 yılında Amerika Birleşik Devletleri Senatosunda şu noktalar üzerinde durulmuş ye bu konular tartışma konusu olmuştur: 1. Bir tecavüzün vuku bulup bulmadığının tespiti; 2. İç isyanların, dışarıdan gelen kışkırtma ve ufak ölçüde yardımlarla vuku bulmuş ve devam etmiş olması tecavüz sayılmayacaktır. 3. İlgilinin dahi bir savaş sebebi saymadığı ufak tefek tecavüzler, antlaşma mekanizmasını harekete geçirmeyecektir. 4. Paris ve Kopenhag üzerine yapılacak bir hücumda, Amerika'nın New York Şehrine yapılmış bir hücum ayarında ve Alaska'ya yapılacak bir hücum da Fransa ve Danimarka'nın kendi başkentlerine yapılmış hücumlar ayarında mukabele edemeyecekleri Senatoda söylenmiştir. Bu da çok tabiidir. Ve her şeyden önce bir maddi imkân meselesidir. Nasıl ki Ankara veya İstanbul'a bir hücum olduğu zaman antlaşmayı imza eden devletler bize yardıma koşacaklarsa böyle bir hal vukuunda bizim de diğer akitler misüllü genel imkânlarımızla mukabele edeceğiz. ABD senatosunda Türkiye ve Yunanistan'ın Atlantik Antlaşmasına iltihakları konusu görüşülürken bir iki senatörün beyanatı yukarda arz ettiğimiz endişeye yol açmıştır. Bu endişe şudur: Bilfarz, Sovyet Rusya bizzat değil de peykleri vasıtası ile doğrudan doğruya veya çeteler şeklinde Türkiye'ye bir tecavüz yaptırırsa veya Allah göstermesin İran'ı nüfuzu altına alır da İran üzerinden Türkiye'ye saldırılarda bulundursa, yardım mekanizması otomatikman işleyecek ve Türkiye'ye yardım yapılacak mıdır? Senatoda cereyan eden müzakere ye münakaşaların bizde bıraktığı intiba yardım edilemeyeceği şeklindedir. Bu böyle ise ve ABD Hükümeti de bu suretle düşünmekteyse, bu takdirde Antlaşmaya biz, eşit hak ve vecibelerle girmiyoruz intibasına yol açılır ve bizi endişeye sevk eder. Bizim görüşümüz şudur ki, T.C. Hükümeti, Senatörlerin bu mütalâası üzerine ABD Hükümetinden, senatörlerin fikir ve mütalâalarına ABD Hükümetinin iştirak etmediğini sormuş ve kesin bir cevap almış mıdır? Bu fikir ve kanaate ABD Hükümeti sarih bir cevap vermiş midir? Bu hususun aydınlanması lâzımdır. Zira Senatörlerin fikir ve mütalâalarına göre, İran veya Sovyet peyki bir devletin bizzat veya çeteler vasıtası ile Türkiye'ye tecavüzler yapılması takdirinde ve tecavüzün de tespiti halinde, Antlaşmanın 5'inci maddesi hükmü yürütülmeyecektir. Bu ise memleketimizin durumuna göre iyi olmaz.(...)”(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:18, Toplantı:2, Birleşim:41, Sayfa:324-325).

diyerek antlaşmadaki bazı maddelerin muallak olduğunu ve senatörlerin kullanmış olduğu ifadelerin Türkiye açısından olumsuz bir durum olduğuna işaret etmiştir. Ayrıca eşit haklara sahip bir ülke olarak Türkiye'nin başına bir şey gelirse üye ülkelerin tereddütsüz yardım edip etmeyeceğini de sormuştur. Genel olarak olumlu bir atmosferde geçen konuşmalar sonrası oylamaya geçilmiştir. 410 milletvekilinin katıldığı oylamada 1 çekimser oya karşı 409 kabul oyu verilmiş ve kanun oybirliği ile kabul edilmiştir.

3.1.3. EKONOMİYE DAİR ATILAN ADIMLAR

“Milli İrade” ve “demokrasi” kavramlarını siyaset şeklinin temeli haline getiren ve Eroğul’un(2013: 17, 81, 257-269), *İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Türkiye’de iktidara tamamen sahip olabilmek için bir halk hareketini araç edinen asalak egemen sınıfların siyasal örgütü* olarak açıkladığı DP, programında hem kişisel hak ve hürriyetleri hem de ekonomik anlamda liberalizmi benimsemiştir. Peki, DP’nin liberal bir ekonomi politikası izlemesinin nedenleri nelerdir? Öncelikle, Türkiye’de liberal ekonominin temellerinin iç ve dış nedenler ile CHP döneminde atılmaya başlandığını söylemek yanlış olmayacaktır.

1923’te kurulan Türkiye, daha cumhuriyetin ilk yıllarında 1929 Ekonomik Krizi ile karşılaşmış Büyük Savaş’ın yaralarını sarmaya çalışırken ekonomik anlamda yeni bir yıkım daha yaşamıştır. İşte 1930’lu yıllarda hem 1929 Ekonomik Krizi hem de Avrupa’da totaliter rejimlerin yükselişi ve sonuç olarak da 1939 yılında başlayan İkinci Dünya Savaşı’nın etkileri CHP’nin, hem daha sert devletçi iktisat politikaları uygulamasına hem de yapılan devrimlerin yerleşebilmesi için otoriter eğilimler göstermesine neden olmuştur. Görüldüğü üzere bu iç ve dış nedenler Türkiye’de hem demokrasi kavramının gereklerinin tam anlamıyla işletilememesine hem de ekonomik sistemde bazı aksaklıklara yol açmıştır.

Bu anlamda Türkiye, İkinci Dünya Savaşı’na girmemekle birlikte savaşın yarattığı büyük kargaşadan kendisini tam anlamıyla koruyamamıştır. Hükümet bir yandan her an savaşa girecekmiş gibi büyük bir ordu beslemiş bir yandan da ülke içerisinde sıkı bir polis rejimi kurulmuştur. İkinci Dünya Savaşı’nın ekonomi ve güvenlik açısından doğurduğu olumsuz sonuçlar, hükümetin de ekonomik ve sosyal hayata dair sert önlemler almasına neden olmuştur. İşte bugün hala zaman zaman siyasi polemik konusu yapılan ekmek karneleri de o dönemin ekonomik koşullarında ortaya çıkmıştır. Özellikle halkın ekonomik anlamda yaşadığı sorunlar CHP’nin karşısında DP’nin bir muhalefet partisi olarak doğmasına neden olmuştur.

Her ne kadar dönemin şartları öyle gerektirse de devrimci kadroların milli bir kapitalist sınıf yaratmak için uyguladığı devletçi politikalar halkın bürokrasiye nefret duymasına dolayısıyla halkın CHP’den uzaklaşmasına neden olmuştur. Dahası CHP’nin dar bürokratik bir sınıf ve yüzyıllardır halkı sömüren taşradaki azınlık olan zengin toprak ağalarının partisi haline gelmesi halkın CHP’den kopuşunun bir başka

nedenidir (Koçak, 2005: 52). Öte yandan her yönetici kadro gibi CHP'nin kurucu kadroları da uzun vadeli bir harekette tutunabilmek için ya sömürücü sınıflarla ya da halk ile işbirliği yapmak zorundaydı. Bu ortamda cumhuriyetçi kadro tercihini dışa bağımlı sömürücü burjuva sınıfından yana kullanamayacağı için halka yönelmiştir. Ancak halktan böyle bir işbirliği talebi gelmediğinden devrimci kadro için tek seçenek milli bir kapitalist sınıf yaratmak olmuştur. Hali hazırda ekonomik olarak ezilen halkın karşısında CHP'nin konumu halkı daha da sarsmıştır (Eroğul, 2013: 258-260).

Yine köylerde artan jandarma baskısı ve sıkıyönetim idaresine bir de artan vergilerin eklenmesi halkı iktidara düşman haline getirmiştir. Savaş dolayısıyla tarımda üretimin düşmesi ve ithalatın azalması karaborsaya neden olmuş bunun neticesinde de “yeni bir türedi zenginler sınıfı” ortaya çıkmıştır (Eroğul, 2013: 4-72). Bu savaş zenginleri aslında savaş boyunca artan enflasyon ve karaborsaya çözüm olarak hükümetin 1940 yılında Milli Korunma Kanunu’nu çıkarmasıyla ortaya çıkmıştır. Ancak devletin ekonomiye müdahalesini öngören kanun uygulamadaki yolsuzluklar nedeniyle başarılı olamamıştır. Dahası bu kanunun uygulayıcısı olan bürokratların da hem kendileri hem de büyük toprak sahibi ağalar ve ticaret burjuvazisi lehine yaptıkları usulsüzlükler halkı CHP’den uzaklaştırıp yine CHP’nin bürokratik bir kuruluş haline gelmesine neden olmuştur (Albayrak, 2004: 28-30). Savaşın enflasyonist ortamı içerisinde sabit bir gelire sahip olan memurlara çeşitli yardımlar yapılmış olsa da alım gücü sürekli düşen memurlarda da iktidara karşı huzursuzluk artmıştır (Timur, 2003: 26).

Köylü ve çiftçinin CHP’ye karşı huzursuzluğunun artmasının bir başka nedeni de Nisan 1942’de çıkarılan Toprak Mahsulleri Vergisi olmuştur. CHP’nin “Halkçılık” düşüncesine ters düştüğü vurgulanan bu vergi ile zaten savaş koşullarında boğulan halk ürettiği ürünün %10’u kadar vergiye tabi tutulmuş dahası verginin belirlenmesi ve tahsilinde yaşanan yolsuzluklar CHP’ye karşı tepkiye neden olmuştur (Albayrak, 2004: 28). Bu verginin yanı sıra bir ülkedeki siyasal iktidarın değişiminde önemli bir role sahip olan tüccar ve sanayicileri kapsayan burjuvaziye yönelik Kasım 1942’de Varlık Vergisi uygulanmaya başlanmıştır. Esas itibari ile savaş döneminde aşırı zenginleşen sınıflar ve gayr-i Müslimlerden alınması planlanan vergi egemen sınıf haline gelen bu sınıfların devletin ekonomiye kendilerinin aleyhine müdahalesinden rahatsızlık duymasına neden olmuş dahası bu

sınıfların iktidar olma arzusunu artırmıştır (Çufalı, 2004: 27). Böyle bir ortamda CHP'ye karşı gelişen son muhalefet ve DP'nin temelini atan gelişme ise Mayıs 1945'te çıkarılan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu olmuştur. Toprağı olmayan ya da yetersiz olan köylülere toprak dağıtımını öngören kanuna büyük toprak sahiplerinden yoğun tepki gelmiştir. Görüldüğü üzere Toprak reformu ile CHP'nin toplumsal temellerinden olan zengin toprak ağaları ve eşraf da artık CHP'nin ekonomik uygulamalarından dolayı rahatsız olmuştur.

Öte yandan, İkinci Dünya Savaşı'ndan demokratik Batı bloğu ve SSCB'nin galip çıkacağı kesinleştiği 1945 yılının başında müttefikler, Şubat 1945'te Yalta'da bir konferans düzenlemiştir. Bu konferansta şubat ayının sonuna kadar Almanya ve Japonya'ya savaş ilan eden devletlerin yani "Yeni Dünya Düzeni'nin" galip devletlerinden yana olan devletlerin Nisan ayındaki San Francisco Konferansı'na davet edilecekleri açıklanmıştır. Bunun üzerine Türkiye, 1 Ocak 1942 tarihinde Birleşmiş Milletler(BM) Beyannamesi'ni imzalamış ve 23 Şubat 1945'te Almanya ve Japonya'ya resmen savaş ilan etmiştir. Türkiye de 26 Nisan 1945'te BM Antlaşması'nı imzalamıştır(Çufalı, 2004:17). Bu gelişmelerin yanı sıra Türkiye'nin demokratik Batı bloğuna yakınlaşması dolayısıyla kapitalist-liberal-serbest piyasacı bir ekonomiye geçişine neden olan bir diğer olay ise SSCB tehdididir. Çünkü SSCB, Mart 1945 yılında Türkiye'ye verdiği notada 17 Aralık 1925'te imzalanan Türk-Sovyet Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması'nı uzatmayacağını bildirmiş dahası boğazlar konusunu yeniden gündeme getirerek Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nin gözden geçirilmesini istemiştir (Timur, 2003: 54-63).

Müttefiklerin savaştan galip çıkması ve SSCB'nin hızla güçlenerek bir tehdit halini alması Türkiye'nin Batı bloğuna yani kapitalist- liberal ekonomiye daha hızlı yaklaşmasına neden olmuştur. Bu konuda ülkedeki egemen sınıflar da sol SSCB tehdidine karşı emperyalist-kapitalist Batı ile birleşmeyi kendi çıkarları adına zorunlu olarak görmüştür. İşte Batı ile hızla artan bu eklemlenme ilişkisi içerisinde 2 Haziran 1950 tarihinde kurulan Birinci Menderes Hükümeti'nin ekonomik anlamdaki ilk icraatı, Ağustos 1950'de özel girişimi desteklemek amacıyla Türkiye Sanayi Kalkınma Bankası'nın kuruluşu olmuştur. Ardından 1 Ağustos 1951 tarihinde "Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Kanunu" kabul edilmiştir. Ancak bu kanun beklenen sonucu vermeyince önceki kanunu yürürlükten kaldıran ve daha liberal hükümler getiren 18 Ocak 1954'teki "Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu"

çıkarılmıştır. Dönemin Ekonomi ve Ticaret Bakanı Fethi Çelikbaş'ın bir ifadesini eleştiren Eroğul(2013: 123-124), DP iktidarının Ana Davası'nın emperyalizmi ülkeye sokmak olduğunu belirtmiştir. Yine yabancı sermayeye yönelik 7 Mart 1954'te "Petrol Kanunu" kabul edilmiştir.

29 Mayıs 1950 tarihli TBMM'nin Dokuzuncu Dönem Üçüncü Birleşim Birinci Oturumunda İstanbul Milletvekili ve Başbakan Adnan Menderes on yıllık DP iktidarının kurulan ilk hükümetinin programını okumuş ve programda hükümetin ekonomiye ilişkin uygulayacağı politikaları ifade ederken ilk olarak önceki tek parti iktidarının ekonomi uygulamalarını eleştirmiştir.

"(...)Eski iktidarın tek parti hakimiyetinde ifadesini bulan siyasi görüş ve kehanetleri onun iktisâdi ve mali politikasına da aksetmiştir. Vatandaş yalnız devletin siyasi ve idari hükmü altında bulundurulmakla iktifa olunmak istenmemiş onu iktisadi sahada da nüfuz altında tutmak temayülüne göre hareket edilmiştir. Böylece, zamanla müdahaleci kapitalist, bürokratik ve inhisarcı bir devlet tipi ortaya çıkmıştır. Bu tip devletin; masrafları mütemadiyen artırarak memleketi borçlanma yoluna sokmuş olmasını ve iş ve istihsal hayatını kısırlaştıracak iktisadi kaynaklarımızın gelişmesine engel olmuş bulunmasını tabii görmek lazımdır. Umumi bütçeden köy sandıklarına kadar devlet masraflarının mütemadiyen artırılması yanında bir de devlet iktisâdi teşekküllerinin ve her türlü gümrük duvarları ve türlü imtiyazlar himayesinde verimsiz çalışmaları ve mamüllerini pahalıya mal edip pahalıya satmaları memleketi ayrıca tazyik eden mühim bir yük teşkil edegelmiştir.(...)İşte muhterem milletvekilleri; demokrat parti, iktidarı böyle bir vaziyette üzerine almış bulunuyor" (TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:1, Toplantı: Olağanüstü, Birleşim:3, Sayfa:25-26).

Ardından DP Hükümetinin izleyeceği ekonomi politikasına değinen Menderes;

"Hal böyle olunca, iktisâdi ve mali düşüncelerimize göre hükümetimizce takip edilecek yolu şu dört esasta ifade etmek mümkün olacaktır: 1. Bütün devlet hizmetlerinin görülmesinde azami tasarruf zihniyetiyle hareket ederek devlet masraf ve külfetlerini asgariye indirmek ve devlet bütçelerini iktisadi bünyemizin takatiyle mütenasip ve hakiki manasıyla muvazeneli bir hale getirmek. Ancak bu suretledir ki iktisâdi bünye ferahlığa kavuşturulmuş ve yarının iktisâdi refahı ve mali istikrarı teminat altına alınmış olacaktır. 2. İktisâdi cihazlanmamızı süratlendirmek, Bu maksatla; A) Bütçede investisman mahiyetinde olan kısmı, mümkün olduğu kadar genişletmek ve bunun dışındaki bütün imkânlarımızı da yalnız ve yalnız istihsale matuf mevkilere tevcih etmek; B) Hususi teşebbüsün kendini hukuki ve fiili emniyet altında hissetmesini sağlayacak bütün tedbirleri almak ve onun süratle gelişmesine yardım etmek, C) Memlekette mevcut sermayenin istihsale akmasını kolaylaştırmak, Ç) Yabancı teşebbüs sermaye ve tekniğinden geniş ölçüde faydalanabilmenin şartlarını tahakkuk ettirmek ve icaplarını yerine getirmek. 3. İktisâdi cihazlarımız için devlet bütçesinden investisman mahiyetinde ayrılacak tahsisatı memleketimizin tabii şartları gözönünde bulundurularak vücuda getirilecek bir plana bağlamak. 4. İstihâl hayatını devletin zararlı müdahalelerinden ve her çeşit bürokratik engellerden kurtarmak. Yukarıda

dört madde içinde toplamaya çalıştığımız esasların bütün hükümet şubelerine taalluk eden çok mühim ve çok çeşitli tedbirlere ihtiyaç göstereceği şüphesizdir. Kanâatimizce ancak bu yollardan yürünmek suretiyledir ki, memlekette hayat pahalılığını önlemek, maliyetleri dünya seviyelerine yaklaştırmak; istihsâli hayat pahalılığının ve yüksek maliyetlerin baskısından kurtarmak, iş ve istihsâl hacmini genişletmek kabil olabilecektir. (...) Şimdiye kadar verdiğimiz izahattan anlaşılmuş olacaktı ki, iktisâdi ve mali görüşlerimizin esas bir taraftan devlet müdahalelerini asgariye indirmek diğer taraftan iktisâdi sahada devlet sektörünü mümkün olduğu kadar daraltmak ve buna emniyet vermek suretiyle hususi teşebbüs sahasını mümkün olduğu kadar genişletmek diye ifade olunabilir. Bu esasların takibinden doğacak ilk neticelerden biri devlet tesis ve işletmeciliğini tabiatı ve mahiyeti icabı olarak yalnız ve yalnız hususi teşebbüs ve sermayenin hiçbir suretle ele alamayacağı işlere ve bir de aynı zamanda amme hizmeti mahiyetinde olan iktisâdi işlere hasretmek olacaktır. Çünkü bize göre hususi mülkiyet ve şahsi hürriyete dayanan bir iktisat rejiminde, iktisâdi sahanın asıl olarak ferde veya şirket halinde hususi teşebbüse ait olması lazımdır. Devletin doğrudan doğruya iktisâdi teşebbüslere girişi nazım veya murakabeci olarak iktisâdi sahada üzerine vazifeler alması ancak bir istisna teşkil etmeli ve ancak kati zaruret haline inhisar etmelidir. Bundan böyle amme karakterini haiz olmayan sahalarda işletmeciliğe geçmeyeceğimiz gibi muhtelif sebepler altında kurulmuş olan işletmeleri, amme hizmeti gören ve ana sanayiye taalluk edenler hariç, muayyen bir plan dahilinde elverişli şartlarla peyderpey hususi teşebbüse devretmeye çalışacağız. Devlet iktisâdi teşekkül ve teşebbüslerinin iktisâdi bünye üzerinde teşkil etmekte oldukları ağırlığı hafifletebilmek için idare ve murakabelerini de daha sağlam esaslara bağlamak ve füzuli görülen teşkilâtı lağvetmek kararındayız. Ticari sahada iç dış şartların müdahaleyi zorlamadığı hallerde işi serbest ve normal kaidelere bırakmak asıl olacaktır.(...)”(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:1, Toplantı: Olağanüstü, Birleşim:3 Sayfa: 26-27)

diyerek ekonomide liberal bir politika izleneceğini ve hususi teşebbüsün destekleneceğini özellikle vurgulamıştır. Menderes’in ardından söz alan CHP Trabzon Milletvekili Faik Ahmet Barutçu ise hükümet programı hakkında konuşmak için süre ve toplantının 31 Mayıs 1950 Çarşamba gününe bırakılmasını talep etmiştir. Bu talebe uygun olarak iktidar partisi milletvekilleri de başkanlığa aynı içerikteki taleplerini belirtir bir takrir vermiş ve oylamada kabul edilmiştir.

31 Mayıs 1950 tarihinde toplanan TBMM’nin Dokuzuncu Dönem Birinci Yasama Yılı Dördüncü Birleşimi Birinci Oturumunda CHP adına söz alan Barutçu, millet tarafından CHP’nin muhalefete davet edildiğini dolayısıyla iktidar partisi tarafından fikirler ve prensipler ortaya kondukça ve bunların tatbikinin her safhasında olumlu ya da olumsuz eleştiri vazifelerini yerine getireceklerini beyan ettikten sonra Menderes’in hükümet programını okurken önceki iktidarın yaptıklarını ve neticelerini eleştiren konuşmalarının üzerine konuşmuştur. Bu noktada ekonomiye dair şu ifadeleri yer almıştır:

“Devletçiliğimiz, devlet kapitalistliği ile itham ediliyor. Bu yanlış, bir görüştür. Çünkü Devlet kapitalizmi ferdî ve hususi teşebbüsü inkar eden ve bütün işletmeciliği kendinde toplayan bir sistemdir. Bizim devletçiliğimiz, hususi sermayenin yapamayacağı işleri yapan, memleketin kalkınması beklemeden temin etmeye çalışan bir sistemdir. Devletçiliğimiz muasır medeniyete bir an evvel kavuşma gibi memleketimizin tarihî ve hayati zaruretinden doğmuştur.”(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:1, Toplantı: Olağanüstü, Birleşim:4, Sayfa: 46).

ifadelerini kullanmış ve Menderes’in sıraladığı 4 maddeye ilişkin ise;

“Devletin elinde bulunan müesseselerden bazılarının hususi sermayeye devrolunacağını ve gene hususi teşebbüsün yapamayacağı işlere devletin teşebbüs edeceğine dair isaf etlerin hangi mevzulara taallük ettiği görüldükçe mütalâamızı söyleyeceğiz. Yalnız millî sermaye ve emekle meydana getirilen müesseselerin hususi ellere devri konusunun bütün milleti ilgilendirecek nazik bir konu olduğuna ehemmiyetle işaret etmek isteriz”(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:1, Toplantı: Olağanüstü, Birleşim:4, Sayfa: 47).

diyerek konuşmasına devam etmiştir. Ardından MP adına söz alan Kırşehir Milletvekili Osman Bölükbaşı da programın; bir Hükümet programından ziyade, bir parti programını andıran ve çok seyyal bir şekilde kaleme alınan bir vesika olduğunu söylemiştir. Dolayısıyla bir icraat programı olması icap eden programın vatandaşa sarıh bir fikir ve emniyet vermekten çok uzak olduğunu da eklemiştir. Devamında ise;

“(…)Gerçekten “İstihsal hayatınıDevletin zararlı müdahalelerinden ve her çeşit bürokratik engellerden kurtarmak” şeklindeifadesini bulan prensipte mensup olduğumMillet Partisinin iktisat sahasında mutedil, liberal görüşünün hâkim olduğunu görmeklebahtiyarlık duymaktayım. Filhakika Hükümet iktisadi görüşünü programında “Bir taraftan devlet müdahalelerini asgariye indirmek, diğer taraftan iktisadi sahada Devlet sektörünü mümkün olduğu kadar daraltmak ve buna mukabil emniyet vermek suretiyle hususi teşebbüs sahasına mümkün olduğu kadar genişletmek” diye ifade olunabilir. Bu esasların tatbikinden doğacak ilk neticelerden biri Devlet tesis ve işletmeciliğini, tabiatı ve maliyeti icabı olarak, yalnız ve yalnız hususi teşebbüs ve sermayenin hiçbir suretle ele alamayacağı işlere ve bir de aynı zamanda amme hizmetleri mahiyetinde olarak iktisadi işlere hasretmek olacaktır. Çünkü bize göre hususi mülkiyet ve şahsi hürriyete dayanan bir iktisat rejiminde İktisadi sahanın asıl olarak ferde veya şirket halinde hususi teşebbüse ait olması lâzımdır. Programda, “Devlet İktisadi Teşekkül ve teşebbüslerinin iktisadi bünye üzerinde teşekkül etmekte oldukları ağırlığı hafifletebilmek için idare ve murakabelerini de daha sağlam esaslara bağlamak ve “Fuzuli görülen teşkilâtı lâğvetmek kararındayız.” denilmektedir.İktisadi Devlet Teşekküllerine ait murakabe mevzuunda asıl halledilecek nokta bu müesseselere malî murakabe zihniyeti yerine işletme ve iktisadi murakabe prensibinin hâkim kılınması gerektiğine işaret etmek isteriz. Bu türlü murakabede ekseriya müesseselerin kendi

bünyelerinde yapılabilir.” (TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:1, Toplantı: Olağanüstü, Birleşim:4, Sayfa: 60-61).

ifadelerini kullanmış ve özellikle hususi teşebbüs ile alakalı yerlere destek vermiştir. Daha sonra yapılan konuşmaların devamında DP Seyhan Milletvekili Sinan Tekelioğlu söz alarak;

(...)İstiklâl Harbine ilk girdiğimiz an, hepiniz biliyorsunuz ki, memleket düşman istilâsı altındaydı. Hükümdar keyfi bir ile memleketi şuna veya buna takdim etmişti.

İşte o zaman Büyük Ata, Sivas 'tan feryat bağırarak Türk milletinin keyfi bir idareye kurban gitmeyeceğini bütün cihana ilân etti. Biz, yani Türk milleti o günden itibaren istiklâlîni, hürriyetini keyfi idareden kurak için ortaya atılmış bulunuyordu. Düşmanla mücadele ettik, yeni bir devir açtık, Türkiye'yi kurtardık. Ama kurtulduktan bir müddet sonra da Halk Partisinin istilâsına uğradık. Sayın arkadaşlar, hepimiz o partinin içerisinde bulunmuş, orada çalışmış insanlarız, Hepimiz o Büyük Ata'nın açtığı, kurmuş olduğu o toplulukta, bütün Türk milleti on sekiz milyon olarak orada arzı vücut etmiş idik. Türk milleti Ata'ya bütün bağlılığı ile bütün itimadı ile sarılmıştı. Onun yapacağı inkılâpları, kendi inkılâbı diye karşıladığı için, Ata'nın yapmış olduğu inkılâpların hiçbirisine dahi yan gözle bakmamıştı. Ata'nın işleri, tek parti değil, tek millet olarak yürüttüğünü görmüş, bilmiş insanlarız. Fakat Ata'nın üfulünden sonra memlekette keyfi idare başlamış, arkamıza polisler konmuştu, yeşil fişlere bağlanmış olanlarımız vardı. Her şeyden evvel Hükümetten rica ediyorum; bu yeşil fişli olan kahraman kimselerin fişlerini ortadan kaldırsın.

(...)

Arkadaşlar, efendi diye her zaman hitap ettiğimiz o zavallı yalınayak, başıkabak Türk köylüsünün, Türk milletinin azmi karşısında acaba dağlar dayanabilir mi? O kadar paralar, o kadar gayretler hepsi boşa gitti.

(...)

Arkadaşlar, dert çok acıdır, bugün 2,5 milyarı bulan borcun nereden geldiğini kemali cesaretle söyleyebilirim. O paralar bugün milyoner olanların kasasındadır. İşte arkadaşlar yeni Meclis ve yeni kabineye düşecek en büyük vazife budur. Türk Milleti bizi seçerken, bizi buraya gönderirken, köylerde karşımıza çıkarak bunları bizden istemişlerdir. Biz bunları yapmak için onlara hepimiz söz verdik, yapacağız.

(...)

Benim her şeyden evvel yeni Hükümetten ricam şudur arkadaşlar: Anayasa... Kur'anı Kerimden sonra elimizde, Türk Milletinin elinde en büyük istinatgahımız olan Anayasamızı bu argo lisanından kurtaralım. Ben bu kanunu elime alıyorum, bakıyorum, bir şey anlamıyorum, evdekiler de anlamıyorlar, kimse anlamıyor, ben de anlamıyorum. Bakıyorum; (Egemenlik) nedir acaba? Nereden alındı, (Ulus) nereden alınmıştır? Uydurma bir lisan.

(...)

Bunu ozamanın ekseriyet partisi yaptı. Tabi onların bir dil kurultayı vardı, başında Selanikli bir zat vardı, o zat yapmış bu Türkçeyi. İşte o Türkçe ile bu kanun kaleme alındı. Kimse anlamıyor. Ben tekrar rica ediyorum, Sayın Adnan Menderes'ten ve Büyük Millet Meclisinden bu kanunu yine eski haline getirelim. Herkes anlasın ve öğrensin bu kanunu. Bu lisanı yalnız Mecliste bulunanlardan belki bir kısmı anlıyor. Yeni yetişen gençlerle de görüştüm, onlar da anlamıyorlar.

(...)

Anayasayı açıyoruz, Anayasa Cumhuriyetten bahsediyor. Acaba bugüne kadar Cumhuriyet bizde tam manasıyla tecelli etmiş midir? Hepiniz biliyorsunuz ki, ve hukuk derslerinde okuduk ki, Cumhuriyet iki kısımdır, birisi aristokratik diğeri demokratik. Aristokratik cumhuriyet bir zümrei mümtaziye istinat eder ve onun keyfine göre hareket eder. Bundan evvelki cumhuriyet gibi. Demokratik cumhuriyet ise, Demokrat Partinin mevkii iktidara geçen hükümetinin tam manasıyla tecelli ettirilmesidir. Şu halde bugünkü Meclis Türkiye'nin 9'ncu Meclisi değil, birinci Meclisidir. Yine bugünkü Cumhurreisi de birinci

Cumhurreisîdir. Anayasanın şimdiki ikinci maddesi, hepiniz bilirsiniz ki, CHP'nin umdeleridir. Çünkü o zaman, o Meclise hâkimdi, Meclise hâkim olduğu için, Anayasanın ikinci maddesini kaldırarak şimdiki maddeyi koymuşlardır. Bir partinin umdesi olan bu ikinci madde yaşadıkça, hiçbir kimse ikinci maddeye aykırı bir parti kuramaz. Binaenaleyh görüyorsunuz ki, Demokrat Partinin elindeki nizamname, talimatname, aşağı yukarı bu nizamnameye benzer, sebebi; bu ikinci maddedir. Arkadaşlar, laik bir Devlet kurduk, diyorlar. Laik Devlet ne demektir? Dinsiz demek midir? Hayır. Laik demek, dünya işi ile ahiret işini ayırmak, Devletin işlerini din işleriyle karıştırmamaktır. Fakat esası da ikinci şartı da ülke dâhilinde mevcut olan dinlerden hiçbirine imtiyaz vermemektir.

Acaba Türkiye'de mevcut olan üç dinden her hangi birime Türk Devleti, Türk Cumhuriyeti, Aristokratik Cumhuriyet imtiyaz vermiş inidir? Evet. Musevi dinine, İsevî dinine imtiyaz vermiştir. Çünkü İslâm dinini eline almış, kanunlarla perçinlemiş, Diyanet İşleri demiş, Hükümet kendi içine almış, Evkaf demiş Hükümetin içine sokmuş. Soruyorum, acaba bu şekildeki bir sistemle bu lâiklik sistemine aykırı hareket edilmemiş midir? Hiç şüphesiz ki edilmiştir. Halbuki din işleriyle uğraşmayacaktı din adamlarını içine aldı, olmaz. Eğer olması lazım geliyorsa Patrikhaneyi de, Hahamhaneyi de Diyanet İşlerinin içine soksun bakalım? Bilâkis onlara vâsi salâhiyet vermiş onlar evkaflarını ellerinde tutmuşlar, kiliseler açmışlar, hahamhane açmışlar, mektep açmışlar din adamı yetiştirmişlerdir. Arkadaşlar, biz o kadar feci bir vaziyetteyiz ki 20 milyon olan nüfusumuzun % 85'i, hatta %90'ını teşkil eden Müslüman köylüler ölümlerini yıkıp gömdürecek adam bulamayacak hale gelmiştir. Halk Partisi bu şekilde ne için dine bir gem vurdu. Hiç de ayrı değil. Sonra arkadaşlar, elimizdeki kanunlara göre dini irtica var deniyor. Ben dinî irticain manasını bir türlü anlamıyorum. Biz yaştaki insanlar bu memleketin bütün inkılâplarını gördük. Sultan Hamid ihtilâlini de gördük. Orada bir irtica var mı idi acaba? İçimizde İstiklâl Harbini yaşayan insanlar çoktur, bilirler. Hatta Büyük Ata'nın Heyeti Temsiliyesi içerisinde kaç tane sarıklı hoca bulunduğunu sorarım onlara? Binaenaleyh bu memlekette irtica olamaz. Çünkü irtica, dini alet ederek isyan eden insanların hareketi demektir. Acaba padişahlık zamanında kazan kaldıran yeniçeriler irtica mı yapıyorlardı? Arkadaşlar, bu şekildeki baskı ile Halk Partisi intihapta kazanmak sevdasına düştü ve kanunlar çıkardı. Hatta bir kişi Müslümanım derse onu, telkinde bulundu diye hapsedeceklerdi, fakat muvaffak olamadılar. Nihayet o vaziyetten İstifade edemediler, bu vaziyete düştüler. Şimdi yeni Hükümetten ricam, Diyanet İşleri Riyasetini kadrodan çıkarsınlar. Evkaf İdaresini ona bağlasınlar. İslâm dinini de cemaat haline getirsinler.(...)”(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:1, Toplantı: Olağanüstü, Birleşim:4, Sayfa: 64-66).

ifadelerini kullanmıştır. Ancak görüleceği üzere Tekelioğlu, parti programına dair bir konuşma yapmaktan ziyade daha çok CHP dönemi eleştiri getirmiştir. Dahası konu ile alakası olmayan anayasanın eski Türkçe haline getirilmesi gerekliliğini vurgulamıştır. Çünkü Tekelioğlu'na göre anayasa Kuran-ı Kerim'den sonraki en büyük dayanağımız olması bakımından önemlidir. Yine Türkçe'ye dair yapılan değişiklikleri eleştirirken Selanikli bir zat tarafından yapıldığını ve halkımızın bu Türkçe'yi anlamadığını belirtmeden hemen önce de CHP'yi eleştirmek isterken Atatürk'ün ülkeyi düşman istilasından kurtardığını ifade etmesi de çelişki ortaya koymaktadır. Ayrıca CHP'nin laiklik adı altında dine gem vurduğunu da belirterek ekonomiye dair yapılan konuşmalar esnasında laiklik ve irtica konularından bahsetmiştir. Burada dikkat çeken bir diğer konuşma ise DP Milletvekili Abdurrahman Boyacıgiller'in olmuştur. Boyacıgiller konuşmasında;

(...)DP ile siyasi sahada hürriyet rejimi kurulmak yoluna girmiştir. İktisadi hürriyet yolu açılmaya başlanmıştır. Bir memleket yalnız kapitalist devletçiliğin tatbikatı ile refah ve saadete kavuşamaz. (...) DP'nin devletçilik görüşü Halk Partisinin devletçilik görüşü ile taban tabana zıttır. (...) DP, devletçiliği bir vasıta olarak almıştır. Şöyle ki: DP Devletçiliği iktisat ve ticaret sahalarında liberal bir görüşe sahiptir. Özel teşebbüs ve sermaye sahipleri her zaman kendilerini malî ve idari bir emniyet içinde bulacaklar ve çalışmalarında memlekete hizmet edeceklerdir. Devlet imalâtçı faaliyetlerini ve amme hizmetlerini zaruri olarak mütalâa etmekte ve bütün bu sahalarda prensip olarak vatandaşların, özel teşebbüs ve sermayenin yapamadığı işleri eline almış bulunmaktadır. Millî ve ecnebi sermaye çalışacak saha ve malî, idari ve iktisadi hürriyetler için çalışacağına göre DP programı, esaslarıyla bunu sağlamaktadır. (...) Finlandiya bugün beş bin tonluk gemi yapacak tersanelere maliktir. Biz ki, tekne dahi yapamıyoruz. (...) İşte bütün bunların sebebi; oralarda siyasi ve iktisadi hürriyetin var oluşudur. (...) CHP, devletçiliği ne kadar fena bir şekilde idare edildiğinin en güzel delili Max Torenburg'un eseridir. Max Tarenburg bu eserinde diyor ki; CHP iktidarının tatbik etmekte olduğu devletçilik komünizme muhit hazırlamıştır. DP'yi bu sahada tenkit eden muhalefetin bu Devletçilik zihniyeti karşısında hayatı ucuzlatarak komünizmle mücadeleyi kolaylaştırmış bulunmaktadır. Bu vaziyet karşısında bize teşekkür etmeleri lâzımdır. DP programına girmiş olan bu esaslar dairesinde, memleketin refahını artırmakla binnetice memlekette komünizmin önüne geçmiş olacak ve bu suretle de kanuni hükümlerden ayrı olarak bir de iktisat sahasında nâzım rolü oynayacaktır.(...)”(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:1, Toplantı: Olağanüstü, Birleşim:4, Sayfa: 84-85).

ifadeleri ile DP'nin devletçilik zihniyetinin komünizme karşı bir mücadele olduğunu ve DP'nin devletçiliği nasıl ele aldığını dile getirmiştir. Ardından yapılan konuşmalar sonrası görüşmeler 2 Haziran 1950 Cuma gününe ertelenmiştir. Cuma günü yapılan konuşmalar sonrası ise hükümet güvenoyu alarak göreve başlamıştır.

Buraya kadar DP'nin siyasi ve ekonomik nedenler ile nasıl iktidara geldiğini ve ilk hükümet programında da ekonomiye dair liberal bir ekonomi politikası izleyeceğini belirttikten sonra bu liberal ekonomi politikalarının “Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Kanunu”, “Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu” ve “Petrol Kanunu” örneklerinin TBMM'ye yansımaları üzerinden incelenmiştir.

3.1.3.1. Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu

DP iktidarının göreve gelir gelmez attığı ilk ekonomik adım, 1 Ağustos 1951 tarihinde kabul edilen Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Kanunu'nu çıkartmak olmuştur. 30 Temmuz 1951 tarihinde toplanan TBMM'nin Dokuzuncu Dönem İkinci Yasama Yılı Yüz Altıncı Birleşiminde Ekonomi ve Ticaret Bakanı ve Ankara milletvekili Muhlis Ete tasarının öncelikle ve ivedilikle görüşülmesi için başkanlığa bir önerge vermiş ve yapılan oylama sonucu tasarının öncelikle ve ivedilikle görüşülmesi kabul edilmiştir. 12 maddeden oluşan tasarının özellikle 3.ve 7.maddeleri görüşülürken tartışmalar yaşanmış ve bu maddeler komisyona

gönderilmiştir.1 Ağustos 1951 tarihinde toplanan TBMM'nin Dokuzuncu Dönem İkinci Yasama Yılı Yüz Yedinci Birleşiminde ise bütün maddeler kabul edilerek yürürlüğe girmiştir. Ayrıca kanunun oylanması sırasında muhalefet partilerinin milletvekillerinin de desteğini aldığı söylemek yerinde olacaktır(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:9, Toplantı:1, Birleşim:106, Sayfa: 425).

11 Ocak 1954 Pazartesi günü toplanan TBMM'nin Dokuzuncu Dönem Beşinci Yasama Yılı Yirmi Yedinci Birleşiminde görüşülen Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu görüşmelerinde söz alan Ekonomi ve Ticaret Bakanı ve Burdur Milletvekili Fethi Çelikbaş'ın;

“Yabancı sermayenin memlekete gelmesini teşvik etmeye 1951 yılında kabul buyurduğunuz bir kanunla başlanmış olmakla beraber gerek sahanın mahdut olması, gerek transfer edilecek temettü nispetinin düşük olması yüzünden bugüne kadar ümit edilen nispette bir inkişaf kaydedilememiştir. Yabancı memleketler mevzuatı tetkik edilerek ve sermaye getirebilecek memleketlerin sermaye muhitleriyle yapılan temaslara neticesinde mevcut kanunun tâdil edilmesi zarureti hissedilmiştir. Bu sebeple memleket için faydalı olacağı düşüncesiyle yepyeni bir kanun lâyihası hazırlanarak Yüksek Meclise tevdi edilmiş bulunmaktadır, işin ehemmiyetine binaen bu kanun lâyihasının öncelikle ve ivedilikle müzakere edilmesini rica etmekteyiz, kabul edilmesini rica ederim”(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:27, Toplantı:4, Birleşim:27, Sayfa: 107).

ifadeleriyle tasarı görüşülmeye başlanmıştır. Ardından söz alan Trabzon Milletvekili Cemal Reşit Eyüboğlu, tasarının iktisadi önemi, memleketimizde para piyasasında, sınai teşebbüsler sahasında ve dolayısıyla bütün iktisadi hayatımız üzerinde yapacağı tesirler bakımından, üzerinde ehemmiyetle durulması icap eden bir tasarı olduğu için geçici komisyondan süratle geçen bu tasarı üzerinde iyice tetkik edilmesi ve esaslı malûmat ve bilgi sahibi olunabilmesi için çalışılması lazım geldiği şeklinde itiraz etmiştir. Bunun üzerine söz alan Çelikbaş ise, tasarının yabancı sermayeyi memleketimize celp etmek için çeşitli memleketlerin mevzuatını tetkik etmek suretiyle, memleketimizde takip edilmesi lazım gelen hattı hareketin ne olduğunu basit olarak ortaya çıkarmak üzere üzerinde çalışılmış olan bir kanun tasarısı dahası esasen mevcut olan bir kanunu, Yüksek Meclisin kabul ettiği bir kanunu, memleket lehine birtakım hükümlerle daha da takviye eden bir kanun lâyihasından ibaret olduğunu dile getirmiştir(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:27, Toplantı:4, Birleşim:27, Sayfa: 107-108).

Yine Çelikbaş tasarının önemini belirtirken;

“Memleketimizde kurulan bütün tesisler, işletmeler bu memleketin tabii kaynaklarını istismar edecektir. Bu memlekette yeni yeni iş imkânları açacaktır, işsizliğin mücadelesine

hizmet edecektir. Bu memleketteki işçi ücretlerinin yükselmesine imkân sağlayacaktır. Yani bu kanun lâyihası, Hükümetimizin takip ettiği içtimai siyasete uygun bir kanun lâyihasıdır. İkinci olarak memleketin içinde bulunduğu geniş bir hayat seviyesinin icaplarını temin etmek bakımından döviz disponibilitemiz itibarıyla darlığımız meydandadır, bu kanun lâyihası, memleketin döviz kaynaklarını takviye ve memlekete yeni yeni döviz kaynakları temin edecek olan bir kanun lâyihasıdır ve aynı zamanda memleketin döviz tasarrufunu mümkün kılacak bir kanun lâyihasıdır. Bu kanun lâyihası ile ne yapılacaktır? Memlekette bugün sermaye bekleyen muazzam işleri yabancı memleketlerdeki müteşebbislere de açık tutar ve böyle birtakım teşebbüslerin Türkiye’de kurulmasını, sermaye iştirakini ve Türk işçisine iş imkânını sağlayacak bir kanundur. (...) Memleketin tabii servet kaynakları, halkın çalışma azmi öylesine inkişaf etmiştir ki, bu şartlar içinde yabancı sermayelerin memlekete gelerek işletmeler kurması, yeniden yeniye imkânlar açması, memleketin parasının da istikrarına hizmet edecektir; hayat seviyesinin artmasına hizmet edecektir; rasyonel olarak ekonomik faaliyetin artmasına hizmet edecektir. (...)”(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:27, Toplantı:4, Birleşim:27, Sayfa: 108).

ifadelerini kullanmıştır. CHP Trabzon Milletvekili Cahid Zamangil ise;

“(…)Mevcut kanun, iş sahalarımızdan bazılarını yabancı sermayeye kapalı tutmuş fakat ekserisini açmış idi. Bugünkü tasarı Türkiye’de düşünülebilecek bilümun çalışma ve iş sahalarını yabancı sermayeye açmaktadır. Ben burada şu endişeyi de izhar edeceğim. Tarımla ticaret sahasına yabancı sermayenin girmesini doğru bulmuyorum. Ve bunun dışında kalan sahaların yabancı sermaye için ve memleketimize faydaları için tamamen kâfi olduğuna kaniim. İktisadi faaliyet şubelerimizden birçoğunda sermayece, emekçe, teknikçe yabancı ile iş birliği yapacak durumdayız. Fakat bir kısmında ve bilhassa tarımla ticaret sahasını yabancı ile iş birliği yapılmasına müsait görmüyorum. Tarım bahsinde gördüğüm tehlike şudur: Yabancı sermayenin gireceği yerden Türk çiftçisinin çıkması muhtemeldir. Çıkmadığı takdirde yabancı sermayenin ecîri olmak tehlikesi vardır. Arkadaşlar, bu tehlikeyi kabul etmeyelim, derim. Ve bence bu, iktisadi bir tehlikeden ziyade içtimai ve siyasi huzurumuz meselesidir, tehlike bu noktaya muzaftır. Ticaret sahasına gelince; dış ticaretimize yabancı sermayenin girmesi halinde ne gibi haller vukubulabilir? Evvelâ kabul edelim ki, arkadaşlar, dış ticarete Türkiye’ye gelecek yabancı sermayenin kuracağı müessese, bilmeliyiz ki, derhal muayyen vasıflarından dolayı bütün Türk müesseselerine faik bir unsura sahip olarak girecektir. Yabancı sermaye dünyanın her tarafındaki ticari münasebetleriyle birlikte gelecektir. Bunlar, ticari münasebetler olduğu kadar hısım ve akrabalık münasebetleridir de. Ticaret hayatımızda çalışmış olanlar çok iyi bilirler ki, yabancı tacirlerin Türk tacirlerine başlıca faikiyeti, münasebetlerinin akrabalık ve sair sebeplerle Türk tacirlerinden daha geniş olması, dünyanın her piyasasında formül bulmakta, sözünü geçirmekte bizlerden üstün olmasıdır. (...)Muhtaç olduğumuz şeyler için yabancı sermayeyi davet ediyoruz. Muhalefete mensup bir arkadaşınız olarak İktidar Partisinin getirdiği bu kanuna müzaharet etmek istiyorum. Muhtaç olduğumuz sahalarda gelsin. Ama tarım için tehlikelidir, ticaret için hem tehlikelidir, hem de lüzumsuzdur. (...)”(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:27, Toplantı:4, Birleşim:27, Sayfa: 109-110).

sözlerine yer verirken mevcut kanunun bazı sahaları yabancı sermayeye açtığını ancak bu kanunun bütün sahaları yabancı sermayeye açarken CHP’nin özellikle tarım ve ticaret sahalarının yabancı sermayeye açılmasına karşı olduğunu belirtmiştir. Ardından söz alan Seyhan Milletvekili Cezmi Türk de;

“(…) Geliyor diyor ki, iktisadi sahamızda zorluklar vardır, sermaye darlığı vardır, bunu geliştirmek için biz dışarıdan sermaye getireceğiz, işte onun için bu kanunu getirdik, bunun ilâcı budur, bu bıçağı atar ve bu operasyonu yaparsak yabancı sermaye memleketimize akın edecektir. Sayın Çelikbaş’m demin tekrarladığı şeyler evvelce de

bakanlar tarafından bu kürsüden aynen tekrarlandı, bu suretle dövizimiz artacak, iş sahamız genişleyecek, iktisadi hayatımız canlanacak denildi ve bu kanun böylece buradan çıktı. Aradan birkaç ay geçtikten sonra, geliyorlar diyorlar ki, bu bıçak kâfi gelmedi, yaptığımız operasyon umduğumuz neticeyi getirmede, şimdi daha büyük bir bıçak atacağız, büyük bir operasyon yapacağız, işte onun için şu kanunu getirdik, bu kanunla istediklerimiz olacaktır, iktisadi hayatımız genişliğe, şenliğe kavuşacaktır, diyorlar. Fakat bu arada, hastanın bünyesini unutuyorlar gibi geliyor bana. Çünkü biz iktisadi bakımdan pek iptidai bir hammadde memleketiyiz, bunu açıkça kendi kendimize itiraf etmeliyiz, maalesef pek iptidai ve geri kalmış hammadde memleketiyiz. Dünyaya zamanında iyilik getirmiş olan liberasyon bizim için nasıl zararlı bir reçete olmuş; Hükümeti bugünkü tahditlere götürmüş, transferler yapılmamış durumda, dış ticaret açıklarıyla bizi bir acıklı ve müşkül vaziyete düşürmüşse o vakit, biz liberasyonun da aleyhinde bulunmuştuk. (...) Aynen bunun gibi yabancı sermaye gelip halaskar olacaktır, deniyordu. Şimdi gerekcede diyor ki, umduğumuzu bulamadık; ancak beş on müessese müracaat etti ve saire. Onun için diyorlar; bu yeni reçeteyi bize vererseniz bununla yine döviz artacak. Sayın Fuad Cebesoy demin burada idi. Onun da dediği gibi, serbest para piyasası yapmadıkça yabancı sermaye gelip, kazandığı parayı doları 280 kuruştan değiştirmeye mecbur kaldıkça bundan istifade edilemez. Bu arada şunu arz etmeliyim; Bir büyük Doktorumuzun temsil etmekte olduğu bir büyük sermaye, buraya, bir Amerikalıyı son baharda davet etti. Bu Amerikalı geldi memleketi gezdi. Kendisinden beyanat aldılar, ikramlar ve ziyafetler yaptılar ve Amerika'ya gitmeden önce gazetelere demin arz ettiğim tebliği yaptılar. Dediler ki; Bir kanun lâyihası Meclisten geçirilecek ve bu kanunla Amerikan sermayesi memleketimize akın edecek. Mr.Rendil buradaki konuşmasından sonra Amerika'da Türkiye'deki malî temaslarının ve ziyaretlerinin neticesini açıkladı. (...) Türkiye yabancı sermaye istiyor ama ondan evvel Türkiye emniyetli bir bölge olmalıdır ki, yabancıların inanması için Türk vatandaşlarının Amerika bankalarında, İsviçre bankalarında evvelce politika sahasında çok söylenmişti ama bu arz edeceğim sonuncusu söylenmemiştir, onu da yeni işittim - Cenubi Amerika bankalarındaki sermaye kendi memleketlerine gelmelidir. Evvelâ Türk vatandaşları o vatanın evlâtları olarak kendi memleketlerinde kendi paraları ile yatırımlara başlamalıdır ki yabancı sermayeye itimat ve emniyet gelsin. (...)”(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:27, Toplantı:4, Birleşim:27, Sayfa: 110-111).

şeklinde bir konuşma gerçekleştirerek liberasyonun ülkemiz için olumlu sonuçlar vermediğini ve yeni kanuna karşı olduğunu ifade etmiştir. Ardından Cahid Zamangil'e cevaben geçici komisyon sözcüsü ve Bursa Milletvekili Haluk Şaman,

“(...)Heyeti umumiyesini tasvip etmekle beraber, kanunun şümul sahasını geniş buldular ve burada bazı fikirler dermeyan ettiler. Biliyorsunuz ki, bu kanun tasarısı, halen mevcut ve yürürlükte bulunan bir-kanunu tadilen gelmiştir. Bu kanun bazı iş sahalarını ecnebilere açık tutmuş, bazı iş sahalarını kapamıştır. Şimdi elimizde bulunan kanun tasarısının birinci maddesinin ecnebi sermayesine açık tuttuğu sahaları şu şekilde tayin etmiştir; Madde 1. Bu kanun, yatırım yapılacak teşebbüsün, a) Memleketin iktisadi inkişafına yararlı olması, b) Türk hususi teşebbüslerine açık bulunan bir faaliyet sahasında çalışması, c) İnhisar veya hususi bir imtiyaz ifade etmemesi şartıyla... Bunlar umumi hükümlerdir, umumi şartlardır. Bunun altında bu şartları haiz olmaktan başka bir de takdiri şart mevcuttur ki, o da, yabancı Sermayeyi Teşvik Komitesinin karan ve icra Vekilleri Heyetinin tasvibidir. Yabancı sermayenin umumi şartları haiz olması bu kanunun verdiği müsaadelerden otomatikman faydalanmasını istilzam etmeyecektir. Cahid Zamangil arkadaşımız, tarım ve ticaret sahasını ecnebi sermayesine açmak doğru değildir dediler ve bu sahalarda, yerli teşebbüslerin ecnebi sermayesiyle baş başa kaldığı takdirde onların zebunu olmamasına ve ayakta durabilmesine imkân yoktur buyurdular ve şöyle bir şey de ilâve ettiler; yabancı sermayenin girdiği yerden Türk çiftçisinin çıkması tehlikesi vardır ve bu tehlike iktisadi olduğu kadar içtimai ve siyasi bir tehlikedir, dediler. Bu, bir iddiadır arkadaşlar. Öyle bir iddiadır ki, ispat ve izahı lâzım gelir. Acaba, zirai sahada kalkınmaya,

sınai sahada olduğu kadar muhtaç değil miyiz? Bu sahada teknik bilgiye ve sermaye yatırımına sınai sahadan daha az mı ihtiyaç vardır. Buna bir sözle hayır diye cevap vermek mümkün değildir. Tasarıyı hazırlayan Hükümet, en büyük istihlal membalarımızdan birini teşkil eden ziraat sahasında kalkınma lüzumu ve bu kalkınmanın istilzam ettiği sermaye yatırım ihtiyacını gördüğü içindir ki kanunun ecnebi sermayeye açık bulunduğu sahalarda meyanma ziraatı de sokmuştur.(...) bizim burada yaptığımız şey, sermayeye bahşettiğimiz müsaadedir. Yabancıların memlekete getireceği sermayeye birtakım müsaadeler bahşetmektir, yoksa şahsına değil. Bugün sermayesiz olarak oturup komisyonculuk yapan bir ecnebiden ise bir memlekete sermaye getiren bir ecnebinin mevcudiyeti şayanı tercihtir.(...) Esas mesele, ecnebi veya Türk'ün yapmış olması değil, bu muamelenin fayda veya mahzurlarındadır. Tekrar edeyim öyle zannediyorum ki; Zamangil arkadaşımız kanunun mevzuunu biraz yanlış mütalâa ediyorlar ve bunun şahıslara veyahut muhtelif milliyetlerin fertlerine, hakiki veya hükmi şahıslara imkânlar bağlayacağını 'zannediyorlar. Kanunun isminden de anlaşılacağı üzere, şahıslara, fertlere, değil, sermayeye imkânlar sağlamaktır, kullanım şartlarını tespit etmektedir.(...)”(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:27, Toplantı:4, Birleşim:27, Sayfa: 113-114).

ifadelerini kullanan Şaman, Zamangil'in yabancı sermayenin geldiği yerden Türk çiftçisinin çıkma tehlikesi olduğu söylemi ile kanunu yanlış anladığını, kanunun şahıslara, fertlere değil sermayeye imkan tanıyacağını dile getirmiş ve Cezmi Türk'e cevaben ise;

“Cezmi Türk'ün bir iddiasına daha işaret etmek istiyorum, Hükümet ecnebi sermayeyi getirmeyi iktisadi bünyemizi salâha kavuşturacak tek çare addediyor, dediler. Ne kanunun gerekçesinde ne de Hükümet temsilcilerinin komisyondaki izahatında, iktisadi bünyemizi sıhhatte kavuşturacak tek çare olarak ecnebi sermaye kanunu ileri sürülmüş değildir. Bu kanun, iktisadi kalkınmamızı bağlayacak muhiti hazırlamak ve onun vukuu için lüzumlu şartları yaratmak gayesi ile ortaya konulmuş bir tedbir kanunudur ve bundan fazla bu kanunun bir iddiası da yoktur.(...) Memleketin kalkınmasını sağlayacak, ecnebi sermayeyi yurda celp etmek için zemin hazırlamak, imkânlar ihzar etmek için hazırlanmış bir kanundur. Bundan daha ileri bir davası da yoktur.”(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:27, Toplantı:4, Birleşim:27, Sayfa: 114).

dedikten sonra sözü alan geçici komisyon başkanı Muhlis Ete konuşmasında;

“(...)Bu kanun polemige müsait değildir. 1951 de yine böyle bir kanun huzurunuzda getirilirken, orada bütün partiler bu kanun üzerinde birleşmiş, o kanunu birlikte çıkartmış bulunuyorduk. Bu türlü münakaşalar başka memleketlerde reperküsyona müsaittir, bunu arkadaşlarıma bilhassa hatırlatırım. Zannedilmesin ki, bu kanunu çıkartmakla memlekete akın akın sermaye gelecektir, bu kanun nihayet bir imkândır. Geçen sefer de kanun çıkarken Cahid Zamangil arkadaşımız diyordu ki: Ümit edelim ki, bu kanun çıkarken memlekete yeter derecede sermaye gelsin» O günden bugüne kadar, kanunun tatbikatı çok geniş olmamasına rağmen, memlekete arkadaşımın izah ettiği gibi, yirmi küsur teşebbüs gelmiş ve bu memlekete, mahdud sayıda da olsa, 15 milyon lira para kazandırmıştır.(...) Yabancı sermaye gelirse bizim sermaye ile birlikte faydalı işler yapabilir.(...) bugünden yabancı sermaye kayıtsız şartsız memlekete gelmeyecektir. Hangi sahalarda çalışacağı, hangi sahalarda müteessir edeceği alâkadar vekâletler servisleri tarafından tespit edilecek ve bu tespit neticesi Merkez Bankası Umum Müdürünün riyasetindeki bir komite tarafından ayrıca tetkik edildikten sonra Bakanlar Kurulu karar verecektir. Hükümetiniz bunları hangi sahada faydalı ise ona göre tetkik edecek ve kararını verecektir. Vaziyet böyledir. Hükümetin murakabesinde ve tetkikindedir ve ancak Hükümet müsaade ettikten sonra ecnebi sermaye memlekete girebilecektir. Elverir ki, ecnebi sermaye buraya geldiği vakit teminatı nedir,

kârın ne kadarını çıkarabilecektir ve hangi sahalara girebilecektir, bunları bilsin. (...)"(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:27, Toplantı:4, Birleşim:27, Sayfa: 114-115).

şeklinde bir konuşma gerçekleştirmiştir. Daha sonra söz alan Konya Milletvekili Himmet Ölçmen ise memlekete giren yabancı sermayenin mevcut imalâthanelerimize ortak olmak için gelmediğini memleketin ana davaları olan enerji, iskan gibi konular için geldiklerini dile getirmiştir. Konuşmasında enerji için gerekli santral ve barajların, mesken için gerekli çimento ve demirin yabancı sermaye ile geleceğini vurgulamış ve hem yabancı sermayeye hem yabancı teknik bilgiye ihtiyacımız var demiştir. Ayrıca yabancı sermayenin memlekette uyuyan yerli sermayeyi harekete geçireceğini var olan küçük sanayinin de yabancı sermayenin teşviki ile inkişaf edip büyük sanayi olacağını savunmuştur. Himmet, memlekete gelen binlerce traktörün tamiri için bir fabrika gerektiği, yer altı sularının çıkarılması ve işletilmesi için dahası demiryolları ve hava nakliyesinde ihtiyaç olan teknik bilginin hep yabancı sermaye ile mümkün olacağını ileri sürmüştür. Yabancı sermayenin yerli teşebbüse engel değil rehber olacağını düşünmüştür(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:27, Toplantı:4, Birleşim:27, Sayfa: 115-116).

Bir süre sonra söz alan Zonguldak Milletvekili Hüseyin Balık ise konuyu verdiği örnekler ile farklı bir şekilde ele almıştır;

"(...)"Hacı baba, bu yaptığınız iş memleket için hayırlı bir iş değildir. Siz Avrupa'dan mal getirmek suretiyle memleketin parasının Avrupa'ya gitmesine sebep oluyorsunuz. Hakiki vatanseverlik memleket mahsullerini kıymetlendirerek onları dışarıya sevk etmek ve memlekete para getirmektir." demişti. İkinci Dünya Harbi arifesinde, Çekoslovakya, sanayisi en ileri bir halde olduğu halde, Almanların tehdidinden korkarak seramik sanayisini Türkiye'ye yerleştirmek istedi, o zamanki zihniyet buna mâni oldu. Yine yakınlarda 110 Amerikan gemisi Devlet kefaletiyle Türkiye'ye gelmek istiyor, buna mâni oluyoruz, bunları Yunanlılar alıyorlar ve bunlardan dünyanın dövizini kazanıyor ve tasarruf ediyorlar. Bir Kontrplâk fabrikası bir kazada 300 dükkânın gelirine tekabül ediyor. Bu memlekette ticarete, sanayide, ziraatte, endüstride sermaye lâzımdır. Dışarıya füzuli döviz vermektense, kendimize dışarıdan sermaye celp etmek, hammademizi kıymetlendirmek, içimize iş sahaları temin etmek üzere döviz zayıyatı değil, bilâkis döviz tasarrufudur arkadaşlar. Memleketimizde birçok işler vardır; tekniğe, elemana, ecnebi sermayeye muhtaçtır. (...) İtalya'da bugün krom yoktur, kömür yoktur, manganez yoktur; öyle olduğu halde ecnebi sermayesi ve ecnebi teknik adamalar vasıtasıyla sanayisini kurmuştur ve bugün kalkınmıştır. Yeni Almanya'da ecnebi sermayesi mevcut değil midir? Sonra biz, biz Türkler yalnız olarak dünyaya gelmiş değiliz, bizim yolumuzdan gitmiş başka milletler de vardır, onlar da aynen bizim bugün yapmakta olduğumuz şekilde hareket etmişlerdir. (...) Gelsinler, beraber çalışalım, kendi adamlarımıza da iş verelim. Ecnebi sermayesi olmazsa envestismanlar için ayırdığımız paralar bize kıfayet etmez. Bugün ayırdığımız paralarla dertlerimizin ancak yirmide birini yapabiliriz.(...)"(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:27, Toplantı:4, Birleşim:27, Sayfa: 121).

Yapılan birkaç konuşma sonrasında Yabancı Sermaye Yatırımı kanunu tasarısının tümü üzerindeki görüşmelerin kafi olduğu yönünde yeterlilik takriri verilmiş ve maddelerin görüşülmesine geçilmiştir. Ancak birinci maddenin görüşülmesi sırasında söz alan Cahid Zamangil, öncelikle maddenin doğru bir hüküm içerdiğini belirtmiş ancak var olan endişelerini dile getirmiştir. Maddenin saha Türk çalışmasına açık olmak şartıyla oraya yabancı sermayenin geleceğini eğer Devlet bir sahayı kendi uhdesine almaya, prensipleri iktizası veya memleketin ihtiyaçları dolayısıyla zaruret görüyor ve Türk hususi sermayesine orada iş bırakmıyorsa oraya yabancı sermaye gelmeyeceği anlamına geldiğini açıklamıştır. Ancak buna rağmen tarım ve ticaret sahalarının yabancı sermayeye açılmasını hem lüzumsuz, hem tehlikeli gördüğünü hatta büyük ölçüde millî menfaatlerimize ters olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca kendisinin kastettiğinin tarım sanayisi olmadığını bizzat tarım olduğunu da özellikle tekrar etmiştir(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:27, Toplantı:4, Birleşim:27, Sayfa: 125).

Ardından tasarı üzerine 13 Ocak 1954 Çarşamba günü Dokuzuncu Dönem Beşinci Yasama Yılı Yirmi Sekizinci Birleşiminde görüşülmeye devam edilmiştir.

Kanun maddeleri görüşülürken aşağıda yer verdiğimiz ikinci madde için söz alan Cahid Zamangil, ikinci maddenin ana sermayenin tarifini ihtiva ettiğini ayrıca mevcut kanuna nazaran bugün mimarlık, mühendislik hizmetleri, teknik hizmetler gibi birtakım unsurların ilâve edildiğini diğer taraftan da gerekçede ham maddenin de ana sermaye unsurları arasına sokulduğunu söylemiştir.

“MADDE 2: Bu kanunun tatbikatı bakımından ana yabancı sermaye tabiri aşağıda gösterilen şekilde takdir ve tespit olunan kıymetlerin mecmuunu ifade eder:

a) Bu kanunun mevzuuna giren bir teşebbüsün verimli bir şekilde kurulması, tevsii, veya yeniden faaliyete geçirilmesi için hariçten ithal edilen:

- 1. Yabancı para şeklindeki sermaye,*
- 2. Makine, teçhizat, alât ve bu mahiyetteki mallar, makine aksamı, yedek parçalar ve malzeme ile komitenin kabul ettiği sair lüzumlu mallar,*
- 3. Lisanslar, patent hakları ve alâmeti farika gibi fikrî haklar ve hizmetler,*
- 4. 3'ncü madde gereğince yeniden yaptırılmak suretiyle sermayeye kalbedilen kârlar.*

b) Mal, hizmet veya fikrî haklar şeklinde ithal edilen sermayenin kıymeti ve komitece kabul edilen teşebbüs mevzuu mallar ve kıymetler olup olmadığı komitece seçilen eksperler tarafından takdir olunur.

Ekspertlerce takdir olunan kıymet, komite tarafından yeniden tetkik ve tadil edilebilir.

Kıymet takdiri, hem menşe memleket parasıyla, hem de ithal zamanında cari resmî kambiyo rayicine göre Türk parasıyla yapılır.

8'nci maddede derpiş olunan itiraz yolu mahfuz kalmak şartıyla komitenin kıymet takdiri hususundaki kararı nihaidir.”(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:27, Toplantı:4, Birleşim:28, Sayfa: 147).

Muhalefet milletvekilleri tarafından Kanunun yukarıda yer verilen 2'nci maddesinde kıymet takdirinin ne olacağı bu ifade nedeniyle aşağıda yer verilen 4'üncü madde ile çeliştiği ayrıca transfer edilecek ana sermaye ve karların cinsi ve şeklini içeren 4'üncü madde üzerinde yapılan tartışmalar devam etmiş ve 15 Ocak 1954 Cuma günü toplanmak üzere görüşmelere ara verilmiştir.

“MADDE 4: a) Aşağıda yazılı kâr ve sermayeler, bu maddenin (c) fıkrası hükümlerine tâbi olarak ana yabancı sermayenin mensup olduğu menşe memleket para cinsiyle ve cari resmî kambiyo rayici üzerinden harice transfer edilir:

- 1. 31 Aralık 1953 ten sonra elde edilmiş bulunan ve yürürlükteki vergi kanunlarına göre taayyün eden kazançlardan ana yabancı sermaye sahiplerine isabet eden net kârlar,*
- 2. Bu kanuna tâbi bir teşebbüsün, kısmen veya tamamen tasfiyesi halinde, makul fiyatla satış neticesi elde edilen hasılat, ana yabancı sermayenin sahiplerine isabet eden hisse,*
- 3. Bu kanuna göre kurulmuş veya çalışmakta olan bir teşebbüsteki ana yabancı sermayenin kısmen veya tamamen, makul fiyatla satış neticesi elde edilen hasılat,*
- 4. Bu kanunun 6'ncı maddesi hükümleri dâhilinde akdedilen bir dış istikrazın, istikraz mukavelesi hükümlerine göre hulul eden resülmal ve faizleri,*

b) Maliye Vekâleti veya komite lüzum gördükleri takdirde 1. Bu maddenin (a) fıkrasının 1'nci bendine göre transferi istenebilecek miktarları tayin etmek üzere, bu kanuna tâbi teşebbüsün defterlerini ve vergi beyannamelerini, 2. Hisselerin ve mevcutların satışının, istikrazların, hüsniyete makrun olup olmadığını, Tetkik ettirebilirler. c) Maliye Vekâleti bu maddenin (a) fıkrası hükümleri gereğince transferi icap eden kârlar ile satış bedelleri ve borç resülmal ve faizlerinin transferleri için yapılacak müracaat üzerine gerekli müsaadeyi verir.”(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:27, Toplantı:4, Birleşim:28, Sayfa: 155).

TBMM'nin 15 Ocak 1954 Cuma Dokuzuncu Dönem Beşinci Yasama Yılı Yirmi Dokuzuncu Birleşiminde kanunun 4'üncü maddesi üzerine konuşmalar devam etmiş, dahası konuşmaların uzaması üzerine 4'üncü maddeye dair müzakerelerin yeterli olduğuna dair on tahrir verilmiştir. İzmir Milletvekili Tarık Gürerk'in verdiği tahrir ve 4'üncü madde komisyona sevk edilmiştir. Ara verilen oturum sonrası yeniden toplanan genel kurulda çoğunluk olmadığı için 18 Ocak 1954 Pazartesi toplanmak üzere birleşime son verilmiştir.

18 Ocak 1954 Pazartesi günü toplanan TBMM'nin Dokuzuncu Dönem Beşinci Yasama Yılı Otuzuncu Birleşiminde komisyona sevk edilen 4'üncü maddenin görüşülmesi ile devam edilmiş ve uzun müzakereler sonucunda kabul edilmiştir. Daha sonra diğer maddelerin de kabul edilmesiyle 14 maddeden oluşan kanunun bütün maddeleri kabul edilmiştir. Ardından tasarının tümü aleyhinde CHP Meclis Grubu adına söz alan Trabzon Milletvekili Faik Ahmet Barutçu;

“CHP, yabancı sermayenin memlekete gelmesine taraftardır. Bunun teşvik edilmesini de ister. Ancak bunun memleket menfaatlerine uygun iktisadi sahalarda kullanılmasını zaruri görür. Tasarı; tarım ve ticaret sahalarını da mutlak olarak yabancı sermayeye açık tutmaktadır. Vatandaşların bu mevzulardaki tereddütleri ve ihtiyaçları geniş ve esaslı tetkiklerle cevaplandırılmamıştır. Transfer ve teminat gibi malî meselelerde ciddî endişeler vardır. Yabancı sermayenin Millî sermayeye üstün duruma gelmesinden korkulmaktadır. Bütün bu haller mütehassısların geniş tetkikine ve partiler üstü siyasi bir iş birliğine ehemmiyet vermeyen aceleci bir usulün mahzurlarıdır. Geniş bir tetkik ve müşterek bir çalışma anlayışı içinde bütün bu endişelere cevap vermek mümkündü. Hem Millî, hem milletlerarası bu kadar ehemmiyetli bir iktisadi mevzuda muhalefet partilerinin mutabakatını temin eylemeyi tecrübe etmek lâzımdı. Halbuki tasarımı tetkike memur komisyona muhalefet partilerinden kimsenin alınmaması ve muhalefetle iş birliğine kıymet verilmemesi yüzünden, bu kanun tasarısı müşterek bir eserin kudret ve faydalarından mahrum edilmiştir. Bütün bu sebeplerle, esasına taraftar olduğumuz tasarının bu haliyle kabulüne imkân görmüyoruz.”(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:27, Toplantı:4, Birleşim:30, Sayfa: 229).

ifadeleri ile CHP grubunun görüşlerine yer vermiştir. Ardından hükümet adına söz alan Ekonomi ve Ticaret Bakanı Fethi Çelikbaş;

“(...)Diyorlar ki: Yabancı sermayeye kanunun ana maksadı içinde emniyet ve istikrarı temin etmektir. Geçen gün de bahsettim arkadaşlar. Bu zihniyet devam ettiği müddetçe yerli sermaye dahi Cumhuriyet Halk Partisinden emniyet ve istikrar göremeyecektir. Değil yabancı sermaye, yerli sermaye dahi emniyet ve istikrar ister, iktisadi faaliyetler, hatta beşerî faaliyetler evvelâ Hükümetten emniyet ve istikrar bekler. Bunu evvelce görememişlerdir. Bu zihniyet devam ettiği müddetçe göremeyeceği de anlaşılmaktadır.(...) Şimdi, yabancı sermaye niçin gelemes? Çünkü mazide, bendeniz katıyetle ifade edeyim ki, icraatları ile yabancı sermayeyi kâfi derecede ürkütmüşlerdir. (...) İşte Hükümetiniz yabancı sermaye kanununu, memlekette istihsalin artırılmasını mümkün kılacak sahalarda, esasen maddede yazıyor umumi iktisadi inkişafımıza hizmet edecek sahalarda bilgi ile kullanılacaktır. Şimdi deniliyor ki, tasarı gayet dar bir zamanda geldi, komisyona alınmadık, ve saire. Kanun 1953 yılının Mayısında, bilhassa iş âleminin teklifleriyle ortaya gelmiştir. Mevcut kanunun kifayetsizliği iş sahipleri tarafından, meslekî teşekküller tarafından heyetlerce tetkik ettirilmiş ve broşürlerle gazetelerin ekonomik sahifelerine ayrıca intikal ettirilerek, meslekî teşekküllerin inisiyatifi ile umumi efkâra mal edilmiştir. Bizzat meslekî teşekküllerden gelmiş olan bir tadil teklifini dahi, aylarca, eğer koskoca bir parti takip etmemişse bunun kusur ve vebali, elbette bize ait değildir. Umumi efkâra mal edilmiş şeylerde alâkadar olmak kendilerine terettübeden bir şey olsa gerektir. Bunu yapmamışlarsa hakikaten çok büyük bir hata işlemişlerdir. Broşürler vardır, tavsiye ederiz okusunlar. Başka sahalarda umumiyetle çalışmak ve çalışmaya devam etmek memleketin umum kalkınma işleriyle alâkalı bu çeşit müspet mevzularda çalışmak fırsatını bulamamışlarsa, bu da yine kendi kusurlarıdır. Hakikaten tatbikatta memlekete iki yıl içinde fazla sermaye gelmediği tespit olunduktan sonra bunun esbabı araştırılmıştır ve bunda yine meslekî teşekküllerde

odalar hummalı faaliyet göstermişlerdir. Bu teşekküllere bu iş tespit edilmiş, transfer müşkülâtı yüzünden yabancı sermayenin Türkiye'ye gelmediği, bütün bu mevzularda herkesçe kabul edilmiş bir keyfiyettir, bu artık sabitleşmiştir. (...) Yabancı sermayenin gelmesine mâni sebepler tespit edildikten sonra nihayet bu sebepleri bertaraf ederek, yabancı sermayenin gelmesini kolaylaştırmaktan başka ihtiyar olunacak, bir yol yoktur. Nihayet Hükümet de böyle bir istikamette çalışmıştır. Zannettikleri gibi, 15-20 gün içinde gelivermiş değiliz. Fakat tecrübesini göreceğiz, petrol kanunu lâyihası komisyondadır... (...)Şimdi neler gelecek; sarîh olarak tespit edilmiştir. Gelecek şeylerin kâffesi, döviz tediye edilecek şeylerdir. Memlekete döviz tediye etmeden bu malzemeyi getirmek akıl icabıdır. Sonra yalnız bu da gelemeyecektir. Teknik, organizasyon bakımından memleketimizin övünülür bir seviyede olmadığı muhakkaktır. Bu da hayat şartlarına tazyik icra etmektedir.

Yabancı sermaye teknikle beraber, ileri teknikle beraber, ileri organizasyonla beraber gelecektir. (...) İstiskal ettikleri, hakir gördükleri hususi teşebbüs, hususi teşebbüs deniverdiği zaman meydana gelmiyor. Onun bir ananesi vardır. O sahada çalışan insanların yıllar yılı teşvik görmesi lâzımdır. Yetiştirmek lâzımdır. Şunu şükranla arz edeyim ki; hususi teşebbüs, memleketimizde bugün yabancı mütehassısların yaptıkları tetkikler neticesinde sabit olmuştur ki, iş yapmanın heyecanı içindedir.(...)”(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:27, Toplantı:4, Birleşim:30, Sayfa: 233-235).

şeklindeki sözlerinin ardından gündeme devam edilmiştir.

3.1.3.2. Petrol Kanunu

DP iktidarının ekonomiye dair atmış olduğu bir diğer adım ise TBMM'nin Dokuzuncu Dönem Beşinci Yasama Yılı Altmışıncı Birleşiminde kabul edilen “Petrol Kanunu” olmuştur. Büyük çoğunluğu ithal edilen petrolü, ülkemizde daha fazla çıkarmak için arama çalışması yapmak ve petrol çıkarmak üzere 1954'te ilk olarak 6326 sayılı kanunla 135 maddeden oluşan Petrol Kanunu çıkartılmıştır. Ardından 6327 sayılı kanunla Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO) kurulmuştur. Petrol Kanunu'yla yabancı şirketlere de petrol arama konusunda ayrıcalıklar verilmiştir. Böylece petrol arama çalışmaları DP Dönemi politikaları ekseninde yabancılar tarafından da yapılmaya başlanmıştır(Demir ve Haykır, 2017:251). Görüşmeleri 4 Mart 1954 tarihinde TBMM'nin Dokuzuncu Dönem Beşinci Yasama Yılı Elli Yedinci Birleşiminde başlamıştır.

Tasarının tümü üzerine söz alan İşletmeler Bakanı ve Balıkesir Milletvekili Sıtkı Yırcalı;

“Memleketimizin muayyen bölgelerinde 20 seneden beri ecnebi mütehassısların da yardımı ile kendi malî ve teknik vasıtalarımızla yapılan araştırmalar neticesinde 240 milyon ton miktarında bir rezervin imkân dâhilinde olduğu tahmin edilmiş bulunmaktadır. Buna mukabil bugüne kadar 20 yıllık bir müddet içinde, Devletin bilvasıta yardımlarından başka, bu iş için yapılan 63 milyon liradan fazla masrafa mukabil sadece bir havzada ve ancak 10 milyon ton miktarında bir rezerv kati surette tespit edilebilmiştir. Bu arama safhasının dışında, bulunmuş petrolü işletip tasfiye edebilmek maksadıyla Batman'da kurmakta

olduğumuz rafineri ve müstemilâti için de ayrıca 63 milyon liralık bir masraf yapılmış olacaktır. 1952 yılı Aralık ayında rafinerinin ihale edildiği ve önümüzdeki yılbaşında faaliyete geçirilmesine çalışıldığı yüksek malûmlardır. Bu tesislerimizle senede 330 bin ton ham petrol işletmek mümkün olacaktır. Bu suretle elde edilecek petrol mahsulleri ise bugünkü memleket ihtiyacının ancak % 15'ine tekabül etmektedir. Diğer taraftan da bilhassa son yıllarda sanayi hayatımızda büyük bir hamle mevcuttur. Başta ziraat sahası olmak üzere her alanda bütün istihsal branşlarımız makineleşmektedir. Halkımızın hayat seviyesinin yükselmesi dolayısıyla şehirlerimizin ve kasabalarımızın akaryakıt ihtiyacı birkaç misli artmıştır. 1941 yılında 141 bin ton akaryakıt istihlâkine mukabil bugün bu miktar 1 milyon tona yükselmiştir. 1950 yılında 60 milyon liralık akaryakıt ithalâtımıza mukabil geçen yıl bu miktar 200 milyon lirayı bulmuştur. Birleşik Amerika'nın yılda nüfus başına 2000 litre olan istihlâkine bir tarafa bıraksak dahi Avrupa'nın yılda ortalama nüfus başına 300 litre olan sarfiyatı yanında memleketimizde 1944'te 15 litre ve 1953'te yine nüfus başına 50 litre olan istihlâk nispetinin düşüklüğü meydandadır.”

“Memleketin kalkınması daha fazla hız almadan yalnız bugünkü seyrini takip etse bile 1960 ta istihlâk- miktarımızın nüfus başına % 100 bir artışla yılda 100 litreyi bulacağını şimdiden tereddütsüz söylemek mümkündür. Bilhassa memleketimizin vüsatı, karayollarımızın fazlalığı ve coğrafi şartları bu artışı kamçılayacaktır. Diğer taraftan memleketimizde senede 20 milyon ton odun kullanılmakta tahminen 6 milyon ton tezek, 1 milyon tondan fazla odun kömürü yakılmaktadır. Ayrıca akaryakıtın kalorisine nazaran iki misli kadar pahalı olan taş kömürü ve kok da en basit ihtiyaçlar için kullanılmaktadır. Bir küçük misal vermek için arz edeyim. Halen kurmakta olduğumuz Rafinerimizden elde edeceğimiz 140 bin ton Fuel-Oil'i Devlet Demiryollarına vermek suretiyle kömürden tahminen 250 bin ton tasarruf sağlayacağız. Bütün bu hususlar göz önünde tutulursa milletimizin iktisadi ve sosyal kalkınmasının geciktirilmeden devamı için petrol kaynaklarımızın, memlekete sağlayacağı milyarlarca lira dövizden başka, bir an evvel değerlendirilip onun hizmetine girmesinin ne büyük bir zaruret olduğunu takdir etmemek mümkün değildir.”

“Halbuki yukarda ifade ettiğim gibi bugün sadece aramalar yaptığımız mıntikalarda tahmin edilen rezervlerimizin 20 yıl sonra ancak katı olarak 24'te birini işletme safhasına getirmiş bulunmaktayız. Bu miktar yine erişmek istediğiniz yılda 4 milyon tonluk istihsale nazaran ancak 2,5 senelik bir ömür ifade etmektedir. 240 milyon ton mümkün rezervin geri kalan kısmını, şimdiye kadar yirmi senede yaptığımızı bundan sonra beş senede yapmak suretiyle zamandan dörtte üç tasarruf edeceğimizi kabul bile etsek senede 4 milyon tonluk bir istihsal inkişafına varılabilmek için 120 sene beklemek ve 1 200 000 000 liradan fazla para sarf etmek zarureti hâsıl olacaktır. Bu-intizar ve sarfiyata ne milletimizin ne de içinde bulunduğumuz kalkınma hamlemizin tahammülü yoktur. Hiçbir Hükümetin de gayrimuayyen bir kâr fazlalığı için milleti gayrimuayyen bir müddet bekletmeye ve petrolün süratle işletilmesi takdirinde bugünkü tahminî rezervlerin inkişafı istihsalinden sonra elde edileceği tahmin edilen 5 milyar liralık bir döviz kaynağından ve onun doğuracağı yeni yeni imkânlardan mahrum etmeye hakkı yoktur. Bu sebeple en kısa bir zamanda memleketin her çevresinde yerli ve yabancı şirketlerin birbirine rekabetini temin etmek suretiyle oradan elde edilecek neticelerin, işleyecek rezervlerin bir kere daha mı emniyet hizmetinde kullanılarak yeni yeni kıymetler doğurması suretiyle daha büyük faydaları elde etmenin zaruri olduğuna inanmış bulunuyoruz. Bu inançla memleketimizin petrol kaynaklarının, iktidarımızın diğer iktisadi sahalarda takip ettiği zihniyetle, yerli ve yabancı teşebbüsün gayretleriyle kıymetlendirmek lâzımgeldiği prensibine varmış bulunmaktayız. Bu prensibimizi tespit eden 12.11.1952 tarihli kararname yüksek malumlarınızdır. Bu kararnameye istinat ederek bir taraftan bu mevzuda dünya mevzuatını ve onun tatbikatını yakinen bilen bir mütehassıs celbine teşebbüs ettik. Diğer taraftan gerek Amerika ve gerek Avrupa Devletlerinin kanunlarının ve gerekse muhtelif imtiyaz mukavelelerinin hükümlerini göz önünde tutarak bir kanun lâyihasının prensiplerini hazırladık.”

“(...)petrol rezervlerimizin işletilmesi için yerli ve yabancı hususi teşebbüslere cazip kalacak ve esaslı rekabeti temin edecek mahiyette olduğu gibi Devletin her türlü hakkını da korumak maksadına matuftur.(...) Filhakika kanunun birinci maddesi bütün petrol kaynakları üzerinde Devletimizin mutlak hüküm ve tasarrufunu teyit etmektedir. Yurt petroleri Anonim Ortaklığı adı altında Devletin %51 hissesine sahip olacağı bu teşekkülün kurulması için hazırladığımız bir kanunlâyihası da Büyük Meclise tevdi ve Geçici Komisyonca ittifakla kabul edilmiş bulunmaktadır.”

“(...)Yine lâyiha'nın hükümlerine göre memleketi petrol bakımından muhtelif bölgelere ayırmak ve bunların arasından istediklerini aramaya açmak, istediklerini kapamak ve bölgeler arasında tadilat yapmak hakkı tamamen Hükümete bırakılmıştır.(...) Bütün gayemiz bilâkis mümkün olduğu kadar rekabeti celp edecek tarzda çok miktarda şirketin memleketimize gelmesini sağlamaktır. Fakat buna rağmen menfaatlerimize aykırı göreceğimiz talepleri bidayette reddetmek hakkını elimizde tutmak suretiyle her türlü emniyeti sağlamış bulunuyoruz.”

“Herhangi bir müracaatçının muayyen bir bölgede sahip olabileceği saha adedi ile yüz ölçüsü tahdit edilmiş bulunmaktadır. Ayrıca aynı saha içinde çalışan şirketlerin birbirlerinin hisselerinin %25'ten fazlasına sahip olmaları yasak edilmiştir. Bir petrolcü arama sahasında petrol bulduktan sonra, sahanın yarısı bölünerek Devlete kalacaktır. Petrol istihsalı başlayınca, şirket birinci kuyudan itibaren o zamana kadar petrolü aramak ve bulmak için sarf ettiği ve bazen bir kuyu için bile milyonları bulan masraflarını ve faizini değil, katta petrolü bulduğu kuyunun bile ilk masrafını çıkarmadan derhal %12,5'ini Devlet hissesi olarak aynen veya Hükümet istediği takdirde nakden ödemeye mecbur tutulmuştur. Bundan sonra petrolcü, safi kârından o tarihte yürürlükte olan kanunların tespit ettiği nispetlerde Kurum ve Gelirler vergilerine tâbi olacaktır. Muayyen bir amortisman devresinden sonra ise yalnız bütün mükelleflerin tâbi olduğu Kurum ve Gelirler vergilerini ödemekle kalmayacak, üstelik bu vergilerle kârının nısfı arasındaki fark kadar ayrıca bir munzam vergi tediye edecektir. Devletin burada her türlü vergi koymak hakkını hiçbir tahdide tâbi olmadığı meydandadır. Aksine olarak petrolcü o anda bütün diğer vergi mükelleflerinin tâbi olduğu Kurum ve Gelir vergilerinden başka istihsal ettiği petrolden kuyu başında bir Devlet hissesi ile muayyen bir devrede de kârının % 50'sine kadar yükselen munzam bir vergi ödeyecektir.”

“(...)Bundan başka gerek arama ve gerekse işletme devresinde muayyen müddetler içinde şirketler arama yapmaya ve 'bulduğu petrolü işletmeye mecbur tutulmuşlardır. Petrol istihsalından evvelâ memleketin her türlü ihtiyacı temin edilecektir. Memleketimizde kurulacak tasfiyehanelerin de ham petrol ihtiyaçları sağlandıktan sonradır ki bakiyesi ihraç edilebilecektir.”

“(...)Bütün bu mükellefiyetleri yerine getirmedikleri takdirde, bu kanun hükümlerine göre verilen emirlere, yapılan taleplere, tespit edilecek mehillar zarfında riayet etmedikleri hallerde her türlü haklarının feshi salâhiyeti Devlete tanınmıştır.”

“Tükenme payı bütün dünyada bu adla veya başka namlarla petrolcülerin arama devresindeki risklerini ve muayyen sahalarda arama için sarf ettikleri paraların bir nevi amortismanından başka bir şey değildir. Kabul ettiğimiz nispet de, umumiyetle diğer memleketlerde kabul edilen nispettir. Bu amortismanın dışında kalacak ve tükenme payından birikecek paralar ise yine memleketimizde yeni sahalardaki araştırmalara sarf edilecektir.”

“Şirketlerin memleketimize ecnebi mütehassıs ve teknisyen getirmeleri bunların miktarının tayini tamamen Devlete bırakılmıştır. Kullanacakları ecnebi personel adedinin muayyen nispetinde Türk teknisyenlerini yetiştirmek mükellefiyeti de petrolcüye tahmil edilmiş bulunmaktadır.”

“(...) Lâyihamız bütün bu vecibelere mukabil petrolcünün, bu kanunun ve umumi hükümlerimizin koyduğu nizamla riayeti şartıyla muayyen bir müddet zarfında petrol bulduğu sahayı emniyetle işletebilmesini sağlamaktadır. Petrol işletmeciliği tamamen bir hususiyet arz etmektedir. Bütün diğer sınai ve iktisadi teşebbüslerde bir müteşebbis koyacağı sermayenin, kuracağı tesisin rantabilitesini ve muayyen bir zaman sonraki neticesini yine muayyen bir hata payı ayırmak şartıyla tahmin edebilir, ona göre hareket eder. Kendi iradesi dışında fevkalâde mücbir sebepler olmazsa riski ya çok azdır yahut da tahmin edilebilir bir had dahilindedir. Petrolcünün ise en büyük riski arama devresindedir. (...)Böyle bir risk taşıyan teşebbüste petrolcü muayyen bir müddet içinde bir sahada çalışma hakkının kendisine temin edilip himaye edildiğini görmezse ve petrolü bulduğu anda bütün risklerden sonra masraflarını çıkarıp hatta ümit ettiği kârı elde etmenin manevi ve maddi peşin teminatını görmezse elbette ki, o sahaya iltifat etmez. Bazılarının lâyihamızı yermek için söyledikleri dostluk ve alışveriş ayrı ayrı şeylerdir atalar sözü bilâkis bizi takviye etmektedir.”

“(...)Diğer maddelerdeki tek taraflı fesih haklarımız ve buna mümasil hükümler bunu sarahaten de göstermektedir. Hatta yıllardan beri tatbik edilmekte olan maden mevzuatımızla Yüksek Heyetiniz aynı hakları tanımaktadır. İşte 136’ncı madde, petrol bulduğu saha üzerinde petrolcüyü başkasının müdahalesini meneden bir himaye hakkını tanımaktan başka bir mana ifade etmiyordu. Buna rağmen herhangi bir tereddüde mahal vermemek ve bir yanlış anlayışı önlemek için bu maddenin kaldırılmasında bir mahzur görmedik. Çünkü bizim hususi hukuk ve amme hukuku prensiplerimiz esasen hakkı müktesepleri teminat altında bulundurmaktadır.”

“(...)Petrolcünün hakları memleketimizin hukuk rejiminin teminatı altındadır. Fakat sadece bir kanun cazip de olsa hemen bu işle ilgili şirketleri tatmin ederek memleketimize koşmalarını da icap ettirmez. Bunun yanında siyasi ve sosyal şartlarla iktisadi faktörlerin de teşvik edici olması icap eder. Bizim memleketimizde tanı bir siyasi ve sosyal istikrar ve emniyetin huzuru mevcuttur. Burada çalışacak emeğini ve gayretini sarf edecek kendi kârı ile beraber yeraltı veya yerüstü zenginliklerimizi kıymetlendirecek kimselerin kazançları da, hakları da milletimizin ve Devletimizin maddi, manevi teminatı altındadır. Bugün petrol davasında mesele sadece petrolü bulmak değildir. Yakın Şarkın büyük işletmeleri ve rezervleri, dünya petrol istihsalı yanında petrolcünün en mühim problemlerinden biri de bulunan petrolü satabilecek sahaları bulmaktır. Bu bakımdan memleketimiz her gün artan ve senede yüzde yüz bir yükseliş gösteren bugünkü iktisadi kalkınmamızla daha da hızlanacağını ümit ettiğimiz bir istihlâk hacmi ile kuvvetli bir iç pazara sahiptir. Aynı zamanda da Orta Şarkın bol işletme devresine girmiş ve daha avantajlı kârlar temin eden sahalarına nazaran Avrupa gibi büyük bir pazara memleketimiz asgari 1000 kilometre daha yakındır. Binaenaleyh kanunumuzun ölçülü şartları yanında bu siyasi ve iktisadi üstünlüklerde yine yerli ve yabancı hususi teşebbüsün petrol sahalarımız üzerinde alâkalanmaları için bize kuvvetli ümit vermekte ve tahminler yaptırmaktadır.(...)”(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:29, Toplantı:4, Birleşim:57, Sayfa: 195-201).

sözleri ile kanunun gerekçesini dile getirmiştir. Öncelikli olarak mevcut enerji ihtiyacımızı nasıl karşıladığımızı ve bunun hangi kaynaktan ne kadar olduğunun miktarını ve 20 yıl sonra enerji ihtiyacımızın artan nüfus ile de orantılı olarak ne kadar olacağını ifade etmiştir. Buradan hareketle halihazırda kendi imkanlarımız ile 20 yılda çıkarabileceğimiz petrol miktarını ve petrolü çıkarmak için harcadığımız parayı belirten Yırcalı, petrol sahalarının yabancı sermayeye açılması ile daha hızlı bir şekilde petrol çıkarabileceğimizi ve kanun ile haklarımızın güvence altına

alındığını söylemiştir. Ardından CHP grubu adına söz alan Trabzon Milletvekili Cemal Reşit Eyüboğlu;

“(...)İlk tenkitlerimiz kanun tasarısının hazırlanmış tarzına müteveccihdir. Filhakika, bu derece önemli bir kanunun tasarısı, şahsi meziyetleri ne olursa olsun, tek bir yabancı mütehassıs iştiraki ile bir bakanlık teşkilâtının dar kadrosuna bırakılmıştır. Bize göre, lüzumsuz telâş ve isticale yer verilmeyerek, bu mevzuu bir ön tasarı halinde memleket bilginlerinin ve ilim müesseselerinin tetkik den geçirildikten sonra, alınacak neticelere göre kanun tasarısının hazırlanması en uygun olurdu. Tatbikat böyle olmamıştır. Tasarı, yetkili muhitlerin ve basının yardımlarından mahrum olarak Büyük Millet Meclisine getirilmiştir. Şimdi de bu 135 maddelik tasarı, dağıtılışının ikinci gününde, milletvekillerince layıkı ile tetkike imkân hasıl olmaksızın; ikinci bir müzakere imkânı da bertaraf edilmek suretiyle umumi heyetçe ele alınmış bulunuyor.”

“(...)CHP, petrol kaynaklarımızın işletilmesini Devlet sahasına ait işlerden sayar. Aynı zamanda yerli ve yabancı hususi teşebbüsle ortaklık şeklinde iş birliğini kabul eder. Huzurunuzdaki tasarı ise petrol kaynaklarımızın değerlendirilmesini hususi teşebbüse hasretmekte ve fiilen yabancı şirketlere bırakmaktadır. Bu prensibi ile kanun, partimizin ana görüşüne aykırıdır. Hükümet tasarısının birinci maddesinde kanunun maksat ve ruhu şöyle ifade edilmiştir. “Bu kanunun maksadı, Türkiye Cumhuriyeti’nin petrol kaynaklarının hususi teşebbüs ve yatırımları eliyle süratle, fasılasız ve verimli olarak inkişaf ettirilmesini ve kullanılmasını sağlamaktır.” Bu ifadeden iki mühim netice çıkmaktadır. 1. Devletin petrol işlerinden uzaklaştırılması; 2. Fiiliyatta petrol işlerinin yabancı şirketlere bırakılması. Bu neticeler, tasarının gerekçesinde şöyle izah ve teyit edilmektedir. Petrol kaynakları ancak hususi teşebbüs ve yatırımları eliyle aranıp işletilecektir. Hususi teşebbüs ve sermayenin müessir olabilecek vüsatte ve miktarda bu sahaya girebilmesi için Devletin ne arayıcı ve işletmeci ne de herhangi bir suretle petrol hakkı sahibi olarak hususi teşebbüsün karşısına çıkmaması icap etmektedir. Devleti petrol sahasından uzaklaştırmak ve bu işleri bizzat ele almak isteyen hususi teşebbüs hangisidir? Gerekçe bu suali şöyle cevaplandırmaktadır. Bu mevzu ile meşgul olmak üzere yerli sermaye ile teşekkül etmiş şirket mevcut değildir. Şu halde, yerli teşebbüslerin kıfayetsizliği böylece tespit edildikten sonra Türk petrolcülüğünün hususi teşebbüs eliyle işletilmesini, gerçekte, bu sahanın yabancı şirketlere hasredilmiş olduğu manasına almak lâzımdır.” (TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:29, Toplantı:4, Birleşim:57, Sayfa: 201-202).

diyerek CHP’nin petrol kaynaklarının işletilmesini devletin elinde olması gerektiği görüşünü ifade etmiş ve şöyle devam etmiştir;

“Memleketimizde petrolcülük Devlet eli ile yapılmışsa, bunda iktisadi, malî ve millî icap ve zaruret olduğundandır. Sosyal ve iktisadi sahalarda bunun semereli neticelerini almakta bulunuyoruz. Bu itibarla, Devletin petrol sahasından elinin külliye çekilmesini bizim hatta sizin, programınıza uygun telâkki etmiyoruz. Programınızın 45’inci maddesi ile bizim programımızın 9’uncu maddesi bu hususta görüş birliği halindedir.”

“(...)Bilindiği gibi, petrolün ham olarak istihsalı kadar, bunun tasfiyesi de mühim bir menabi koludur. Petrolü istihlâke salih hale getirmek mütenevvi ve zengin tâli maddelerinden tâli menabi kuvvetlerini faydalandırmak ancak tasfiyehaneler kurmakla mümkündür. Tasarıda, memleketimizde tasfiye sanayisinin kurulmasını bir suretle sağlamaya matuf hükümlere tesadüf edilmemektedir. Bu sanayi millî ekonomimiz bakımından olduğu kadar millî savunmamız bakımından da hayati bir önem taşımaktadır. Bu sanayisinin kurulmasını sağlayacak hükümler, tasarıda katî bir mükellefiyet şeklinde ifade

edilmezse bile, 'bir hedef olarak umumi ifadesini bulabilirdi. Hükümetten bu hususta teminat istemek ihtiyacındayız."

"(...)Tasarının milli endişelere sevk edici bir hükmüne temas edeceğiz. 12'nci madde ile evvelâ, bir yabancı Devletin nüfuzu altında bulunan şirketlere Türkiye'de petrol hakkı verilmeyeceği gayet yerinde olarak 'beyan edildikten sonra, aynı maddenin iki numaralı bendi ile Bakanlar Kurulunun yabancı Devlet nüfuzu altındaki böyle bir şirkete petrol hakkı verebilmesi için açık kapı bırakılmaktadır. Yabancı devletin müessir olduğu veya iştiraki bulunduğu şirketlerin Türkiye'de çalışmasındaki tehlike takdir edildiğine göre, artık bu hükme istisna kabul etmek tecviz olunamaz. Bu hükmü milli menfaatlere aykırı ve gayet tehlikeli görmekteyiz."

"(...)Devletin hükümranlık maksadıyla ilgili 12'nci maddenin kanunu bir nevi «tip mukavele» haline sokan 136'ncı maddenin mali mevzularda bir nevi vergi imtiyazı ihdasına müsait hükümlerin; komisyon tadilatıyla tasarıdan çıkarılmış olduğunu memnuniyetle zikredebiliriz.(...)”(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:29, Toplantı:4, Birleşim:57, Sayfa: 203).

Yukarıdaki ifadeler ile CHP'nin kanun maddelerinde muallak olan ve milli menfaatlere ters düştüğünü belirttiği konular göze çarpmaktadır. Ardından söz alan Antalya Milletvekili Burhanettin Onat'ın aşağıda yer verilen sözleri ise önemlidir. Çünkü eleştirdiği noktaların haklılık payı olduğu da söylenebilir.

(...)Bu kanunun müstaceliyetle ve öncelikle görüşülmesi mevzuubahis olduğu zaman, Server Somuncuoğlu arkadaşım, bu kürsüden buyurdular ki: "Bu kanun çok mühim bir kanundur, daha iki gün önce dağıtılmıştır, henüz tetkike imkân bulamadık, bu acele nedir? Önceliği ve ivediliği bırakıp bunu enine, boyuna sonra konuşalım." Arkadaşlar, bu kanunun ihtiva ettiği hükümler bilinmiyordu, öğrenilmemişti de aylardan beri koparılan neşriyat ve bu mevzudaki gürültüler neydi? Biz alâkadar değildik de sade siz mi biliyordunuz? Müsaade buyururlarsa bu mevzuda en az kendileri kadar biz de alâkalandık ve hassasiyet gösterdik. O kadar ki, ta ilk gününden beri Ulus'ta çıkan yazıları, komisyonda vâki olan beyanları kendilerine ezbere söyleyebilirim."

"(...)Yeni Ulus'ta Hüseyin Cahit bir başmakale yazıyor, bunun hemen her iki üç satırında bundan bahsediyor, bunun adı "Petrol Rezaleti" dir. Diğer taraftan efkârı umumiyeye dönüyor diyor ki: "Ey ehli vatan, ne duruyorsunuz, bizim İstiklâl Harbinden sonra milletin kanı pahasına elde ettiğimiz egemenlik hakkımız, istiklâl mefhumumuz elden gidiyor, memleket müstemleke oluyor, Kapitülasyonlar yeniden getiriliyor." diyor. "Bu kanun bir Petrol Kanunu değil bir kapitülasyonların ihyası kanunudur." diyor.

"(...)Sonra, tekrar ecnebi sermayeye dönüyor, diyor ki: "Zinhar, eğer aklınıza uyar da bir gün petrollerimizi işletmeye kalkarsanız - açıkça söylemiyor ama - günün birinde yakında iktidara geleceğiz, iktidara geldiğimiz zaman ilk işimiz bu kanunu ilga etmektir, sakın bu işe teşebbüs etmeyiniz!" Arkadaşlar, daha ne söyleyeyim, elimde bir tomar gazete var. Gazetede bir başlık (Petrol - Bed Rol). Bir başlık; (Mr. Ball bal tuttu.) Yani parmağını yaladı.

"(...)Şimdi arkadaşlar, tasarı ilk defa komisyona geldiği zaman aksayan tarafları vardı ve Halk Partisi muhalefeti hakikaten bunun üzerinde lüzumlu yerlerde durdu. Fakat zamanı gelince biz de müdahale edecektik ve nitekim ettik. Gazetelerde ilân ettiler: Biz demedik mi, 136'ncı maddeyi kaldırdınız işte.» dediler. Arkadaşlar, biz bunu görmemiş olsak dahi muhalefetin ihbarı üzerine, ikazı üzerinde eğer bunu kaldırdıksa, bizzat müşahade edip

muhafeletin ihbarı üzerinde kaldırıksa bu hareketin muhafelet tarafından bir tenkit mevzuu değil, şayanı tebcil olması lâzımdır. Demek ki memleketin menfaati karşısında dar bir politikacılık zihniyetine kapılıp inadım inattır diye tutturmamışız.”(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:29, Toplantı:4, Birleşim:57, Sayfa: 206-207).

Daha sonra söz alan Başbakan Adnan Menderes ise;

“(…)Vatanperverlik. Evvelâ bunu kimseye vermek istemezler, bu bir hakikattir muhterem arkadaşlar. Sonra muhterem arkadaşlarım, âdeta bu memleketi idare etmek mintarafillâh Halk Partisine ve onun şefine mevdu imiş gibi bir zihniyet ve kanaatle hareket ederler ve başka partilerin icraatını malûl ve sakat hale getirecek bir alet halinde tasavvur ederler. Vatanperverlikte, vicdanlarının derinliğine girecek olursanız, onlara has bir metadan ibarettir, bunu başkasına vermezler. Esasen, bütün tenkit, ekalliyette kalmış bir partinin tenkidi değildir, ekalliyette kalmış bir partinin tenkidi ölçüsünü geçen tenkit nûmuneleriyle, hücum, iftira ve isnat örnekleriyle karşılaşmakta bulunmanız, bu tenkitlerin ve efalü harekâtın arkasında başka hakikatler yaratmakta olduğunu açıkça göstermektedir. Onlara göre, onlar milletin sahibi, millî menfaatlerin koruyucusudur. Fakat nasılsa son bir kaza neticesinde Demokrat Parti denilen bir topluluk iktidarın başına gelmiştir, bunlar âdeta asıl hak sahibinin yerine gelip zorla oturmuş bir topluluktur. Ve onlar bizim malımızı, mülkümüzü tahrip etmektedir.” düşüncesindedirler. Dikkat edecek olursanız Halk Partisinin bütün hücumlarının sebebini buraya bağlamak icap edecektir. Muhalefetle beraber yürümekten bahsetmekle acaba Frenklerin Partage du pouvoir dedikleri iktidarı taksim etmek manasına gelen tarzı mı arzu ediyorlar?”(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:29, Toplantı:4, Birleşim:57, Sayfa: 210).

ifadelerini kullanmış ve CHP’nin her ne konuda olursa olsun millet hesabına yapmak istedikleri yatırımlara ve politikalara engel olmaya çalıştıklarına farklı örnekler vermiş ve yine CHP’nin eteklerinden tutup çekmeye ve icraatlarını kösteklemeye çalıştığını vurgulamıştır.

“(…)Muhterem arkadaşlarım; Ecnebi Sermayesi Kanununu çıkarırsınız, “Memlekete kapitülasyonları mı getiriyorsunuz, memleketi satıyor musunuz?” derler. Onlar satmaz, çünkü hakiki vatanperverlik orada! Bütün bu teşkilâtın kendisini bu memleketin sahibi sanmakta, kimseye en ufak bir hak tanımamakta olduğu apaşikâr görülmektedir.(…)Yetti bütün bu vatanperverlik teraneleri, yetti bu memlekete sahip olmak hissinden nebean eden birtakım nabeca duygular! Bu memlekette büyük bir ekseriyetle iş başına gelmiş bir iktidar mevcuttur. Bu iktidar devam ettiği müddetçe, kendisine salâhiyetler bahşedilegeldiği müddetçe o salâhiyetlerini kemaliyle kullanmakta haklıdır. Muhterem arkadaşlar, nihayet Petrol Kanunu gelir. Çıkarlar “Prensip meselesi, parti programı meselesi, şu meselesi, bu meselesi” derler. Muhterem arkadaşlar, Halk Partisinin yaptığı birçok işler üzerinde pek çok ağır tenkitler yapılabilir, fakat asıl tenkit edilecek tarafları, yapmadıklarıdır. Yani bu asır içinde memleketi imkânlardan mahrum bırakmaları mütemadiyen fırsatları fevtetmeleridir. Petrol onlardan birisidir.(…)Dört sene içinde hiç de Allah indinde, vatandaş nezdinde makbul olacak bir hareketimiz sebk etmemiş midir? Bunların birisi dahi mazharı takdirleri olmamıştır. İşte korkunç, dehşetli partizanlık burada yatmakta değil midir? “İktidar şunu yapmıştır; lanet olsun. Neresinden bulup kötülesek; bir yığın balçık atsak da şu güzel eseri nasıl kötülesek” mevzuu içinde kıvrandıkları ihtirasın ana kaynağını teşkil etmektedir. Memleket için korkunç, memleket için felâketli olan işte asıl bundan ibarettir.”(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:29, Toplantı:4, Birleşim:57, Sayfa: 212-213).

sözlerinin ardından yapılmış, yapılmakta ve yapılacak olan proje, icraat ve yatırımları sıralayan Menderes, bütün bunlara rağmen muhalefetin takdiri olmadığını belirtmiştir. Hatta muhalefetin partizanca davrandığını yapılan en ufak güzel bir işte bile hükümeti tebrik etmediğini dahası vatanperverlik adı altında ülkenin tek sahibi olarak kendilerini görerek her şeye karşı çıkıp engellemeye çalıştıklarını ifade etmiştir.

“(...)Muhterem arkadaşlarım, doğru iş yapan, hulus ile çalışan insanların inanışlarını, içimizde en derin bir şekilde duyarak bu Petrol Kanunu tasarısını- yüksek huzurunuzla getirdik ve bununla büyük bir millî menfaati tahakkuk ettirme yoluna girmiş olduğumuza iman etmiş bulunuyoruz. Sizin de bunu desteklemenizi rica ederken rahat rahat gönül huzuru ile buna rey verebilecek vaziyette bulunduklarını muhalif arkadaşlarımıza ifade ederim.(...)Muhterem arkadaşlar, Farzımuhal, farzımuhal ve farzımuhal, iktidara geçmiş olsalar dahi yine eskisi gibi bir millî şefin iki dudağının arasından çıkacak sözler mi memlekette tatbik sahası bulacaktır arkadaşlar? Hayır, arkadaşlar, o günlerin akşam namazı çoktan kılındı. Elbette bunun üzerine, tabakatülarz gibi, birçok tabakalar serpişti. O devirler bir daha ortaya çıkamaz. Bir serbest matbuat, muhalefet matbuatı ve hür müesseseler daim ayakta ve işler halde kalacaktır.”(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:29, Toplantı:4, Birleşim:57, Sayfa: 213-214).

ifadelerinin ardından ise yeniden söz alan Trabzon Milletvekili adına Faik Ahmet Barutçu;

“(...)Aziz arkadaşlar, huzurunuzla gelen tasarı petrol kanunu tasarısıdır. Bu konuda grubumuz adına arkadaşımız Eyüboğlu prensip görüşlerimizi ifade etmiştir. Bizim programımıza göre petrol işletmesi, devleti ilgilendiren bir sahadır. Bununla beraber hususi teşebbüsle ortaklık esasını da programımız kabul etmiştir. Bu, hususi teşebbüs millî hususi teşebbüs olabilir, ecnebi hususi teşebbüs olabilir. Sizin getirdiğiniz tasarının istinat ettiği prensip ise bizim parti programımızın arz ettiğimiz ana prensip ile tearuz halinde olduğu için bu kanun tasarısına prensip itibariyle muhalefetimizi beyan etmekteyiz.

(...)Gerçi muhalefet her yerde iktidar için bir cenderedir. Fakat görüyoruz ki bizim muhalefetimiz iktidar için çok ağır bir cendere tesiri yapmaktadır.

(...)İktidarında kabul edeceği muhalefetin serbest murakabe hakkıdır. Muhalefet iktidarı körlükle takip etmek mecburiyet ve mükellefiyetinde olmadığı gibi bilinmesi gereken odur ki: Muhalefet, iktidarı medih için malzeme toplamak mecburiyetinde de değildir. Bütün demokrat memleketlerde bu münakaşalar, mücadeleler ve tatbikat gösterir ki muhalefetin vazifesi tenkit için malzeme toplamaktır. İktidar bu tenkitlerden dolayı muhalefete manası olmayan hücumlar yerine fikir ve prensip istikametinden asla şaşmayarak cevap vermeyi bilmelidir.

(...)Anti demokratik olan cihet tenkidimizin müsamaha ile karşılanarak sesimizin iktidarın kullandığı devlet vasıtalarıyla, memlekette duyurulmasına meydan vermemeye, yarınki büyük maçı seyrederek hakemliğini yapacak olan millete müsavi şekilde intikal ettirmemeye çalışmaktır. Demokratik olmayan bu kabil hareketlerinizi tenkit ediyoruz. Muhalefette iken çok şirindiniz, gayet caziptiniz.

(...)Demokratik anlayışa gelmek lâzımdır. Dış politikada, iktidarın, Meclisi ve muhalefeti yalnız neticelerden haberdar etmesi parlâmentolu rejimin metodu değildir.

Muhalefetin tenkit hakkını ve murakabe hürriyetini burada kabul etmezseniz, nerede kabul edeceksiniz? Muhalefetteki zihniyetiniz bu değildi, muhalefetteki hareket tarzınız bu değildi. Değişen bu zihniyet ve rüyet tarzımızdır ki, tenkit mevzuumuzdur ve nihayet iktidarın körlükle takibi muhalefetten istenemez. Bilinmesi lâzım gelen mesele de bundan ibarettir.”(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:29, Toplantı:4, Birleşim:57, Sayfa: 215-217).

ifadelerini kullanarak muhalefetin görevinin eleştiri ve uyarı olduğunu bu kanun hakkında ise sadece parti görüşlerini dile getirdiklerini belirtmiştir. Dahası iktidara karşı yönelttikleri tenkitlerin anti demokratik olarak halk tarafından duyulmasının engellendiğini anlatırken iktidar partisi milletvekilleri tarafından sözleri kesilmiş ve dile getirmeye çalıştığı radyo meselesine ilişkin olarak Başbakan Menderes tekrar söz almıştır.

“(…)Ve muhalefetin tenkit hakkına sahip olmadığını, radyonun kullanılması tarzındaki misalle teyit etmeye uğraşmıştır. Bir defa değil, saydım 12 defa radyonun tarafsız olmadığından bahsetmiştir. Bu Devlet radyosu mevzuu bugün muhalefetin ağzında ilk ve son antidemokratik mevzu ve tatbikat olmak üzere çiğnene çiğnene o hale gelmiştir ki, Devlet radyosu kelimesi telâffuz edilir edilmez derhal sizler de gayri ihtiyari hep birlikte gülmeye başlıyorsunuz.(…)Ama Faik Ahmet Barutçu o günkü radyonun 'kullanılması tarzına katiyen itiraz etmedi ve o zaman dedi ki: “Radyo Devlet vasıtası, Devletin icra vasıtası olan Hükümet tarafından kullanılır, Devlet radyosu başkası tarafından kullanılamaz.”(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:29, Toplantı:4, Birleşim:57, Sayfa: 217).

Bu noktada yapılan tartışmaların Petrol Kanunu ile alakadar olmadığını daha çok iktidar-muhalefet atışması şeklinde geçtiğini ve Menderes’in çok uzun bir konuşma yaptığını belirtmek gerekmektedir. Bunun üzerine Türkiye Köylü Partisi grubu adına söz alan Seyhan Milletvekili Cezmi Türk;

“(…)Biz beyanımızı Petrol Kanunu üzerinde yapmak istiyoruz. Bu arada siyasi münakaşa zevkinizi bir an için tatile uğratacaksak bizi mazur görünüz. Efendim, memleketimizde petrol olduğunu şu Petrol Kanunu münakaşası dolayısıyla parti başkanları arasında tutuşma derecesine varan hararetli münakaşalarda göstermektedir. Birkaç saatten beri köyden kasabaya gelmiş ve bir seçim savaşı esnasında miting meydanındaki iki parti hatibini dinleyen köylü vaziyetinde kaldık. Hakikaten bir seçim plâtformuna ayak bastığımızı ve memlekette bu günden itibaren iki devasa ve parti arasındaki seçim savaşına önce orta sıkletteki boksörlerin sonra onlar kıfayet etmeyerek ağır sıklletleri ortaya sürerek seçim rauntlarına başladıklarını bir köylü hayret ve biraz da endişesiyle seyrettik. Fakat arada nakavt olan olmadı. Ancak bu arada pek anlamamakla beraber bu münakaşa başka birçok dikenli sahalara atlamış bulundu. Radyodan bahsedildi. Bir noktanın iki tarafça da unutulduğunu görüyoruz. Anadolu köylüsü kısmen radyo kullanıyor, kullanıyor ama radyosu kuru pilli bataryadır. Bataryalar da karaborsaya düştüğü için bunun bir çaresini ve yolunu bulsalar da ondan sonra radyoda söz düellosuna başlasalar ve köylüler de radyolarında bu sözleri dinlemek imkânını bulsa daha iyi olacaktır zannediyorum. Ve bu bakımdan da Halk Partisi muhalefetinden rica ediyorum, müsaade etsinler de Petrol Kanunu çıksın, belki köylerde bir küçük motor koyarak elde edilen cereyanla radyolarını dinlemek bütün köylerimize mukadder olur.(…) “

“(...)Hakikaten arkadaşlar; Türk petroleri meselesi mühimdir. Cidden asırlardan beri nevralkjik bir noktada yaşamaktayız. Memleketimizin petrol servet ve kaynaklarına malik olduğu da Allah'a şükür, açık bir hakikattir. Bu arada iki üç taassubu ele almak istiyoruz. Bu iki üç taassup şudur: Bir tarafta kızıl âlem Türkiye petrollerinin işletilememesini istemektedir, bu, bir mütearifedir. Kızıl âlem Türkiye petrollerinin işletilmesini istemiyor. Çünkü Türkiye topraklarında gözü vardır. Bir de 19'uncu asır kapitalizmi var, o da Türkiye'deki petrol kaynaklarını bir an evvel boşaltayım diyor. Nevralkjik noktadaki petrolü iki taraf zıt istikametlerden böyle mütalâa etmektedirler. Hiç şüphesiz ki, Halk Partisi, Türkiye'deki petrollere dokunmayalım derken, bu, kızılların iddiası değildir. Hiç şüphesiz ki sizin iddianız da bu petroller 5-10 senede tükensin demek değildir. Şu halde ikinizi yaklaştıracı, uzlaştıracı bir sahaya girelim. Türkiye'nin tabii kaynaklarını ihtiyacımız olduğu şekilde işletelim Onlar diyorlar ki: “Bizim partimizin programıdır, Devlet işletsin.” Burada bir hataları vardır. Devlet yirmi sene işletmeye teşebbüs etmiş şu hale getirmiş. Bu tatmin edici değildir, arkadaşlar. Burada Yırcalı'nın hakkı vardır. Bu tempo ile gidersek asra yakın zaman geçecek ve işletemeyiz, gittikçe ihtiyacımız da artacaktır. Dün Devletçi olanlar sondajları yapamıyordu. Ben bizzat petrole malik en ümitli bir bölgenin milletvekili olarak burada bildiğimi, grubumuz adına ilâve edeceğini; sondaj yapılacak boru gelmiyor, dövizsizlikten dolayı faaliyet duruyor. Ama ne kadar sürüyor? Aylarca sürüyor ve senelerdir sürüyor. Bu senelerde de böyle.”

“(...)İhtiyaçlarımız gittikçe artmaktadır. Biz Devlet işletmesiyle rafineri tesisatını üç senede, derken altı senede yaparız. Kuyu açacak, sondaj yapacak; beş yerde açacağım diyecek ama iki yerde açabilecek. Boru bulacak. Bu vasıtalarla bu para ile bilgimiz olsa dahi bu şekilde bu petrol aramalarını kısa zamanda verimli şekle getirmek mümkün değildir. Burada Hükümetimizin hakkı var. Bu meseleyi kestirmiş ve getirmiştir.”

“(...)Arkadaşlar; bugün Türkiye petrollerinin faydalı bir şekilde işletilmesi lâzımdır. Bugün karşımıza gelen ise en iyi bir eserdir. Ve bilhassa yanında bir de teminat taşımaktadır. Yani Petrol Kanunu yanında bir de “Türkiye Petrolleri Anonim Şirketi Kanunu” gelmektedir. İsmi bile hoşumuza gidiyor: “Turkische Petroleum Company.”

“(...)Bu Petrol Kanununun memleketimizin bugünkü ihtiyaç ve ıstıraplarına hatta istikbaldeki inkişafına cevap verecek bir kanun olarak kabul edilmesini bizim de buna beyaz oy vereceğimizi arz ederiz.”(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:29, Toplantı:4, Birleşim:57, Sayfa: 221-224).

diyerek kanuna desteklerini nedenleri ile belirttikten sonra tekrar Başbakan Menderes söz almış ve yine konu dışında muhalefetten gelen ithamlara karşılık olarak vatanperverlik, radyo ve hürriyetler üzerinden uzun bir konuşma yapmıştır. Ardından Başbakana cevaben söz alan CHP'li Trabzon Milletvekili Faik Ahmet Barutçu da hürriyetler konusunda ve eskiye dair meseleler üzerinden savunma yapmış ve eleştirilerini sıralamıştır. Yine ardından Başbakan Adnan Menderes'in yapmış olduğu uzun konuşma ve aralarında sırayla devam eden atışma ve konuşmalar sonrası 5 Mart Cuma günü saat 15:00'da toplanılmak üzere birleşime son verilmiştir.

5 Mart 1954 Cuma günü TBMM'nin Dokuzuncu Dönem Beşinci Yasama Yılı Elli Sekizinci Birleşiminde Petrol Kanunu'nun tümü üzerindeki görüşmelere devam

edilmiştir. Beyan edilen görüşler sonrası müzakerelerin kafi olduğu hususunda yeterlik takrirleri okunmuş ve maddelere geçilmesi kabul edilerek maddelerin oylamasına geçilmiştir. 2'nci madde üzerindeki yoğun müzakereler gibi 4'üncü madde de görüşmeler uzamıştır. Bu noktada Elli Sekizinci Birleşimde yapılan müzakerelerin içeriğine değinmekten ziyade birleşimin genel olarak ilgili maddelerdeki kelime ve cümlelerin tadili ve metindeki hataların tashihi üzerinden devam ettiğini söylemek yeterli olacaktır. Ayrıca muhalefet tarafından hangi cümlelerin ne mana içerdiği ve buradan hareketle bunların hükümet yetkilisi ve komisyonca açıklanması taleplerini kapsamaktadır. Ancak 4'üncü madde görüşülürken oturum kapatılmıştır. 6 Mart 1954 Cumartesi günü TBMM'nin Dokuzuncu Dönem Beşinci Yasama Yılı Elli Dokuzuncu Birleşiminde kanunun 4'üncü maddesi ile başlayan görüşmelerde 6'ncı maddenin içeriği konusunda tartışma yaşanmıştır.

“MADDE 6. — Bir müsaadeye, arama ruhsatnamesine, işletme ruhsatnamesine veya belgeye Türkiye Cumhuriyeti kanunlarına veya yabancı Devlet mevzuatına göre hükmi şahsiyeti haiz bir şirket sahip olabilir.”

Zira CHP adına konuşan Trabzon Milletvekili Cemal Reşit Eyüboğlu;

“(...)Acaba başka memleketlerde yabancı devletlerin tabiiyetindeki şirketlere, bilhassa petrol gibi mevzular üzerinde, faaliyette bulunmak imkânı, müsaadesi verilir mi?”

“(...)Şimdi, sayın arkadaşlarım, yabancı şirket, yabancı devlet mevzuatına göre kurulmuş bir şirkettir. Türkiye'deki tatbikat bakımından bunlar ne gibi imtiyazlara ve istisnai durumlara sahiptir? Devletler hususi hukukuna ve takarrür etmiş içtihatlarla, teamüllere, milletlerarası anlaşmalara göre yabancı şirket, kendi memleketindeki yani kendisinin kuruluşunu sağlayan mevzuata göre hüviyet sahibidir. Şahsa mürtabit fiil ve hareketleri bakımından da yine kendisinin kurulmasını temin eden memleketin mevzuatına tâbidir. Bunun hukuki neticeleri ne olabilir?”

(...)Yabancı şirketlerin memleket dışında her hangi bir Devletin nüfuz ve tesiri altında bulunmadığını, hatta sermayesinin o Devletin elinde bulunup bulunmadığını nasıl tayin edebileceğiz? Nasıl kontrol edebileceğiz? Haydi bunu öğrendiğimizi farz edelim, bunun hukuki neticelerine nasıl mâni olabileceğiz. O şirketi memleketimizde feshetmeye kalktığımız zaman, fesihten doğacak haklar ve vecibeler bakımından o şirket aleyhine takibat yapabilecek miyiz?”(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:29, Toplantı:4, Birleşim:59, Sayfa: 292-294).

ifadelerini kullanmış ve bu maddenin kapitülasyon tarzı bir imtiyaz içerdiğini dolayısıyla altıncı maddeden “yabancı mevzuat” ibaresinin, memleketin yüksek menfaatleri, hal ve istikbal için taşıdığı büyük tehlikeler ve bu kanunun birçok hükümlerini işlemez bir hale getirmesi tehlikesi bakımından kaldırılmasını talep

etmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:29, Toplantı:4, Birleşim:59, Sayfa: 295).

“MADDE 12. — 1. Yabancı devletlerin doğrudan doğruya veya dolayısıyla idaresinde müessir olabilecekleri mikyasta, veya şekilde malî ilgileri veya menfaatleri bulunan hükmi şahıslar:

a) Petrol hakkına sahip olamazlar ve petrol ameliyatı yapamazlar;

b) Petrol ameliyatına lüzumlu menkul ve gayrimenkul emvali satın alamazlar, bunlara sahip olamazlar veya bunlar üzerinde hak veya menfaat tesis edemezler;

c) Bir petrol ameliyatına müteferri veya onun bir kısmını teşkil eden tesisleri kuramaz veya işletemezler.

2. İcra Vekilleri Heyeti kararı ile bu maddeye istisna tanınabilir. Bu karar aleyhine adlî ve idari kaza mercilerine müracaat olunamaz.”

Yukarıda yer verilen 12’nci madde görüşülürken ise Trabzon Milletvekili Cahid Zamangil, yabancı bir devlet nüfuzu altında bulunan şirketlere Türkiye’de petrol araştırma, arama ve iletme hakkı verilemeyeceği ve bir yabancı devletin nüfuzu altında bulunan bu çeşit müesseselere Türkiye, petrol kaynakları üzerinde hiçbir hak tanımayacağını peşinen beyan ettiği için maddenin uygun olduğunu ancak aynı maddenin ikinci kısmına dair;

“(…)Bakanlar Kuruluna istisna kabul yetkisini veriyor. Hangi mevzudayız? Bu ufak tefek bir iş değildir. Madde evvelâ millî bir tehlikeyi görüp kabul ediyor, bu tehlikeye karşı bir baraj yükseltiyor. “Yabancı devlet nüfuzundaki şirket Türkiye’ye gelemmez.” diyor. Sonra da “Bakanlar Kurulu, bu hükme istisna kabul edebilir.” diyor ve teminatı yıkıyor.(...)bir tek istisna kabulü, bütün diğer devletlere aynı istisnanın otomatik olarak teşmilini icap ettirecek muahedeler altında, imzamız Acardır. Türkiye’nin ticaret ve ikamet muahedeleri gereğince bir yabancı devlet tabiiyetindeki bir şirkete bir kere istisna kabul ettiniz mi bu istisnayı bu muahedeler sebebiyle bütün diğer devletlere teşmilden kaçamazsınız. Beynelmilel mahkemelere giderler, bu hakkı alırlar. Demek ki istisna kapısını açmak, bu maddeyi yıkmak demektir.”(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:29, Toplantı:4, Birleşim:59, Sayfa: 302).

şeklindeki ifadeleri sonrasında Muvakkat Encümen Reisi Haluk Şaman, Zamangil’in bu itirazına karşın dikkat buyurursanız bu mühim işi, memleketi idare eden İcra Vekilleri Heyetinin salâhiyetine yani memleket siyasi mukadderatının en büyük mesuliyetini taşıyan heyetinin eline veriyoruz ifadelerini kullanmıştır. 115’inci maddenin görüşülmesi sırasında oturuma son verilmiş ve kanun maddeleri 7 Mart 1954 Pazar günü toplanan TBMM’nin Dokuzuncu Dönem Beşinci Yasama Yılı Altmışıncı Birleşiminde görüşülmeye devam edilmiş ve tüm maddeler kabul edilerek “Petrol Kanunu” çıkartılmıştır.

Geçici Komisyon'da kabul edilen Petrol Kanunu'nun yasalaşması için 7 Mart 1954'te oylama yapılmış, 273 kişinin katıldığı oylamada 17 ret oyuna karşılık 256 kabul oyuyla kanun yasalaşmıştır. On bir kısım ve 135 maddeden oluşan 6326 Sayılı Petrol Kanunu 16 Mart 1954'te 8659 sayılı RG'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Petrol Kanunu hükümleri içerisinde, devlet adına Türkiye'de petrol aramalarını yapmak, aramalar sonucunda petrol ve petrol ürünlerinin alım, satım ve dağıtımını yapmak üzere 7 Mart 1954'te 6327 sayılı kanunla Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO) kurulmuştur. 150 milyon Türk Lirası sermayeyle kurulan TPAO, 1954 yılında yapılan genel seçimlerin ardından 10 Aralık 1954'te faaliyete geçmiştir (Demir ve Haykır, 2017:260). Son olarak bu kanuna ilişkin belirtilmesi gereken bir diğer konu ise kanunun tartışmalı 136'ncı maddesidir. Komisyon görüşmeleri sırasında tartışmalara neden olan tasarının 136'ncı maddesinin değiştirilmesine yönelik muhalefet partisinin talepleri olmuş ve sonuç olarak bu madde tasarıdan çıkarılmıştır.

“Bu kanuna göre verilmiş olan arama veya işletme ruhsatnameleri, belge veya bunların muaddel şekilleri, taallük ettikleri arama ve işletme sahalarına ve petrol ameliyelerine münhasır olmak üzere bu kanunun taraflara yüklediği mükellefiyet ve mecburiyetler ve tanıdığı halklar bakımından, Cumhuriyet Hükümeti ile petrol hakkı sahibi arasında akd olunmuş bir mukavele mahiyetinde olup meriyet müddetleri boyunca, kusur olmadıkça, hüküm ve şartları ihlâl edilmedikçe veya tarafların karşılıklı rızaları bulunmadıkça değiştirilemez ve fesh olunamaz.”

şeklinde olan 136'ncı maddeye göre Petrol Kanunu'nun değiştirilmesi ancak imtiyazı alan şirketler ile hükümetin anlaşması şartıyla mümkün olabilecektir. Kanunu değiştirme konusunda tek yetkili taraf Türk Hükümeti olamayacağı için, egemen devlet anlayışına aykırı bir husus bulunduğundan Petrol Kanunu'ndan bu madde tamamen çıkarılmıştır.

3.2. ONUNCU DÖNEM TBMM GENEL KURUL TUTANAKLARI

(14 Mayıs 1954-11 Eylül 1957)

3.2.1. Balkan Paktı

Balkan Paktı olarak da bilinen “Türkiye Cumhuriyeti, Yunanistan Krallığı ve Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti Arasında Dostluk ve İşbirliği Antlaşması” 28 Şubat 1953’te Ankara’da imzalanmıştır. Daha sonra ise 9 Ağustos 1954’te Yugoslavya’nın Bled kentinde “Türkiye Cumhuriyeti, Yunanistan Krallığı ve Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti Arasında İttifak, Siyasal İşbirliği ve Karşılıklı Yardım Antlaşması” imzalandı. Antlaşmada, 28 Şubat 1953 tarihli ilk antlaşmanın yürürlükte kalacağı bildirildi. Böylece Bled Antlaşması, Ankara Antlaşması’nı etkinleştirerek bir Balkan İttifakı’na dönüştürmüş oldu.

Balkan İttifakı’nın Türk ve Yunan dış politikasının değil de Amerikan ve Yugoslav dış politikasının bir ürünü olduğu söylenebilir. Öncelikle ABD’nin, Türkiye ve Yunanistan arasındaki sorunları çözüp, bu iki ülkeyi ve Yugoslavya’yı içine alan bir Balkan İttifakı’nı kurmak istemesinin; SSCB’yi çevreleme politikasını güçlendirmek, Balkanlar’da sosyalizmin gelişimini ve yayılmasını engellemek ve 1948’de Kominform’dan ihraç edilen ve SSCB ile ilişkilerini koparan sosyalist Yugoslavya’yı kendi nüfuz alanına çekmek, gibi üç nedeni olduğu söylenebilir. Ayrıca ABD, Türkiye ve Yunanistan’ı bu politikada kullanırken zorlanmamıştır. Çünkü 1950’li yıllarda her iki ülkede de kapitalist Batı ile ekonomik ve askeri bütünleşmeyi sağlamaya çalışan merkez sağ partiler iktidardadır. Yugoslavya ise bu ittifakı; SSCB’nin 1948’den beri kendisine karşı uyguladığı “yalnızlaştırma” politikasını kırmak ve dış politika açısından ilişkilerini geliştirip çeşitlendirmek için istemiştir. Ayrıca bu ittifak sayesinde Balkan devletleri arasında hem Moskova’ya hem de Washington’a karşı bir “Balkan Hareketi” başlatılabilirdi. Yine Yugoslavya İkinci Dünya Savaşı sonrasında imzalanan Paris Barış Antlaşması’nda “serbest bölge” olarak kabul edilen Trieste’nin ABD ile yakınlaşan İtalya tarafından alınmasını da engellemiş olacaktı (Sancaktar, 2011: 41-44).

Balkan Paktı, uzun süreli bir işbirliği olarak düşünülmüşse de üye ülkelerin değişen dış politikaları nedeniyle uzun soluklu olmamıştır. Yugoslavya açısından Stalin’in ölümünden sonra 1955’te Kruşçev’in Belgrad ziyaretiyle Belgrad ve

Moskova arasında ilişkiler yumuşamaya başlamıştır. Yunanistan ise kendini toparladıktan sonra Enosis'i dış politikasının merkezine koyduğu için Türkiye ile ilişkilerini Kıbrıs Sorununda dolayı gerginleştirmiştir. Türkiye ise Batı ittifakına sadık kalarak Balkan Paktı'nın devamlılığı için mücadele vermişse de Kıbrıs konusunda geri adım atmaması Yunanistan ile ilişkilerinin düzelmesine engel olmuştur (Orhun, 2020: 70). Son olarak 9 Ocak 1957'de Amerikan Kongresi'nde onaylanıp uygulamaya konulan Eisenhower Doktrini'nin Sosyalist Yugoslavya tarafından "Amerikan emperyalizminin Ortadoğu'daki yeni planı" olarak değerlendirilip reddedilmesi gibi nedenlerle Balkan İttifakı, 1958'de fiilen, Haziran 1960'ta resmen başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

TBMM'nin Dokuzuncu Dönem Dördüncü Yasama Yılı Elli Altıncı Birleşiminde Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü'nün "Türkiye Cumhuriyeti ile Yunanistan Krallığı ve Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti arasında akit olunan Dostluk ve İş Birliği Antlaşması" hakkında yaptığı konuşmanın bir kısmına aşağıda yer verilmiştir.

"(...)Muhterem arkadaşlar, Yüksek Meclisinizden itimat almak, onun direktifine tâbi olmak mecburiyetinde bulunan Hükümetinizin şiarı; bizim Teşkilâtı Esasiye Kanunumuz ve bütün bunların fevkinde Türk Milletinin iradesi, yapacağımız bütün siyasi anlaşmaların daima açık, namuskâr ve dürüst olmasını âmir bulunmaktadır."

"(...)Bugün bu anlaşmayı, üç dost Devlet Hariciye Vekilleri olarak hazırladıktan sonra, bunu derhal matbuata vermek suretiyle siyasetlerimizde hiçbir gizli kapaklı taraf bulunmadığını bir defa daha bütün dünya efkârı önünde ilân etmiş bulunuyoruz. Ve orada toplanmış olan muhtelif milletlere mensup matbuat mümessillerinin sordukları suallere, daima aynı vuzuhla cevaplar vermek suretiyle de dünya efkârı umumiyesinin bu anlaşma karşısında en ufak bir şüpheye düşmesine dahi mahal olmadığını bir defa göstermiş bulunduk(...)"(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:20, Toplantı:8, Birleşim:56, Sayfa: 1376).

18 Mayıs 1953'te TBMM'nin Dokuzuncu Dönem Dördüncü Yasama Yılı Seksen Dördüncü Birleşiminde kabul edilen Türkiye Cumhuriyeti ile Yunanistan Krallığı ve Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti arasında akit olunan Dostluk ve İş Birliği Antlaşması'nın tümü hakkında söz alan Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü özetle;

"Tasvirinize arz olunan Antlaşma 10 maddeden mürekkep, ifadesi açık, maksadı açık (...) Üç devlet arasında teessüs etmiş olan samimi ve yapıcı dostluğu tevsik ve teyide ve bu dostluğun müspet sahalarda meyveler vermesi için yapılacak iş birliğinin esaslarını ve mahiyetini tespite (...) Yegâne gayesi sulhu, emniyeti ve mevcudiyetimizi korumaktır. Bu

itibarla, sıkı sıkıya ve imanla merbut bulunduğumuz BM Antlaşması'nın hem ruhuna hem de lâfzına tam manasıyla sadık olan çok hayırlı bir eserdir.(...) Antlaşmada sahası, geniş bir üçlü iş birliği derpiş edilmiş bulunuyor. Filhakika, kültürel, ekonomik ve teknik işlerden askerî işlere kadar, milletlerin tealisi, refahı ve emniyeti için neler lazımsa (...)Antlaşmanın 3'üncü maddesinde derpiş edilen Erkânı Harbiye-i Umumiye toplantıları bu İmkânların tahakkuku için gereken teknik mütalalarını esaslı ve sistemli bir şekilde hazırlanmasına da yarayacaktır. Türkiye'nin ve Yunanistan'ın dâhil bulundukları Atlantik Antlaşması'ndan mütevellit; hak ve vecibelerin mahfuzluğuna müteallik bulunan Antlaşmanın 8'inci maddesi hükmünü Antlaşmanın yukarda arz ettiğim şekilde inkişafını kösteklemeye matuf bir hüküm şeklinde tefsir etmek asla doğru olmaz.(...)Bilâkis gerek Atlantik Antlaşması Teşkilâtının gerek Yugoslavya'nın muvafakatiyle münasip ve mümkün görünebilecek her hangi bir şekilde bu iki iş birliğinin yekdiğeriyle irtibatlandırılmasını temenni ediyor ve lüzumlu görüyorum. (...)”demiştir (TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:22, Toplantı:3, Birleşim:84, Sayfa: 297-298) .

CHP Grubu adına söz alan Yozgat Milletvekili Avni Doğan ise CHP'nin antlaşmanın imzalanmasına olumlu baktığını şu ifadeler ile dile getirmiştir:

“Yunanistan ve Yugoslavya ile memleketimiz arasında, dostluk münasebetlerini, ileri esaslara bağlayan, bu antlaşmayı memnunlukla karşılıyoruz.(...)Bu iş birliği antlaşmanın bugün için büyük ehemmiyeti, bu üç devletin Atlantik Paketi savunma istikametinde siyasi olarak birleşmeleridir. Bu muahede, bir askerî ittifak muahedesi olmadığı gibi, hiçbir gizli hükmü de bulunmadığından, akitler bir tecavüze maruz oldukları vakit, otomatik olarak işleyecek askerî hükümler taşımamaktadır. (...) Antlaşmanın temel mefhumu,BM Anayasasının sulh prensiplerine ve sulh tertiplerine istinat etmektedir. Bu itibarla da antlaşmanın, Türk Milleti'nce kabul edilmiş temel siyaset istikametlerine uygun olduğunu müşahade ediyoruz. Antlaşmayı CHP adına tasvip ederiz.”(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:22, Toplantı:3, Birleşim:84, Sayfa: 299).

Ardından DP adına söz alan Bursa Milletvekili Hulusi Köymen de;

“Bu hakikat zaviyesinden Avrupa'da patlayacak bir harp karşısında Balkan Yarım Adası ve Türkiye'nin işgal ettiği coğrafi bölgenin stratejik ehemmiyeti kendiliğinden meydana çıkar. Mütecaviz taraf, kuvvetlerini üç kıtanın geniş kara ve deniz sathlarına yayarak buralardaki geniş kaynakları kendi tasarrufuna geçirmeye, zaferi sağlamak için mecbur olacaktır. Bu yayılmanın belli başlı yolları balkanlardan, boğazlardan ve yurdumuzdan geçer. Bu stratejik gerçek karşısında bu coğrafi bölgenin mukadderatında başlıca rolleri olan üç devletin sulhu korumak ve bunu müdafaa hususunda, gayretlerini birleştirmek hususunda müştereken aldıkları karar, şüphe yok ki tecavüz harbine yelteneceklerin cesaretlerini kırarak, hesaplarında büyük çıkmazlar yaratacaktır.”TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:22, Toplantı:3, Birleşim:84, Sayfa: 299).

diyerek antlaşma yapan ülkelerin coğrafi konumları gereği önemlerine vurgu yapmıştır. MP adına söz alan Giresun Milletvekili Arif Hikmet Pamukoğlu ise;

“(…)Bu üçlü Antlaşma Dışişleri Komisyonu'nda müzakere edilirken Sayın Dışişleri Bakanı Köprülü'ye iki üç soru sordum. Aldığım cevaplar şahsan beni tatmin etmedi. (...) kendileri bir soruma cevaben bu üçlü Antlaşmanın manevi müzaheretini sağladığını ifade ettiler. Bu Antlaşmayı şimdi vakı maruzatımız çerçevesi içinde, bir vatandaş sıfatıyla, bir Milletvekili sıfatıyla ve bir parti olarak elbette memnunlukla karşılıyoruz. Çünkü dünya sulhüne yardım edecek her teşebbüsü seve seve benimseriz. (...) Hülâsa bütün bu konu ve endişelerin iyice incelenmesi neticesinde harp bidayetine, harp esnasında ve harp sonuna

müteallik durumların teferruatına kadar tetkikine ve lehimizde sepkedecek faaliyetlerin açıkça ve iyice tespit edilmesine lüzum olduğu maraziyle sözlerime son veririm.”(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:22, Toplantı:3, Birleşim:84, Sayfa: 301).

şeklinde hem olumlu baktıklarını hem de çekinceli olarak gördükleri noktalar olduğunu belirtmiştir. Son olarak aşağıda yer alan Dışişleri Komisyonu adına söz alan Niğde milletvekili Necip Bilge’nin açıklamaları ardından antlaşma genel kurulda kabul edilmiştir.

“İşte Türk, Yunan ve Yugoslav devletleri arasındaki Dostluk ve İş Birliği Antlaşması da doğrudan doğruya Balkanlar’da ve Yakın Şark’ta barış ve güvenliğin korunması maksadıyla imzalanmış bulunmaktadır. Ancak, bu Antlaşmanın dolayısıyla dünya barışı için de çok önemli bir destek olacağını uzun boylu izaha bile lüzum yoktur sanırız. Gerçekten, dünya barışının parçalanmaz bir bütün olduğu, sulh cephesinin herhangi bir noktasındaki gevşeklik veya boşluğun bütün cepheyi tehlikeye sokabileceği dünyanın bugünkü şartları içinde artık şüphe ve münakaşa kabul etmez bir hakikattir. Bu itibarla barış ve hürriyet cephesinin her tarafını gereği gibi takviye etmek bir zarurettir. Üçlü Antlaşmayı imza etmiş olan devletler; Kuzey Atlantik Paktı ile kuvvetli bir savunma çemberi vücuda getirmiş olan hür devletlerin az çok zayıf bir noktasını teşkil eden Balkan cephesinin de işbu Antlaşma ile kuvvetlenmiş bulunduğu kanaat getirmektedirler. Gerçi Yüksek Meclisin tasvibine sunulmuş, olan işbu Antlaşma, Kuzey Atlantik Paktında olduğu gibi askerî bir ittifak mahiyetini taşımamaktadır. Fakat klâsik dostluk anlaşmalarından daha ileri giderek, akit Devletlerarasında, savunma tedbirleri de dâhil olmak üzere, bütün meselelerde müşavere ve iş birliğini derpiş etmesi dolayısıyla milletlerarası barış ve güvenliğin korunmasında Üçlü Antlaşmanın önemi hiç de küçümsenmemelidir.”(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:22, Toplantı:3, Birleşim:84, Sayfa: 301).

3.2.2. Bağdat Paktı

DP hükümetlerinin dış politikaya yönelik atmış olduğu bir diğer adım ise Bağdat Paktı olmuştur. Daha önce bahsedildiği üzere NATO’nun 1949 yılında kuruluşundan 1952 yılına kadar Türkiye’nin bu askeri savunma örgütüne girmek için yaptığı tüm girişimler sonuçsuz kalmıştır. Zira Türkiye’nin üyeliğine başta İngiltere olmak üzere bazı ülkeler karşı çıkmıştır. Bu noktada İngiltere’nin asıl isteği Ortadoğu’da içinde Türkiye’nin de yer alacağı bazı Arap devletleriyle birlikte bölgesel bir savunma örgütü kurmak dahası İngiliz varlığına olan tepkiyi azaltmaktır. Bu amaç için Türkiye son derece önemli görülmüştür. Çünkü hem Ortadoğulu hem de Müslüman bir devlet olarak Türkiye’nin bu projede yer alması, projenin tamamen Batı damgası taşımasına engel olacaktı (Solak, 2019: 127).

Aslında daha önce bu bölgesel pakt düşüncesine sıcak bakmayan ABD, Kore Savaşı’ndan sonra Ortadoğu’ya yönelik gelişmeye başlayan Sovyet tehdidine karşılık İngiltere’nin “Ortadoğu Komutanlığı” fikrini desteklemeye başlamış ve Haziran 1951’de İngiltere ve ABD Ortadoğu Komutanlığı’nın yapısı üzerinde uzlaştı. Bu

arada İngiltere'nin olurunu almadan NATO üyeliğinin zor olacağını fark eden Türkiye, NATO'ya girişi onaylanmadığı sürece Ortadoğu'da Batılı devletlerle bir işbirliği içinde olamayacağını kesin bir dille ortaya koymuştur. Bunun üzerine NATO Konseyinin Eylül 1951'deki Ottawa toplantısında tüm üye devletlerin oy birliğiyle Türkiye'nin NATO'ya davet edilmesi üzerine Ortadoğu Komutanlığı konusunda da somut adımlar atılmaya başlanmıştır. Dahası Türkiye, 15 Ekim 1951'de Ortadoğu Komutanlığının kurulmasını zorunlu ve yararlı gördüğünü hatta ilke olarak da katılmayı kabul ettiğini açıklamıştır (Yeşilbursa, 2011: 86-87).

Ancak, amaçta anlaşılan bu iki devletin yönetime ilişkin görüşleri farklı olmuştur. Zira İngiltere önce örgütün kurulmasını daha sonra ise Mısır dışındaki Irak ve Ürdün gibi Arap devletleriyle görüşülmesini istiyordu. Buna karşılık ABD örgütün kuruluş aşamasında Arap devletlerinin katılımının zorunlu olduğunu ve öncelikle de Mısır'a ağırlık verilmesini savunuyordu (Solak, 2019: 128). Eisenhower'ın iktidara gelmesinin ardından, göreve getirilen ABD Dışişleri Bakanı John Foster Dulles 1953'ün Bahar aylarında Ortadoğu ülkelerine bir seyahat gerçekleştirmiştir. Dulles, bu seyahat sırasında öncelikle "Kuzey Kuşağı" ülkelerinin savunmaya yönelik olarak işbirliği içine girmeleri ve bunun sağlanması bakımından da ABD'nin de bunu bir proje olarak ortaya koyması gerektiği kararına varmıştır (Serbest, 2018: 402).

Ortadoğu gezisinden sonra 1 Temmuz 1953'te Ulusal Güvenlik Konseyinde bir konuşma yapan Dulles "Kuzey Kuşağı" (Northern Tier) savunma projesini ortaya atmıştır. Dulles'a göre Ortadoğu'nun savunması başta Türkiye olmak üzere İran, Irak, Pakistan ve Suriye gibi Sovyet tehdidinin bilincinde olan ve olası bir Sovyet saldırısının güzergahında bulunan Kuzey Kuşağı ülkelere dayandırılmalıydı. Çünkü Arap devletlerini öncelikle rahatsız eden konu İsrail'in oluşturduğu tehdit ile İngiltere'nin bölgedeki askeri varlığı iken, Kuzey Kuşağı devletlerini öncelikle rahatsız eden doğrudan hissettikleri Sovyet tehdidiydi (Solak, 2019: 129-130). ABD'nin bu yeni Ortadoğu politikası bir bakıma Türkiye'ye de beklediği fırsatı vermiş oldu. Zira 1954'ten sonra ekonominin hızla bozulmaya başlaması üzerine ABD'den daha fazla yardım alma gereksinimi duyan DP hükümeti, ortaya çıkan bu yeni koşullarda Türkiye'nin coğrafi konumunu, Batı'ya bağlılığını ve bölgeyle olan tarihsel bağlarını öne çıkartarak Batı savunması için ne kadar vazgeçilmez olduğunu gösterme fırsatını bulmuştur (Serbest, 2016: 405).

Bu anlamda Bağdat Paktı'nın imzalanmasına giden süreçte atılan ilk adımlar 28 Aralık 1953'te ABD ile Pakistan arasında imzalanan teknik ve ekonomik yardım antlaşması ile Türkiye ve Pakistan arasında 2 Nisan 1954'te imzalanan Dostane İş Birliği Antlaşması olmuştur.

Türkiye ve Irak arasında daha sonra Bağdat Paktı olarak anılacak olan “Türkiye-Irak Karşılıklı İş Birliği Antlaşması” 24 Şubat 1955'te Bağdat'ta imzalanmıştır. Herhangi bir yerden gelecek muhtemel saldırılardan Ortadoğu'yu korumak ve ekonomik gelişmelerini sağlayabilme çabalarında bu ülkeler arasında işbirliği sağlamak gibi iki temel amacı olan pakta İngiltere, 5 Nisan 1955'te katılmıştır. Ancak İngiltere'nin Bağdat Paktı'na katılımı paktın Batı'nın Ortadoğu'daki çıkarlarını korumaya yönelik oluşturulmuş bir antlaşma olarak görülmesine neden olmuştur. Buna rağmen esas sorunu Hindistan olan ve bu sayede Batı'nın özellikle ABD'nin desteğini almayı uman Pakistan Eylül 1955'te Musaddık sonrası Batı'ya yaklaşan İran da Kasım 1955'te pakta üye olmuştur (Yeşilbursa, 2011: 89).

Bağdat Paktı'na üye olan devletlerin her birinin katılım nedeni birbirinden farklı olmuştur. Aslında Bağdat Paktı'nın ve Türkiye'nin çabalarının temel amacının Ortadoğu'daki güvenliği sağlamak olmasına rağmen, pakta katılan tüm devletlerin ilk amacı bu olmadığından Bağdat Paktı uzun ömürlü olmamıştır. Zira üye devletler bir yandan kendi sınır güvenliklerini sağlamak ve Sovyetlere karşı etkili bir savunma sistemi kurmak isterken bir yandan da bölgedeki ulusal çıkarlarını korumak istedikleri için bu pakt başarısızlıkla sonuçlanmıştır denilebilir. Üyelerin tamamen farklı beklentiler ile pakta üye olmaları, ABD'nin ise hem kendi hem de İsrail'in çıkarları gereği endişeli olmasından dolayı paktın dışında kalmayı tercih etmesi düşünülen ölçüde güçlü ve etkili bir savunma sistemi kurulmasını engellemiştir. ABD'nin üye olmamasıyla paktın Batılı yönünü tek başına temsil etmek durumunda kalan İngiltere de bölgedeki askeri çıkarlarını sürdürmek istemiştir. Dolayısıyla İngiltere'nin, Bağdat Paktı'nı Ortadoğu'daki ekonomik ve askeri konumunu korumak için bir araç olarak gördüğünü söylemek de yerinde olacaktır (Solak, 2019: 140-141).

İşte katılan devletlerin bütün bu çıkar çatışmalarının yanı sıra 1952 Mısır devrimi ile işbaşına gelen Cemal Abdülnasır, Sovyetler Birliği ile yakın ilişkiler kurmaya ve yine Mısır'ın öncülüğünde Arap devletleri arasında Pan-Arabizm

düşüncesini yaygınlaştırmaya başlamıştır. İngiltere ile çatışma halinde olan Mısır ve Arap ülkeleri açısından Bağdat Paktı, İngiltere'nin bölgedeki nüfuzunun artırılması hatta Batı güçlerinin Arapları İsrail ile barış yapmaya zorlayacak bir araç olarak düşünülmüştür. Mısır ve Suudi Arabistan'ın gözünde, Bağdat Paktı kendi itibar ve çıkarlarına bir tehdit unsuru kabul edilmiştir. Bilhassa Mısır, paktı hem kendisinin Arap dünyasındaki liderliğine hem de Arap birliği kavramına bir tehdit olarak görmüştür. Nasır paktı, Batı sömürgeciliğinin yeni bir müdahalesi olarak nitelendirirken Suudi Arabistan da, Irak ile olan hanedanlık mücadelesinden dolayı İngiliz ve Amerikan planlarına duyduğu kuşku nedeniyle pakta karşı çıkmıştır. Mısır ve Suudi Arabistan, hem Irak'ın nüfuzunu hem de Bağdat Paktı'nın genişlemesini kontrol etmeye çalışmıştır (Yeşilbursa, 2011: 89).

Sovyet tehdidine karşı bir savunma paktı oluşturulması fikri ABD'ye ait olmasına ve paktın üyelerinin de ABD'nin pakta üye olmasını ısrarla talep etmelerine rağmen ABD, pakta gözlemci olmakla yetinmiştir. ABD'nin taşıdığı ilk endişe İsrail ile ilgiliydi. Bağdat Paktı sadece üye devletlerin tanıdığı devletlerin katılımına açıktı. İsrail, Türkiye tarafından tanınmasına rağmen Irak, İran ve Pakistan tarafından tanınmadığı için pakta katılması mümkün değildi. Dolayısıyla ABD bu pakta katılarak Ortadoğu'daki en güvenilir müttefikini kaybetmek istememiştir. ABD'nin bir diğer endişesi bölgedeki en güçlü Arap devleti konumunda olan Mısır'ın gittikçe SSCB'ye yaklaşmasıydı. Amerika bu endişesinde haksız sayılmazdı. Çünkü SSCB, Arap devletleri için emperyalist hatıralar barındırmayan güvenilir bir müttefik görünümündeydi. Dolayısıyla en büyük rakibi olan Rusya, Mısır ile yakınlaşırken; kendisi pakta katılarak, Araplar arasında itibarı olan Nasır'ı kendisinden daha fazla uzaklaştırmak istemiyordu. Ayrıca ABD, bölgedeki çıkarlarını tehlikeye atmayı göze alamazdı. Çünkü bölgedeki petrol kaynaklarının çoğu Amerikalı şirketler tarafından işlenmekteydi. Bölge devletleriyle yaşayacağı bir gerilim onun bölgedeki kalıcılığını da zedeleyebilirdi. ABD'nin Bağdat Paktı ile ilgili yaşadığı bir diğer tereddüt ise kendisinin Bağdat Paktı'na katılmasının SSCB'yi de bu tür bölgesel bir pakt kurmaya cesaretlendirebilecek olmasıydı. Bundan dolayı ABD, son derece kaygan bir zemine sahip olan Ortadoğu'da tüm bu gelişmeleri bir arada düşünerek Bağdat Paktı'na tam üye olmamış, gözlemci olmakla yetinmiştir (Solak, 2019: 138).

14 Temmuz 1958 günü Irak'ta gerçekleşen askeri bir darbe neticesinde Irak'taki monarşi yıkılmış yerine cumhuriyet kurulmuştur. Irak'taki yeni hükümet

hemen Çin, Sovyetler Birliği ve başka sosyalist devletlerle diplomatik ilişki kurma yoluna gitmiş, bütün bu davranışlar da yeni Irak hükümetinin İngiltere'den ve Batı'dan bağımsız bir dış politika izleyeceğinin birer göstergesi olmuştur. Sonunda, 24 Mart 1959'da Irak Başbakanı, Irak'ın Bağdat Paktı'ndan ayrıldığını ilan etti. Böylece tüm bu amaçlar için kurulan Bağdat Paktı başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu tarihten sonra Bağdat Paktı'nın yerini merkezi Ankara olan CENTO (Central Treaty Organization-Merkezi Antlaşma Teşkilatı) almıştır.

26 Şubat 1955 Cumartesi günü TBMM'nin Onuncu Dönem İkinci Yasama Yılı Ellinci Birleşiminde kabul olunan Türkiye ile Irak arasında 24 Şubat 1955 tarihinde imzalanan Karşılıklı İş Birliği Antlaşması'nın tasdikine ait kanun görüşülürken Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü söz almış;

“(...)Bu Antlaşma ile şimdiye kadar takip ettiğimiz gibi yalnız kendi emniyetimizi değil, kendi emniyetimizin en büyük mesnedini teşkil eden dünya emniyetini, sulhsever milletlerin müşterek emniyetini temin hususunda yeni bir adım daha atmış bulunuyoruz. Türkiye'nin iptida NATO'ya iltihakı, bildiğiniz gibi, sulhsever milletlerin müdafaa teşkilâtını, herhangi bir taarruza karşı Türkiye'nin ta Şark hudutlarına kadar ilerletmiş bulunuyordu. (...) Balkan vaziyetini sağlamlaştırmak maksadıyla iptida, Ankara Paktı'nı ve bunu daha fiili ve daha müessir, sulhun muhafazasını daha müessir bir hale getirmek için de Bled Antlaşması'nı vücuda getirdi. (...) Ondan sonra bu emniyet sahasını daha da genişletmek için (...) Türkiye- Pakistan Antlaşması ile bu emniyet sahasını daha Şark'a doğru ilerletmeye çalıştık. Bu defa yüksek huzurunuz ve tasvibinize arz olunan bu yeni Antlaşma ile Türkiye yalnız kendi emniyetini değil, aynı zamanda Orta Şark'ın sükûna, huzura, istiklâle muhtaç olan vaziyetini nazarı itibara almış ve burada bir sulh cephesi, taarruza karşı bir mukavemet cephesi kurabilmek için adım atmış bulunuyor.

“Gerek hükümetimiz gerek (...) görüş birliği yaptığımız Irak Hükümeti hem kendi menfaatlerini temin hem de müşterek sulh ve emniyet gayesine hizmet gibi hem realist hem idealist iki maksadı birden takip etmiş bulunuyorlar. (...) Biz bu emniyet, sulh ve müdafaa paktının yalnız iki hükümet arasında, Irak ile Türkiye arasında değil, daha geniş bir surette Orta Şark'ın huzur ve sükûnunu, sulhu müdafaa edebilecek bir şekle gelmesini isteyen ve menfaatleri bunda bulunan memleketlerin, Arap memleketlerinin iştirakiyle meydana getirilmesini şiddetle arzu ettik. (...) İşte muhterem arkadaşlarım, bizim, Bağdat'tan ve bilhassa Şam ve Beyrut'tan ayrılmamızı müteakip bir kısım Arap memleketlerinin bu muahedeye karşı tamamı ile muarız bir vaziyet almaları ve bunu âdeta o muntikanın sulh ve sükûnuna karşı yapılmış bir suikast şeklinde göstermek istemeleri ve bu maksatla da bildiğiniz mahut tarafsızlık siyasetini ileri sürmeleri ne bu memleketin menfaatleri ile ne bu muntikanın menfaati ile ve ne de yeryüzündeki sulh cephesinin, hürriyet cephesinin menfaatleriyle kabili telif değildir. Esasen tarafsızlık cephesi bugün taayyün etmiştir.”

“Arkadaşlarım; yeryüzünde bir taarruz cephesi vardır, ideolojisi itibariyle, siyasetiyle ve o siyasetin tatbikatı ile bir taarruz cephesi vardır. Bir de o cephe karşısında; medeniyeti, insanların, fertlerin hürriyetini ve milletlerin istiklâlini, manevi ve mukaddes kıymetlerini müdafaa eden büyük bir müdafaa cephesi vardır. Bu iki cephenin ortasında, tarafsızlık cephesi diye bir cephe kurmaya kalkışmak, mütearrız cepheye iltihak etmekten, ona bilmeyerek hizmet etmekten başka hiçbir şey ifade etmez. Bu bitaraflık cephesini teşkil ettiklerini zannedenler, bilhassa Orta-Şark sahasında bitaraflık siyaseti ile kendi memleketlerini tehlikeden koruyacaklarını zannedenler hiç düşünmüyorlar ki eğer bugünkü

müdafaa cephesi, hürriyet cephesi mevcut olmasa idi o memleketler şimdiye kadar çoktan mütearrız birer küçük lokması halinde ortadan kalkmış bulunacaklardı.(...)Bugün tasdikinize arz etmekle mübahi olduğumuz bu Antlaşma bütün emsali antlaşmalar gibi bir mukaddeme, preambül ile, mahdud maddelerden, sekiz maddeden teşekkül etmektedir.”

“Mukaddimede Antlaşmanın hangi esaslara, hangi hâkim fıkirlere ittiba edilerek tanzim edilmiş olduğu ifade edilmektedir. Yani Türkiye ile Irak arasında eskiden beri mevcut olan münasebetler, sonra Birleşmiş Milletler içinde aynı ideallere samimiyetle inanan iki milletin, teşriki mesaisi ve dünya sulhunun herhangi bir taarruza karşı, malûm olan mütearrız olan cepheden gelebilecek tehlikelere karşı korunması hususunda teşriki mesai etmeleri, kuvvetlerini birleştirmeleri ve maddi, manevi birçok hazırlıklarını tamamlamaları esasları bu mukaddimede tasrih edilmiştir. (...)Üçüncü maddede pek tabii olarak akit Tarafların aralarındaki her ihtilâfi dostça ve muslihane bir şekilde halledecekleri ve birbirlerinin iç işlerine karışmayacakları tasrih edilmiştir. Biliyorsunuz bu da bu çeşit antlaşmalarda bir teamül mahiyetindedir.”

“Dördüncü maddede, bu muahede ile tarafların şimdiye kadar ayrı ayrı başka milletlerle yapmış oldukları antlaşma hükümleriyle bunun hükümlerinin bir tearuz arz etmediği ve hiçbir maddenin o şekilde tefsir edilemeyeceği izah edilmektedir. Yalnız bunun ruhuna ve lâfzına aykırı, yani buna mugayir, buna zıt hiçbir taahhüde giremeyeceklerini ifade etmektedir. Bu suretle biz NATO'da, Irak'ın dâhil bulunmadığı, bizim dâhil bulunduğumuz NATO'da ve Balkan ittifakındaki taahhütlerimize tamamen sadık kaldığımız gibi Irak Hükümeti de Arap Birliği içindeki taahhütlerine sadık kalmaktadır. “

“Sonra beşinci madde bu Antlaşmanın, demin arz ettiğim geniş şekilde başkalarına nasıl teşmil edileceğini, hududunun nerelere kadar genişletileceğini göstermektedir. Bir defa, Irak Hükümetinin dâhil bulunduğu, uzvu bulunduğu Arap Birliğine mensup memleketlerden her hangi birisi arzu ettiği takdirde kendi talebi ile otomatik olarak girebilecektir. İkincisi; Irak'ın ve Türkiye'nin muvafakati ile Orta Şark müdafasında faydalı olacak, bizimle teşriki mesaide faydalı olacak devletler de iki akit tarafın muvafakati ile bu Antlaşmaya girebileceklerdir. Bunun için yalnız coğrafi sahaya mensup olmaları şart değildir. Her iki taraf, bu Antlaşmaya girmek isteyen ve mezkûr coğrafi saha dışında bulunan herhangi bir devletin bu işe faydalı olacağı hakkında karar verdiği takdirde iltihak tahakkuk eder. Üçüncüsü; buraya girebilmek için, girmek isteyen herhangi bir devlet iki akit Tarafça da hukuken tanınmış bulunmalıdır. Eğer Taraflardan biri hukuken bir devleti tanımıyorsa o devlet bu Antlaşmaya iltihak edemez. Bundan sonra diğer maddeler geliyor.(...)”(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:10, C:5, Toplantı:1, Birleşim:50, Sayfa: 807-809).

diyerek hem antlaşmanın ortaya çıkış sebeplerini hem ortaya çıkış sürecini hem de antlaşmanın maddelerine ilişkin açıklamalarda bulunmuştur. Daha sonra Cumhuriyetçi Millet Partisi(CMP) Grubu adına söz alan Kırşehir Milletvekili Osman Bölükbaşı;

“Dost ve kardeş Irak'la yapılan ve sulhçu ve tedafii bir maksat taşıyan ve taahhütlerimizi mahfuz tutan bu anlaşmayı bu vadedeki gayretlerin ilk semeresi olarak karşıladığımızı ve Hükümeti bu başarıdan dolayı tebrik ettiğimizi ifadeden zevk duyarız. Bu vesile ile bir kere daha belirtmek isteriz ki, dış politikamızın milli bir mahiyet almış olan gaye ve prensiplerinde iktidarla aramızda bir görüş farkı yoktur. Türk Milletinin toprak bütünlüğüne, istiklâline, hak ve haysiyetinin zerresine tevcih edilecek bir tecavüz, nereden gelirse gelsin, karşısında, tek başımıza da kalsak, parti ihtilâflarının susacağını ve sadece vatanperverliğin konuşacağını görecektir. Bundan şüphe etmeye içte ve dışta kimsenin hakkı yoktur. Bu görüşlere sahip bulunan CMP Meclis Grubu bu anlaşmaya müspet oy verecektir,

bunu da arz ederiz.”TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:10, C:5, Toplantı:1, Birleşim:50, Sayfa: 811).

şeklinde konuşarak dış politikanın milli bir mesele olduğunu ve yapılan antlaşmadan dolayı hükümeti tebrik edip desteklediklerini dile getirmiştir. Ardından CHP Grubu adına söz alan Kars Milletvekili Turgut Göle de;

“(…)Antlaşmanın bazı hususi karakterlerini kaydetmeyi lüzumlu görüyoruz. Antlaşma Taraflar için otomatik işleyen bir askerî taahhüt mahiyetini taşımamaktadır. Buna mukabil iş birliğinin tahakkuk ve tatbikini temin maksadıyla alınması gereken tedbirleri hükümet kararı ile derhal tatbik mevkiine koymak salâhiyeti verilmiştir. Öyle anlıyoruz ki hükümete verilen salâhiyetler otomatik askerî taahhüdün veya Anayasanın Büyük Meclise hasrettiği salâhiyetler hududuna karışamaz. Antlaşmanın dördüncü maddesi Tarafların bugün mevcut olan taahhütleri ile münasebetini izah ediyor. Mâruf tabiri ile mevcut taahhütler için ihtirazi kayıtlar dercetmektedir. Bu kayıtlar bizim NATO içindeki hak ve vecibelerimizi koruyan bir vuzuh taşımadığı intibainı alıyoruz. Bu mesele hayati bir ehemmiyeti haizdir. Hükümetin açıklamasını lüzumlu buluruz. Irak Antlaşmasının bir sulh eseri telâkki ediyoruz. Bu itibarla Orta-Doğu’da diğer bir devlet aleyhine herhangi bir mahsus maksadı bulunmamasını tabii sayıyoruz. Antlaşmanın Orta-Doğu’da sulh içinde beraberlik temini ve ihtilâfların kaldırılması için faydalı olmasını temenni eder hükümeti bu başarısından dolayı tebrik ederiz.”(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:10, C:5, Toplantı:1, Birleşim:50, Sayfa: 811-812).

antlaşmanın bazı maddelerine ilişkin olarak soru işaretlerini dile getirmiştir. Ancak antlaşmanın imzalanması dolayısıyla hükümeti tebrik ettiklerini de eklemiştir. Göle’den sonra söz alan Başbakan Adnan Menderes ile aralarında karşılıklı olarak devam eden konuşmalarda antlaşmanın otomatik işleyen bir askeri antlaşma olup olmadığı ayrıca Göle’nin grup adına söz aldığında geçen “Öyle anlıyoruz ki hükümete verilen salâhiyetler otomatik askerî taahhüdün veya Anayasanın Büyük Meclise hasrettiği salâhiyetler hududuna karışamaz.” ifadelerinin Menderes tarafından yanlış anlaşılması ya da anlaşılacak istenmesi ve son olarak antlaşmanın tedafüi(savunma) bir ittifak antlaşması olması dolayısıyla yaşanan karşılıklı konuşmalar ile toplantı devam etmiştir.

Daha sonra söz alan Hariciye Encümeni namına İstanbul Milletvekili Firuzan Tekil;

“(…)Antlaşma karakteri itibariyle; tamamen ve münhasıran tedafüidir. Ortadoğu’nun emniyeti ve bu bölgede sulhun tesis edilmesi ve tecavüzün bertaraf edilmesine matuftur. Bu karakteri ile Antlaşmanın hür milletler cephesinin kuvvetlenmesine ve barışsever memleketlerin huzur ve emniyet içinde yaşamaları esbabının teminine hizmet edeceği

şüphesizdir. Bu yoldaki tedbirler Antlaşma içinde BM Anayasası'nın 51'inci maddesine¹ uygun olmak şartıyla ittihaz edilmiştir. Bunu tekrarda fayda mülâhaza ediyoruz."

"(...)Kaldı ki Türkiye haricî siyasetinde hâkim bulunan umdeler itibariyle daima tedafüi antlaşmalara imza vaz eden bir devlettir ve bu Antlaşma şimdiye kadar hür milletlerle daima dostane şekilde münasebetler tesis etmiş olan Türkiye'nin Orta - Doğu emniyetindeki büyük hüsnüniyetini ve Arap Birliği camiasının hakiki haklarını, Birleşmiş Milletler prensipleri dairesinde tanımak kararında olduğunu tevsik eden bir vesika olmaktadır. Bu suretle bir taraftan NATO ve Bled Antlaşması içinde, diğer taraftan Pakistan Devleti ile ittifak halinde olarak ve nihayet huzuruza gelmiş bulunan şu Antlaşma ile Türkiye'nin müdafaa sistemi içindeki kuvvetli ve her an daha emniyetli sulhçu rolü kolaylıkla anlaşılmış bulunuyor."(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:10, C:5, Toplantı:1, Birleşim:50, Sayfa: 814-815).

ifadeleri ile antlaşmanın karakterine ve bazı teknik ayrıntılara ilişkin bilgiler verip sözlerini tamamlamıştır. Daha sonra ise İstanbul Milletvekili Hamdullah Suphi Tanrıöver söz almış ve uzun bir konuşma gerçekleştirmiştir. Ardından maddelere geçilmiş ve Türkiye ile Irak arasında 24 Şubat 1955 tarihinde imzalanan Karşılıklı İş Birliği Antlaşması'nın tasdikine dair Kanun kabul edilmiştir.

"Muhterem arkadaşlar, karşınıza benim gibi yaşlı bir adam çıktığı vakit, seyrettiğiniz bir mazidir. Ben onun hilatını taşıyarak buraya geldim. Bir genci dinlediğimiz zaman o karşınızda istikbaldir. Bugün müzakere edeceğimiz akdin maksatları, endişeleri ve ümitleri ve ona mesnet hizmetini görecektir uzun bir tarih var. Ben sizin ancak on, on beş dakikalık bir vaktinizi alarak ve bazı hatıralarımı anlatacağım. Benim Arabistan'a ait eski bir şiirim var; Paris'te Şûray-ı Ümmet'te çıktı. Üç mısraını okuyacağım. Bu şiirin tarihi, benim 18 yaşında olduğumu gösterir.

Arabistan o, gerçi evvelden, Üç büyük dine kiblegâh olmak, Şerefiyle sezayı dikkattir.(...)

(...)Cenup ikliminin, bir köşesinde arzın seslerini dinleye dinleye yatan Peygamberimiz, yeni bir mücadeleye girdik. Emin ol, müsterih ol, Türk Milleti yurdunu, dinini korumak için, muhali mümkün yapacak, topraklarımız bir esaret dünyası haline gelmeyecek." Şimdi düşünüyorum; Hükümetimiz Millet Meclisinde, engin bir tarih, müşterek bir medeniyet, müşterek bir din, müşterek bir terbiye ile 9 asır beraber olduğumuz milletle bugün bir muahede tevsik ederken, bu siyaset hakkında acaba Güney'in bir köşesinde yatan o bin kere aziz ve mübarek Peygamberimiz ne düşünüyor? Mesuttur ve bizi tebci ediyor.

Aziz arkadaşlarım, 1947 yılı CHP Kurultayında aynı meseleye müdahale ettim. Arap milletleriyle anlaşmak, onlara yaklaşmak ve müşterek müdafaaın esaslarını hazırlamak

* **Madde 51-** Bu Antlaşmanın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silahlı bir saldırıyı hedef alması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel ya da ortak meşru savunma hakkına hâlel getirmez. Üyelerin bu meşru savunma hakkını kullanırken aldıkları önlemler hemen Güvenlik Konseyi'ne bildirilir ve Konsey'in işbu Antlaşma gereğince uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için gerekli göreceği biçimde her an hareket etme yetki ve görevini hiçbir biçimde etkilemez.

lüzumunu müdafaa ettim. Bir tek ses maksadı anlamadığını gösterdi. Mülâhazalarımı anlamadı. Tekrarına lüzum görmediğim bazı itirazlarda bulundu. Beraber hatırlayalım. Acaba Afgan Kralı Emanullah Han Ankara'ya gelmedi mi? Acaba İran Şahı Rıza Pehlevi Ankara'ya gelmedi mi? Hatırası kalbimizde çok aziz olan Ürdün Emiri müteveffa Abdullah Ankara'ya gelmedi mi? Evet. Saymakta devam etmeyeceğim, bu hareketin bir manası var, Şark dünyası tehlikeler karşısındadır. Tehdit olunmaktadır. O büyük mazisine istinat ederek yaklaşmak, yardımlaşmak lüzumunu hissediyor. Dün Hariciye Encümeninde Başvekilimiz bize, çok içten anladığımız bir cümle söyledi: Ara sıra muarız fesler işitmek mümkün oluyor. Fakat emin olunuz, kitle halinde Arap milletleri bu yaklaşıma taraftardır, bütün ruhumla inanıyorum, Arap milletleri bu yardımlaşmaya taraftardır. (...)

Sevgili arkadaşlarım; bugün bir bayram günümüzdür, çok istediğimiz bir şey hâsıl oldu. İstikbal ve istiklâlini seven her millet aynı yolu takip edecektir, şuurlu galebe edecek zaruretlere ve bunların icabına birer birer itaat edeceğiz. Umuyoruz yakın bir âtide, müstakil, hür yaşamak isteyen Arap milletleri bizimle beraber hür dünya tarafında toplanacaktır, buna inanıyoruz. Bize bu güzel akdi getiren Hükümetimizden bekliyoruz. Diğer merhaleleri de aşacak, daha bir sıra bayrama erişeceğiz. Tarihi idrakin örsü ile millî irademizin çekici arasında, emniyet zincirinde boş kalan yerlere yeni halkaları döviş takacağız.(...)”(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:10, C:5, Toplantı:1, Birleşim:50, Sayfa: 815-817).

3.3. ONBİRİNCİ DÖNEM TBMM GENEL KURUL TUTANAKLARI

(1 Kasım 1957-25 Mayıs 1960)

3.3.1. Kıbrıs Sorunu ve 6-7 Eylül Olayları

Bugün olduğu gibi 1950’li yıllarda da DP’nin on yıllık iktidarının belki de en önemli dış politika konularından birisi Kıbrıs olmuştur. Lozan Barış Antlaşması’na göre Kıbrıs, İngiltere’nin hâkimiyetinde kalmış ve bu nedenle Türkiye daha sonraki dönemde Kıbrıs’a müdahale etmeyi düşünmemiştir. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra, İngiltere’nin politikasını değiştirip hâkimiyetindeki topraklardan yavaş yavaş çekilmeye başlaması üzerine, Kıbrıs’ta Türkiye ve Yunanistan’ın da yer aldığı bir nüfuz mücadelesi başlamıştır. Türkiye öncelikle statükoyu devam ettirmek istemiştir. Bu olmazsa adanın tamamının kendisine verilmesi gerektiği görüşünü savunmuştur. 1955’ten sonra da adanın taksimi tezi ön plana çıkmıştır. Özellikle Londra Konferansı sonrasında Türkiye Kıbrıs sorununda resmen taraf haline gelmiştir (Kaya ve Yeter, 2018:215).

Yunanistan çok daha uzun yıllar önce Kıbrıs’ı ilhak projesini (Enosis) bir devlet politikası haline getirmiş olsa da Türkiye, Kıbrıs ile ilgili gelişmeleri İngiltere’nin bir iç sorunu olarak görmüştür. Başka bir deyişle Kıbrıs, Türkiye için henüz bir dava haline gelmemiştir. Ancak Kıbrıs’ta 1931 yılından itibaren özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında artarak devam eden Rumların Enosis çabaları Türk

kesiminde tepkilere yol açmıştır. 11 Aralık 1949'da Türkler, Lefkoşa'da Ayasofya Meydanı'nda Enosis'i protesto etmek için miting düzenlemişlerdir. Diğer yandan 15 Ocak 1950 tarihinde Rum kiliselerinde Kıbrıs'ın Yunanistan'a katılım kararını oylamışlarsa da Türkiye, içinde bulunulan Soğuk Savaş ortamında müttefik İngiltere'nin işlerine karışmasına neden olur endişesi ile Kıbrıs konusunda Lozan Antlaşması ile oluşan statükonun devamından yana tavır almıştır. Nitekim 17 Aralık 1949 tarihinde Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak, İngiltere'nin Kıbrıs'tan çekilmesinin söz konusu olmadığını Yunan Hükümeti'nin de resmen sorunu ele almadığı ve dolayısıyla endişeye gerek olmadığı yönünde bir beyanat vermiştir. Başka bir ifade ile CHP iktidarı, Kıbrıs meselesinde daima Lozan Barış Anlaşması ile oluşan statükonun devamından yana tavır almış ve aktif bir dış siyaset izlemekten kaçınmıştır (Değerli, 2012:87-88).

14 Mayıs 1950 seçimleri ile iktidara gelen DP ise önceleri hem Kıbrıs hala İngiltere'nin egemenliği altında olduğundan hem de Yunanistan ile ilişkilerin bozulmaması için bu sorunu gündeme getirmekten kaçınmıştır. Burada belirtilmesi gereken Türkiye'nin böyle bir politika izlemesinde, Sovyet yayılması ve baskısına karşı kendi güvenliğini sağlama çabası olduğu da söylenebilir. Yine Türkiye 1952-1954 yılları arasında NATO'ya girmekle elde edilen güvenliğin daha da genişletilmesi ve güçlendirilmesi hamlesine yönelmiştir. Yunanistan'ın İngiltere'ye başvurarak adayı resmen istemesine karşı, Türkiye'nin Yunanistan ile Balkan İttifakını gerçekleştirmeye çok daha önem vermesi, Kıbrıs sorununda başlangıçta pasif kalmasına ve mesafe kaybetmesine neden olmuştur (Kaya ve Yeter, 2018:217).

Ekim 1950 Rum Ortodoks Başpiskoposu seçilen Makarios, sık sık Yunanistan, İngiltere ve Amerika'yı ziyaret ederek Enosis için propaganda yapmaya başlamıştır. Bu durum üzerine Türkiye'de de özellikle üniversite gençliği Enosis'e karşı mitingler düzenlemiştir. DP iktidarı, Kıbrıs meselesini yalnız İngiltere'yi ilgilendirmesi gereken bir iç mesele olarak tanımlamış ve başka herhangi bir devletin ada üzerinde bir hak iddia etmesini kabul etmemiştir. Hatta Başbakan Menderes'in bu dönemde Balkan Birliği'ne siyasi olarak zarar verebileceği endişesiyle mitinglerin yapılmasına bile karşı çıktığı bilinmektedir. Diğer taraftan da Menderes Hükümeti, 1951 yılı sonlarına kadar, NATO'ya kabul edilmeyi dış politikalarının ana hedefi olarak değerlendirdiklerinden Kıbrıs meselesine temkinli yaklaşmışlar, NATO'ya katılım sürecini zedeleyecek bir politika izlemekten kaçınmışlardır. Bununla birlikte

Hükümetin 18 Şubat 1952 tarihinde NATO'ya girişinden sonra da Kıbrıs konusundaki tavrının değişmediği ve NATO yolu ile ittifak kurduğu İngiltere ve Yunanistan ile ilişkilerinin bu sorundan etkilenmemesi için gayret ettiği görülmektedir (Değerli, 2018: 88-89).

Kıbrıs sorunu, Yunanistan tarafından bir şikâyet konusu olarak ilk defa 16 Ağustos 1954'te BMGK önüne taşınınca uluslararası bir sorun haline gelmiştir. Yunanistan, bu başvurusunda Kıbrıs Adası halkının kendi geleceğini kendilerinin tayin etmesi (self-determination) ilkesinin uygulanmasını istemiştir (Kaya ve Yeter, 2018:217). BM, sorunun görüşülmesini gündeme almasına rağmen Genel Kurul, 17 Aralık 1954'te oy çokluğu ile *“halkların eşit hakları ve kendi kendini yönetim ilkesinin BM gözetimindeki Kıbrıs ahalisi için uygulanması meselesinin daha fazla görüşülmemesine”* karar vermiştir (Değerli, 2018: 89-90). Bu karar Türkiye'yi memnun ederken istekleri reddedilen Rumlar, 1 Nisan 1955'te Kıbrıs'ta EOKA (Ellonikos Organismos Kypriakan Aganista-Kıbrıslı Savaşçıların Milli Teşkilatı), OXEN (Gençlerin Hristiyan Ortodoks Birliği) ve PEON (Kıbrıs Enosisçi Gençlik Teşkilatı) gibi örgütler kurmuştur. Bu örgütler, 1 Nisan 1955'te İngilizleri adadan atmak, Türk halkını yok etmek ve Kıbrıs'ı Yunanistan'a bağlamak amacıyla harekete geçmişlerdir. Kıbrıs'ta olayların bu şekilde gelişmesi üzerine İngiltere “Doğu Akdeniz Savunması ve Kıbrıs Sorununu” görüşmek maksadıyla 30 Haziran 1955 tarihinde Türk ve Yunan hükümetlerine resmen çağrıda bulunarak Kıbrıs konusunu çözüme kavuşturmak üzere Londra'da bir konferans toplamaya karar vermiştir (Kaya ve Yeter, 2018:218).

29 Ağustos 1955'te toplanan Londra Konferansı sırasında Türkiye'de 6-7 Eylül olayları meydana gelmiştir. 5 Eylül 1955 tarihinde İstanbul Ekspres Gazetesi'nin Selanik'teki “Atatürk'ün evine bomba atıldı” başlıklı haberinin duyulması olayların başlamasına neden olmuştur. Yakın siyasi tarihimize 6-7 Eylül olarak geçen hadiselerle ilişkin tutanaklara da yer verilmiştir.

Aralık 1956'dan itibaren ise DP'nin Kıbrıs politikası değişmiş bu döneme kadar savunduğu statükonun devamı ve Kıbrıs'ın Türkiye'ye geri verilmesi tezlerini terk ederek 16 Haziran 1958 tarihindeki TBMM gizli oturumunda alınan karar ile taksim tezini savunmaya başlamıştır. İngiltere Hükümeti, Kıbrıs'ta yaşanan olayları durdurabilmek ve bir anayasa hazırlayabilmek için, 1956 yılının temmuz ayında

anayasa uzmanı Lord Radcliffe'yi Kıbrıs'a göndermiştir. Radcliffe çalışmalarını kısa bir süre içinde tamamlayarak, hazırladığı raporu 12 Kasım 1956 tarihinde Sömürgeler Bakanı Lennox-Boyd'a sunmuştur.

19 Aralık 1956 tarihinde resmen açıklanan ve Kıbrıs'a mahalli muhtariyet verilmesi için hazırlanan bu tasarı self-goverment şekli ile ilgili olup self-determinasyon konusunu kapsamına almamıştır. Kıbrıs'ta her iki topluma sınırlı bir yönetim hakkı tanıyan anayasa önerisine göre; iç güvenlik, savunma ve dış politika İngiltere'nin tayin edeceği valinin denetiminde olacak, başbakan, bakan ve yargıçlar yine vali tarafından atanacaktı. Kıbrıslıların idaresine bırakılan alanlarla ilgili çalışma yapmak içinse bir yasama meclisi, hükümet ve mahkemeler kurulacaktı. Kurulacak bu yasama meclisinin otuz altı üyesi olacak, bu üyelere 24'ü Rum, 6'sı Türk olacak ve altısını da vali atayacaktı. Ayrıca, hükümette Türk işlerine bakacak bir bakanlık kurulacaktı. Ancak Yunanistan, Kıbrıs halkına self-determinasyon hakkını tanımaması ve Ada valisine çok geniş yetkiler vermesi nedeniyle bu planı kabul etmemiş, bu yüzden de anayasa yürürlüğe girememiştir (Aybak, 2017: 38-39).

1958 yılına gelindiğinde ise DP iktidarı, Adadaki Türklere karşı gerçekleşen saldırıların artması ve durumun giderek kötüleşmesi üzerine Türkiye kamuoyunun da baskısıyla “Ya taksim ya ölüm” diyerek taksim tezini savunmaya başlamıştır. İngiltere ise tüm bu gelişmelere bağlı olarak tek tarafın istekleri doğrultusunda adım atılamayacağını anlayarak 19 Haziran 1958 tarihinde Macmillan Planı'nı ortaya atmıştır. Yunanistan'ın ilk teklifi reddetmesi üzerine İngiltere, Yunan tarafı lehine bazı değişiklikler yaparak tekrar sunmuş ama teklif Yunanistan tarafından ikinci defa reddedilmiştir. Yunanistan önce 15 Eylül 1958'de, daha sonra 25 Kasım 1958'de BM'ye planın uygulanmasını engellemek için başvuruda bulunmasına rağmen başarılı olamamıştır. Nitekim 5 Aralık 1958'de BM'nin Türkiye'nin rızası olmadan Kıbrıs'ın geleceği ile ilgili karar alınamayacağı şeklinde bir karar alması üzerine Yunanistan, anlaşma masasına oturmayı kabul etmiştir (Değerli, 2012: 96).

Sonuç olarak İsviçre'nin Zürih kentinde, 20 Ocak 1959'da Türk Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ile Yunan Dışişleri Bakanı Evangelos Averof; 5 Şubat 1959'da da Türkiye Başbakanı Menderes ile Yunanistan Başbakanı Karamanlis görüşmeler gerçekleştirmiştir. Altı gün süren Zürih toplantıları sonucunda, 11 Şubat 1959'da Zürih Antlaşması imzalanmıştır. 19 Şubat 1959'da da İngiltere Başbakanı

Macmillan, Yunanistan Başbakanı Karamanlis ve Türkiye Başbakanı Menderes tarafından imzalanan Londra Antlaşması ile Kıbrıs Türkleri de bu devletin iki eşit statülü kurucusundan biri olmuştur. Ayrıca bu antlaşmaya göre, Kıbrıs Cumhuriyeti'nde Cumhurbaşkanı Rum, yardımcısı Türk olup, beş yılda bir ada halkı tarafından seçimle iş başına geleceklerdir. Aynı zamanda on Bakandan 7'si Rum, 3'ü Türk ve Temsilciler Meclisi üyelerinin %70'i Rumlardan, %30'u Türklerden oluşacaktır. Kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin dili Rumca ve Türkçe olup, kendisine ait bir bayrağı olacaktır. Söz konusu antlaşmalarda yer alan esaslara uygun olarak, 19 Şubat 1959'da Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası onaylanmış, Garanti ve İttifak Antlaşmaları da aynı gün üç ülke temsilcileri tarafından imzalanmıştır(Kaya ve Yeter, 2018: 226-227).

16 Ağustos 1960 tarihinde Kıbrıs Cumhuriyeti resmen ilan edilmiştir. Böylece Kıbrıs Türk Topluluğu, yeni anayasal düzenin kurucu ortaklarından birisi olarak yer alırken Lozan Antlaşması ile Kıbrıs üzerinde bütün haklarını kaybeden Türkiye, garantör bir devlet olarak yeniden Kıbrıs'ta söz sahibi olmuştur.

Kıbrıs sorununa ilişkin Meclis tutanaklarından öncelikle “6-7 Eylül Olayları” sonrası İstanbul, Ankara ve İzmir'de ilan edilen Örfi İdare'ye ilişkin olan tutanaklara ardından ise Londra ve Zürih Antlaşmalarının TBMM'de kabul edildiği oturum tutanaklarına yer verilmiştir.

Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın 7 Eylül 1955 tarihinde TBMM Başkanlığına verdiği TBMM'nin içtima daveti hakkında Riyaseti Cumhur Tezkeresi'nde hükümetçe İstanbul, İzmir ve Ankara vilâyetlerinde Örfi İdare ilan edilmiş olduğundan Teşkilâtı Esasiye Kanununun 86'ncı maddesine tevfikân TBMM'yi 12 Eylül 1955 Pazartesi günü saat 15:00'da toplantıya davet ettiğini bildirmiştir. 12 Eylül 1955 Pazartesi günü TBMM'nin Onuncu Dönem İkinci Yasama Yılı Sekseninci Birleşiminde öncelikle Başbakan Adnan Menderes tarafından TBMM Başkanlığına 10 Eylül 1955 tarihinde verilen İstanbul, İzmir ve Ankara vilâyetlerinde Örfi İdare ilanına dair Başvekâlet tezkeresi okunmuştur.

“Kıbrıs meselesi ve Selanik'te Atatürk'ün doğduğu eve ve Konsoloshanemize karşı vuku bulan tecavüzü vesile ittihaz ederek vatandaşları tahrik ve memleketin yüksek menfaatlerine aykırı olarak Hükümet kuvvetlerine karşı koymak suretiyle girilen toplu hareketlerin âmme huzur ve asayişini ihlâl edecek istidat göstermesi muvacehesinde, Teşkilâtı Esasiye Kanununun 86'ncı maddesi hükmüne tevfikân İstanbul, İzmir ve Ankara vilâyetlerinde Örfi İdare ilanı İcra Vekilleri Heyetinin 7.12.1955 tarihli toplantısında kararlaştırılmıştır. Keyfiyetin Yüksek Meclisin tasdikine arzını saygılarımla rica

ederim.”(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:10, C:7, Toplantı:1, Birleşim:80, Sayfa: 668).

Tezkereye ve gündeme dair ilk söz alan CHP Grubu adına Malatya Milletvekili İsmet İnönü olmuştur. İnönü konuşmasında;

“(…)Örfî İdare ilanına sebep gösterilen vukuatın tafsilâtını dinlemek isterdik. Gerçekten 6-7 Eylül 1955'te İstanbul ve İzmir'de pek ehemmiyetli hâdiseler vukua gelmiştir. Masum vatandaşların canlarına, mallarına şereflerine tecavüzler yapılmıştır. Bu haller karşısında duyduğumuz pek derin, pek acı teessürlere teselli bulamıyoruz. Cemiyet hareketlerinde taşkınlıklar çıkabilir. Bunlar birtakım zararlara da meydan verebilirler. Ancak, bu hareketler vatandaş koruyan kanun kuvvetlerinin kudretli müdahalesi ile karşılanır. 6-7 Eylül hâdiselerinin çok hazin tarafı, tecavüz edenlerin coşkun hissiyat ile kendini kaybetmişler halinde değil, âdeta hiçbir mâni karşısında bulunmayan rahatlık ve kolaylık içinde işlerini gören insanlar olarak görünmeleridir. Vatandaşların maddi zararları büyük ölçülerde olduğu söyleniyor. Milletimiz, millî servetinden ehemmiyetli bir kayba uğramıştır, Kaybolan servetler yanında tazmin ve tamir olarak da milletimiz geniş bir fedakârlığa mecbur olacaktır.

Muhterem arkadaşlar, 6-7 Eylül hâdiselerinde kayıplarımız, asıl manevi cihetten pek ağırdır. Vatandaşın el sürülmez hakları kanun himayesi, hukuk devleti gibi mefhumlar da ağır sarsıntılar geçirdi. Bu hareketler, vatani cehennem kılan, Türk milletini medeniyet ailesinde lekelemek isteyen teşebbüslerdir. Her manasıyla millî bir felâkete uğradık. Tecavüzleri büyük, âlicenap, masum milletimiz bir baştan öbür başa ret ve tel'in eder. Tecavüzlere TBMM asla müsamaha etmeyecektir. Bugünkü vazifelerimiz için şunları düşünebiliyoruz: İlk önce vatanda asayişe katî olarak hâkim olmak lâzımdır. Namuslu vatandaş insan haklarına sahip olarak tam bir emniyet içinde ve kanun himayesinde bulunduğundan emin olmalıdır. Hükümet vukuat yerlerinde örfî İdare istiyor. Ancak, Ankara'da geçen hâdiseler burada Örfî İdarenin devamını gerekli göstermiyor. Örfî İdare ilânı için bilmediğimiz sebepler yoksa Ankara'da örfî İdareden vazgeçmek gerektir, Örfî İdarenin bir an önce lüzumsuz hale gelmesini temenni etmekte müttefik olduğumuza şüphe etmiyoruz. Ondan sonra istediğimiz 6-7 Eylül faciası üzerine bütün hakikatlerin meydana çıkmasını temin etmektir, örfî İdarenin bir vazifesi de bu suretle ifade edilmiştir. Şimdilik ümitle göz diktığımız ışık bu istikamettir. Hâdiselerin her tarafı karanlıktır. Bu kadar tertipli ve teşhizatlı bir tecavüz ne vakitten beri, nasıl hazırlanmıştır? 6 Eylül saat, öğleden sonra, 5-6 dan itibaren vahim tabiatta başlayan tecavüzler serbestçe nasıl geliyor! Nihayet askerî kuvvetler, sivil idarenin talebiyle derhal yardıma gelebilirlerdi. Hâdiseler yerleri de büyük askerî merkezlerdir. Hep bildiğimiz hicap ve elem verici tereddüt mevzularını tekrarlamayacağım. Hâdiselerin hazırlanış, ilerleyiş seyrinin mutlaka meydana çıkmasını isteriz. Tecavüzlerin karakteri de tetkik edilmeye değerlidir. Fevrî hiddetlerin dış münasebetlerdeki nahoş gerginliklerin tesiri olduğu kadar içtimai dertlerin de tesiri his olunuyor. Adi cinayet istidatlarının geniş iştiraki ise açıktır. Meydana çıkacak hakikatlerin TBMM'yi ve büyük milletimizi hakkiyle aydınlatmasını Örfî İdareden mesul olan şerefli askerlerimizden kesin olarak bekleriz. Hakikatlerin ne kadar acı, hatta ne kadar utandırıcı olsa bile olduğu gibi gösterilmesi büyük milletimize karşı temize çıkmanın tek çaresidir. Asil milletimize karşı şeref borcu ancak bu şekilde ödenebilecektir. Biz amme hizmetinin yolunda bulunan insanlar da ancak bu suretle vebalden kurtulabiliriz. Sonra facia hakikatleri üzerine TBMM'nin alacağı tedbirler de vardır. Bu tedbirlerde isabet etmek, ancak doğru bilgiler elde edilmekle mümkün olabilir. Muhterem arkadaşlar; asayişten ve hakikatleri beklemekten sonra üçüncü ve ayrılmaz tedbir olarak TBMM'nin toplantısının devam etmesini lüzumlu görüyoruz. TBMM'nin, haftada bir gün toplanarak iç ve dış politika üzerinde Hükümetin bir söyleyeceği varsa onu dinlemesi ve yoksa gelecek haftayı beklemesi kâfidir. TBMM'nin toplu bulunması, iç ve dış gerginlik karşısında vatandaş kaderine huzur ve selâmet verecek başlıca vasıtaadır. TBMM'nin toplu bulunması hakikatlerin bir an önce kendisine arz edilmesi için en

faydalı ve en tesirli bir istek manasını taşıyacaktır. ”(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:10, C:7, Toplantı:1, Birleşim:80, Sayfa: 668-669).

ifadelerini kullanmıştır. İnönü’nün ardından CMP Grubu adına söz alan Kırşehir Milletvekili Ahmet Bilgin;

“(…)Öyle bir facia ki; onun maddi zararlarından ziyade memleket ve milletimizin şeref ve itibarını, tahmini güç bir zamana şamil olarak gölgelendirmek tehlikesini arz etmesi bakımından çok derin bir mana ve ehemmiyet taşımaktadır. Bu keyfiyet kanunlarımızın ve asırlar boyunca asaletinin delillerini vermiş olan millî ahlâkımızın teminatı altında bulunan vatandaş haklarına vaki tecavüz karşısında milletçe duyduğumuz teessür ve ıstırapı günden güne arttırmaktadır.(…) Türk Milletinin bu şeni hâdise ile lekelenemeyeceği ve bir suikaste mâruz bırakıldığı hakikati elbette meydana çıkacak ve anlaşılacaktır.(…)

Tahripçiler küçük gruplar halinde hedeflerini evvelden tayin ettikleri ve aletlerini de evvelden hazırladıkları his ve kanaatini verecek bir tarzda tahrip hareketlerinde bulunmuşlardır. Şayanı dikkat olan bir nokta da yalnız tahriple iktifa edilmesi ve yağma ve garet olmamasıdır. Sonradan gruplara çapulcular da katılmış ise de yağma hareketi çok mahdud kalmıştır. Birçok müşahitler de bunu teyit etmektedirler.(…)Şu vaziyete göre hâdiseyi, âni bir heyecanın eseri olmaktan ziyade bir tertibin mahsulü olarak mütalâa etmek mantıki bir zaruret halini almaktadır.(…)

Türk zabıtasının bu kadar geniş bir tertibi önceden tespit edememesi ve hâdise başladığı zamanda önlemek için ciddî ve müessir bir müdahale imkânını bulamaması hâdisenin en karanlık noktalarından birini (...) zabitanın mütecaviz ve tahripçilere karşı ciddî bir müdahalede bulunduğunu gösterecek bir hâdise cereyan etmemiştir.(…) Türk zabıtası izahı mümkün olmayan bir atalet içinde kalmıştır. Dikkate şayandır ki idare âmirlerinin de tecemmuatı men eden kanun hükümlerinin kendilerine tahmil ettiği vazifeleri yaptıklarına dair hiçbir emareye rastlanamamıştır.(…)”

“(…)Vazifelilerin lâkaydisi yolundaki neşriyat Dahiliye Vekiline kadar sirayet etmiş ve bunu takiben idareciler arasında tebeddül olmuş ve Dahiliye Vekili de istifa etmiştir. Sebepleri açıklanmayan bu tebeddülât ve istifayı halk efkârının, İstanbul, İzmir hâdiselerindeki mesuliyetlerle izah etmesi pek tabiidir.(…)”

“(…)Zira hâdise Türk Milletinin yüksek ve medeni vasıflarını gölgeleyebilecek ve onu medeniyet âleminden manen tecrit edebilecek bir vahamet arz etmektedir. Böyle bir vaziyet karşısında memleketin yüksek menfaatleri, mesele tamamen aydınlanıncaya kadar, Yüksek Meclisini içtima halinde bulunmasını zaruri kılmaktadır. Zira hâdiselerin göstereceği inkişaflar Büyük Meclisin türlü tedbirler ve karar almasını ve belki de Meclis tahkikatı yoluna girmesini icap ettirebilir.(…)”

“(…) Diğer cihetten, artık bütün millet bir teyakkuz halindedir. Bu da bu nevi hâdiselerin tekerrürünü imkânsız kılacak en şümullü teminattır. ”

“(…)Bu itibarla memleketimizi fevkalâde tedbirlere muhtaç istikrarsız bir bünye içinde göstermek isteyeceklere bir imkân ve fırsat verebilecek olan Örfî İdarenin devamını lüzumsuz ve çok mahzurlu görmekteyiz. Yüksek Meclisin içtimalarına devam ile her hususta murakıp vaziyette kalmasını Örfî İdareden daha müessir ve huzur verici bir hâdise teşkil edeceği kanaatindeyiz.(…)”(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:10, C:7, Toplantı:1, Birleşim:80, Sayfa: 670-671).

demiştir. Daha sonra söz alan Burdur Milletvekili Mehmet Özbey ise hadiseleri komünistlerin gerçekleştirdiğini iddia etmiştir. Aşağıda da geniş bir

şekilde yer verilen ifadelerinde de görüleceği üzere yaptığı konuşmanın içeriğinin sert olduğu söylenebilir.

“(...)İstanbul'daki bu feci felâketi gözlerimle gördüm. Yüz milyonların üstünde, milyarlarca yaklaşılan bu zararları şahsan müşahade ettim.(...)”

Felâketin asıl müsebbibi ve tahrikçileri daha ziyade Yunan devlet adamları, Yunan halkı, gençliği, radyoları ve gazeteleri olmuştur. Bizim asîlâne, efendice sükût ve sabır ve itidalimize rağmen; onlar iki senedir durmadan ve mütemadiyen artan bir ihtirasla Kıbrıs hakkında mitingler, nümayişler tertip ederek âdeta ruhlarımızda derin bir hiddet ve asabiyet yaratmışlar, biz Türkleri en hassas yerimizden vurarak Selanik'teki Atamızın evine attıkları bomba ile sabır ve tahammül bardağını taşırılmışlar, Türk milletinin hislerini galeyana getirmişlerdir. Ne yazık ki, Türk gençliğinin bu necip duygularının izharına teşebbüs edilince yıllardır sinsi sinsi(...)”

Bu felâket yalnız ve yalnız komünistlerin plân ve programları neticesinde vukua gelmiştir. Yıllardır sinsi sinsi nöbet bekleyen komünistler bunu fırsat bilerek plânlı çalışmalarlarıyla araya çapulcu ve yağmacıları da karıştırarak

Hakikatte ise İzmir ve İstanbul sokaklarına dökülen idrak ve şuurdan mahrum bu yıkıcı selin Kıbrıs davası ile asla alakası yoktur. Bu felâket yalnız ve yalnız komünistlerin plân ve programlarının eseridir. Öylesine ki, komünistler bir yandan Hükümeti, bir yandan da memleketi güç bir duruma düşürmek için gizliden gizliye ve en ince teferruatına varıncaya kadar hazırlanmış, kiliselerin yakılması, dükkânların soyulması, mağazaların yıkılması için ne varsa hazırlıklarını yapmışlar, balta ve balyozlarını, kazma ve küreklerini günlerce evvel tamamlayarak bütün sokak ve caddelerde aynı zamanda tahribe başlamışlardır. Şu felâket gösteriyor ki, komünistler için Kıbrıs sadece bir parola idi. Bugün Kıbrıs olmasa idi yarın herhangi bir fırsattan faydalanarak aynı işi yapabileceklerdi. Bunu öyle hesaplı bir zamanda yaptılar ki, dünya milletlerinin İstanbul 'da 58 milletin güzide mümessillerinin toplandığı bir sırada memleketimizden çeşitli intibalar alacakları bir zamanda yapmışlar, millî şeref ve haysiyetimizle oynamışlardır.(...)”

Gözlerimizle gördüğümüz bu felâket herhangi fevri heyecan ve galeyanın eseri olamaz. Bunlar evvelce tasarlanmış bir plân ve programın mahsulüdür. Bu fecaat, tahrip ve yağma, tarihimizde asla görülmemiştir. Çünkü Türkler asla yağmacı ve çapulcu değildir. Yakın tarihimiz meydandadır; Fatih, İstanbul'u fethederken kimsenin malına, canına, ırzına dokunulmamış, kiliseler yakılmamıştır. 500 sene böyle bir felâket de görülmemiştir. Bu fecaat ancak ve ancak kanı bozuk komünistlerin eseridir.(...)”

Sayın arkadaşlar, Türkiye ve Yunanistan için sulh, saadet getirecek dostluğun düşmanları davardır. İşte komünistler, bu düşmanların başındadır. Komünistler bu dostluğumuzu bozmak için Kıbrıs işini aşılamışlar, alevlendirmişlerdir. Maalesef Yunan idarecileri komünistlerin bu oyununa ve manevralarına inanmışlardır. Hülasa arkadaşlar; komünistlerin İzmir ve İstanbul'da işledikleri bu feci cinayetten Türk ve Yunan milleti çok üzgündür. Dünyaca kahramanlığı, mertliği ve efendiliği ile tanınan Türkler bu komünistlere icap eden en ağır cezaları süratle verecek, icabında vatanımızı Rus'un kucığına atmaktan çekinmeyecek bu vatan hainlerini, söndürdükleri yuvaların, yaktıkları mabetlerin, yıktıkları mağazaların, önünde hemen asılmalarıyla amme vicdanı huzura kavuşacak, hak ve adalet yerini bulacaktır. Çünkü biz bugün onları asmazsak, onlar yarın bizim ve Türk vatanının idamını hazırlayacaklardır.”

“(...)Onun için bu sütü bozuklara merhamet etmek cinayet işlemek demektir. Cumhuriyet rejimimizin ve Anayasa hükümlerimizin bekası için bu muzır yuvaların süratle temizlenmesi şarttır ve lâzımdır.”

"(...)Bu soysuzların kökünü kazımak Büyük Meclisimiz için farzı ayn olmuştur."

"(...)Kızıl ihtilâli boğduğumuzu göstereceğiz."

"(...)Türk mukaddesatına, kalbimize hançer saplanmıştır. Sokağın, demokrasimize yöneltmek istediği bu ihanet hançeri kendisine, komünist yüreğine çevrilecektir."

"(...)Türkiye'de demokrasi idaresinden başka hiçbir kuvvet barınamaz ve komünistlik asla hortlayamaz."(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:10, C:7, Toplantı:1, Birleşim:80, Sayfa: 671-672).

ardından İstanbul Milletvekili Ali Fuat Cebesoy ise şunları söylemiştir;

"(...) Bu feci hâdiselerin dâhilde ve hariçte aleyhimize yarattığı fena havayı nasıl düzeltebileceğimiz olacaktır. Hâdiselerin mahiyetini tahlil edecek olursak Kıbrıs meselesi; sonra Selanik'te Atatürk'ün doğduğu eve atılan bomba münasebetiyle haklarımızı bütün cihana aksettirebilmek için müsaade edilen toplantıların, hain ve gizli ellerin ve teşekküllerin mahirane hareketleriyle biraz sonra en mukaddes hedeflerinden ayrılarak mal ve mesken emniyetinin mahfuziyeti aleyhine feci bir surette dönmüş ve birkaç saat içerisinde milyonlarca millî servetimizin kaybolduğunu da teessürle görürüz."

"(...)Meclisi Âlinin İdarei Örfiye ilânını kabul edeceğinden şüphem yoktur. Her halde bunun müddetinin iki aydan fazla olmamasını temenni ederim. Kanaatimce, İdarei Örfiye, demin bahsettiğim gizli ve hain teşkilâtı meydana çıkartacak ve bir daha bunların yeniden faaliyete geçmemesi için müsebbiplerini âdilâne bir surette cezalandıracaktır. Fakat bu kadarı bendenizce kâfi değildir. İdari ve siyasi teşkilâtta beceriksizlik ve kusurları da(...)"(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:10, C:7, Toplantı:1, Birleşim:80, Sayfa: 673).

İstanbul Milletvekili Zakar Tanver de meseleyi laiklik üzerinden ele alıp her anlamda şahlanış içerisinde olunan bir dönemde gericiliğe izin vermeyeceklerini ve anayasal anlamda yurttaşların eşit ve Türk olduklarını belirtmiştir.

"Millî hayatımıza kasteden kuvvetin başka kisvelere bürünerek caniyane tasavvurlarının tahakkukuna uğraştığını görüyoruz. Binaenaleyh ilk vazifemiz bu kisveleri ortadan kaldırmak olmalıdır. Bunlar nedir!Henüz bazı geri kafalı dimağlarda mevcut müslim gayrimüslim ayrılığı."

"(...)Bu felâkete maruz kalan azınlığa karşı Sayın Başvekilimizin sempatisine şahsan şahidim. Delillerini de verebilirim, örfi İdare ilân edilmiştir. Eminim ki bu vandalizmi işleyenlere, vazifelerinde tekasül gösterenlere kanun müstahak oldukları cezayı verecektir. Ve mağdur olanlara, bilhassa küçük esnafa Devlet her nevi yardımı yapacaktır."

"(...)Ancak saltanat ve halifelik devirlerinden kalma bir zihniyetinin izleri mevcuttur. Bazı örümcek bağlamış kafalar, Türkiye Cumhuriyeti'nin Laik bir devlet olduğunu henüz anlamamış bulunuyorlar. Artık bu memlekette dinî faikiyetin değil ancak ve ancak istidat ve kabiliyet önünde bütün kapıların açık olduğunu daha öğrenmemiş olanlar vardır. Din bir vicdan işidir."

"(...)Herkes inandığı mezhepte serbesttir. Bütün dinler şayanı hürmettir, işte kara yobazlık maalesef hunhar kuvvetler elinde tehlikeli bir silâh oluyor, din kisvesi arkasında vatani kalbinden hançerlemek isteyenlere bir daha fırsat verilmemelidir."

(...) Türkiye'yi teşkil eden unsurlar da şüphesiz ki, hepsi Türk'tür. Aynı eşit muameleye tâbidir.

(...)Fen ve ilmin bu şahlanış devrinde ileri bir medeniyette, ileri bir millet olmaya azmetmiş, bu uğurda fevkalbeşer gayret sarf eden Türkiye'de artık geri, çürük zihniyetlerin yeri olmamalıdır. Sizleri temin ederim ki, memleketimizde yaşayan ufacık gayrimüslim azınlık mukadderatını bu memleketin mukadderatına bağlamış, bu memleketin iyiliğine candan sevinen ve maazallah felâketine de samimiyetle üzülen insanlardan mürekkeptir.”(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:10, C:7, Toplantı:1, Birleşim:80, Sayfa: 673-674).

Kırşehir Milletvekili Osman Alishiroğlu ise yaşanan hadiselerin komünistlerin tahrikleri ile gerçekleştiğini ve gerekli önlemleri alıp süreci doğru yönetemediği için Başbakan Adnan Menderes'i istifaya davet etmiştir;

“(…) Ehemmiyetli nispetteki vatandaşlarımızı hedef itti haz eden böyle bir suikast karşısında bütün kudretimizle harekete geçeceğiz ve geçmiş bulunuyoruz.(...)yer yer dünya ufuklarında havayı karartmak isteyen kızıkların tahrikleriyle her memleketde bulunması tabii görülen bazı heyecan erbabının eseri olduğu meydandadır.(...)Bunu millet olarak tertip etmediğimiz gibi tasvip de etmiş değiliz. Bu sebeple dostlarımızın ve bilhassa Garp âleminin hâdiseyi olduğu gibi kabul edeceklerini, devlet ve millet olarak bize izafe etmeyeceklerini ümit etmekteyiz.(...)Hâdisede yukarda işaret ettiğim gibi kızıl tahrikin his ve heyecanın, tesiri büyüktür. Fakat bu tahrik sinsi ve devamlı olarak işlemiştir. Hâdisenin muayyen semtlerde aynı saatte başlaması aynı tempo ile gelişmesi, tahrip edilecek hedeflerin gayet iyi tespit edilmiş olması hazırlığın günlerden beri devam ettiğini gösterir. Demek ki, hâdisenin bir hazırlık devresi vardır. Buna rağmen İstanbul' da bulunan Hükümet erkânı en iyi haber alma vasıtalarına da malik olduğu halde bu hâdiseden haberdar olamamıştır; kanaatimce bunu Hükümetin lâkaydisinden başka bir şeyle izah edemeyiz. Allah göstermesin daha mühim hâdiselerin arifesinde bulunduğumuzu farz edelim, basireti bağlanmış bulunan bu Hükümetle ne yapacağız? İş işten geçtikten, tahrik ve fesat tohumları meyvelerini verdikten sonra Hükümetin mazeret kabilinden Dahiliye Vekilini istifa ettirmesi, üç generale işten el çekirmesi, bilmem emniyet müdürünü değiştirmesi bir kıymet ifade etmez. Hükümetin çekilmesi iktiza eder. Muhterem arkadaşlar; sizleri ademi itimat beyan etmeye ve Başvekili de istifaya davet ediyorum. Arkadaşlar Örfi İdareye gelince; asayişin temin edildiği, sükûnetin avdet ettiği matbuat vasıtasıyla haber verilmektedir. Yine tahrikçilerin adalete teslim edildikleri de bilinmektedir. Bu itibarla bu tedbirin devamında fayda olmadığı, bilâkis iç politikamız ve vatandaş huzuru bakımından mahzurlu bulunduğu kanaatindeyim. Birkaç gün sonra Meclisi Umumi seçimleri de olacağına göre Örfi İdare müddetinin tenkisi yerinde olur, takdir Muhterem Heyetinizindir.”(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:10, C:7, Toplantı:1, Birleşim:80, Sayfa: 674-675).

Daha sonra söz alan DP'nin Rum asıllı İstanbul Milletvekili Aleksandros Hacopulos'un konuşması da yine önemlidir. Türk vatandaşlığına, birlik ve beraberliğe vurgu yaptıktan sonra Ulus Gazetesi'nde çıkan bazı haberlerin asılsız olduğu iddiasında bulunmuştur.

“(…)Pek Muhterem Reisicumhurumuz Celâl Bayar (...) kendilerine en büyük şükran ve minnettarlığımı ifade etmek isterim. Bu hâdiselerin vukuu anından itibaren pek Muhterem Hükümet Reisimiz Adnan Menderes (...) kendilerine ne kadar teşekkür etsem azdır. Ellerinden geldiğini yapacaklarına da eminim. Dinimin Hristiyan olması hasebiyle değil;

bir Türk vatandaşı ve bu milletin mümessili olarak medeniyetimize ve tarihimize vurulmuş olan bu darbe beni son derece üzmüştür, üzmemesine de imkân yoktur. (...) Bu hâdiseler ani bir feveran mahsulü değildir. Muhtelif istikametlerden aynı taktikle ve aynı programla ve aynı sistemle bunun çok zaman evvel bu gibi işlerde ehil eller tarafından hazırlandığı hiç şüphe götürmez bir hakikattir. (...) Anayasamızın 88'nci maddesini okuyalım. Türkiye'de din ve ırk ayırt edilmeksizin Vatandaşlık bakımından herkes Türk'tür. Ve biz bununla iftihar etmekteyiz. Sayın arkadaşlarım; bugünkü Türkiye, hak ve adalet prensipleri üzerine kurulmuş büyük bir imparatorluğun özüdür. (...)Ve muhtelif din ve ırka mensup insanlardan müteşekkil ise bu, geçirdiği tabii merhalenin bir neticesidir. Arkadaşlar biz bugün filân devletle bozuştuk diye o ırktan olan vatandaşları mağdur edersek öbür gün falan devletle bozuştuk diye başkalarını mağdur edersek bu vatanın hali ne olur? Bunu reddediyoruz arkadaşlar. Bütün dünya biliyor ki, hiçbir vatandaş ne esir ne de rehindir. Fakat bunu bu şekle sokan ve Türk milletinin bütünlüğünü bozan, galeyana getiren maalesef bâzı gazeteciler olmuştur. Matbuatın burada hissesi de vardır. Misal mi istiyorsunuz? Geçen gün, yani ayın sekizinde Ulus Gazetesinde şöyle bir yazı vardı: Kiliseleri Rum Papazları yakmıştır. Bu olur mu arkadaşlar? (...)Emniyet teşkilâtı maalesef gafil avlanmış, maalesef uyumuş ve belki de; dilim söylemeye varmıyor; bâzı hâdiselere göz yummuştur.(...) Evimin yanı başında polis karakolu bulunmaktadır. Bizi tanır, anne ve babamı bilirler. Tahripçiler evin içine giriyor, evi tamamıyla tahrip ediyor ve evimin önünde duran silâhlı jandarmalar hiç müdahale etmiyor.(...) Yenimahalle'de bir eve çapulcular gireceği anda bir polis onlara yaklaştı ve daha erkendir, bir saat sonra gelin dedi. Buna emniyet mi derler?(...) Bu muazzam nümayişte tek bir polisin burnu kanamamıştır. Sayın arkadaşlar, hemen hemen bütün evlere girenler şu cümleyi kullanmışlardır; "Korkmayın sizi asıp kesecek değiliz. Buna dair emir vardır. Yalnız evlerinizi tahrip edeceğiz." (...) İstanbul'da 74 kilise vardı. 70'i aynı zamanda yakıldı ve yıkıldı. Asıl Türk milleti ve onun hükümdar ve kahramanları mabetlere daima saygı ve sevgi göstermişlerdir. 500 sene zarfında ve birçok harplerin içinde dahi hiçbir kilisemiz, hiçbir mabedimiz yıkılmamış, mukaddes eşyaları bu şekilde vahşiyane ve gaddarca tahrip edilmemişti. Sayın arkadaşlar, mezarlar açılmış, mukaddes ruhanilerimizin, anne ve babalarımızın kemikleri çıkarılmış ve cesetler bıçaklanmış ve yakılmıştır. Arkadaşlar bu mübalâğa değildir. Hakikat ve vukuatın küçük bir cüz'ünün ifadesidir.(...)”(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:10, C:7, Toplantı:1, Birleşim:80, Sayfa: 675-677).

Manisa Milletvekili Hikmet Bayur da yalnız ana dili Rumca konuşan vatandaşların değil Müslüman, Ermeni ve Yahudi birçok vatandaşın zarar gördüğünü söyledikten sonra sıkıyönetim ilanının tabi olduğunu ancak sıkıyönetim ile hükümete bazı sorumlulukların düştüğünü belirtmiştir. Bu kadar maddi zarara uğradıktan sonra,

bu kadar zaruri eşya tahrip edildikten sonra ne gibi ekonomik tedbirlerin alınacağını örneğin zarara uğrayan mal kumaş ise karaborsa olmaması için ne yapılacağı gibi konulara değinmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:10, C:7, Toplantı:1, Birleşim:80, Sayfa: 677).

Söz alan Antalya Milletvekili Burhanettin Onay da hadiseleri temiz ve saf gençliğin ulvi heyecanı ve komünist teşkilat ile ilişkilendirmiştir;

“(...)Hâşa arkadaşlar, ortada evvelâ gençliğin çok mukaddes ve asla zaîfa uğratılmaması lâzım gelen ulvi heyecanının gölgesine sığınan melanetin, sistemli, mektep mezunu, diplomalı komünist teşkilâtı vardır.(...) Ortada aylardan beri ele alınmış ve şişirilmiş tahripkâr bir Kıbrıs mevzuu vardır.(...) Temiz, necip, asıl hislerin tesiri altında kaynaşan, köpüren, şahlanan bir gençlik heyecanı (...) Yalnız değildir arkadaşlar, o temiz kütlenin içinde akrepler, çıyanlar, yılanlar var. Öbür tarafta bundan istifade eden bir komünist teşkilâtı var, bir de yağmacı zümresi var.(...) Onun kazmasıyla balyozu ile indirdiği darbe bir Rum vatandaşın kepengi, vitrini değil, benim millî gururum, benim millî haysiyetimdir.(...) Muhalefet de bu hareketi tasvip etmiştir. İdarei Örfiye'nin ilânı lâzımdır, zaruridir. Müddet bahsi. Bazı arkadaşlarımız bir ay dedi, kimisi iki ay dedi. İleriye sürülen bu teklifler hangi kıstas üzerine arkadaşlar? Onlar daha ziyade politik ve psikolojik esaslara dayanıyorlar. Daha fazla olursa demokrasinin bünyesi rencide olur, diyorlar. Hangi demokrasinin bünyesi arkadaşlar? Evim yanarken, memleket bu halde ıstırap çekerken demokrasi şu tarafta durakalsın.(...)”(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:10, C:7, Toplantı:1, Birleşim:80, Sayfa: 678-679).

Diyarbakır Milletvekili İhsan Hamid Tiğrel meseleye farklı bir açıdan yaklaşmıştır;

“(...)Mevcut iki manzaradan biri, servet ve refah düşkünlüğünün memlekette, maalesef, inkişaf halinde bulunduğu.(...) Bu refah düşkünlüğünün nereden ileri geldiğini, ne gibi sebepler tahtında gelişmiş olduğunu tahkik etmeliyiz. Bu hâdise bize bunu icbar etmektedir. İkinci bir nokta da, anlaşılan, idare cihazının ve işlerin, maalesef, bazı ehliyetsiz ve liyakatsiz ellere tevdi edilmiş bulunmaktadır. Bu ehliyetsiz ellerde idare cihazının bırakılması bizi ileride telâfisi gayrimümkün birtakım felâketlere sevk edebilir.(...) Bu hâdiseden sonra örfî İdarenin ilânına lüzum var mı? Yok mu? Hususundaki noktai nazarıma geliyorum. İdare cihazının ve emniyet teşkilâtımızın, Eshabı Kehf gibi uykuya daldığı bir zamanda memleketin mukadderatını bunlara bırakmak hususunda bir teklifte bulunmak benim vicdanımın kabul etmeyeceği bir şeydir. Ne zaman ki idare cihazını, hakikaten memleket mukadderatını layıkıyla kavrayan ve icap eden tedbirleri alan insanların eline tevdi ederiz, işte o zaman İdarei Örfiyeye lüzum yoktur. Ama bu hâdise de bize göstermiştir ki, böyle bir kuvvete, İdarei Örfiyeye lüzum vardır. Bunu vicdanımın kanaatiyle söylüyorum. Biz şimdi memleketin bu işini İdarei Örfiyeye teslim ettikten sonra gidip yan gelirsek, bizi, ne tarih ve ne de millet affetmez. Örfî İdareyi kabul ediyorum. TBMM'nin toplantısı müstemirdir, müstemirren toplandığına göre hemen dağılmamalıdır. Mûtat toplantılarımıza devam etmeliyiz. Murakabemizi yapmalıyız, İdarei Örfiyenin ne şekilde işlediğini, ne gibi tedbirler aldığını, milletin mümessili olarak burada daimî surette gözden geçirmeli ve murakabe etmeliyiz. Ben bu kayıt ve şartla ancak İdarei Örfiye'yi tasdik ederim.”(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:10, C:7, Toplantı:1, Birleşim:80, Sayfa: 679-680).

Seyhan Milletvekili Sinan Tekelioğlu ise meselenin dini bakımdan algılanmasına karşı olarak bazı ifadelerde bulunmuştur;

“(…)Şimdi medeniyet seviyesinde birçok milletlerin üstüne çıktığımız şu sırada bizi din ile dinlerle mücadele eden insanlar vaziyetine koyanları arayıp bulmak (...) Meclisin önünde sehpaye çekmek bizim vazifemiz olmalıdır.(...) Yalnız bazı arkadaşlar burada konuşurken ekalliyet mebusu olarak konuştuklarını ifade ettiler. Onlar ekalliyet mebusu değildir. Hepimiz Türk’üz. Aramızda hiçbir fark yoktur. Bir zat kalkıyor İstanbul’dan istediği yere kadar gidiyor ona hiçbir yerde dinin nedir diye sormuyorlar. Biz hiçbir zaman hiçbir kimsenin dinine tecavüz etmedik. Onun için o arkadaşta rica ederim azınlıktan mazınlıktan bahsetmesinler.(...) Bir arkadaşım dinden bahsettiler. İrtica vardır dediler, irtica yapacak adam yoktur, eski neslin en eski adamı benim, hangi dinde irtica yaparım acaba? Fakat başka dinlerde irtica oluyor, meselâ: Kıbrıs’ta papaz irtica yapmıyor mu? Biz de hangi hoca kalkıp da Kıbrıs’tan bahsetti. Arkadaşlar, bu memlekette irtica yoktur. Hiçbir zaman da doğmayacaktır.(...)”(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:10, C:7, Toplantı:1, Birleşim:80, Sayfa: 680-681).

İstanbul Milletvekili Hamdullah Suphi Tanrıöver de konuşmasında Türk tarihinin çok eskilere ve geniş coğrafyalara dayandığını bu durumun farklı din ve ırkta insanlar ile yaşama gerekliliğini doğurduğunu ifade etmiş ve meseleyi gençlik açısından ele almıştır.

“(…) Türk Milleti çok rencide olmuş, o, sokaklara atılan, ayaklar altında ezilen kumaşlar gibi millî izzetinefsinin ayaklar altına atıldığını idrak etmiştir(...)Bu hâdisede asıl hedef Rumlardı. Maalesef onlarla beraber bazı Ermeniler de bazı Türkler de ziyan gördüler. Kör bir kasırga bir taraftan estirilmiş, yerinden koparılmış ve neticede bu hâdisi ortaya çıkmıştır.(...) Yunanistan’da ve burada kaleminin mesuliyetini duymayanlar, insanlığın mesuliyetini duymayanlar tahrikler yaptılar. İki milleti daima yan yana tutmak lâzım iken ayırma tehlikesi gösteren yollara saptılar. Gençlerin hepsi yetişkin adamların, güngörmüş adamların olgunluğuna malik değildir. İki kelime üzerine dikkatinizi celp edeceğim, Türk lisanında gençliği delikanlı kelimesiyle tarif ederler; gençlik delikanlılıktır. Delikanlıları tahrik ediniz, cemiyetler vücuda gelir, ellerine geçen meseleyi koskoca bir dava halinde şişirirler ve bunun peşine düşerler. Bu çok defa pek tehlikeli olabilir. Bu sebeple memleketimin selâmeti için temenni ediyorum, Hükümetimizden rica ediyorum: Çok genç zümrelere iç siyaset ve dış siyaset davalarını istedikleri gibi münakaşa etmek serbestisini vermesinler.(...) Kız Lisesinin Müdürü bana dedi ki: “78 kilise yakıldı”. Billâh Türk tarihinde böyle bir şey yok arkadaşlar. Çok feci, ben şahsan Varlık Vergisinin matemini tutmuş olanlardan biriyim. O gün Bükreş’ten mektubumu yazdım, utandığımı söyledim, yanlış olduğunu söyledim, sefir arkadaşlara nasıl cevap verebileceğimi bana öğretiniz, dedim. Bu defaki, ondan on kere daha vahimdir.(...) şimdi Hükümet bizden bir İdarei Örfiye kararı istiyor. İdarei Örfiye kararı doğrudur. Uzun sürmemesini temenni ederiz. İnşallah şartlar yine eski müsait haline avdet eder. Divanı harpler vazifesini görsün.(...)”(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:10, C:7, Toplantı:1, Birleşim:80, Sayfa: 681-683).

Daha sonra hükümet adına söz alan Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Fuat Köprülü de konuya ilişkin açıklamalar yaparken yine hadiseyi komünist teşkilatların organize ettiğini vurgulamıştır;

“(…)Arkadaşlar şundan bundan, emniyet kuvvetlerinin zafiyetinden, vaktinde haberdar olamadığından bahsettiler. Şunu söyleyeyim ki, bu hâdiseden Hükümet evvelce haberdardı. Ona göre bazı tertibat da almıştı. Fakat bu hâdisenin günü ve saati muayyen değildi ve bu bütün gayretlere rağmen âdeti bir baskın şeklinde her tarafta birden tecelli etmiştir.(...) Hâdisi Kıbrıs hâdisesinden dolayı bilhassa gençler ve umumiyetle vatanperver

insanlar tarafından takip edilen vatani bir hâdisе olarak meydana çıktı, fazla galeyanlı bir kısım gençlik bu mevzuda çok fazla hassas davranıyorlardı. Diğer taraftan matbuat da bu hassasiyeti mütemadiyen tahrik etmekte idi. Hatta yalnız matbuat değil, siyasi partiler de bu hususta azami gayret sarf ediyorlardı. Hatta bu meselede hükümetin kâfi derecede faal hareket etmediğini bir kusur olarak, tenkit mevzuu olarak ileri sürüyorlardı. Bu suretle zemin, muhtelif faktörlerle hazırlanmış oldu ve nihayet maksadı mahsusla, Selanik'te patlayan meşhur bomba haberi buraya gelir gelmez, derhal arzu edilen fırsat ele geçirilmiş oldu. Komünistler derhal harekete geçtiler ve gençliğin vatanperverlik tezahürü gibi görünen bu hal birdenbire mahiyetini değiştirerek ve tahripkâr bir hal aldı ve her tarafa hücumlar, yakmalar, yıkmalar başladı. Çünkü komünist unsurlar hâdiseyi evvelce tertipledikleri gibi sevku idareyi ele geçirmişlerdi. Zemini aylar ve aylarca evvel hazırlamış olmasalardı böyle bir hâdisе vukua gelmez, meydana elbette çıkmazdı.

(...)Dünyanın bu son aylarının umumi vaziyeti içinde, Asya'da ve Avrupa'da Komünist faaliyeti gözden geçirilecek olursa bu hâdisenin nasıl ve niçin hazırlandığı gayet iyi anlaşılır. Biliyorsunuz ki Türkiye, bugün Yakın ve Orta - Şarkın ve Balkanların âdeta emniyet temelini teşkil eden bir kilit taşı ve maddi ve manevi varlığıyla ve kuvvetiyle, komünizm tehlikesine karşı diğer sahaları koruyan bir kale mesabesindedir. İşte Türkiye'nin umum dünya vaziyetindeki bu harikulade ehemmiyeti dolayısıyladır ki uzun zamandan beri komünizm faaliyeti Türkiye'nin üzerinde temerküz etmiş ve fırsat bulup onu yıkmak için her türlü tedbiri almış, hiçbir fedakârlıktan çekinmemiştir. Vaktiyle burada, bu kürsüde muhalefette bulunduğumuz sırada sağcılık, solculuk kanunu müzakere edilirken söylediğim sözleri tekrar edeceğim. Bu komünizm propagandası Türkiye gibi bir memlekette esas mahiyetiyle tecelli etmez.

(...)Biliyorsunuz, Kıbrıs'ta ilhak hareketini teşvik eden, körükleyen, Atina'da aynı faaliyete taraftar temin eden, buna mukabil bizde de asabiyeti tahrik eden, Selanik'te bombayı patlatan ve telgrafa çeken eller aynı ellerdir, aynı teşkilâttır, aynı sistemli, aynı merkezin sistemli harekâtıdır.

(...)İstanbul'da hâdisenin başlangıcına, süratle inkişafına, takip ettiği usullere ve gayelere dikkat etmek dahi bunun bir komünist hareketi olduğunu anlamaya kâfidir. Mabretlerin yakılması tamamıyla bir komünist taktiğidir. Türkiye'de, Türk tarihinde mabet yakılması gibi bir hâdisе vaki değildir. Bunu yapanlar doğrudan doğruya Türkiye ile Yunanistan arasındaki dostlukları bozmak, Türkiye'yi Garp âlemine karşı geri, mürteci ve mutaassıp göstermek; bu suretle tarihin eski karanlık devirlerine gitmek ve Türkiye'yi oraya götürmek isteyen meşum kara kuvvetlerdir, kızıl kuvvetlerdir.

(...) Bugün tahrip edilmiş, yanmış yıkılmış olan beş bin bina, dükkân ve apartman yalnız Rumlara ait binalar değildir. Bunların içinde Türklere, Ermenilere, Musevilere ait olanlar da vardır. Hâdisе Rumlara karşı husumet kisvesi altında başlamışsa da, hakikati halde tamamen bir komünist hareketidir. (...) Hâdisenin İstanbul'la beraber Ankara' da ve İzmir'de ahenktar olarak tecelli etmesi bunun tam bir tertip olduğunu(...)Biz henüz bu hâdisenin içinde bulunuyoruz. Bugün biz Hükümet olarak her ihtimale karşı azami tedbirli bulunmak mecburiyetindeyiz.(...) Emniyet ve asayişinin temini için Hükümetin en sert, en şiddetli tedbirler almasını yekavaz alarak istiyor. Hükümetin istediği, huzur ve sükündür. (...) Tabiatıyla bu zararların telâfi edileceğini daha ilk günden alâkadarlara bildirmiştir.(...) Örfi İdare hakkında Hükümet, Parti Grubunca kabul edilmiş olan 6 ay müddeti muhterem Meclise teklif etmektedir”(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:10, C:7, Toplantı:1, Birleşim:80, Sayfa: 684-686).

İstanbul Milletvekili Hamdullah Suphi Tanrıöver daha önceki hitabında sözlerini tamamlayamadığı için tekrar söz almıştır.

“(...)Kıbrıs'tan bahsederken dedim ki, bu tek vaka değildir, Yunanistan'la bizim aramızda bir alay ihtilâf olmuştur, ancak hiçbirisi böyle değildir. Yunanistan'la bizim aramızda 1820'de başlayan bir kurtuluş mücadelesinden dolayı ihtilâf oldu, devletçe mücadele ettik, 1920'de, yani tam bir asır sonra Anadolu'da biz Yunanistan'a karşı kurtuluş mücadelesi yaptık.(...) Yunanistan'da bir dahili ihtilâl oldu, komünist ve milliyetçiler ihtilâfi oldu. Emin olunuz, bütün gazetelerimizi hatırlıyorum, Türk gazeteleri komünistlerin aleyhine ve Yunan milliyetçilerinin lehine olarak neşriyatta bulundu, hep birlikte. Yunan milliyetçilerinin davasını müdafaa ettik.(...) İngiliz'e kalmayacaksa adayı bize veriniz, demekte haklı olabiliriz.Yine söylüyorum, eğer İngilizler adadan bir gün çekilseler bile, onu bize vermezler”(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:10, C:7, Toplantı:1, Birleşim:80, Sayfa: 687).

Bu noktada sözü Başbakan Adnan Menderes almıştır ancak Köprülü'nün aksine komünist kavramını kullanmamış ve;

“(...)Şayanı şükran olarak arz edeyim ki; söz alan hatiplerin büyük ekseriyeti, hemen hemen hepsi, örfi idarenin lüzumuna kaani olduklarını ifade ettiler. Ve bu suretle memleketin hayati menfaatlerine ve yüksek emniyet davalarına taallûk eden hususlarda parti farkı gözetmeksizin birleşmenin güzel bir örneğini vermiş oldular.

(...)Umumi hava odur ki, polis emniyet kuvvetleri hiçbir suretle ve hiçbir zaman vazifesini yapmamıştır. Bir küll olarak bunu böyle mütalâa etmek doğru değildir. Bu, bir hakikatin ifadesini teşkil etmemektedir.

(...)Karşılıklı olarak iki memlekette, Türkiye'de ve Yunanistan'da efkâr elden geldiği kadar tahrik olunmuş, sanki hamiyet, Kıbrıs meselesinde en yüksek konuşanmış gibi, bir nevi hamiyet müzayedesı hem bu memlekette, hem Yunanistan'da almış yürümüşdür. Bu hareket dünyanın her tarafında görülen nezahet dairesindeki bir gençlik nümayişi nikabı altında vuku buldu. Efkar o derece hazırlanmıştı ki; âdeta bir psikoz bütün memleketi, ruhları ve vicdanları istilâ etmişti. 28 Ağustos'ta Kıbrıs'ta bir katliam vukua geleceği şayiaları ve haberleri bütün vicdanları tehyic eylemişti. Buna mukabil bir mevcudiyet göstermek, bunu haklı bir protesto ile karşılamak için birtakım gayretler sarf ediliyor, olduğu düşünülebilirdi.

(...)Polis, emniyet memuru, emniyet âmiri hiç vazife görmedi de bu üç bin kişiyi birkaç saat içinde karakollara hapsedenler kimlerdir? Emniyet teşkilâtının 1000 - 1500 kişilik kadrosu hâdisenin cereyanı esnasında üç bin kişilik bir suçlu gurubunu tevkif etmiş bulunuyordu. Bununla emniyet teşkilâtının tam kudretiyle vazife görmüş olduğunu söylemek istemiyorum. Asla. Mesuller vardır, ama hâdisede tarif ve tasvir edildiği gibi de değildir.

(...) Gençlik kitlesinin ilk harekete geçtiği anda onu bastırmak en kolay bulunduğu bir sırada, acaba bunu bertaraf etmekle hâsıl olan bir hareketi tenkil vazifesini mi yapıyorum, yoksa bunlara bir müsamaha nazarı altında hareket serbestisi vermek suretiyle mi vatani vazifemi, hamiyet vazifemi ifa ederim gibi bir tereddüdün mefluç edici tesiri altında kalmışlardır.

(...) Mağdur olanlar ekseriyet itibariyle Rum vatandaşlarımızdır. Bunların arasında Türkler de, Ermeniler de vardır. Kim olursa olsun, bunların dertlerini tedaviyi, zararlarını telâfiyi vazife addetmekteyiz; dediğim zaman benim bu ifademe istisnasız olarak hepiniz iştirak etmektesiniz. Maddi zararları bu suretle telâfi ederken zararların manevi tarafını da, işin ve meselenin hakiki mahiyetini ortaya çıkarmak ve bu hâdisenin Türk eseri olmadığını bütün dünyaya ispat etmek suretiyle telâfi etmiş olacağız”(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:10, C:7, Toplantı:1, Birleşim:80, Sayfa: 688-690).

Başbakanın konuşmasının ardından verilen takrirlerin okunması ve oylamasına geçilmiştir. İnönü'nün Örfi İdarenin Ankara'da kaldırılmasına dair verdiği takrir reddedilmiştir. Hükümetin verdiği takrir kabul edilerek Örfi İdarenin 6 ay süreyle uygulanmasına karar verilmiştir.

Başbakan Adnan Menderes tarafından Kıbrıs ihtilâfı mevzuunda Türkiye, Yunanistan ve İngiltere ile Adadaki Türk ve Rum Cemaatleri temsilcileri arasında son defa Londra' da imzalanan Anlaşmalarda Hükümetimizin takip ettiği politikanın Yüksek Meclisin tasvibine sunulmak üzere verdiği tezkere, 2 Mart 1959 TBMM'nin On Birinci Dönem İkinci Yasama Yılı Kırk Dokuzuncu Birleşiminde görüşülmeye başlanmıştır.

“Bilindiği gibi, senelerden beri devam edegelen Kıbrıs ihtilâfı, Zürih'te Türkiye ve Yunanistan Hükümetleri, müteakiben de Londra'da Türkiye, Yunanistan, İngiltere Hükümetleri ile Kıbrıs'taki Türk ve Rum cemaatlerinin temsilcileri arasında yapılan müzakereler sonunda mesut bir hal suretine bağlanmıştır.

İhtilâfın zuhurundan beri Türkiye Hükümetinin Kıbrıs mevzuunda takip ettiği politika şu gayeleri temine müteveccih olmuştur:

- 1. Kıbrıs'ın hiçbir zaman yabancı bir devlete ilhak edilmemesi,*
- 2. Kıbrıs'taki Türk cemaatinin (her hangi bir statüko değişikliği neticesi olarak yabancı bir devletin veya yabancı bir unsurun hükümranlığı altına girmemesi ve binaenaleyh cemaatin bir ekalliyet statüsüne tâbi hale getirilmemesi,*
- 3. Adanın Türkiye'nin emniyeti için arz ettiği büyük ehemmiyet nazarı itibara alınarak, Adanın müdafaasının temini ve bu müdafaaya Türkiye'nin iştiraki. Yine aynı emniyet mülâhazasının bir icabı olarak, Adadaki İngiliz üslerinin idamesi.*

Zürih ve Londra görüşmelerinde de bu esaslar dairesinde hareket edilmiş ve varılan anlaşmaların bunlara istinat etmesi temin olunmuştur.

Türkiye, Yunanistan, İngiltere Hükümetleri ile Kıbrıs'taki iki cemaat mümessilleri tarafından imzalanan yukarda mevzuubahis metinler, müstakbel Kıbrıs Devletinin Anayasasının esaslarını vazettiği gibi, Kıbrıs'ın beynelmilel statüsünü ve Türkiye, Yunanistan ve İngiltere ile olan münasebetlerini de tanzim etmektedir. Bu metinler şunlardır:

- 1. Müstakbel Kıbrıs Devleti Anayasasının esasları,*
- 2. Kıbrıs Cumhuriyeti ile Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında Garanti Anlaşması,*
- 3. Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye ve Yunanistan arasında İttifak Anlaşması,*
- 4. İngiltere Hükümetinin, Adadaki üslerinin ve menfaatlerinin korunmasına mütaallik olarak yaptığı beyanat,*
- 5. Türkiye ve Yunanistan'ın Adadaki İngiliz üsleri üzerinde İngiltere'nin hâkimiyetini kabul ettiklerine dair, Garanti Anlaşmasına dercedilecek munzam madde,*
- 6. Türk ve Yunan Hükümetlerinin, İngiltere'nin Adadaki üs ve menfaatleri hakkında vâki beyanatını kabul ettiklerini mutazammın olarak Türkiye ve Yunanistan Hariciye vekilleri tarafından yapılan beyanat,*
- 7. Rum cemaati temsilcisinin Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında Kıbrıs meselesinin nihai 'hal şekli hakkında varılan mutabakatı kabul ettiğini mutazammın beyanatı,*

8. Türk cemaati temsilcisinin Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında Kıbrıs meselesinin nihai hal şekli hakkında varılan mutabakatı kabul ettiğini mutazammın beyanını,

9. Anayasanın hazırlanması, idarenin Kıbrıs Cumhuriyeti'ne intikali ve Londra Konferansı mukarreratını tatbik mevkiine koymaya matuf nihai anlaşmanın ihzârı maksadıyla alınacak tedbirler.

Bütün bu metinler, ayrıca Türkiye, Yunanistan ve İngiltere başvekilleri tarafından imzalanan bir muhtıraya raptedilmiş bulunmaktadır.

İşbu anlaşmalar manzumesiyle Türkiye'nin Kıbrıs meselesinde takip ettiği hedefler tahakkuk etmiş, Türkiye ve Yunanistan'ın hayati menfaatleri icabı olan iki memleket arasındaki dostluk, iş birliği ve mevcut ittifaklar icaplarının yeniden ve hattâ daha kuvvetli olarak ihyası imkânları gereği gibi elde edilmiş, NATO tesanüdünü ve NATO'nun Sağ kanadının müdafasını zayıflatan esaslı bir ihtilâf izale edilmiş bulunmaktadır.

Şu nokta da çok mühimdir ki Türkiye ve Yunanistan, en halledilmez gibi görülen milletlerarası bir ihtilâfın, karşılıklı iyi niyet ve adalet hisleri hâkim olduğu takdirde, sulh yoluyla halledilmesinin mümkün olduğuna dair en güzel bir örneği vermek şerefini kazanmışlardır.

Uzlaşma zihniyetinin bu zaferi, bütün hür dünya hükümetleriyle efkârı umumiyesi ve matbuatı tarafından, istisnasız olarak, büyük bir memnuniyetle karşılanmıştır.

Binnetice, Kıbrıs meselesinin halli mevzuunda Türk Hükümetinin takip ettiği politikanın, Londra Anlaşmalarında mana ve ifadesini bulmuş olduğu şüphesizdir.

Keyfiyet, Yüksek Meclisin müzakere ve tasvibine arz olunur”(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:11, C:8, Toplantı:2, Birleşim:49, Sayfa: 9-10).

Gerekçesini yukarıda verdiğimiz tezkerenin müzakeresi metnin iyice tetkik edilmesi için verilen takrirlerin kabul edilmesi sonucunda 4 Mart 1959 Çarşamba günü TBMM'nin On Birinci Dönem İkinci Yasama Yılı Ellinci Birleşimine ertelenmiştir.

4 Mart 1959 Çarşamba günü TBMM'nin On Birinci Dönem İkinci Yasama Yılı Ellinci Birleşiminde CHP Grubu adına söz alan Malatya Milletvekili İsmet İnönü;

“(…)Şimdi önümüzde bulunan vesikaların mahiyeti, hükümetler tarafından şimdiye kadar takip olunan karşılıklı iki tezin terk olunması ve yeni bir esası istikametinde Kıbrıs ihtilâfının hallolunması teşebbüsüdür. Bu teşebbüse nihai safhasında emrivaki olarak kabul ve imza edilmiş bir şekilde Meclis huzuruna gelmektedir.

(…)Tekrar ifade etmek lazım gelirse, önümüzdeki prensip anlaşması, tarafların şimdiye kadar güttükleri, Yunanistan'a iltihak ve Adanın taksimi tezlerinin katî olarak bertaraf edilmesi ve bu temele dayanılarak iki cemaatin beraber yaşamasını tanzim eden bir hal tarzıdır. İlk önce bu temel hakkındaki fikrimizi söyleyeceğiz. Ben, bu başlangıçta, o kadar kesin taahhütlerden ve memlekette geniş galeyanlardan sonra, Hükümetin kendiliğinden prensip değiştirmesinin Meclis huzurunda kaydedilmeye değer olduğunu belirtmek isterim.

(…)Ancak, yeni müzakere prensibinin sulh davasına ve memleketimize ve hatta Kıbrıs halkına getirmesi muhtemel olan faydalara çok kıymet veriyoruz; İçinde

bulunduğumuz ittifak manzumesinde umumi selâmet ve emniyet bakımından kuvvetli sebeplerin bizi anlaşmaya sevk ettiğini takdir ediyoruz. Bu arada, kuvvetli dostların, çok tesirli nasihatlerinin ehemmiyetli bir hissesi olduğunu tahmin etmekte güçlük çekmiyoruz.

(...)Bütün bu sebeplerle, Kıbrıs'ın mecburi bağımsızlığı esasına dayanan yeni müzakere istikametinin, arz edeceğimiz kayıt ve şartlar altında tasvibine taraftarız”(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:11, C:8, Toplantı:2, Birleşim:50, Sayfa: 22).

ifadeleriyle İnönü antlaşmayı tasvip ettiklerini ancak bazı çekinceleri olduğunu da beyan etmiştir;

“(...)Buraya kadar verdiğim izahattan anlaşılmaktadır ki; taksim tezi hukuken olduğu kadar, fiilen de bertaraf edilmiştir. Şimdi, Enosis, yani adanın iltihakı keyfiyetinin nasıl bertaraf edildiğini tetkik edeceğiz.

Anayasanın 21 ve 22'nci maddeleri, taksim tezinde olduğu gibi, bir yabancı Devletle birleşmenin de mümkün olmayacağını kabul etmektedir. Dörtlü Antlaşmada, taksim tezi ve birleşme tezi, Kıbrıs Cumhuriyeti ve teminatçı devletler tarafından müsavi derecede reddolunmaktadır. Dörtlü Antlaşmanın 3'üncü maddesi bir ihlâl halinde müeyyide tatbikini düşündürmektedir. Maddenin Enosis ihtimalinde ne dereceye kadar tesirli bir surette tatbik olunacağı yakından tetkik olunmaya değer. Akitler istişare edecekler, müşterek veya beraberce kararlaştırılmış bir hareket mümkün olmazsa, her biri eski nizamı yeniden tesis için haklarını mahfuz tutacaklar. Şimdi, bir Enosis hareketine karşı Yunanistan'ın bizimle beraber olması az muhtemeldir. İngiltere müdahale için katî bir taahhülle bağlanmamıştır. İngiltere, Anayasanın ihlâl edildiğini ve müdahale lüzumunu teslim etse bile, bu maksatla yapılacak askerî harekâta iştirak edip etmemek kendi takdirine kalmıştır. İngiltere, bu şekilde hareket ederse, müdahale, Dörtlü Antlaşmadaki gibi, beraberce kararlaştırılmış olur; ama müşterek olmaz. Bu halde, davanın ihlâline karşı Türkiye'nin yalnız başına harekete geçmesi mevzu bahisolacaktır. Ayrıca unutmamalı ki, böyle bir zamanda Antlaşmayı ihlâl eden Kıbrıs Cumhuriyeti BM'nin azası bulunacaktır. İhtilâf, bütün Dünya Teşkilâtının ve hususiyle Güvenlik Konseyinin müşterek meselesidir. Bu vaziyette, Türkiye, eğer süratle hakkını kullanarak müdahale imkânına malik olursa, yapacağı haklı bir emrivaki ile davasını kazanabilir. Halbuki şartların, tarafımızdan süratli bir askerî hareket yapmaya müsait olduğu ve her zaman olacağı iddia edilemez. Bu sebeple, Anayasa dışı teşebbüs edilecek Enosis hareketini, işbu Antlaşma hukuken bertaraf etmiş görünse de, fiilen bertaraf etmemektedir. Halbuki taksim tezi, hukuken olduğu gibi, fiilen de bertaraf edilmiştir. Dışişleri Bakanının beyanları, akitlerin hareketlerinde hüsnüniyetin esas olduğuna istinat etmektedir. Anlaşma vesikaları her ihtimale göre tedbirler düşündüğünden, taksim hakkında olduğu gibi, iltihak hakkında da alınan tedbirleri hakiki değeri ile takdir etmek hüsnüniyetin icabıdır. Zaten bizim kanaatimizce, iki cemaatin beraber yaşamasını tatmin edecek Anayasa hükümleri o kadar muğlaktır ki, bunların hüsnüniyetle işletilmesi, ancak ve ancak her iki cemaatin beraber yaşamaktan başka bir çareleri kalmamış olduğuna ciddi olarak inanmalarıyla mümkündür. Cemaatlerden birine kânun dışı olsa da, filî bir hal imkânı görüldüğü müddetçe, Anayasa maddelerinden her biri, işlemekte büyük güçlüğü uğrayacaktır.”

Muhterem arkadaşlar; görüyorsunuz ki Yunanistan'a iltihakın bir gün emrivaki yapılmasına mâni olacak yeter müeyyide konulmamıştır. Bu suretle, anlaşma için yeni bir istikamet bulmaya karar verildiği gün, ilhakı bertaraf etmek kararında tam tedbirler alınmamıştır. Tedbir yalnız taksimi bertaraf etmek hususunda kesin şekilde alınmıştır. Aşîkâr bir surette bizim müzakereciler, kendi gayelerini gerçekleştirmekte eksik kalmışlardır. Bu eksiğin tamamlanması lâzımdır. Bu eksiği bırakmamak için müzakereciler elbette askerî çare aramış olacaklardır, anlaşılıyor ki, bu çarenin temini mümkün olamamıştır. 650 kişilik bir birlikten Anayasanın ihlâline mâni olmasını istemek elbette akla gelemeydi. Ahdî ve siyasi bakımdan tam çare aramamışlar mıdır? Yoksa istihsal mi, edememişlerdir? Bilmiyoruz.

Ancak, kanaatimiz şudur ki, gözlerinin önündeki bir ahdi çareyi ihmal etmişlerdir. Bu çare şudur; dörtlü anlaşmada iltihak veya taksim teşebbüsü aleyhinde müşterek hareket temin edilemezse Yunanistan'ın alacağı vaziyet tasavvur edilebilir. Fakat İngiltere'nin, Anayasa ihlâline karşı mutlaka müşterek teşebbüs taahhüdüne girmesi lâzım idi. İngiltere'nin kesin taahhüdü olmaması, mütecavizi teşvik edecekti, İngiltere'den böyle bir taahhüdü istemeyi mümkün ve haklı buluyorum.

Mümkündür, çünkü İngiltere, ilhak halinde takdir ederse müdahale etmek hakkını zaten kabul etmiştir. Bu suretle, akitlerden her hangi birisi aleyhinde yeni bir vaziyet almaya davet edilmiş olmayacaktır. Mesele, sadece İngiltere'nin eski nizamı iade için menfaati ihlâl edilen devletle birlikte herhalde müşterekharekette bulunacağını beyan etmesinden ibarettir. Böyle bir talepte hakkımız vardır. Çünkü nihayet kanun dışı bir hareketi menetmeye iştiraki istiyoruz. Yunanistan, ilhak tezini hukuken olduğu gibi, fiilen de bırakmaya mecbur olduğundan istediğimiz teminata itiraz etmesi için sebep bulunmamak lâzımdır. Neticeye bağlıyım; Yunanistan'a iltihak kapısını fiilen açık bırakmakta olan antlaşmanın eksikliği tamamlanmadıkça bunu kabul etmekte mazur olduğumuzu beyan ederiz.

Muhterem arkadaşlar; Gene hayati ehemmiyeti olan diğer bir mesele de Türkiye'nin adadaki Türk cemaatine iktisadi her nevi yardımı yapabileceğinin gerektiği şekilde tasrih edilmemiş olmasıdır. Anayasanın 24'üncü maddesinde kendi cemaatimizin eğitim, kültür, spor ve hayır müesseselerine yardım edebileceğimiz yazılmıştır. Bu kâfi değildir. Mutlak olarak, cemaatimizin malî ve iktisadi ihtiyaçlarına koşabilmemiz tmin edilmelidir. Azlıkta olan cemaatlerin yaşamaları ancak iktisadi şartların elverişli olmasına bağlıdır. Biz, bunun, tarih boyunca çok misallerini görmüşüzdür. Şimdi beraber yaşama şartlarını kurarken, en esaslı bir maddeyi ihmal etmemeliyiz. Dışişleri Bakanının, istediğimiz kadar malî ve iktisadi yardım yapabileceğiniz yolunda encümendeki teminatı bir bakıma kıymetlidir. Bu ifade ile Anayasa maddesine mutlak surette yardım kaydının konmasına ciddi bir mâni bulunmadığını şimdiden söylemiş olmaktadır. Durum gerçekten böyle ise, kolay tahakkuk ettirilebilecek bir talepte bulunuyoruz, demektir. Ama bu kayda ihtiyaç vardır. Zamanla şifahi teminat unutulur, vesikalara giren metinlerin hükümleri devam eder. İleride bir güçlüğü mahal kalmamak ve bugün de geniş bir huzur sağlamak için, mutlak iktisadi yardım hükmünün kayıt ve tasrih edilmesi, hayati bir ehemmiyeti haizdir. Mâruzâtımı çok esaslı iki noktada tespit ediyorum. Hükümetin bunları nasıl temin edebileceğini öğrenmek istiyoruz”(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:11, C:8, Toplantı:2, Birleşim:50, Sayfa: 23-24).

Antlaşmaya ilişkin olarak İnönü'nün uzun ve yerinde bir konuşma yaptığı görülmektedir. Bazı maddelerin neden soru işareti yarattığını açıklamıştır. İnönü'nün sorduğu sorular üzerinden söz alan Dışişleri Bakanı ve Çanakkale Milletvekili Fatin Rüştü Zorlu ise;

“(…)Sayın İnönü buyurdular ki, bizim için esas Enosis'in, yani iltihakın bertaraf edilip edilmemiş olmasıdır. Yunanistan için asıl esas, taksimin bertaraf edilip edilmemiş olmasıdır.”

(…) Gerek taksim, gerek Enosis'in bertaraf edilmesi aynı maddelerin içinde yer almış bulunmaktadır. Bu, garanti anlaşması ve Kıbrıs Anayasası maddelerinde aynı şekilde yer almış bulunmaktadır. Sayın İnönü her halde vatanperverliğinin verdiği bir hassasiyetle olacaktır ki, hakikatte aynı şekilde tasrih ve tespit edilmiş olan bu teminatın taksim için tamamen, Enosis için ise eksik şekilde mevcut bulunduğunu ileri sürdüler.

Kendilerine arz etmek isterim: Anayasa mucibince hem taksim, hem de Enosis aynı katiyetle reddedilmektedir. Garanti Anlaşmasına gelince: Garanti Anlaşması aynı maddeyi teminat altına almakta ve her iki ihlâl hâli karşısında teminat veren memleketlerin aynı

şekilde hareket edeceklerini ifade ve tasrih etmektedir. Şu halde eğer teminat Enosis için yoksa taksim için de yoktur, arkadaşlar.

(...)Farz edelim Yunanistan ve Kıbrıs'taki Rum cemaati Enosis'e ait faaliyetlerde bulunuyorlar. Bu faaliyetler ya icrai şekilde veya propaganda şeklinde oluyor. Hüküm sarihtir. Türk cemaatini temsil eden Cumhurresi Muavini ortaya çıkacak diyecek ki, anayasayı ihlâl etmeye gidiyorsunuz, ben emniyet hususundaki veto hakkımı kullanmak isterim. Bunun yanında üç memleket yani Türkiye, İngiltere ve Yunanistan ortaya çıkacaklar ve anayasanın ihlaline müsaade edemeyiz, diyeceklerdir.

Veyahut bu memleketlerden yalnız birisi buna mümanaat etmek isteyecek, bu takdirde diğer ikisi müştereken hareket edecektir. Yahutta ikisi mümanaat edecek, diğer biri harekete geçecektir. Şimdi hukuku düvel ile ve siyasi tarihle uğraşan arkadaşlar gayet iyi bilirler ki, müşterek garanti halinde, müşterek teminat mevzuunda en mühim nokta şudur: Taraflardan birinin teminatı, diğerlerinin harekete geçmesini önler, müşterek garanti halinde ehemmiyetli olan cihet müştereken veya ferdan ferda hareket serbestisini temin etmektir. Binaenaleyh, Sayın İnönü'nün burada zaaf olarak gösterdiği husus, hakikatte bir kuvvettir.

(...)Kıbrıs Antlaşması'nda ise, diğer iki taraf razı olmasa da, doğrudan doğruya harekete geçmek isteyen devletin harekete geçebileceği tasrih edilmiştir

Şimdi, vaziyetlerimizi mukayese edelim: Yunanistan Adadan 600 mil, Türkiye ise 40 mil uzaktadırlar. Bu noktaya lütfen dikkatini teksif ediniz. Anayasayı ihlâl eden bir vaziyet zuhurunda, Adaya 600 mil uzaktaki bir devlet mi, yoksa 40 mil uzaktaki bir devlet mi daha çabuk gelebilir? Sonra Sayın İnönü Kıbrıs'ın Birleşmiş Milletlere aza olacağından bahsettiler. Kıbrıs'ın Birleşmiş Milletlere aza olması bizim hakkımızı selbetmez. Çünkü bu yaptığımız anlaşmalar da Birleşmiş Milletlere kayıt ve tescil ettirileceklerdir. Kıbrıs Cumhuriyeti bu anlaşmaların ışığı altında oraya aza olarak girmiş olacaktır. Binaenaleyh, Birleşmiş Milletlerin bu hususta yapacağı hareket ancak Anayasa ve Garanti anlaşmalarını ihlâl eden memlekete karşı olacaktır.(...)"

Sayın İnönü, "İngiltere'den ayrıca bir taahhüd alınmalı idi." dediler. İngiltere ahdin, ihlâli halin müştereken hareket etmek taahhüdünü esasen almış bulunmakta ve ayrıca diğer iki memleket gibi, müşterek hareket hususunda mutabakat hâsıl olmadığı takdirde, tek başına harekete geçmek hakkını da mahfuz tutmaktadır. Bundan fazla taahhüde giremez. Aynı şekilde Türkiye müştereken veya müfidenen müdahale hakkına sahip olmakla kendi menfaatlerini teminat altına almış bulunmaktadır.

Binaenaleyh, Enosis veya taksim hususunda teminat tamdır. Bu teminatımız, her zaman söylemek istediğim ve söylemekten daima memnuniyet duyacağım gibi, ilk önce üç Müttefik Devletin, yani böyle bir badireden akliselimleri sayesinde çıkmış olan üç müttefikin birbirlerine karşı olan hüsnüniyetine, anlayışına, ittifaklarına ve menfaat birliklerine olan imanına dayanmaktadır. (...)

Şimdi ikinci hususa geçiyorum: O da yardım meselesi. Sevgili arkadaşlarım, Anayasada hayır cemiyetlerine, içtimai cemiyetlere, mekteplere, irfan ocaklarına, spor cemiyetlerine her iki Devletin de yardım edebileceği tasrih edilmiş bulunmaktadır. Kendilerinden çok rica ederim, herhangi bir Devlet Anayasasında buna mümasil bir kayıt bulurlarsa, ben kendilerini tebrik edeyim. Çünkü başka anayasalarda böyle bir kayıt yoktur. Bu yolda bir kaydın konulması Türkiye ile Yunanistan arasındaki dostluğun bir tezahürüdür. Ve anavatanlarına bağlı iki cemaate ait hakların tanınmış olmasından ileri gelmektedir. (...)Ayrıca unutmamak lâzımdır ki, bu Adadaki Türklerin durumunu iyice mütalâa ederseniz, onların anavatan Türklerinden daha zengin olduklarını görürsünüz. Böyle olmasına rağmen, onların camia olarak kuvvetlenmesi ve neşvünema bulması için yardım hususunda ayrı bir

madde koydurmuş bulunuyoruz” (TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:11, C:8, Toplantı:2, Birleşim:50, Sayfa: 25-26).

şeklinde cevaplamıştır. Bakanın ardından DP Grubu adına söz alan Muğla Milletvekili Zeyyat Mandalinci;

“(…) ve daha ilk nazarda tatbikatının büyük bir hüsnüniyete muhtaç olduğu göze çarpmaktadır. Suiniyetin en muhkem antlaşmaları dahi zedeleyebilecek bir sihirli kuvvet olduğu hepimizce malumdur. Elbette ki, suiniyet var olduğu takdirde, bu anlaşmanın bünyesini zedelemesi de mümkün olabilir. Fakat arkadaşlar; bir muahede tek taraflı olarak verilmiş bir borç senedi, bir noter senedi değil, karşılıklı taahhütleri tazammun eden bir vesikadır. Bir tarafın herhangi bir suiniyeti, karşısında, diğer tarafın politikasını revize etmesi her zaman için mümkündür. Kaldı ki, mevcut vesikaların 21- 22’nci maddelerinde bu husus düşünülmüş ve garanti antlaşmasının 2’nci maddesinde de, biraz evvel Sayın İnönü’nün ve Hariciye Vekilinin kaydettikleri şekilde, eğer istişare netice vermezse tek başına hareketi dahi mümkün kılan kozla tahkim etmiş bulunmaktadır. Arkadaşlar, kendimiz hüsnüniyet sahibi olduğumuza göre, bu gibi büyük çapta bir meselenin hallinde muhataplarımızı da hüsnü niyet içinde kabul etmek zaruretiyle karşı karşıyayız.(…)İngiltere’nin Ada üzerindeki hükümlerlik hakkını muhafaza etmek gayretine matuftur. Halbuki son aylar zarfında Yunan ve Türk hükümetlerinin münasebetlerinin yeni şekilde gelişmesi karşısında İngiltere bu noktadan daha ileriye gitmek suretiyle bu iddialarını tamamen terk etmiş ve bu suretle hüsnü niyetini ispat etmekten geri kalmamıştır.

(…) Bu arada İngiltere’nin iki dost memleket arasında meydana gelen huzursuzluk karşısında kendi derdini unutarak bir nevi arabuluculuk haline geçmiş olması realite bakımından son derece ciddi bir imtihan vermiş olmakla İngiltere için şayanı şükrandır ve takdire değer bir durumdur.(…)Avrupa Konseyine giden arkadaşlarımız bilirler, aramızda sert çekişmeler olmasına rağmen, toplantıdan çıkar çıkmaz Yunan mebusları ile bir araya geliyor ve davanın halli için bin türlü çareye başvuruyorduk. Demek ki arkadaşlar; Yunanistan, bütün müşküllere ve aramızdaki bütün çekişmelere rağmen Türkiye ile dostluklarına ehemmiyet atfetmeye devam etmiştir.(…)Bize gelince; hükümetimiz büyük bir imparatorluğun vârislerine yakışan bir olgunlukla, ağır başlılık içinde meseleyi daima politik sahadan diplomatik sahaya çekmeye çalışmıştır. Bu bir realitedir.(…)Arkadaşlar; buna rağmen Türk Hükümeti yüksek menfaatlerinden vazgeçmemiş ve bu menfaatleri vakar içinde müdafaa etmesini bilmiştir. 7 Eylül 1955 Londra Konferansında Fatin Rüştü Zorlu Adanın Türkiye bakımından ehemmiyetini izah ederken şunları söylemişti; “Adada otonomiden bahsedilmesi için ilhak, birleşme veya bunu temin edecek şekilde bir self-determination prensibinden vazgeçilmesi ve her şeyden evvel sükûnetin iadesi şarttır.”

(…)Bugün ise memleketimizin müdafaaası bakımından mühim olan, bu Adada kuvvetlerimiz bulunacaktır. Yani Türkiye için, memleketimizin müdafaaası bakımından tehlikeli bir durum arz etmeyecek şekle sokulmuştur, ilhak ve birleşme fikri bertaraf edilmiştir.(…)Arkadaşlar, tabiat Türkiye ve Yunanistan’ı jeopolitik, stratejik durumları itibariyle bölünmez bir bütün halinde halk etmiştir. İktisadi kuruluşları birbirlerini tamamlayıcı vasıfta ve dış âleme karşı müşterek bir politika tatbikini mücbir kılmaktadır. Kitlelerin arasında asırların yoğurduğu mutlak bir benzerlik vardır. Yani bu iki memleket bir arada yaşamak için her türlü hususiyet ve menfaatlere sahiptir”(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:11, C:8, Toplantı:2, Birleşim:50, Sayfa: 27-28).

Mandalinci’nin ardından konuşan Adana Milletvekili Kasım Gülek;

“(…)Aziz arkadaşlarım, Dışişleri Bakanımız Türkiye ile Yunanistan her ikisi de fedakârlık ettiler, hem taksimi, hem Enosis’i bertaraf etmişlerdir, anlaşmada vardır, Garanti Antlaşmasında vardır, buyurdular. Ama üzerinde ehemmiyetle durmamız lâzım gelen fiili

garantidir. Muahede yasak etmiş, fakat yasağa rağmen Enosis lehinde birtakım teşebbüslerin adada meydana geldiğini tasavvur buyurunuz. Adada seçim yapılır, seçimden sonra adada ehemmiyetli olarak Enosis lehinde bir hareket çıkarsa, o vakit üç devlet istişare edeceklerdir. Oturup istişare eden üç devletin kararlarına karşı Türk Cumhurbaşkanı Yardımcısının vetosu vardır, Ben emniyet bakımından vetomu kullanacağım der. Fakat bunun o kadar değeri olduğuna kaani değilim. Çünkü üç devlet bir neticeye varmadıkları vakit hareket serbestisini muhafaza ederler. Bunlar anlaşmalarda vardır. Bu, ne demektir? Müdahale hakkına haiz olur, demektir. Müdahale nasıl olur? Müdahale silâhlı kuvvete kadar gidebilir.(...) Orada bizim ayrı bir üssümüz yoktur. Yunanlılarla müşterek bir garnizon içinde 650 askerimiz olacaktır. Üzerinde ehemmiyetle durulması lâzım gelen meselelerden biri budur. Askerlik bakımından İngilizler Adada hâkimdir. Çünkü üsleri vardır. Onlar için hiçbir tehdit yoktur, istedikleri kadar kuvvet bulundurabilirler. İşte bundan dolayı İngiliz garantisinin ehemmiyeti üzerinde arkadaşlarım durdular. Bu bakımdan ehemmiyetlidir. Hakikatte kesin olarak Adaya hâkim olan İngilizlerdir.

İyi niyet, Elbette iyi niyet her şeyde esastır ve burada da işin iyi yürütmesi için iyi niyet şarttır. Ama iyi niyeti sağlamaya imkân yoktur. Dante'nin meşhur sözü, "Cehennem tabanları iyi niyetle döşelidir." der. Bütün samimiyetimizle Yunanistan'la dostluğa, Yunanistan ile Türk Milletinin beraber yaşamasının ehemmiyetine inanıyoruz. Politik, jeopolitik, Türk-Yunan milletleri, beraber, el birliği ile sulhu temin edeceklerdir. İki memleketin menfaati de bunu icap ettirir. Bunu ilk defa gören Atatürk ve Yunanlıların Büyük devlet adamı Venizelos'u bu vesile ile yâd etmek yerinde olur. Ama kâfi değildir. Fiili bakımdan Enosis'in ayrıca kâfi garantisi mevcut değildir.

Dışişleri Bakanı da söylediler, yardım imkânımız vardır duyurdular, Adadaki Türkler daima farklıdır, iktisadi bakımdan, Türkler Rumlardan daha çok yardıma muhtaçtır. Kıbrıs'taki Türkler, Rumlarla mukayese edildiğinde, iktisadi bakımdan Rumlar daha zengin, daha müreffeh durumdadırlar. Türklerin ise iktisaden yardıma ihtiyaçları daha fazladır, iktisaden daha zayıftırlar. Dışişleri Bakanının dedikleri doğrudur. Anlaşmada sarîh olarak ifade ettiler, Kıbrıs'ta Türk cemaatine yardım hayır müesseselerine ve oradaki spor cemiyetlerine yardım şeklindedir. Doğrudan doğruya iktisaden ve en yakından candan alâkalı olduğu müesseseler dışında, yardım kabil değildir, bu meskûttur. Mahallî idarenin salâhiyeti vardır denilmektedir.(...) Türklere iktisadi yardım yapılması şartı mutlaka temin edilmelidir. Yoksa Adadaki Türklerin zaten zayıf olan iktisadi durumları büsbütün zayıflar.(...) Rumlar, Türklerin elindeki toprakları, bedelini vermek suretiyle çatır çatır satın alır. Bunun içindir ki, Doktor Fazıl Küçük Kıbrıs'ta Kıbrıs Türklerine "Vatandaşlarımız, topraklarınızı satmayın." demiştir. Kıbrıs'ta toprağın % 40'ı Türklerin elindedir. Bu nokta daima lehimize olmuştur. Ama yarın tamamen satılabilir. Dışarıdan bu Türk ırkdaşlarımıza yardım edemezsek, bu topraklar Rumlar tarafından satın alınır gider; bunu önlemeye de imkân kalmaz.

(...)Kıbrıs Hükümeti her sene 10 bin Türk ve 10 bin Yunanlı muhaciri kabul etmek hususunda müsavi şartlarla bir kanun çıkarırsa, bu kanun veto edilemez. Çünkü fark gözetici bir muamele değildir. Türkiye muhacir gönderemez. Halbuki Yunanistan gönderebilir. Her sene on bin Yunanlı muhacir Kıbrıs'a giderse yavaş yavaş muhacirlerin artmasıyla Türklerin umumi nüfusa nazaran şimdiki nispetleri azalır, kaybolur. Kıbrıs'ın Rum ekseriyetli Hükümeti, sadece, iyi bir iktisadi kalkınma programı sayesinde, her yıl dışarıya göç eden Kıbrıslı Rumların kalmasını temin etse, yine, nispetler aleyhimize değişir. Filhakika şimdi varılan anlaşmada %30, %70 esas konmuştur ama bu fark zamanla değişirse Yunanlılar kolaylıkla dünya huzuruna çıkıp, insaf eskiden böyle idi ama bakın nüfus farkı ne nispetlere de tahavvül göstermiştir der, propagandaya başlar, bunda muvaffak da olabilir.(...)

Diğer mühim bir konu da Kıbrıs'ın NATO'ya girmesidir. Bunun bizim için büyük bir kuvvet olacağı aşîkârdır. Kıbrıs'ın NATO'ya girmesi Türkiye'nin savunması bakımından çok mühimdir. Kıbrıs NATO'ya girecektir, denmesine rağmen elimizdeki vesaikte böyle bir şey yoktur. Mevcut olan hüküm şudur; diyor ki, Kıbrıs'ın NATO'ya veya Türkiye ve

Yunanistan'ın beraberce dâhil olduğu teşekkül ve ittifaklara girmesi kararı veto edilemez. Kıbrıs'ın NATO'ya girmesi mevzuunda son derece dikkati calip bir hâdise oldu. Makarios beyanat veriyor, United Press International'e beyanat veriyor; soruyorlar; NATO'ya girecek misiniz? Diyorlar. Diyor ki; Kıbrıs gibi küçük bir adanın bu gibi ittifaklara girmesi doğru değildir. Yarın Kıbrıs'ta Makarios'un işgal etmesi muhtemel bulunduğu mevki düşünülürse, bu beyanatın ehemmiyeti meydana çıkar.(...)Yine mühim bir ihtimal: Kıbrıs'ta bir seçim yapılır. Yapılan bu seçimde siyasi umdesi hür dünyanın siyaset ve umdesine uymayan bir parti iktidara gelebilir. Böyle cereyanların Kıbrıs'ta kuvvetli olduğunu hepiniz bilirsiniz Böyle olursa o vakit Kıbrıs'ın durumu, Kıbrıs Türklerinin durumu ve Kıbrıs üzerinde yapılmış anlaşma son derece müşkül bir vaziyet alabilir. Denmeliydi ki; Batı Almanya Anayasasında olduğu gibi hürriyetle, hürriyet mefhumuyle kabili telif olmayan partilerin Anayasa Mahkemesince kapatılması sağlanmalıdır.(...)”(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:11, C:8, Toplantı:2, Birleşim:50, Sayfa: 29-31).

ifadelerini kullanmış ve yapılan müzakereler genelde bu şekilde devam etmiştir. Muhalefet partilerinin yapılan antlaşmaya doğrudan karşı çıkmadıkları dolayısıyla antlaşma sağlanabilmiş olmasından dolayı memnun olduklarını ancak antlaşma maddelerinin yorumlanması sürecinde muğlak kalan noktalara ilişkin olarak ilgili bakana yönelttikleri sorular ile karşılıklı konuşmalar devam etmiştir. Ancak antlaşmaya dair hükümet tarafından yapılan konuşmalarda tarafların “iyi niyet” taşıdıklarına ve antlaşmanın bu sayede ortaya çıktığı görüşü, uluslar arası alanda iyi niyetin değil ülkelerin menfaatlerinin ön planda olduğu gerekçesi ile eleştirilmiştir. Yozgat Milletvekili Atıf Benderlioğlu ve iki arkadaşının Kıbrıs ihtilâfi mevzuunda Londra'da imzalanan anlaşmalarda Hükümetin takip ettiği politikanın tasvibine dair olan tavrın oylaması sonucu politikanın tasvip edildiği ortaya çıkmıştır.

3.3.2. Tahkikat Komisyonu’nun Kurulması

Tahkikat Komisyonu, yakın siyasi tarihimizin hukuken tartışılan ve çok partili siyasi yaşamın ilk askeri darbesine giden sürecin son adımlarından birisi olmuştur. 18 Nisan 1960 Pazartesi günü TBMM’nin On Birinci Dönem Üçüncü Yasama Yılı Elli Sekizinci Birleşiminde Bursa Milletvekili Mazlum Kayalar ve Denizli Milletvekili Baha Akşit tarafından verilen CHP’nin yıkıcı, gayrimeşru ve kanun dışı faaliyetlerinin memleket sathında cereyan tarzı ve bunların mahiyetinin nelerden ibaret olduğunu tahkik, tespit ve memleketin her tarafında yaygın bir halde görülen kanun dışı siyasi faaliyetlerin muhtelif sebeplerine intikal etmek, matbuat meselesi ile adlî ve idari mevzuatın ne suretle tatbik edilmekte olduğunu tetkik eylemek üzere Meclis tahkikatı açılmasına dair tavrın görüşülmeye başlanmıştır.

Tavrın metninde aşağıda kısaca yer verilen ifadeler yer almaktadır;

“(...)Türk Milleti 1950’den sonra, birbirini takip eden iki büyük seçimle Demokrat Parti’yi iktidarda bırakmak kararında ısrar ettiğini ve milletin kaderini, zihniyetlerini ve fikirlerini ne kadar tebdil etmiş görünürlerse görünsünler, tek parti nizamının mümessillerine teslim etmek düşüncesinde olmadığını tezahür ettirmiştir. Bu tezahür karşısında, tarihen tasfiye edildiklerini bir türlü idrak edemeyen devri sabık adamları, başında ve içinde bulundukları siyasi teşekkülü Türk milletinin meşru iktidarını gayrimeşru ve gayri kanuni yollarla düşürmek fikrine dayanan bir mücadeleye sevk etmeye çalışmışlardır. 1957 seçimlerinin akabinde ve ondan daha sonra bu gayrimeşru teşebbüslerin ileri tezahürlerini tespit eden DP Meclis Grubu, CHP’nin sevk ve idaresini deruhte etmiş bulunanlara 11 Ağustos 1958 tarihli tebliği ile gayrimeşru mücadele usullerini terk etmeleri hususunda katı ihtarını vermiş bulunuyordu.

(...)Bir kısım basın bu gayrimeşru gayenin tahakkuku uğrunda CHP ile iş birliği halinde bulunuyor. Bu basın umumi efkârı aldatıyor. Hâdiseleri tahrif ediyor. Her türlü yıkıcı faaliyetleri teşvik eden yazılara sinesinde yer veriyor. Mücrimlerin müdafaaasını uhdesine alarak cemiyetin temellerini kökünden sarsıyor.

(...)Memleketin emniyet ve asayişini korumakla vazifeli olan memurlar, kanunların tatbikatı ile vazifeli mahkemeler ve hâkimler, baskı ve tehdit altında veya türlü işgallarla kanunların âmir hükümlerini yerine getirmekten alıkonulmak isteniyor. Orduyu siyasete karıştırmak, ordu kuvvetlerini emir ve kanun dinlemez bir ihale getirmek için gayretler sarf olunuyor.(...)Seçimlerde namuslu vatandaşların iradesini tam bir hürriyet içinde izhar etmelerine mâni olmak üzere şerirler ve sabıkâlılardan müteşekkil silâhlı siyaset çeteleri hazırlanıyor. Hücre usulüyle çalışan kollar kuruluyor ve bu kolların kurulması meşru bir hareket olarak açıkça müdafaa olunuyor. Yukarda sayılan hususlar CHP’nin siyasi mücadelede meşruiyet hudutlarını fazlasıyla aşmış olduğunu tespit etmektedir.

Türkiye’de devamlı ve müstakar bir demokratik idare kurulması ve bu idarenin sağlam temeller üzerine oturtulması her şeyden evvel meşru bir iktidara karşı gayrimeşru mücadele usul ve imkânlarının tamamıyla bertaraf edilmesine bağlıdır. Bugüne kadar cereyan eden hâdiseler, Türkiye’de mer’i kanunların, suçları takip ve tecziye etmekle mükellef müessese ve kurulların bu fenalıkları önleyemediği kanaatini veriyor. Bu sebeple hâdiselere derinden ve bütün teferruatıyla nüfuz ederek, Türkiye’de siyasi huzur ve istikrarın sağlanması için gerekli tedbirleri almak üzere TBMM’nin işe el koyması zaruri ve lüzumlu görülmüyor.

Memleketin emniyet ve selâmetinin, huzur ve asayişinin yukarda tafsilen izah edildiği şekilde tehlikelere mâruz bırakıldığı bir devrede TBMM’nin, Teşkilâtı Esasiye Kanunu ile kendisine tanınan bütün haklarını bir anda eline alarak, yukardan beri tadad olunan son derecede ehemmiyetli meselelere vaziyet etmesi artık kaçınılmaz bir zaruret haline gelmiş bulunuyor. (...)

Bu itibarla CHP’nin;

A) Meşru iktidarımızı, alelûmum devlet vazifelerini, Türk kadınlarını, dost ve müttefiklerimizi en iğrenç isnatlarla kötöleme usulleri de dâhil olmak üzere, çeşitli gayrimeşru ve kanun dışı yollarla halkı kanunları ihlâl, kanuni tedbirlere karşı mukavemete, Hükûmete, idari ve adlî mercilere karşı galeyana ve fiilî tecavüzlere teşvik ve tahrik etmek,

B) Müsait telâkki ettikleri mahallerde kendi partilerine mensup bazı şahısları silâhlandırmak suretiyle iktidar partisinin mensup ve taraftarları aleyhine münferit veya toplu şekilde baskı yapmaya ve suç işletmeye teşvik suretiyle memlekette kanlı kardeş kavgalarına müncer olan tertiplere başvurmak,

C) Orduyu siyasete karıştırmak teşebbüsleri de dahil olmak üzere, memleketin emniyet ve asayişini korumakla vazifeli olanları çeşitli propaganda, baskı ve vaidler yoluyla vazifelerini ifadan alıkoymaya cüret ve teşebbüs etmek,

Ç) Bizim radyo namındaki komünist radyosunu halk partisine ait bir radyo olarak göstermek suretiyle halkı bu yayınları dinlemeye sevk etmek ve umumi efkârı bu vahim neşriyatın zararlı tesirlerine mâruz bırakmak,

D) Bütün bu kanun dışı faaliyetlerini umumi efkâra karşı haklı gösterebilmek için TBMM'nin onun itimadına mazhar Hükümetin meşruiyetinden halkı şüpheyne düşürecek ve bundan da ileri olarak, gelecek seçimlerin de meşruiyetini şimdiden muallal imiş gibi göstererek kurulmuş ve kurulacak iktidarlar aleyhine vatandaşları gayrimeşru yollarla tahrik etmek suretiyle itimatsızlığa ve huzursuzluğa sevk etmek,

E) Hücre teşkilâtı ile işleyen gizli kollar kurmaya çalışarak, yukarda mâruz faaliyetleri daha müessir bir hale getirmek suretleriyle giriştiği yıkıcı, kanun dışı ve gayrimeşru faaliyetleriyle;

F) Aynı maksat ve gayelerle ve neşir yolu ile faaliyette bulunarak, Cumhuriyetimizin ve genç demokrasimizin fikrî ve manevi temellerini tahrip eden, Devletin ve cemiyetin ana müesseselerini şantaj, baskı ve tehdit suretiyle işlemez bir hale getirmek, hakikatleri tahrif etmek, yalan neşriyatta bulunmak suretiyle memleketin siyasi, iktisadi, malî, içtimai hayatını tehlikeye maruz bırakan bir kısım basın;

Bünyesini; çalışma tarz ve metotlarını ve kanunlar muvacehesindeki tutumunu ve bu kanunları işlemez hale getirmek hususundaki gayrimeşru faaliyetlerinin ve yukardan beri tafsilâtı ile arz edilen ahvalin önlenmesini gayrimümkün kılmakta olan sebeplerin mahiyetini tetkik ederek elde edeceği neticeleri TBMM'ye bildirmek üzere, Dahilî Nizamnamenin 177'nci maddesi hükümlerine göre 15 kişilik bir tahkikat encümeni kurulmasını; bu encümenin TBMM'den veya adlî mercilerden ayrıca karar istihsaline lüzum olmaksızın, Dahilî Nizamnamenin 16'ncı babında yer almış bütün salâhiyetlerle teçhiz olunmasını; tahkikatın selâmetle cereyanını temin bakımından ve tahkikatın devamı müddetine maksur ve münhasır olmak üzere Türkiye'deki her türlü siyasi hareket ve faaliyetleri durdurma kararı da dâhil olmak üzere lüzumlu göreceği bilcümle tedbir ve kararları da ittihaz etmeye ve icabında Meclis dışında da faaliyette bulunmaya yetkili kılınmasını ve ayrıca mesaisini üç ayda ikmal etmesini arz ve teklif ederiz”(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:11, C:13, Toplantı:3, Birleşim:58, Sayfa: 189-191).

Takririn genel kurulda okunmasının ardından söz alan Bursa Milletvekili Mazlum Kayalar takrire ilişkin olarak;

“(...)İktisadi Vaziyetin beklenen inkişaf merhalelerini kaydetmeye başlaması ve DP'ye iltihakların büyük bir vüsat ve sürat iktisap eylemesi karşısında daha bir hayli vakti olan mebus seçimlerini öne alacağımız endişesi Halk Partisini telâşa düşürmüştür. Belki de bu endişe ile seçimlerin medenî iklimini yok etmeye savaştılar ve bir bakıma bunda muvakkaten muvaffak da oldular.

(...)Şimdi muhterem arkadaşlarım, teşkilini istediğimiz Tahkikat Encümeninin haiz olacağı yetkiler bakımından takririmize dercettiğimiz kayıtların mahiyeti üzerinde birkaç söz söylemeye sıra gelmiştir.(...)Binaenaleyh bizim takririmizde Dahilî Nizamnamenin 16'ncı babındaki yetkilerden vs. bahsetmemiz sarahati teminden, mevcut salâhiyetleri teyitten başka bir maksadı istihdaf etmemektedir. Bu salâhiyetler, nihai karakterde olmamak ve tedbiri ihtiyati mahiyetinde kalmak kaydıyla; tevkif, neşir yasağı, her türlü hareket ve faaliyetleri tatil gibi hususları da tazammun eder. Esasen TBMM Tahkikat komisyonlarının kendilerine Umumi Heyetçe mevdu işi selâmetle ifa edebilmesi neye mütevakkıf ise bunları ayrıca tasrihe lüzum olmadan yapması yalnız hakkı değil vazifesidir de.”(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:11, C:13, Toplantı:3, Birleşim:58, Sayfa: 192-194).

şeklinde beyanda bulunduktan sonra söz alan Malatya Milletvekili İsmet İnönü;

(...)

Bu önerge kabul edildiği andan itibaren siyasi hayatımız tamir ve deva kabul etmez bir uçuruma atılacaktır. Önergenin temeli muhalefeti, hususiyle CHP ve basını itham etmeyi esas alıyor ve birtakım tedbirler teklif ediyor. Esasen tahkikat açılması talebinin, İçtüzüğün işaret ettiği maddeler ile bir münasebeti yoktur. Bir hâdise hakkında Meclis bilgi edinmek isterse bir heyet teşkil eder. Tahkikat önergesi sahipleri bahsettikleri hâdiselerde geniş bilgi sahibi olduklarını ve senelerden beri bu bilgiye sahip bulunduklarını iddia ediyorlar ve söylüyorlar. Ondan sonra 177'nci maddeye göre bilgi edinmek üzere kurulan bir tahkikat önergesi veriyorlar. Ve bilgi edinmek üzere kurulacak bu tahkikat encümenine fevkalâde salâhiyetler istemeye kalkışıyorlar. Öyle ki bu bir tahkikat encümeni halinden çıkarılıyor, memleketi idare eden başlı başına bir otorite haline getiriliyor.(...)Önerge ne istiyor? Türkiye'deki her nevi siyasi teşekküllerin icabında durdurulması yetkisinin ve lüzum gördüğü bütün tedbirleri almak salâhiyetinin verilmesini istiyor. Her nevi siyasi teşekküllerle... Önergede söylenen şudur dinleyiniz: Tahkikatın selâmetle cereyanını temin bakımından ve tahkikatın devamı müddetine maksur ve münhasır olmak üzere Türkiye'deki her türlü siyasi hareket ve faaliyetleri durdurmak kararı da dâhil olmak üzere lüzumlu göreceği bilcümle tedbirleri ve kararları ittihaz etmek salâhiyeti...

Yukarda sayıldığına göre, şikâyet edilen siyasi teşekkül, CHP'dir. Şimdi önerge sahipleri diyor ki, CHP hakkında icabında faaliyetleri durdurmak da dâhil olmak üzere her türlü kayıtları koymak için ve lüzum gördüğümüz her türlü tedbirleri almak için salâhiyet isteriz. Şimdi arkadaşlar, 'böyle bir salâhiyet istemek, insanların dün, bugün değil, yüz bin sene evvelden beri reddettikleri, bir anlayıştır. Bu hem hukuk prensibine aykırıdır. Bir insan hem davacı, aynı zamanda hükümcü ve aynı zamanda tatbikatçı olmaz. Davacı olan bu encümen hükmünü vermiş olduğu halde bu hükmü tatbik etmek için de salâhiyet istiyor. Bu salâhiyet bütün hukuk telâkkilerinin dışındadır, Anayasanın üstünde ve kanun dışındadır, düpedüz gayrimeşru bir taleptir.

Milletvekili olarak böyle gayrimeşru bir tasallutu kabul etmeyeceğiz. Vatandaşlara, kanunların, adaletin, Anayasanın dışında haksız, kanun dışı, gayri meşru salâhiyetle yapılacak müdahaleleri kabul etmemelerini söyleyeceğiz. Önergede sıralanan isteklerin hiçbir hukuki değeri yoktur, hiçbir insani değeri yoktur.(...)

Bu Encümen, Hükümetin üstünde, TBMM'nin üstünde bir baskı rejiminin bünyesi olacaktır. Bu talep gerçekleşirse; hesapsız, mesuliyetsiz, rast geldiği vatandaşı hapsetmek isteyecek, istediğine söyle diyecek, istediği kâğıtları alacak, bu suretle memlekette bir dehşet idaresi fiilen kurulacaktır.(...)

Ne isteniyor? Meclis Tahkikat Encümeni namı altında bir baskı idaresi kurmak istiyorlar. Bu baskı idaresi Anayasaya, insan haklarına karşı teşebbüs edilen gayrimeşru bir darbedir. Muhterem arkadaşlarım; reylerinizi vereceksiniz, reylerinizle adlarınızı temiz evlâtlarınıza bırakmak vaziyetindesiniz. Baskı idaresine, millet, bütün namuslu teşkilâtı ile bütün sade vatandaşlar ile mukavemet edecektir. Bu tedbir ve bu tedbiri alanlar muvaffak olmayacaktır”(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:11, C:13, Toplantı:3, Birleşim:58, Sayfa: 194-196).

İnönü'den sonra söz alan Manisa Milletvekili Samet Ağaoğlu ise uzun bir konuşma yapmış ve oylamaya geçilene kadar genel olarak konuşmalara CHP eleştirisi ve geçmiş mevzular üzerinden ilerlemiştir. Ağaoğlu, CHP'ye ağır

suçlamalar yöneltmiş ve bazı şehirlerde yaşanan hadiseler üzerine gazetelerde yer alan haberler üzerinden örnekler vermiştir.

(...)

-Devlet ve Hükümet mefhumları, mahiyetleri ve isimleri gene bir tarafa bırakılmış, partizanlar grubu olarak yad edilmekte, İktidarın, memleketi yabancılara, hem de kendileriyle Türk milletinin hayat ve istikbali üzerinde sıkı ittifaklar yaptığımız müttefiklere satıldığı, yabancı orduların iç hâdiselere müdahalelerini temin edecek anlaşmalar yapıldığı ve Türk kadın ve kızlarımızın yabancılara peşkeş çekildiği söylenmektedir.

(...)Meselâ, yalnız bir kaç gazetenin son bir aylık manşetlerini ve bazı makale ve fıkralarını ve muhalif parti liderlerinin bazı sözlerini, muhalif parti idaresinin bazı tebliğlerini ele alalım. Hemen söyleyeyim ki, bütün bunlar gazetelerin birinci sayfalarını baştan başa kaplayan en büyük ve simsiyah puntolarla yazılmıştır. “İsmet İnönü Kayseri’ye girdi.” Evet doğru, ben yalan demedim. İnönü’nün sözleri: “Emir kanunsuzdur, Uşak valisi sizin gibi memurlara beni öldürmek için emir verdi. Onlar şerefli idiler, vatanperver subaylardı, bu emri dinlemediler.” Diğer bir manşet: “Muhasara yarıldı, Ankara’ya varıldı. İnönü, vur emrini sen vermeyecek misin?” Cevap: “Böyle bir emri vermeden önce kendimi öldürürüm.” “İnönü yürüyerek askerin arasına girdi. Mehmetçik subaylarla yol veriyordu.” Yalnız şu manşetleri okuyunca Türkiye’nin Kayseri denilen bir köşesinde, hiç değilse o köşesinde isyana benzer, ayaklanmaya benzer bir hâdise olduğu ve âsilerin başında İsmet İnönü’nün muzafferane Kayseri’ye girdiği, hayaline, zannına kapılmamak mümkün müdür?

(...)

İşte Halk Partisinin resmî gazetesinde bir mebusun fıkrasından bazı satırlar: “(...) Böylece korkutmak ödevi verilenle korkutulmak istenen aynı insanlık anlayışında, aynı şeref yolunda, aynı korkusuzlukta birleşiyordu. Yeryüzünde hangi kuvvet onları birbirine kırdırabilirdi? Onun için selâm durdular, onun için yol açtılar, onun için İsmet Paşa kendisi geçmesin diye kurulmuş barikatları geçtikten sonra gene geri geldi.” “Muzaffer kumandan! İç politikanın muzaffer kumandanı!” Böyle sözleri siz beğeniyor musunuz Paşa?

(...)

Gözümün önüne geldi, 1961’in 27 Ekim günü akşam vakti, güneş batmak üzere, İsmet Paşa güneşe bakıyor ve dönüyor, “Ey benim silâhşörlerim; seçim yapıldı mı, yapılmadı mı? Haydi silah başına” diye bağırıyor. Siz, Paşam, affedin, mecburum söylemeye, edebiyat yapmışsınız, ama Donkişot bile Şansö’ye böyle bir emir vermedi.” Aziz arkadaşlarım, yukarda tespit ettiğim memleket manzarasını her sahada yaratan tahriklerin bu maddi, resmî delilleri 'ki, her biri bir şuriş yaratabilecek, her biri büyük kütleleri harekete getirebilecek mahiyettedir, işte masum vatandaşlara yapılmak istenen bu resmî telkinlerin yanında, en ücra köylerimizden İstanbul'a kadar, Ankara'ya, Adana'ya, İzmir'e kadar her yerde mütemadiyen “inkılâplar tehlikede”, “Başvekil yeşil bayrakla karşılandı.”, “Ziyafet masrafları çok fazla”, “Güney sınırlarında can ve mal emniyeti yok”, “Memleket iktisaden günden güne zayıflamakta” gibi propagandalar yer almakta ve her çeşit yalan vatandaşın kulağına birer birer bir çuvalın içine zorla itilen kirli paçavralar gibi doldurulmaya çalışılmaktadır. Bu propagandaların, bu taarruzların, bu aleni faaliyetlerin elbette yeraltı kısımları da vardır ve onlar da muhakkak meydana çıkacaktır”(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:11, C:13, Toplantı:3, Birleşim:58, Sayfa: 198-204).

Samet Ağaoğlu’nun ardından CHP Grubu adına söz alan İsmet İnönü, siyaset tarihimize geçen o sözlerinden birisini işte bu oturumda söylemiştir. İnönü;

(...)

“Şimdi iktidarda bulunanların, iktidarı ellerinde bulunduranların milletleri ihtilale nasıl zorladıkları insan hakları beyannamesine girmiştir. Eğer bir idare insan haklarını tanımaz, baskı rejimi kurarsa o memlekette ayaklanma olur. Buna mahal vermemek için idarelerin demokratik yolda olması, insan halklarının yürürlükte olması şarttır. Bu fikir Beyannamenin ruhunu tenkil ediyor. Şimdi mevzu bahis olan mesele bu. Demokratik rejim, insan hakları yürütülüyor mu, yürütülüyor mu? Bu bir. Eğer insan hakları yürütülmez, vatandaş hakları zorlanırsa, baskı rejimi kurulurca ihtilâl behemehal olur. Beni dinleyin... Biz böyle bit ihtilâl içinde bulunmayız, bulunamayız. Böyle bir ihtilâl dışımızda, bizimle münasebeti olmayanlar tarafından yapılacaktır. Biz demokratik rejim dedik, demokratik rejim kurulmuştur. Bu demokratik rejim istikametinden ayrılıp baskı rejimi haline götürmek tehlikeli bir şeydir. Bu yolda devam ederseniz, ben de sizi kurtaramam. Şimdi arkadaşlar, şartlar tamamı olduğu zaman milletler için ihtilâl meşru bir haktır. Fakat ihtilâl aslında bir millet hayatının asla arzu etmeyeceği, çetin ve tehlikeli bir ameliyattır. Birçok memleketlerde görüyoruz. Çok iyi niyetlerle, vatanperver hislerle ihtilâl yaparak idare kuranlar, kurdukları idarenin ertesi gününden itibaren, kâbus içinde yaşarlar. Onlar muvaffak oldukları ihtilâl normal bir demokratik rejime devredebilmek için imkân bulamazlar. Bulabilenler tarihte nâdir. Biz bulduk işte. Ama bunu bulamayan memleket çok zarar görür. İhtilâl niçin yapılır? Eğer ihtilâl vatandaş için başka çıkar yol yoktur, kanaati zihinlere ve bütün müesseselere yerleşirse, meşru bir hak olarak kullanılacaktır. Bundan içtinap kabil değildir. Basiretimiz yerinde ve aklımız başımızda ise normal bir demokratik rejimin icaplarını hulûs ile takip ederek, eşit haklarla dürüst bir seçimin neticelerini kabul ederek bu rejimi bu yola götürelim yoksa Meclis Tahkikat Encümeni şeklinde 3 aylık fevkalâde bir idare kuracaksınız. Bu idare muhalefet partisini ve basını her yerde takip edecek. Şu kusuru var, bu kusuru var, diye her yerde takip edeceksiniz, şimdiden söylüyorsunuz kusurlar.(...)” (TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:11, C:13, Toplantı:3, Birleşim:58, Sayfa: 206-207).

İnönü’nün yaptığı konuşma sonrası müzakereler devam etmiş birkaç milletvekili daha konuşma yaptıktan sonra yapılan oylama sonucu verilen taktir kabul edilmiş ve 15 kişilik komisyon* üyelerinin seçilmesine geçilmiştir. İşte bu oluşturulan komisyonun görev ve yetkilerine dair kanun, 27 Nisan 1960 Çarşamba günü TBMM’nin On Birinci Dönem Üçüncü Yasama Yılı Altmış Birinci Birleşiminde görüşülmüştür. Başkanlığa verilen Çorum Milletvekili Hüseyin Ortakçioğlu ve üç arkadaşının, TBMM İç Tüzüğünde yazılı Tahkikat Encümenlerinin Vazife ve Salâhiyetleri Hakkında Kanun teklifi görüşmeleri sırasında söz alan Sivas Milletvekili Turhan Feyzioğlu uzun bir konuşma yapmış ve kanunun anayasaya aykırı olduğunu beyan etmiştir.

*Başkan Hamdi Sancar Osman Kavuncu, Bahadır Dülger, Nüzhet Ulusoy, Said Bilgiç, Vacid Asena, Kemal Biberoğlu, Kemal Özer, Hilmi Dura, Ekrem Anıt, Nusret Kirişoğlu, Turan Bahadır, Selâmi Dinçer, Himmet Ölçmen, Necmettin Önder

“Dört milletvekili arkadaşımızın getirdikleri ve alelacele müzakere edilmesini istedikleri bu kanun teklifi ile Büyük Meclisin hak yolundan ayrılması; kendi yaptığı Anayasayı bir hiç mertebesine indirmesi; daima ileriye bakmış, daima ileriye bakmış, daima milleti ileri götürmüş olan Büyük Meclisin sert bir dönüşle siyasi hayatımızı 15 yıl, 30 yıl, hattâ bâzı bakımlardan 100 yıl geriye götürmesi istenmektedir.(...)Muhterem arkadaşlarım; getirilmiş olan teklif baştanbaşa Anayasaya aykırıdır, iktidar partisi saflarında bulunan bir muhterem arkadaşımızın da dün ifade ettiği gibi, bu teklif yalnız Anayasamızın ihlâli değil, adli kanunlarımızdan birçoklarının da iptali mânasına gelecek bir tekliftir. Bu teklifin kabulü teşri, icra ve kaza uzuvları arasındaki münasebetlerde tam bir teşevvüş yaratacaktır. Anayasayı fiilen iptal eden, birçok hükümlerini tamamen ilga mânasını taşıyan bu teklifin bu şekilde usulsüz olarak müzakere edilmesi dahi yersizdir”(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:11, C:13, Toplantı:3, Birleşim:61, Sayfa: 276-277).

Uzun müzakerelerin ardından CHP Grubu adına söz alan Malatya milletvekili İsmet İnönü;

“(...)İktidar partisini idare edenler CHP ve bir kısım matbuat aleyhine tasmim ettikleri tedbirleri evvelâ bir teşekkül olarak, sonra da onun müeyyideleri olarak ikmal ediyorlar.(...)Uşak'ta hayatımıza kaydetmek için... Hayatımıza kast etmek için yapılan tertiplerden az zararla çıktık. Şimdi iktidar partisi diyor ki; “Nasıl oldu da bu hâdiselerden sağ çıktılar.” Bunu tahkik edecekmiş. Biz bu kadar tertipler yaptığımız halde bu tertiple nasıl oldu da muvaffak olmadı, diyorlar işte Tahkikat Encümeni bu marifetleri tertip edecek. Tahkikat Encümenini kurduran gerekçe “Bu hava içinde seçim yapılamaz.” diyor. Evvelâ seçim havası vücuda getirilmek isteniyor. Halbuki, seçim havası aylarca evvel hazırlanmış, memlekete ilân olunmuştur.

Tahkikat Encümeni teşkilinin sebebini ve müeyyidesini teşkil eden bu teklifin hedefi, seçim havasını hazırlamaktır. Seçim havası, bugün DP başında bulunanlar için nedir? Ne isterler bunlar seçim zamanı ki, onu önceden hazırlamış olsunlar?(...) Demokrat iktidar 1950'den bu yana birkaç seçim yaptı. Bu seçimlerin her birini hususi ve fevkalâde bir tedbirden sonra yaptı. 1950'nin ara seçimini yapmak için ilk önce Cumhuriyet Halk Partisi'ni itham ederek bütün halkevlerini kapattı, elinden aldı. 1951 ara seçimlerini yapmak için memlekette beş yüze yakın kütüphaneyi kapattı. Sonra 1954 seçimlerini yaptı. Bu seçimleri yapmak için de tedbirler aldı. O zaman Millet Partisi vardı; onu kapattı. O zaman Halk Partisinin ne kadar malı, mülkü varsa; vesikalarını, kitaplarını, kurşun kalemine kadar hepsini müsadere etti. Ondan sonra 1954 seçimini yaptı. Daha sonra 1957 seçimini yaptı. 1957 seçimi, biliyorsunuz ki, muhalefet partileri arasında büyük mikyasta iş birliği havası içinde hazırlandı. Fevkalâde kanunlar çıkardı. 1954'ten sonra seçime ait çıkardığı fevkalâde kanunlar yetmedi, 1957'de ayrıca kanunlar çıkardı. Muhalefet partilerinin reylerini birbirlerine eklemek ihtimalini ortadan kaldırdı, bir. Bu da kâfi gelmedi. 1957'de bugün her birimizin hicapla hatırladığımız ve hâlâ encümende tashihi, düzeltilmesi için duran kusurlar işledi. Maharetle işledi, yüzüne gözüne bulaştırarak işledi.

Tahkikat Encümenine verilen vazife, seçim havasını hazırlamak için birtakım tedbirler almasıdır. Bu tedbirleri bir haftadan beri görüyoruz. Daha bu müeyyideler meydana çıkmadan evvel meclis müzakerelerini neşrettirmiyor. Sonra teşkilatımızdan olan vatandaşlarımız, muhtelif vilâyet ve kazalarımızda rastgele, insafsız bir surette tevkif ediliyor.(...)Bir iktidar bir defa seçimle gitmemeyi esas olarak kabul ettikten sonra artık onun alacağı tedbirler birbirinden, gayrimeşru ve birbirinden batırıcı ve yıpratıcı olur.(...)Sözün kısası arkadaşlar, bu tedbirlerle Anayasaya bir darbe vurulmaktadır. Anayasa dışı, gayrimeşru bir baskı idaresi kurulmaktadır.(...)” (TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:11, C:13, Toplantı:3, Birleşim:61, Sayfa: 299-300).

İnönü'nün konuşması sırasında genel kurulda artan sesler üzerine oturuma ara verilmiştir. İkinci oturumun başında oturumu yöneten Meclis Başkanvekili İbrahim Kirazoğlu, riyasetin bundan evvelki celsenin sonunda İnönü'nün beyan ve ifade eylediği gibi zabıtları tetkik ettiğini Dahilî Nizamnamenin 188'nci maddesinin üçüncü fıkrası uyarınca beyanlarının kendisinin Meclisten çıkarılmasını icap ettirdiğini söylemiş ve oylama sonucu İnönü'ye on iki oturum Meclisten çıkarılma cezası verilmiştir. İnönü karar sonrası salondan ayrılmış ve gürültülerin devamı nedeniyle oturuma ara verilmiştir. Dördüncü oturumun sonunda yapılan oylama ile kanun kabul edilmiştir.

Burada belirtilmesi gereken bir nokta da yine İnönü'nün yayımı yasaklanan ve siyasal tarihimize geçen bir başka konuşması olmuştur. İnönü konuşmasında;

“Biz aldığımız tedbiri aldık yürüteceğiz diyorsunuz. Gayrimeşru baskı rejimine girmiş olan idarelerin hepsi böyle söylemişlerdir. Siz de öyle diyorsunuz. Fakat muvaffak olamayacaksınız. Kore Başkanı Syngman Rhee kurtuldu mu? Üstelik onun ordusu, polisi, memuru elinde idi. Halbuki sizin elinizde ne ordu var, ne memur var, ne üniversite ve hatta ne de polis var... Olur mu böyle baskı rejimi? Muvaffak olur mu? Bir baskı rejimi kurulduğu zaman onu kuranlar artık mukavemet kalmayacak zannederler. Bizdeki baskı rejimini kuranlarda öyle zannediyorlar. Baskı tertipçileri bilsinler ki Türk Milleti, Kore Milleti'nden daha az haysiyetli değildir” (Eroğul, 2013:233).

Son olarak kanunun bazı önemli maddelerini vermek de uygun olacaktır.

“MADDE 1. TBMM Tahkikat Encümenleri ve naip olarak vazifelendirecekleri Tali Encümenler; Ceza Muhakemeleri Uslu Kanunu, Askerî Muhakeme Usulü Kanunu Basın Kanunu ile diğer kanunlarda Cumhuriyet Müddeiumumisine, sorgu hakimine, sulh, hâkimine ve askerî adli âmirlere tanınmış olan bilcümle hak ve salâhiyetleri haizdir.

MADDE 2. TBMM Tahkikat Encümeni: a) Tahkikatın selâmetle cereyanını temin maksadıyla her türlü neşriyatın yasak edilmesine, b) Neşir yasağına riayet edilmemesi halinde mevkute veya gayri mevkutenin tabı veya tevziinin men'ine, e) Mevkute veya gayri mevkutenin toplatılmasına, mevkutenin neşriyatının tatiline veya matbaanın kapatılmasına, ç) Tahkikat için lüzumlu görülen veya sübut vasıtalarından olan her türlü evrak, vesika veya eşyanın zaptına, d) Siyasi mahiyet arz eden toplantı, hareket, gösteri ve emsali faaliyetler hakkında tedbir ve karar almaya, e) Tahkikatın selâmetle intacı için lüzumlu göreceği bilcümle tedbir ve kararları ittihaz etmeye ve Hükümetin bütün vasıtalarından istifade eylemeye, dahi salâhiyetlidir.

MADDE 3. TBMM Tahkikat encümenlerince ittihaz olunan tedbir ve kararlara her ne suretle olursa olsun muhalefet edenler bir seneden üç seneye kadar ağır hapis cezası ile cezalandırılırlar.

MADDE 5. TBMM Tahkikat encümenlerinin yaptığı tahkikat gizlidir. Bu gizliliğe riayet etmeyenler veya malûmatlarına müracaat suretiyle yahut sair suretlerle muttali oldukları tahkikatla ilgili hususları veya hâdiseleri ifşa edenler altı aydan bir seneye kadar hapis cezası ile cezalandırılırlar.

MADDE 9. TBMM Tahkikat encümenlerince ittihaat olunan karar veya tedbirler katî olup aleyhine itiraz olunamaz” (Eroğul, 2013: 232).

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

“Demokrasi dünyanın en narin çiçeğidir. Onu yaşatan hoşgörüdür, uzlaşdır, diyalogdur”(Demirkırat Belgeseli, Birand:1991).

Türkiye’nin yakın siyasal tarihinde yaşanan bütün siyasi, ekonomik ve toplumsal gelişmelerin ardından iktidar ya da muhalefette bulunan hemen her görüşten siyasinin yaptığı açıklamaların içeriği nihayetinde hep demokrasi olmuştur. İşte bu çalışmanın ortaya konulmasını sağlayan nedenin de bu olduğu söylenebilir. Millet olarak demokrasi kavramına olan bakış açımız ya da bu kavramı hem yönetenler hem de yöneticiler olarak nasıl algıladığımız sorusu böyle bir çalışmayı gerekli kılmıştır. Kısaca halk egemenliği ya da halkın halk tarafından yönetimi olarak ifade edilebilecek olan demokrasi kavramı; eşitlik, özgürlük, adalet, insan hakları, fikir hürriyeti vb. bütün bu kavramları sinesinde barındıran kutsal bir değer halini almıştır.

Çünkü demokrasi, başlı başına bir ideal olmuştur. Bugün toplumumuzda kavramın ne demek olduğuna neyi ifade ettiğine dair sorulacak sorulara çoğunluk tarafından belki net bir cevap verilemese de demokrasinin iyi bir şey olduğuna dair ortak bir algı olduğu ortaya çıkacaktır. Bu noktada 7 Ocak 1946’da DP’nin kurulmasıyla Türk siyasal yaşamında bir yandan 23 yıllık Tek Parti iktidarı sona ererken bir yandan da halk demokrasi denilen kavram ile tanışmaya başlamıştır. “Yeter! Söz Milletindir!”sloganıyla DP’nin 14 Mayıs 1950 genel seçimlerini kazanması ülkemiz için siyasal, ekonomik ve toplumsal açıdan önemli bir dönüm noktası olmuştur. Daha seçimlerin hemen ardından Bursa civarında bazı köylüler büyük toprakları paylaşmaya başlamış ne yaptıkları sorulunca da “Artık demokrasi var” cevabını vermişlerdir. Çünkü DP’liler muhalefet döneminde demokrasi kelimesini ideolojik bir araç olarak kullanmıştır. Yaşanan ekonomik sıkıntılardan jandarma baskısına kadar halkın hoşnut olmadığı bütün meselelerin çözümü demokrasi olmuştur(Eroğul, 2013: 76). Adeta tılsımlı bir anlam yüklenen demokrasiye ilişkin olarak 1980 yapımı Aziz Nesin’in aynı adlı romanından uyarlanan Zübük(Kartal Tibet: 1981) filminde geçen şu ifadeler de demokrasinin halk tarafından nasıl algılandığını gösterecektir.

“Sevgili vatandaşlar, değerli din kardeşlerim! İstibdat dönemi bitiyor. Devlet baskısı, şunun bunun baskısı yok. Vergi yok. Ne var peki? Artık demokrasi var. Aç gözünü

doldur keseni. Demokrasi geliyor. Demokrasi partimizle geliyor. Demokrasi ne demek? Sayın hemşerilerim. Demokrasi öyle bir şeydir ki tadından yenmez.”

İşte bu tılsımlı kelime ile yola çıkan DP, egemen sınıflardan yoksul halka bürokratlardan liberal aydınlara, toplumdaki CHP’den hoşnut olmayan tüm kesimlerin desteğini alarak popülist bir parti halini almıştır. Çünkü siyasal, sosyal ve ekonomik örgütlenmenin düşük olduğu ve sivil toplum örgütlenmelerinin olmadığı ya da gelişmediği az gelişmiş ülkelerde popülist söylem ve akımlar yaygın olarak görülmektedir. Böyle bir ortamda demokrasi kavramını en önemli söylemi haline getiren DP’nin popülist adımları başarılı olmuştur.

Öncelikle halk partisi olarak CHP’nin halkın partisi olamaması bu başarının en önemli nedenidir. Birand’ın (1991) Demirkırat belgesindeki şu ifade *“1930larda iki tür Ankara vardı. Biri hızla çehre değiştiren şapka giymeyi Türkçe okuyup yazmayı, batı müziğiyle dans etmeyi öğrenen bir Ankara. Bu Ankara’yı Ulus’ta Ankara Palas’ın balo salonlarında bulmak mümkündü. İkinci Ankara ise buradan çok değil ancak birkaç kilometre uzaktaydı. Ama yine de at pazarı Ankara Palas’a birkaç asır uzakmış gibi görülüyordu. Orada fakirlikten kaynaklanan bir memnuniyetsizlik insanların yüzlerinden okunuyordu.”* DP’nin CHP’nin tek parti yönetimine karşı halka dini, ekonomik ve sosyal açıdan propaganda yapmasına olanak sağlamıştır. Geniş halk kesimlerinden laik, sivil ve asker kesime, bürokratik elitlerden ekonomide egemen olan sınıflara kadar kitleleri popülist söylemler ile harekete geçiren DP, demokrasi söyleminin yanı sıra Türk siyasal yaşamına “Milli İrade” kavramını da kazandırmıştır. Yine o güne kadar bilinen siyasal propaganda usullerini değiştiren DP’liler, kentlerde halkın içerisine karışmış, çamurlu yollarından aşarak köylülerin ayağına gitmiş ve sizin ile demokrasiyi güçlendireceğiz, senin oyun ile kalkınacağız mesajı vermiştir. Böylece halkın siyasal katılımı ile geniş kitle desteği sağlanmıştır.

Elbette bu noktada çalışmada yer verilen bazı kanunların görüşmelerini içeren tutanaklar üzerinden DP çözümlemesi yapılmasının popülizm kavramı ile olan bağlantısı bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülkemizde siyasi yelpazenin hangi tarafında olduğu fark etmeksizin siyasetçiler halkı istedikleri şekilde yönlendirmeye çalışmaktadırlar. Gerek kamuoyu yaratmak gerek algı çalışması yapmak gerekse de manipüle etmek gibi kavramlar ile ifade edilebilecek bu eylemler ile toplumda bazen

doğru olmayan bazen de eksik yargıların ortaya çıktığı dahası yerleştiği görülmektedir. Türkiye gibi imparatorluktan cumhuriyet rejimine geçmiş bir ülkede geçtiğimiz son yüzyılda süregelen en önemli sorun iki kutuplu ideolojik ayrışma olarak göze çarpmaktadır. Bir tarafta gelenekçi-muhafazakar görüş diğer tarafta ise devrimci-laik görüş arasında devam eden ideolojik çatışma ortamı bugün belki de Türkiye'nin ekonomik ve teknolojik kalkınmasının önündeki en büyük engeldir.

Çünkü yıllardır Abdülhamid-Mustafa Kemal, CHP-DP, İslamcı-laik, sağ-sol, Alevi-Sünni gibi çeşitlendirilebilecek yaşadığımız ideolojik ayrışmalar, bir yerde toplumun yönetilebilmesi ve yönlendirilebilmesi için siyasetçiler tarafından araç olarak kullanılmaktadır. Algı çalışmaları ve manipülasyonlar ile beslenen popülist söylemler toplumda var olan ideolojik ayrışmayı daha da derinleştirmektedir. İşte bu çalışmada yer verilen kanunlar da bu ideolojik ayrışma ortamına örnek teşkil etmesi için seçilmiştir. Bu çalışma ile birlikte ülkemizin geçmiş yıllarına etki eden ve bugün hala günümüz siyasetçilerinin de söylemlerinde yer edinen konuların TBMM tutaklarına nasıl yansıdığı gösterilmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla tutanak metinleri verilen kanun ve görüşmeleri yukarıda değinilen ideolojik çatışmanın örnekleridir.

Ancak bu tutanak metinlerinden hareketle DP çözümlemesi yapılırken belirtilmesi gereken bir diğer konuda DP'nin demokrasi tılsımını kullanarak kimi zaman din kimi zaman vatan argümanları ile geliştirdiği popülist söylemlerin yer verilen metinlerle çeliştiğidir. Çünkü DP on yıllık iktidarı boyunca CHP'yi kökü dışarıda cereyanlar ile memleketin huzur ve güven ortamını bozmak, hükümeti devirmek ve hatta komünistlik ile suçlamıştır. Ancak tutanak metinlerinde de görüleceği üzere dış politikaya dair konularda ya da iç politikaya dair atılan birçok adımda hem CHP hem de diğer muhalefet partilerinin genel olarak DP'ye ve hükümete desteklerini belirtmişlerdir.

Bugün hala yaşadığımız ideolojik kutuplaşmanın ilk örneği Arapça ezan yasağıdır. Din, tarih boyunca bütün toplumların en önemli ögesi olmuştur. Dünya tarihine bakıldığında yakın döneme kadar yapılan savaşların dahi din adına yapıldığı görülmektedir. Dahası din olgusu bir toplumu yönlendirebilmek için kullanılan en önemli argümandır. Günümüzde bir buçuk milyara yaklaşan nüfusu ile Hindistan'da siyasetlerin toplumu kontrol altında tutabilmesinin en önemli aracı dindir. Bu açıdan bakıldığında bir İslam Devleti olarak Halifeliğin de temsil edildiği Osmanlı'dan

Cumhuriyete geçişte yapılan devrim ve inkılapların yüzyıllardır İslam dini ile bu denli bütünleşmiş bir toplumda tepkiye yol açması kaçınılmazdır. Ancak cumhuriyetin ilk yıllarında çok uluslu bir imparatorluktan milli kimlik taşıyan yeni bir ulus-devlete evrilme sürecinde her konuda öze dönüş çabası kendisini din konusunda da göstermiştir. Bu anlamda 1932’de ibadet dili de Türkçeye çevrilmiştir. Ancak daha öncede belirtildiği üzere yapılan bazı devrimler halk tarafından kabul görmemiştir.

İşte 14 Mayıs 1950 seçimlerine giden süreçte DP’ye halk tarafından gelen en önemli taleplerden birisi de Ezanın yeniden Arapça okutulması olmuştur. Burada DP’lilerin halka bu konuda verdikleri cevaplar da önemlidir. Zira doğrudan ezanın Arapça okutulacağının sözünü vermekten ziyade iktidara geldiklerinde bütün sorunları çözecekleri şeklinde politik cevaplar vermişlerdir. Öte yandan ezanın yeniden Arapça okutulması DP iktidarının seçimlerin ardından aldığı ilk karar olması bakımından önemlidir. Ayrıca partinin kurucusu ve Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ın, bu konuyu zamansız bulduğu ve bu yüzden kanunu onaylamayı geciktirdiği bilinmektedir. 16 Haziran 1950’de toplanan Meclisin Dokuzuncu Dönem Dokuzuncu Birleşiminde görüşülen kanuna ilişkin belirtilmesi gereken ilk husus CHP grubunun da kanuna destek verdiğidir. Bugün bilinen ya da anlatılan “Ezanın CHP tarafından yasaklandığı” algısıdır. Halbuki kanunda ibadet dilinin Türkçe olduğu ve o yüzden Arapça ezan ya da kamet okuyanlara ceza uygulanacağı belirtilmiştir. Yani doğrudan ezan okumak yasaklanmamış sadece dönemin şartları gereği yeni bir ulus-devlet kurma kapsamında ibadet dilinin değiştirilmesi ile ezanın da anadilde okunması zorunlu hale getirilmiştir. Buna ek olarak 24 Kasım 1934’te müzeye dönüştürülen Ayasofya, yakın zamanda yeniden camiye dönüştürülmüştür. Bu süreçte yine hükümet tarafından CHP’li tek partili yıllara dönük eleştiriler yapılmış ve tartışmalar uzun süre devam etmiştir.

Yukarıda bahsedilen ideolojik kutuplaşmanın bir diğer örneği 14 Aralık 1953 Pazartesi günü TBMM’nin Dokuzuncu Dönem Beşinci Yasama Yılı On yedinci Birleşiminde Antalya milletvekili Akif Sarioğlu ve 91 arkadaşı tarafından başkanlığa sunulan Cumhuriyet Halk Partisi’nin Haksız İktisaplarının İadesi Hakkında Kanun teklifi olmuştur. Hemen belirtmek gerekir ki seçimlerden önce devri sabık yaratmayacağız diyen DP’nin neden böyle bir kanun teklifi hazırladığı sorusu öncelik kazanmaktadır. Diğer bir soru ise DP’lilerin de CHP’ye isnat elden bu

suçların gerçekleştiği dönemlerde CHP milletvekili hatta yöneticileri olmasıdır. Bu kanunun önemi bugün mevcut siyasal iktidarın zaman zaman İş Bankası'ndaki CHP hisselerinin hazineye devri üzerinden o günlere gönderme yapması olarak söylenebilir. Ancak kanuna ilişkin söz alan Seyhan Milletvekili Cezmi Türk, bu kanun teklifinin zamansız olduğunu, Meclise getirilecekse de 1950 seçimlerinden hemen sonra getirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Çünkü seçimlerden sonra geçen o kadar sürenin ardından DP'nin de birçok konuda hatalar yaptığını böyle bir yasa teklifi ile kendisini de yargılaması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca kanunun acele bir şekilde hazırlandığını dile getirmiştir. Zira usul ve şekil açısından yanlışları bulunan bu kanun teklifini hazırlayan DP'nin CHP'nin hukuksuzluklarını eleştirip de aynı şekilde davranmasının yanlış olduğuna da değinmiştir.

Yaşadığımız günler ile benzerlik gösteren bir diğer olay ise 18 Nisan 1960 Pazartesi günü TBMM'nin On Birinci Dönem Üçüncü Yasama Yılı Elli Sekizinci Birleşiminde Bursa Milletvekili Mazlum Kayalar ve Denizli Milletvekili Baha Akşit tarafından verilen CHP ve bir kısım basın organının faaliyetlerinin araştırılması için Meclis tahkikatı açılmasına dair kanun teklifi olmuştur. Bu kanun, 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'ne giden yolda önemli bir neden olmuştur. Mehmet Ali Birand'ın Demirkırat belgeselinde Cemal Madanoğlu'nun şu ifadeleri önemlidir: *"(...)Bardağı taşıran damla dediğim. Bir de üstelik DP kalktı Tahkikat Komisyonu kurdu. Çok körlemesine gitti. İhtilali asıl yapan biz değiliz aslında. Onlar yaptı."* Çünkü komisyon işe başlarken tüm siyasi faaliyetleri yasaklamış, ayrıca komisyon ile ilgili haberlere de yayın yasağı getirmiştir. Dahası komisyona olağanüstü yetkiler verilmiştir. Buna göre 15 DP'li komisyon üyesi basın ve muhalefeti yargılayıp cezalandırabilecek ama alacakları kararlara itiraz edilmeyecektir. Ayrıca kanunun gerekçesinde CHP'ye yönelik suçlamaların özeti şu şekildedir: *"(...)çeşitli gayrimeşru ve kanun dışı yollarla halkı kanunları ihlâl, kanuni tedbirlere karşı mukavemete, (...) Hükümete, idari ve adli mercilere karşı galeyana kendi partilerine mensup bazı şahısları silâhlendirmek (...) Orduyu siyasete karıştırmak (...) Bizim radyo namındaki komünist radyosunu halk partisine ait bir radyo olarak göstermek suretiyle halkı bu yayınları dinlemeye sevk etmek(...)"*

Burada sorulması gereken soru on yıllık bir iktidar partisi hem de her seçimden ezici bir çoğunluk ile çıkan bir parti ya da DP'liler neden böyle bir komisyon kurma ihtiyacı hissetmiştir. Çünkü komisyonun kurulmasını öneren kanun teklifinin gerekçesi hem çok ağır suçlamalar içermektedir hem de demokratik bir

hukuk devletinde kuvvetler ayrılığı ilkesine aykırıdır. Yine bu konuya ilişkin olarak 1976 yapımı “Hasip ile Nasip” filmindeki “*Şu güzel vatanımızda demokrasiyi hakim kılacağız. Evelallah yeni camimizin temeli atılınca da kökü dışarıda cereyanlarla hep beraber mücadele edeceğiz.(...) Yeter ki muhaliflerimizi depeleyip...*” ifadeleri DP’nin 1946 yılında demokrasiyi önceleyen politikalarından tahkikat komisyonunun kurulmasına gelen süreçteki ideolojik ayrışmasını göstermektedir. Dahası o dönem DP Milletvekili olan Prof.Ali Fuad Başgil de bu komisyonun kurulmasına şiddetle karşı çıkmıştır.

Bugün yine mevcut siyasal iktidarın atılan ekonomik adımlar ya da yapılan yatırımlar konusunda kendisine getirilen eleştirilere “DP döneminde yapılan ekonomik atılımlara da CHP’nin karşı çıktığı” algısıyla mevcut muhalefete tavrını ortaya koyarak halkta yapılanların meşruiyetini kazandırma yolunda bir çaba sarf ettiği söylenebilir. Ancak yine bu noktada DP’nin ekonomiye dair attığı önemli adımlardan 1 Ağustos 1951 tarihinde çıkarılan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Kanunu ve bu kanunu yürürlükten kaldırarak daha liberal hükümler getiren 18 Ocak 1954’teki Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu’na CHP’nin destek verdiğini belirtmek gerekmektedir. 1 Ağustos 1951 tarihinde çıkarılan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Kanunu’na CHP doğrudan destek verirken 18 Ocak 1954’te çıkarılan Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu’nun görüşme tutanakları incelendiğinde CHP’nin doğrudan kanunun kendisine değil de içeriğine karşı olduğunu vurgulamak gerekmektedir. CHP Trabzon Milletvekili Cahid Zamangil, önceki kanunun iş sahalarımızdan bazılarını yabancı sermayeye kapalı tutmuş fakat çoğunluğunu açmış olduğunu ancak bu kanunun Türkiye’de düşünülebilecek bütün çalışma ve iş sahalarını yabancı sermayeye açtığını vurgulamış ve tarımla ticaret sahasına yabancı sermayenin girmesini doğru bulmadığını belirtmiştir. Bunun dışında kalan sahaların yabancı sermaye için kâfi olduğuna inandığını dile getirmiştir.

Burada dikkat edilmesi gereken husus DP karşıtı cephede yer alan tarafların her fırsatta DP’nin emperyalist blok ile eklemlenme çabasına giriştiğini ifade etmelerine rağmen CHP’nin de bu kanunlara doğrudan karşı çıkmadığını sadece içerik olarak çekincelerini dile getirdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Yine Zübük filminde geçen şu ifadeler yabancı sermaye konusunun o dönem ülkemizdeki yansımalarını göstermeye yardımcı olacaktır: “*Japonya ve Amerika ile konuştum. Kasabamıza yabancı sermaye akacak. Bunu avukat Burhan gibiler durduramaz. Suudi*

Arabistan cami projemize, Amerika baraj projemize Japonya fabrika projemize yardım edecek. Yabancı sermaye düşmanlığı edenlerin niyetini biliyoruz arkadaşlar. Nurlu ufuklar bizi bekliyor. Ağır sanayi hamlemize kimse engel olamayacaktır.(...)”

DP iktidarının ekonomiye dair atmış olduğu bir diğer adım ise TBMM’nin Dokuzuncu Dönem Beşinci Yasama Yılı Altmışınca Birleşiminde kabul edilen “Petrol Kanunu” olmuştur. Büyük çoğunluğu ithal edilen petrolü, ülkemizde daha fazla çıkarmak için arama çalışması yapmak ve petrol çıkarmak üzere 1954’te ilk olarak 6326 sayılı kanunla 135 maddeden oluşan Petrol Kanunu çıkartılmıştır. CHP grubu adına söz alan Trabzon Milletvekili Cemal Reşit Eyüboğlu, partilerinin petrol kaynaklarımızın işletilmesini devlet sahasına ait işlerden saydığını, aynı zamanda yerli ve yabancı hususi teşebbüsle ortaklık şeklinde iş birliğini kabul ettiğini ancak DP’nin çıkartmak istediği kanunun petrol kaynaklarımızın değerlendirilmesini hususi teşebbüse bırakmasından dolayı kanuna karşı olduklarını belirtmiştir. Ancak daha sonra söz alan Başbakan Adnan Menderes, sert bir konuşma yapmıştır. CHP’nin her ne konuda olursa olsun millet hesabına yapmak istedikleri yatırımlara ve politikalara engel olmaya çalıştıklarına farklı örnekler vermiş ve yine CHP’nin eteklerinden tutup çekmeye ve icraatlarını kösteklemeye çalıştığını vurgulamıştır. Menderes CHP’yi vatanperverliği kullanarak kanuna karşı çıkmakla suçlamıştır. Ancak burada belirtilmesi gereken bir nokta ise ilgili bakanın kanunun neden gerekli olduğunu çok güzel bir şekilde gerekçelendirdiğidir.

Daha önce de belirtildiği üzere DP, iktidarı boyunca CHP’yi sürekli komünist söylemler ile bağdaştırarak suçlamalarda bulunmuş ve bu sayede CHP karşıtı seçmeni zinde tutmuştur. Ancak özellikle dış politika konularında CHP ve muhalefetin hükümete destek verdikleri görülmektedir. Aslında doğuda yükselen Sovyet tehdidine karşı özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye tarafını Batı bloku olarak belirlemiştir. 1950’li yıllar boyunca ise DP, bu politikayı daha da ileri taşımış ve özellikle ABD ile daha yakın temaslar kurmuştur. Bu bağlamda önem arz eden iki konu ise Kore’ye asker gönderilmesi ve NATO’ya giriş olmuştur. Bu konuda DP karşıtı söylemler genel olarak Batı uyduculuğu ve emperyalizm ile bütünleşme çabası olarak birleşse de dönemi şartları içerisinde değerlendirmek daha adil olacaktır. Daha sonra da değinileceği üzere elbette her konuyu komünizm tehdidi ile algılayan DP iktidarının bu politikası yanlış olmakla birlikte dönemin şartları gereği Batı bloğuna yaklaşmayı salt eleştirmek de doğru değildir. Ancak

DP'nin Kore'ye asker gönderme kararının muhalefet tarafından eleştirilme nedeni, ne TBMM'de çıkartılan bir yasaya ne de RG'de yayınlanan bir Bakanlar Kurulu kararına dayanmadığı içindir. Ayrıca muhalefet doğrudan asker göndermeye karşı da değildir. Sadece kararın alınış şekline karşı çıkmıştır. Milli bir mesele olduğu için TBMM'de görüşüp birlikte karar almak gerektiğini vurgulamışlardır

Türkiye'nin NATO'ya üyeliğinin oy birliği ile kabul edildiği 18 Şubat 1952 tarihli TBMM'nin Dokuzuncu Dönem Üçüncü Yasama Yılı Kırk Birinci Birleşiminde CHP Grubu adına Trabzon Milletvekili Faik Ahmet Barutçu, Türkiye'nin NATO'ya üyeliğini memnuniyetle karşıladıklarını ve Hükümeti de bu yoldaki gayretlerinden dolayı tebrik ettiklerini dile getirmiştir. İşte tamda bu noktada günümüzden bir örnek verilebilir. AK Parti hükümeti, CHP'yi askere sınır ötesi operasyon yapma yetkisi veren tezkereye karşı çıkmakla suçlayarak kamuoyu oluşturmaya çalışmaktadır. Ancak CHP ise, tezkerenin kendisine değil de tezkerenin başka değişiklikler de içeren torba kanun teklifi ile gelmesine karşı olduğunu belirtmektedir.

Dış politikaya yönelik olarak DP'nin attığı adımlardan biri de yapılan paktlar olmuştur. Balkan ve Bağdat Paktı olan bu dostluk ve işbirliği antlaşmalarına CHP ve diğer muhalefet partileri destek vermiştir. Burada belirtilmesi gereken nokta DP'nin attığı her adıma her ne şekilde olursa olsun muhalefetin karşı çıktığı gibi bir durum söz konusu değildir. Ancak Kore'ye asker gönderilmesi konusunda da olduğu gibi muhalefetin çekince ve eleştirilerini belirttikten sonra yine de destek verdiklerini söylemek mümkündür. Diğer yandan özellikle Bağdat Paktı'nın ortaya çıkardığı sorunlar nedeniyle değerlendirilmesi gerekmektedir. Çünkü yapılan pakt ile ABD ve İngiltere, Ortadoğu'daki çıkarlarını korumak ve Sovyetlerin bu bölgeye inmesini engellemek amacıyla yukarıdan gelecek Kızıl Kuşak'a karşı bölge ülkelerinden oluşan Müslüman-Yeşil Kuşak oluşturmak istemiştir. Bu çerçevede Türkiye'nin öncülüğünde bir örgüt kurulmak istenilmişse de Ortadoğu'nun kendi iç dinamikleri göz ardı edildiği için Türkiye, bu pakt oluşumundan zararlı çıkmıştır. Zira bu iki emperyalist ülke kendi çıkarları için paktın kurulmasını teşvik ederken dahil olmak ya da desteklemek konusunda isteksiz davranmışlardır. 1952 Mısır'da gerçekleşen devrim ile başa geçen Cemal Abdülnasır, Sovyetler Birliği ile yakın ilişkiler kurmaya başlamış ve Arap devletleri arasında Pan-Arabizm düşüncesini öne sürmüştür. Başta Mısır olmak üzere Arap ülkeleri paktın ABD ve İngiltere'nin bölgeyi kontrol etmek

amacıyla oluşturdıkları yeni bir emperyalist plan olduğunu düşünmüşlerdir. Irak dışında Arap ülkelerinden pakta destek gelmemiş dahası Türkiye'nin başta Mısır olmak üzere Arap ülkeleri ile arası açılmıştır. Buradan hareketle DP'nin uyguladığı bu Amerika merkezli dış politika o dönem Türkiye için olumlu sonuçlar doğurmadığı gibi bugün de aynı izlenimler alınmaktadır.

Son olarak değerlendirilmesi gereken konu ise Kıbrıs sorunu ve 6-7 Eylül olaylarıdır. Cumhurbaşkanı Celal Bayar tarafından TBMM Başkanlığına verilen TBMM'nin içtima daveti üzerine TBMM, 12 Eylül 1955 Pazartesi günü toplanmıştır. TBMM'nin Onuncu Dönem İkinci Yasama Yılı Sekseninci Birleşiminde öncelikle Başbakan Adnan Menderes tarafından TBMM Başkanlığına 10 Eylül 1955 tarihinde verilen İstanbul, İzmir ve Ankara vilâyetlerinde Örfi İdare ilânına dair Başvekâlet tezkeresi okunmuştur. Tezkereye ve gündeme dair ilk söz alan CHP Grubu adına Malatya Milletvekili İsmet İnönü olmuştur. İnönü konuşmasında konunun araştırılmasının gerekliliğine vurgu yapmıştır. İnönü'nün ardından CMP Grubu adına söz alan Kırşehir Milletvekili Ahmet Bilgin ise, Türk zabıtasının bu kadar geniş bir tertibi önceden tespit edememesi ve olaylar başladığı zamanda önlemek için ciddi bir müdahalede bulunmamasını eleştirmiştir. Hatta Türk zabıtasının çaresiz kaldığını da belirterek sıkıyönetimin uygulanmaya devam edilmesinin ülkemizi güçsüz göstereceğini ifade etmiştir. Ancak daha sonra söz alan Burdur Milletvekili Mehmet Özbey ise olayları kanı ve sütü bozuk komünistlerin gerçekleştirdiğini iddia etmiştir.

Son olarak geline bu noktada DP'nin neden komünizm gibi söylemleri ısrarla dile getirdiği sorusu ön plana çıkmaktadır. Zira DP, TBMM tutanaklarına da yansıdığı üzere hemen her konuda yaşanan sorunları ya da başarısızlıklarını komünist söylemler ile ilişkilendirerek bu durumun kendilerinden kaynaklanmadığını ifade etmeye çalışmıştır. Bugün yaşadığımız güncel sorunlara da dış güçler olarak yansıyan bu ifade o günün şartlarıyla da DP'nin komünist oyunları ifadesinde yer bulmuştur. Uzun yıllar süren tek partili yönetimin halkta meydana getirdiği huzursuzluk ve bıkkınlığı demokrasi söylemiyle harmanlayarak seçim zaferlerine taşıyan DP, popülist söylemlerini iktidarı boyunca devam ettirmiştir. Ancak bu durum ideolojik kutuplaşmayı da beraberinde getirmiştir. Zira hemen her konuda

karşıt düşünce ve görüşlerin komünizm ile suçlanması 1970’li yıllarda görülmüştür. Şüphesiz DP’nin kurulması Türk siyasal yaşamının ve demokrasisinin gelişiminin önemli bir dönüm noktası olmuştur.

KAYNAKÇA

- Ağaoğulları, Mehmet Ali, (1989). **“Fransız Devrimi’nde Birey Devlet İlişkisi (1789-1894)”**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt:44, Sayı:3, 195-228. <http://dergipark.gov.tr/ausbf/issue/3118/43296>. (Erişim Tarihi: 19.10.2020).
- Akıncı, A. ve Sefa Usta, (2015). **“Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçişte Etkili Olan İç Faktörlerin Analizi”**, KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi. Cilt:17, Sayı:29, 41-52. <http://dergi.kmu.edu.tr/userfiles/file/Aral%C4%B1k2015/6m.pdf>. (Erişim Tarihi: 06.11.2020).
- Albayrak, Mustafa, (2004). **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)**, Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Atılğan G. ve Eylem Özdemir, (2012). **“Siyasal Partiler”**, Siyaset Bilimi Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler. Haz: Gökhan Atılğan ve E. Attila Aytekin. İstanbul: Yordam Kitap, 239-251.
- Aybak, S.Yıldız, (2017). **“1950-1983 Yılları Arasında Kıbrıs Sorunu ve TBMM’deki Yankıları”**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, <https://avesis.gazi.edu.tr/yonetilen-tez/b604d017-b09b-4714-b5d6-e972eedc9a18/1950-1983-yillari-arasında-kibris-sorunu-ve-tbmmdeki-yankilari>. (Erişim Tarihi: 19.10.2021).
- Batıbeki, A.Yılmaz, **“Hasip ile Nasip”**, (1976). https://www.imdb.com/title/tt0279854/?ref=fn_al_tt_1. (Erişim Tarihi: 13.02.2020).
- Bilge, Muhittin, (2011). **“Türkiye’de Demokrasi Kültürü: Siyaset ve Toplum”**, Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi. Cilt:15. Sayı:3, 49-60. <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/tsadergisi/article/view/5000146758>. (Erişim Tarihi: 21.10.2020).
- Birand, M.Ali, **“Demirkırat”**, (1991). https://www.imdb.com/title/tt4077876/?ref=fn_al_tt_1. (Erişim Tarihi: 13.02.2020).
- Çalışkan, Zeki ve Mehmet Kahraman, (2007). **“Türkiye’de Siyasal Partilerin Hukuksal Statüsü ve Siyasal Partilerin Kapatılması Rejimi”**, Doğu Anadolu Bölgesi Araştırma ve Uygulama Merkezi. Cilt:5, Sayı:3, 122-131. <http://web.firat.edu.tr/daum/default.asp?id=81>. (Erişim Tarihi: 23.10.2020).
- Çeçen, Anıl, (1984). **“Demokrasi ve İnsan Hakları”**, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Dergisi(TODAİE) İnsan Hakları Yıllığı. Cilt:5-6, Sayı:1, 67-97. http://www.todaie.edu.tr/yayinlar/dergi_goster.php?kodu=1041&dergi=3. (Erişim Tarihi: 21.10.2020).

- Çınar, Burak, (2014). **“Birinci Dünya Savaşı’nda Osmanlı Jeopolitiğinin Rolü”**,Gazi Akademik Bakış. Cilt:8, Sayı:15, 39-56. <http://www.gaziakademikbakis.com/index.php/gab/issue/archive>. (Erişim Tarihi: 23.10.2020).
- Çiçek, Y., Hatice Koçar ve Mehmet Tan, (2015). **“Siyasi Partiler ve Türkiye’de Parti İçi Demokrasi Sorununa İlişkin Çözüm Önerileri”**,[Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi](http://iibfdergisi.ksu.edu.tr/issue/27397/126024). Cilt:5, Sayı:2, 347-364. <http://iibfdergisi.ksu.edu.tr/issue/27397/126024>. (Erişim Tarihi: 21.10.2020).
- Çufalı, Mustafa, (2004). **“Türkiye’de Demokrasiye Geçiş Dönemi (1945-1950)”**, Ankara: Babil Yayıncılık.
- Cumhuriyet Halk Partisi, (2015). <https://www.chp.org.tr/haberler/chp-tarihi>. (Erişim Tarihi: 06.11.2020).
- Değerli, E. Sarıkoyuncu, (2012). **“Demokrat Parti Döneminde Türkiye’nin Kıbrıs Politikası (1950–1960)”**, Akademik Bakış Dergisi. Cilt:6, Sayı:11, 85-101.<https://dergipark.org.tr/tr/pub/gav/issue/6520/86433>. (Erişim Tarihi: 10.08.2021).
- Eroğul, Cem, (2013). **“Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi”**, İstanbul: Yordam Kitap.
- Ertürk, H. Anakız ve Makbule E. Gülsünler, (2012). **“Demokrat Parti’nin 1946-1950 Yılları Arasındaki Halkla İlişkiler Stratejileri”**, Selçuk İletişim Dergisi. Cilt:7, Sayı:3, 90-99. <http://josc.selcuk.edu.tr/article/view/1075000041>. (Erişim Tarihi: 10.11.2020).
- Gökbayır, Süleyman, (2012). **“Gizli Bir Cemiyetten İktidara: Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin 1908 Seçimleri Siyasi Programı”**,Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:3, Sayı:1, 61-96. http://sbedergi.karatekin.edu.tr/Makaleler/52616013_61-96.pdf. (Erişim Tarihi:19.10.2020).
- İnan, Süleyman, (2014). **“Demokrat Parti Dönemi (1950-1960)”**, Muhafazakar Düşünce Dergisi. Cilt:11, Sayı:41-42, 247-288. <http://pamukkale.academia.edu/S%C3%BCleyman%C4%B0NAN>. (Erişim Tarihi: 06.11.2020).
- Kaya Y. ve Yeter B, (2018). **“Demokrat Parti Döneminde Kıbrıs Sorunu”**, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:20, Sayı:2, 215-229. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/537028>. (Erişim Tarihi: 15.08.2021).
- Kaynar, M. Kaan, (2015).**“Türkiye’nin 1950’li Yılları”**, İstanbul: İletişim Yayıncılık.

- Keloğlu, Esra, (2007). “**Demokrat Parti’nin Halkla İlişkileri Üzerine Bir İnceleme**”, İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi. Sayı: 24, 111-128. <http://www.irfanerdogan.com/dergiweb2008/24/6.pdf>. (Erişim Tarihi: 15.11.2020).
- Koçak, Ö.İnan, (2005). “**Türkiye’de Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş Süreci**”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. <http://acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/556/>. (Erişim Tarihi: 06.11.2020).
- Odabaşı, Levent, (27.06.2021). “**50’li Yıllarda Bir Popülist: Demokrat Partiyi Nasıl Hatırlarsınız?**”, <https://www.mukavemet.org/50li-yillarda-bir-populist-demokrat-partiyi-nasil-hatirlarsiniz/>. (Erişim Tarihi: 27.06.2021).
- Orhun, F.Çalık, (2020). “**Soğuk Savaş Döneminde Türk Dış Politikasında Balkanlar**”, Avrasya Etüdleri Dergisi, Sayı:59, 59-79. <https://www.avrasyaetudleri.com/uploads/articles/59/3.pdf>. (Erişim Tarihi: 17.06.2021).
- Örs, Orhan, (2013). “**Kuruluşundan Birinci Dünya Savaşı’na Kadar İttihat ve Terakki Cemiyeti**”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi, Cilt:13, Sayı:51, 679-716. <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/ankuayd/article/view/5000003116>. (Erişim Tarihi: 20.10.2020).
- Resmi Gazete (20.07.1961). “**1961 Anayasası**”, 10859. <https://www.anayasa.gen.tr/1961ay.htm>. (Erişim Tarihi: 12.11.2020).
- Resmi Gazete (09.11.1982). “**1982 Anayasası**”, 17863. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2709&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>. (Erişim Tarihi: 12.11.2020).
- Resmi Gazete (24.04.1983). “**Siyasi Partiler Kanunu**”, 18027. (<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2820.pdf>. Erişim Tarihi:15.10.2020).
- Sancaktar, Caner, (2011). “**Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikasına Marksist Yaklaşım**”, Bilge Strateji Dergisi, Cilt: 3, Sayı:5, 25-98. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/bs/issue/3805/51030>. (Erişim Tarihi: 17.06.2021).
- Sarıgöllü, Ersin, (1989). “**Muvazaa**”, Ankara Barosu Dergisi, Sayı: 4, 665-678. <http://www.ankarabarusu.org.tr/siteler/ankarabarusu/tekmakale/1989-4/3.pdf>. (Erişim Tarihi: 10.11.2020).
- Serbest, M.Bürkan, (2016). “**Bağdat Paketi’nin Kuruluş Süreci ve Gelişiminde Türkiye’nin Rolü**”, MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt:5, Sayı:3, 401-424. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mjss/issue/40505/485363>. (Erişim Tarihi: 25.06.2021).
- Sevinç, Murat, (2012). “**Anayasa**”, Siyaset Bilimi Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler. Haz: Gökhan Atılğan ve E. Attila Aytekin. İstanbul: Yordam Kitap, 215-225.

Solak, Merve, (2019). “**Türkiye’nin Güvenlik Politikası Çerçevesinde Bağdat Paktı**”, Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi, Sayı:35, 125-145. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuydta/issue/46524/583824>. (Erişim Tarihi: 25.06.2021).

Sunar, İlkay, (1985). “**Demokrat Parti ve Popülizm**”, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Cilt: 8, 2076-2086. [https://www.academia.edu/9404205/Demokrat Parti ve Pop%C3%BClizm](https://www.academia.edu/9404205/Demokrat_Parti_ve_Pop%C3%BClizm). (Erişim Tarihi: 10.11.2020).

Takım, Abdullah, (2012). “**Demokrat Parti Döneminde Uygulanan Ekonomi Politikaları ve Sonuçları**”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt:67, Sayı: 2, 157-187. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ausbf/issue/3064/42503>. (Erişim Tarihi: 14.09.2020).

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:1, Toplantı: Olağanüstü, Birleşim:3

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:1, Toplantı: Olağanüstü, Birleşim:4

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:1, Toplantı: Olağanüstü, Birleşim:9

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:1, Toplantı: Olağanüstü, Birleşim:15

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:3, Toplantı:1, Birleşim:17

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:9, Toplantı:1, Birleşim:106

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:9, Toplantı:1, Birleşim:107

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:18, Toplantı:2, Birleşim:41

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:20, Toplantı:8, Birleşim:56

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:22, Toplantı:3, Birleşim:84

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:26, Toplantı:6, Birleşim:17

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:27, Toplantı:4, Birleşim:27

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:27, Toplantı:4, Birleşim:28

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:27, Toplantı:4, Birleşim:29

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:27, Toplantı:4, Birleşim:30

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:29, Toplantı:4, Birleşim:57

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:29, Toplantı:4, Birleşim:58

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:29, Toplantı:4, Birleşim:59

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C:29, Toplantı:4, Birleşim:60

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:10, C:5, Toplantı:1, Birleşim:50

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:10, C:7, Toplantı:1, Birleşim:80
TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:11, C:8, Toplantı:2, Birleşim:49
TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:11, C:8, Toplantı:2, Birleşim:50
TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:11, C:13, Toplantı:3, Birleşim:58
TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:11, C:13, Toplantı:3, Birleşim:60
TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:11, C:13, Toplantı:3, Birleşim:61

Tibet, Kartal, “Zübük”,
1981.https://www.imdb.com/title/tt0253991/?ref=fn_al_tt_1. (Erişim
Tarihi: 18.11.2021).

Timur, Taner, (2003). “Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş”, Ankara: İmge
Kitapevi.

Türk Dil Kurumu, (2020). <https://sozluk.gov.tr/>. (Erişim Tarihi: 05.09.2020).

Ural, H.Şafak, (1999). “Demokrasi Kavramı, Toplumsal Değerler ve Birey”,
Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt:40 Sayı: 1 451-459.
[https://www.acarindex.com/ankara-universitesi-i-lahiyat-fakultesi-
dergisi/demokrasi-kavrami-toplumsal-degerler-ve-bi-rey-108743](https://www.acarindex.com/ankara-universitesi-i-lahiyat-fakultesi-dergisi/demokrasi-kavrami-toplumsal-degerler-ve-bi-rey-108743). (Erişim
Tarihi: 21.10.2020).

Uslu, Ayşe, (2012). “Demokrasi”, Siyaset Bilimi Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler
Arası İlişkiler. Haz: Gökhan Atılgan ve E. Attila Aytekin. İstanbul: Yordam
Kitap, 137-151.

Yeşilbursa, B.Kemal, (2011). “Bağdat Pakı”, Tarihın Peşinde Uluslar arası Tarih
ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı:6, 85-100.
<http://www.tarihinpesinde.com/dergimiz/ekim2011/04.pdf>. (Erişim Tarihi:
25.06.2021).